

ლილია შეგულები

ქ ღ ი მ ც ი ს
ჰ ე ჯ ს კ ვ ლ ე ვ ე ბ ი

« ნ ა ნ ა ჯ ა »
19 აბიგონი 68

ლვაწლმოსილი მწერალი

არიან მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები, რომლებიც ქვეყნისთვის დიდ საქმეს აკეთებენ, მაგრამ თავიანთ ღვაწლზე არაფერს ამბობენ, არ გააყვირიან. ასეთი ადამიანებისადმი მეტი გულისხმიერება გვმართებს და მათ ღვაწლს სათანადოდ უნდა ვაფასებდეთ.

ამ შეგნებამ დამაწერინა ეს წინასიტყვაობა წინამდებარე წიგნისათვის, რომლის ავტორი ლილია მეგრელიძე სწორედ ასეთი ტიპის მოღვაწედ მიმაჩნია.

ჯერ კიდევ გოგონა იყო ლილია, თავისი ცოცხალი აზრისა და ბუნების წყალობით საზოგადოებაში რომ გამოჩნდა. მოღვაწეობა სცენისმოყვარეობით დაიწყო, შემდეგ, ოჯახი რომ შექმნა და შვილების დედა გახდა, პატარებს სიყვარულმა საბავშვო ლექსები დააწერინა. ლექსებს მოთხრობები და ქრონიკები მოჰყვა და ლილიას მოღვაწეობის სფეროც გამრავალფეროვანდა.

ლიდია მეგრელიძე დაიბადა 1883 წელს სოფელ პატარა გურიანთაში-მამამისი ისმაილ მამულაიშვილი აზნაური იყო, კარგი კარ-მიდამოსა და სახ-ნავ-სათესი მიწის მქონე. ლიდიას ძალიან წყენია, მამამისმა გურიანთა რომ-დატოვა და მთელი ოჯახით ოზურგეთში გადასახლდა. ოზურგეთში ლიდია ქალთა სასწავლებელში მიაბარეს. დედის გარდაცვალების შემდეგ მამამ იგი სასწავლებლიდან გამოიყვანა და დეიდასთან გაგზავნა სოფელ აკეთში ჭრა-კერვის შესასწავლად. რამდენიმე წლის შემდეგ ჩვიდმეტი წლის ლიდია ოზურგეთში დაბრუნდა მამასთან. ოზურგეთში იგი მოწინავე ახალგაზრდობის წრეში იწყებს ტრიალს. აქ გაიცნო ავქსენტი მეგრელიძე, მუსიკის მასწავლე-ბელი, შემდეგში ცნობილი ლოტბარი. მომდევნო წელს ლიდია და ავქსენტი-დაქორწინდნენ და ფოთში გადავიდნენ საცხოვრებლად.

ფოთში ლიდია უახლოვდება პორტის მუშებს, იზიარებს მათ ჭირ-ვარამსა და სიხარულს, შედის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში, თვითგანვითარების გზით იფართოებს ცოდნას, აგრეთვე კერძო მეცადინეობით იღებს საშუალო განათლებას. წერს ლექსებსა და მოთხრობებს ბავშვებისათვის. აარსებს „ფო-თის ქალთა საზოგადოებას“, რომლის წესდების უფლებით ხსნის საკვირაო სკოლას წერა-კითხვის უცოდინართათვის და საღამოს კურსებს მცირეწლოვან-ნოქრებისათვის, გაზეთებში აქვეყნებს კორესპონდენციებს „დასელი ქალისა“ და „ნამცეცას“ ფსევდონივით.

1918 წელს ლიდია მეგრელიძე მთელი ოჯახით თბილისში გადადის საც-ხოვრებლად. თბილისში მისი მოღვაწეობა უმთავრესად სამწერლო გზით წა-რჩობარა. მუშაობდა ბიბლიოთეკებშიც და სტამბაშიც. 1926 წელს პერსონა-ლური პენსია დაენიშნა დამსახურებისათვის.

ლიდია მეგრელიძე ლექსებსა და მოთხრობებს დიდხანს „მიმქრალის“-ფსევდონივით აქვეყნებდა. ბევრი მისი ლექსი პოპულარულია ბავშვებში. რომელ ბავშვს არ მოსიბლავს „ქეთოს მერცხალი“, ვის არ დაამახსოვრდება ეს სტრიქონები:

„გაფრინდა ქეთოს მერცხალი,
აღარ ჭიკჭიკებს ბანჯუდა,
ქეთო მოწყენით გააყურებს,
ცრემლი უბრწყინავს თვალზედა.“

და ასე ამბობს: ნეტავი
მეც რად არა მაქვს ფრთებიო,
რომ მისებრ გადავიქროლო
ცადაზენილი მთებიო“.

აზრის სიცხადე, უშუალობა და სურათოვნება ამ ლექსს ცხოველმყოფელ ელვარებას ანიჭებს. იგი ჩვენც ქეთოს მდგომარეობაში გვაყენებს, მასთან ერთად ვხედავთ მერცხლის დაცლილ ბუდეს და განვიცდით შემოდგომის მოახლოებას, ვიხედებით იმ მთების იქით, საითაც მერცხალი გაფრინდა.

ქართული საბავშვო პოეზიის დამამშვენებელია ლილია მეგრელიძის ლექსი „ჩემი ბურთი“. ბავშვის ხელიდან დასხლეტილი ბურთის მოძრაობა, ფანჯრის მინის შემსხერევა და ოთახში მძინარე ბებიას ცხვირზე ბურთის დასკუპება, შეშინებული მოხუცი ქალის წამოვარდნა და წამოყვირება: — ქურდი, ქურდიო, ლექსს მკითხველის გულის გამხალისებელი იუმორით ავსებს.

ლილია მეგრელიძის ლექსები ბევრი კონკრეტული სახისა და ამბის შემცველია. ლექსების ერთ ნაწილში ასახულია განახლებული სოფელი, ნარინჯოვანთა ბაღები, სიმინდის ტეხვა, ღომის კრეფა; ლექსების დიდ ნაწილში გასაფხულის თვალი ტრიალებს. მათში ბევრია მზის სხივი, ჰაერი, პეპლები, ყვავილები, ჩიტუნები. დროდადრო ზოგიერთ ლექსში თოვლის ფიჭქიც გა-
მოჩნდება:

„ზამთარია, თოვს,
თეთრ ფანტელებს ყრის,
ზუ-ზუ, ზუ-ზუ, ზუ...
უჰ, რა ქარი ქრის“.

მართლაც, ზამთრის დამახასიათებელი ცოცხალი სურათია ამ სტრიქონებში მოცემული.

მოსწავლეთა ბეჯითობა, შრომა და დასვენება ლილია მეგრელიძის ლექსებში სათანადოდ არის ასახული. მწერალი ქალი ხშირად სწვევია სკოლებს, ქვიშხეთისა და ტაშისკარის პიონერულ ბანაკებს, ნახულმა და განცდილმა კი ნათელი და კონკრეტული სახე მიიღო მის ლექსებში.

თავისი აღმზრდელობითი მნიშვნელობით ლილია მეგრელიძის შემოქმედებაში გამოირჩევა ლექსი „ბრწყვი ყურწყაპუნა“. გასეირნების ცთუნებით შეპყრობილი მინდვრად მოხეტიალე ბაჭია რიკო შელიამ გაიტაცა სოროსაკენ. ამაოდ ელოდება დედა საბრალე ყურწყაპუნას:

„და მას აქეთ როკოს დედა
კარზე ზის და ცრემლად დნება.“

ასე ემართება გაუგონარი შვილის ბევრ მშობელსო, გვეუბნება ამ ლექსით მწერალი.

ნორჩი მკითხველები ბავშვების საყვარელ ცუკობებსა და ფისობებსაც ნახულობენ ლილია მეგრელიძის ლექსებში. ერთგან ცუცას ძაღლს ქუდი კობტად ახურავს და ვაჰ, ვაჰ, როგორ შეენისო, გაიძახის გოგონა („ცუცას ძაღლი“). სხვაგან ფისო ცუგოს ეთამაშება, მაგრამ თვალზე ბრჭყალს ჩამოკრავს და აბრაზებს („ფისოს თათზე ბრჭყალები აქვს“). იცის მწერალმა, ასეთი სურათები როგორ ახალისებს ბავშვებს.

ბავშვის მიამიტობა და ცნობისმოყვარეობა, ახირებული საქციელით გამოწვეული მარცხი და უხერხულობაში ჩავარდნა კარგად არის ნაჩვენები პოემაში „მზია და ფისო“.

ლექსებზე არა ნაკლებ საინტერესოა ლილია მეგრელიძის საბავშვო მოთხრობები. მან იცის, რაზე შეაჩეროს ბავშვების ყურადღება, რით აამაღლოს მათი შეგნება. მრავალფეროვანია ლილია მეგრელიძის მოთხრობების თემატიკა. მერცხლებს, ყვავილებსა და პეპლებს მის მოთხრობებში ხალისი და სიცოცხლე შეაქვთ.

პატარა გიგა კითხულობს: მერცხლები გაზაფხულზე რატომ მოფრინავენ და ან შემოდგომაზე რატომ მიფრინავენო. მერცხალი თვითონ უხსნის ბიჭუნას ამის მიზეზს და გიგაც კმაყოფილია, რომ ბევრი რამ გაიგო მერცხლის პასუხიდან („გიგა და მერცხალი“). გარდა იმისა, რომ ამ მოთხრობაში საინტერესო სურათია დახატული, მას შემეცნებითი მნიშვნელობაც აქვს.

რომელი ბავშვი არ ცდილობს წარჩინებას, უფრო ფართო ასპარეზზე გასვლას. რომელ ბავშვს არ უხარია, ყოველდღიურად რომ იზრდება. ნელიც ასეთია. იგი უკვე კომკავშირელი გახდა. მკითხველს ჰგონია, გოგონა პიონერულ ყელსახვევს, რახან არ სჭირდება, სადმე მიაგდებს. მაგრამ არა, საქმეში ბებოს გონიერება ერევა. მკითხველს სიამოვნებას გვრის, ნელი ბებოს ნაჩუქარ კაკლის სკივრში რომ ინახავს პიონერულ ყელსახვევს ბებოსა და თავისი ბავშვობის სახსოვრად. ამ საინტერესოდ გააზრებულ და დაწერილ მოთხრობას მწერალმაც „სახსოვარი“ დაარქვა.

მეგობრობა და სამამულო ომი თავისებურად აისახა ლილია მეგრელიძის

შემოქმედებაში. მოთხრობა „ავთანდილის ახალი მეგობარი“ სწორედ ამ მხრივ არის საყურადღებო. ვინ იცის, რა მოუვიდოდა იური ავსიანიკს, მინსკიდან თბილისში, უცხო ადგილას მოხვედრილ ყმაწვილს, შემთხვევით ქუჩაში ავთანდილი რომ არ შეხვედროდა და შინ არ წაეყვანა, ავთანდილის დედაც კეთილი გულის ქალი რომ არ გამომდგარიყო და იური შვილივით არ მიეღო. იური უთუოდ რითიმე დაუფასებდა ამავს კეთილ აღამიანებს, ბოლოს ფრონტზე წასული ერთ-ერთ ბრძოლაში რომ არ დაღუპულიყო.

ომით გაუბედურებულ ქალთაგან ლიდია მეგრელიძის თვალმა კარგად შეაქნია და გამოარჩია მასწავლებელი რუსუდანი. ამ ქალს ტანჯავდ ომში ქმრის დაღუპვაც ეყოფოდა, მაგრამ ბედმა არ დაინდო და ორი წლის ერთდერთი გოგონა ავადმყოფობით გარდაეცვალა. მკითხველი ადვილად წარმოიდგენს რუსუდანის ახალ მწუხარებას. მოულოდნელად, ღაცოცხლებელი სხივი შეიჭრა რუსუდანის ცხოვრებაში. ეს სხივი ჩვილი ნანაა, უღედმაძოდ დარჩენილი ბავშვი რუსუდანმა შვილად აიყვანა. მოთხრობასაც მწერალმა ამიტომ დაარქვა „სისხარული დაუბრუნდა“. ამბავი ნაწარმოებსა მიმზიდველიც არის და დამაფიქრებელიც, კომპოზიციურად კი კარგად შეკრული.

ხალხის თავდადებულმა შრომამ ომით დანგრეული ქვეყანა მალე ფეხზე დააყენა, ბევრი რამ ახალიც გაკეთდა. ერთ-ერთი ასეთი სიახლე იყო სამგორის სარწყავი სისტემის შექმნა და უკაცრიელ მიწაზე სოფლებისა და ბაღვენახების გაშენება. ამ თემას ეხება ლიდია მეგრელიძის მოთხრობა „პირველი ყვავილი“.

მწერლის ზღაპართაგან აღსანიშნავია „მზეჭაბუკი“. ეს ნაწარმოები ოსტატურად კვიხატავს დედის ხელის მაგიურ ძალას. მზეჭაბუკს, სადაც კი გაუჭირდება, ყველგან დედის ხელი ევლინება დამხმარედ და მხსნელად.

ლიდია მეგრელიძეზე ხშირად ლაპარაკობენ როგორც მხოლოდ საბავშვო მწერალზე. ეს არ არის მართებული. ლიდია მეგრელიძეს აქვს ერთი დიდი და ფრიად საყურადღებო ნაწარმოები, რომლის სათაურია „მშობლიური ცის ქვეშ“. ავტორმა მას ქრონიკები უწოდა. ეს ქრონიკები ლიდია მეგრელიძის შემოქმედების გვირგვინია და იგი დაწერილია მოზრდილთათვის. ამ ნაწარმოებს რომანის პრეტენზიაც აქვს, მაგრამ ვინაიდან იგი მოიცავს დოკუმენტალურ ამბებს და ამის წყალობით ზოგან აკლია რომანისათვის დამახასიათებელი მტკიცე მთლიანობა, ამდენად შეიძლება მას ქრონიკები ვუწოდოთ, რაც

სრულიად არ ამცირებს მის მხიშველობას. საერთოდ კი ეს ნაწარმოები რომანის საქმესაც აკეთებს და ქრონიკების საქმესაც.

„მშობლიური ცის ქვეშ“ ფართო ტილოა. მასში ასახულია 1905 წლის რევოლუციასთან დაკავშირებული, კერძოდ, 1902-1906 წლებში მომხდარი ანბები გურიასა და ბათუმში. ნაწარმოების ყოველი დეტალიდან ჩანს, რომ ყველაფერი ის, რაზედაც წერს, მწერალს საკუთარი თვალით უნახავს, განუცდიდა და თავისი ცხოვრების შინაარსიან ნაწილად უქცევია. ლილია მეგრელიძეს ნაწარმოების პირველი ფურცლებიდანვე შევყავართ იმდროინდელ გურიაში, მის კლასობრივ გარემოში. უმიწაწყლო გლეხის ბეგლარ მანთიძისა და განებივრებული აზნაურის როსტომ ვაშალომიძის, ბეგლარის ვაჟის მახარესა და როსტომის ქალიშვილის დიას ამბავი თავიდანვე იპყრობს მკითხველის ყურადღებას. ბეგლარ მანთიძე მუდამ მიწას ჩაკირკიტებს, როსტომ ვაშალომიძეს შინ გული არ უდგება და ყოველდღე ოზურგეთში ამოყოფს თავს, რათა გურიის წარჩინებულთა ყურადღება დაიმსახუროს. როსტომს ესე გურიელის სასახლეშიც ვხვდავთ, სადაც სტუმრად არიან ქუთაისის გუბერნატორი სმაგნი, ოზურგეთის მაზრის უფროსი ლაზარენკო და ქალაქის თავი თავდგირიძე. ამ დღეს გადაწყდა ორი ადამიანის ბედი: ესე გურიელის ვაჟმა ლევანმა ბათუმის ოლქის ურიადნიკობა მიიღო, როსტომ ვაშალომიძე მისი თანაშემწე ხდება.

ამბავთა ლოგიკურ განვითარებას ბუნებრივად გადავყავართ ბათუმში. ლევანისა და როსტომის საქმიანობა ხომ ბათუმში უნდა გაიშალოს! გარდა ამისა, ხომ უნდა ვიცოდეთ, როგორ წარიმართა ბეგლარ მანთიძის ვაჟის მახარეს საქმე. მწერალმა ადრე დაგვიხატა, როგორ გაემგზავრა იგი ბედის საძებნელად ბათუმისკენ.

ლილია მეგრელიძე აგვიწერს იმდროინდელ ბათუმს. დავყავართ მახარეს კვალდაკვალ, გვაცნობს რევოლუციონერ მუშებს როტშილდისა და მანთაშევის ქარხნებიდან; გვეუბნება, როგორ ყალიბდება მახარე შეუდრეკელ მებრძოლ-პროპაგანდისტად და როგორ ეუფლება ხელობას ტრიფონ მჭედლის ხელმძღვანელობით. მუშა ერმილესა და მისი მეგობრების გოგილოს, ნიკიტასა და სხვათა სახეებიც ხშირად გაიელვებენ ნაწარმოების ფურცლებზე, როგორც თავდადებული მებრძოლებისა. მათი აქტიური მონაწილეობით მზადდება და ტარდება 1902 წლის ცხრა მარტის დემონსტრაცია, ასევე საპირველმანისო მიტინგიც. მწერალი მოლიბერალო ადამიანებსაც გვაცნობს, გვიხატავს ისეთებსაც, რომლებიც ყველაფერზე თავს იკავებენ. გმირთა მრავალფეროვანი გალერეის ხატვისას ლილია მეგრელიძეს არ დალატობს ცხოვრების ვითარებაში გარკვევის ალღო და არც სათქმელი ელევია.

მწერლის მახვილი თვალი ლევან გურიელის ბნელით მოცულ ლაბირინთებსაც წვდება. მწერალი გვიამბობს, რა ფრთხილად, რა საიდუმლოდ ეძებენ ლევანის მსტოვრები მუშების ფარულ კვალს. როსტომ ვაშალომიძე ხომ ლევანის მარჯვენა ხელია და მისი თვალიც და მათრახიც მარჯვედ ტრიალებს ბათუმის ქუჩებში.

მუშათა საერთო მოქმედებაში ქალებიც ებმებიან. დები მაგდა და ტასი თავიანთი საქმიანობით მუშების ნღობას იმსახურებენ. მკერავმა მაგდამ მოქარგა საპირფეღმანისო მიტინგზე გამოსატანი დროშა. სცენისმოყვარე ტასიც ხშირად საფრთხეში აყენებს თავის თავს მუშათა საქმისათვის. შეიძლება ყოველივე ამას მახარეს ხათრით ჩადის! მწერალი გვეუბნება, ტასის მახარე შეუყვარდაო. შერდა. რა საბედისწერო შეიქნა ეს მისთვის! ლილია მეგრელიძემ ხომ ადრე, ბეგლარ მანთაძის გაცნობისას, აგვიწერა მისი ვაჟის მახარეს ყმაწვილური გატაცება დია ვაშალომიძით! მწერალი ოსტატურად ართმევს თავს ამ რთულ ვითარებას და მკითხველი დიდი ინტერესით მიყავს ამბავთა განვითარების ხვეულებში.

ლილია მეგრელიძეს მკითხველი ბოლოს ისეუ გურიაში გადაყავს. აქ არის ბათუმიდან გასახლებული მახარე, აქ არიან ცხრა მარტის გამოსვლასთან დაკავშირებით სამუშაოდან დათხოვნილი გურული მუშები. მათ გვერდში უდგანან გლეხები მირიანი, სეფე და მათი ამხანაგები. ნაწარმოებში კარგად არის ასახული გურული გლეხებისა და ბათუმის მუშების ურთიერთობა, ამ უკანასკნელთა ხელმძღვანელი როლი რევოლუციურ მოძრაობაში.

მწერალი შთამბეჭდავად გვიხატავს რევოლუციით აღზნებულ ოშურჯეთს, მის გარეუბანს მოიდანახეს, აქ მოწყობილ ფარულ კრებას, მახარესა და დიას შეხვედრას, შემდეგ სოფლებისკენაც მიგვასწავლებს: აგერ თავად კაცია ნაკაშიძის ყურთან ტყვიამ გაიზუზუნა, აგერ თავადთა ტყეებში გლეხები თავიანთთვის ხე-ტყეს ამზადებენ, წისქვილებში მეპატრონეთა სასარგებლოდ შინდს არ იხდიან. ამ რევოლუციური მღელვარების ჟამს გურიაში ჯერ მთავარმართებლობის საბჭოს წევრი კრიმ-გირეი გამოჩნდება, შემდეგ ქუთაისის გუბერნატორი სტაროსელსკი, მაგრამ მათი ლიბერალობა გლეხობას ვერ შევლის, გურიას ალიხანოვას ჯარები არბევენ, თუმცა რევოლუციონერთა ხელით თვითმპყრობელობის ბევრი მსახურიც დაინსაჯა.

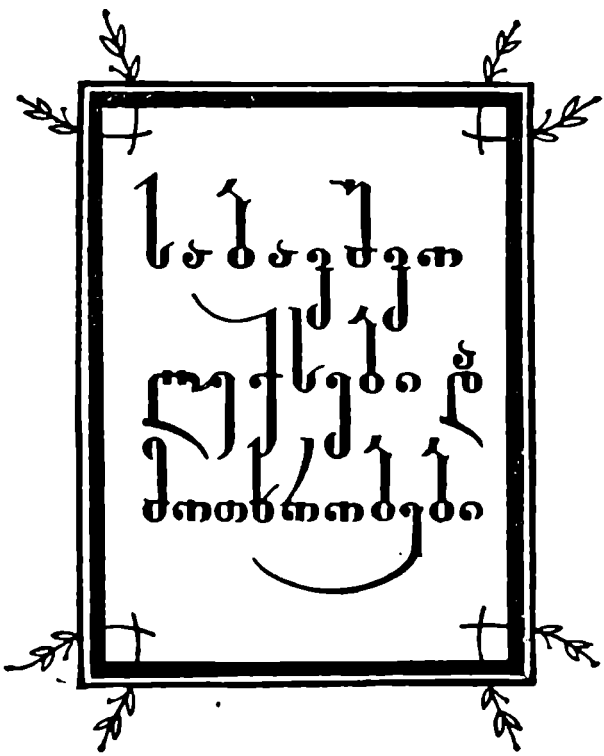
ვამთავრებთ ნაწარმოების კითხვას და მისი ფურცლებიდან მიღებული მღელვარება არ ნელდება, თითქოს ჩვენც იმ შშფოთვარე დღეების მონაწილე ვიყოთ. თანაც გული გვწყდება, ზოგი ეპიზოდი რატომ მეტი სისხლხორციით არ არის საუსვ. ვიცით, ბევრ გმირს რა ბედი ეწია, მაგრამ გულს გვაკლავ.

დია სადღაც რომ დაგვემორდა და მწერალმა ბოლოს არ გაგვახსენა იგი.

ქრონიკები „მშობლიური ცის ქვეშ“ დაწერილია მღელვარებით, მასალის ცოდნით, ხალხის გმირების სიყვარულით. გულწრფელობა, დინამიურობაში მოცემული ცოცხლად დახატული სურათები ამ ქრონიკებს ჭეშმარიტი მხატვრული ნაწარმოების ღირსებით მოსავეს და საინტერესო საკითხავ და საჭირო წიგნად ხდის.

ლიდია მეგრელიძე მრავალმხრივი ღვაწლმოსილი მწერალია და მოღვაწე. მან არ დაიშურა თავისი ნიჭი და უნარი ჩვენი კულტურის მშენებლობაში თავისი წილხვედრი აგურის დასადებად. მწერალმა არა მარტო ბავშვებისათვის შექმნა მშვენიერი ლექსები და მოთხრობები, არამედ კიდევ უფრო მშვენიერი ნაწარმოები მოზრდილთათვის — „მშობლიური ცის ქვეშ“.

გ ი ო რ გ ი კ ა ჯ ა ხ ი ძ ე

ია ღა ბავშვი

ნუ შემახებ პაწია ხელს,
ნუ, ნუ-მეთქი, ჩემო კარგო,
ის არა სჯობს, გავიფურჩქნო
და ბალნარი მოგიქარგო?

მეც შენსავით პატარა ვარ,
გამახარებს შენი ცქერა.
ახლოს დაჯექ, გამაგონე
მხიარული შენი მღერა.

მ ე რ ც ხ ა ლ ი

მერცხალი ვარ, ვკიკიკებ,
მიყვარს შრომა ხალისით,
მიყვარს თეთრი ლაქვარდი,
ვარდისფერი აისი.

მოვალ, მომაქვს სიცილი
უფარდელი, ბავშვური,
შენს ფანჯარას ვესტუმრე,
შენკენ გამონაშური..

მიყვარს ბუდე ნამყოფი,
მთის ჩანჩქერი ანკარა,
სადაც დედა ალერსით
დამაფრენდა პატარას.

მოსივსივდა გაზაფხული:

მოსივსივდა გაზაფხული
ია-გიაციენტებით.
ფერად-ფერად მოკაზმული,
მოქიკვიკე ჩიტებით.

აედევნა ოქროს სხივებს
ჭრელფრთიანი პეპელა,
და ფოთლებზე ბროლის მძივებს
სიო არხევს ნელ-ნელა.

ხტუნავს ნუკრი მთის კალთებზე,
სიხარულით დამთვრალი,
ნაკადულის ცელქ თვალეში
ჩაიძირა ზამთარი.

ჰიკ-ჰიკ
ჩემო მერცხლებო

ჰიკ-ჰიკ, ჰიკ-ჰიკ, მერცხლებო,
კუდრაქებო, ცელქებო,
საიდან მოფრენილხართ
ასე დილაადრიან,
მთებისა და ზღვებს იქით
გიგულვებლით დარდიანს.
სამშობლოში მოფრენამ
გაგინათათ თვალები?
აი, ფართე მინდვრები,
აი, მწვანე ჰალები,
ლურჯი ცა და ჩანჩქერი,
მიწა ოქროს მზიანი...
თქვენთვის მუდამ მზადა მაქვს
სიტყვა ალურსიანი.
ჰიკ-ჰიკ, ჰიკ-ჰიკ, მერცხლებო,
კუდრაქებო, ცელქებო.

ქ ვ ი შ ხ ე თ ი

კვლავ ქვიშხეთი, წყარო, მზე და მწვანე მთები,
მტკვრის საამო შარიშური ტაშისკართან,
კარ-მიდამო დახატული ვარსკვლავებით,
ბაღების და სანზირების ჭრელი კალთა.
ირიერაეებს დილა ლურჯი, სამაისო,
დაუქროლებს მინდვრებს სიო გათენების,
კაკვირღებით, იტყვით: ნეტავ, სად არისო
ამდენ ხმაზე მოკიკჭიკე ჩიტუნები?
ნაძვ-ფიკვენარში, სახლებში თუ ეზოებში
ქღურტულებენ, ვით მერცხლები ბუდის გარეთ.
განა მართლა ჩიტებია? — ბავშვებია,
ჩიტებივით ხმატებილო და მოცქრიალე.
ყოველ მხრიდან, ჩვენი ქვეყნის ყოველ მხრიდან
მოფრენილან ეს ცელქები ცეკვით, ტაშით,
მიტომ არის აგარაკი ასე კარგი
ზაფხულობით ქვიშხეთში და ტაშისკარში.
ირიერაეებს დილა ლურჯი, სამაისო,
დაუქროლებს მინდვრებს სიო გათენების,
გაკვირუებით იტყვით: ნეტავ, სად არისო
ამდენ ხმაზე მოკიკჭიკე ჩიტუნები?

ქეთოს მერცხალი

გაფრინდა ქეთოს მერცხალი,
აღარ ჰიკვიკებს ბანზედა,
ქეთო მოწყენით გაჰყურებს,
ცრემლი უბრწყინავს თვალზედა.

და ასე ამბობს: ნეტავი,
მეც რად არა მაქვს ფრთებიო,
რომ მისებრ გადავიქროლო
ცაღაბჭენილი მთებო.

ზამთარი სოფელში

ზამთარია, თოვს,
თეთრ ფანტელებს ყრის,
ზუ-უ, ზუ-უ, ზუ...
უპ, რა ქარი ქრის.

შაშვი სუროს კენკს,
სცივა საწყალ ჩხიკვს,
მოუფუყავს ფრთა
ყელწითელა ჩიტს.

მამაჩემი „ჩახ“,
შეშებს მარდად სკრის,
ზუ-უ, ზუ-უ... ზუ...
უპ, რა ქარი ქრის.

ნაძვის ხე

დგას ტყის პირად ტანაყრილო
ნორჩი, პაწაწინა.
ხან ნიავი უაღერსებს,
ხან შხაპუნა წვიმა.

დღით მზე უელის, სხივებს
აქსოვს,
ღამით ვარსკვლავები,
სირმის ქსელით მოუქარგავს
კოხტა ნაწნავები.

მასთან ხშირი სტუმარია
ციყვი ცელქი, თეთრი,
ხშირად ჩიტიც დაჰფრენს თავზე,
ფრთხილებს და ეტრფის.

დგას პაწია ნორჩი ნაძვი,
თავს იწონებს ტყეში,
მუდამ მწვანე თბილ დარშიც და-
ცივ თოვლიან დღეშიც.

**ფისოს თათზე
ბრწყალეზი აქვს.**

ფისო, ფისო, ფისუნია
ცუგოს ეთამაშება,
მაგრამ ფისო ყოველთვის.
გალახული დარჩება.

იმიტომ, რომ ფისუნის
თათზე ბრწყალი ჰქონია,
ცუგოს თვალს რომ უკაწრავს.
თამაშობა ჰგონია.

ცუტას ძალლი

მოდით, ნახეთ ჩემი მურა,
ქუდი კოხტად რომ ახურავს.
— გამარჯობა, კაცო, შენი!
ვაპ, ვაპ, ვაპ, ვაპ, როგორ ჰშვენის!
ახლა ნახეთ ეს ბარათი,
ეს ფუთა და ეს კალათი
როგორ მიაქვს ხეივანში
ავსებული კომშით, ვაშლით.
მთელი ხალხი უმზერს მურას,
ქუდი კოხტად რომ ახურავს,
— გამარჯობა, კაცო, შენი!
ვაპ, ვაპ, ვაპ, ვაპ, როგორ ჰშვენის.

ჩემო ტიტუნა

ნანა, ჩემო ტიტუნა,
ნანა, გენაცვალუბი,
დაიძინე, გეთაყუა,
ნუ დაჰყიტე თვალუბი.

როცა დაგეძინება,
ნახავ სიზმარს მშვენიერს:
მოგიმზადებ რძის ფაფას,
შაქრით ნამცხვრებს გემრიელს;

როცა გამოიღვიძებ,
ჩაგიტკბილებ ენასა...
ახლა კი დაიძინე,
ნანა, შენსა ლხენასა.

ბრიყვი ყურწყაუნა

კურდღელს ჰყავდა ერთი შვილი,
მძიმე შრომით გამოზრდილი.

ღედის გულის მოსალხენად,
რიკო ერქვა მას სახელად.

ცელქი იყო ეს პატარა,
გულთეთრი და კაფანდარა.

თუ ღედიკო შინ არ იყო,
არ დგებოდა სახლში რიკო.

გაგულისდა ერთ ღღეს ღედა,
რიკოს კარი ჩაუკეტა.

და დაადგა შორს გზას მშვიდად
სანოვაგის მოსაზიდად.

რა ჰქნას რიკომ, რა იღონოს?
რამე უნდა მოიგონოს.

და ჰა, დაჰკრა თათი წინა,
ჩაამტვრია სარკმლის შინა.

მირბის ურცხვი პაწაწინა,
შორს დატოვა ღედის ბინა.

დაეკარგა გზა და კვალი,
ამოეცხო ცრემლით თვალი.

სად იყო და სად არ იყო,
წინ შემოხვდა მელა რიკოს.

მოეფერა ცელქს, პაწიას,
თითქოს იყო მისი „ძია“.

„ნუ. ნუ სტირი, გენაცვალე,
შემაჩექი ზურგზე მალე!“

კარგად ვიცნობ შენს დედიკოს,
სწორედ გუშინ ჩემთან იყო“.

მეტისმეტი სიხარულით
აუფეთქდა რიკოს გული.

შემოახტა ზურგზე მელას,
დედეკოსთან წასასვლელად.

მაგრამ ბრიყვი ყურწყაპუნა
მელამ ხვრელში შეახტუნა.

და მას აქეთ რიკოს დედა
კარზე ზის და ცრემლით დნება.

ჩემი ბურთი

დიდი არის ჩემი ბურთი.
დიდი, ვებერთელა,
ოთხი ციდა მუცელი აქვს,
ჩემი მკლავის ხელა.
ხელს დავკრავ და ავარდება,
გაგორდება, —

როგორ?

გუშინ თავი გაუტეხა
მეუზოვის გოგოს.
ამაგლიჯეს ჩემი ბურთი,
დაახალეს მიწას,
მაგრამ იცით, როგორც გიყი
წამოვარდა იმწამს.
გადმოგორდა, დაეძგერა,
დიდი თანჯრის მინას
და ზედ ცხვირზე დაასკუპდა
ჩემს ბებიკოს მძინარს.
წამოვარდა ჩემი ბებო:
„ქურდი, ქურდი, ქურდი...“
ქურდის ნაცვლად ხელში შერჩა
ჩემი კოხტა ბურთი.

ნუნუს სათამაშოები

დაიჩემა: „უნდა გავხდე
ქალი — ჯარის სარდალი,
ჩემს სამშობლოს ვდარაჯობდე,
არვინ მყავდეს ბადალი!“

დაიჩემა და შეუდგა
ჯარისკაცთა შეკრებას,
რაც რამ ჰქონდა სათამაშო.
მოაგროვა უკლებლად:

ცუგები და ბაქიები,
იხეები და ბატები,
ჩიტუნები. ფისუნები,
ხატაველა კატები.

დარაზმა და დაამწკრივა,
სანახავი დიდია,
თოფის ნაცვლად ნუნუს გმირებს
მშვილდ-ისარი ჰკიდია.

წინ ბეკეკა მიუძღვებათ,
უკან ყურში დიდყურა.
მამალი და მამლაყინწა
გაჰყვიან მაყრულად.

მამლაყინწებს სპილო მისდევს,
სპილოს დათვი — ბაჯბაჯით;

აგერ ლომი იბღვირება,
როგორც ციხის დარაჯი.

ნუნუ ლაშქარს დასტრიალებს,
სანახავი დიდია,
თოფის ნაცვლად ამ „ვაჟკაცებს“
შშვილდ-ისარი ჰკიდია.

დაიჩემა: „უნდა გავხდე
ქალი — ჯარის სარდალი!“
ერთი შეხეთ ამ კუდრაქას,
მართლაც, ვინ ჰყავს ბადალი!

მზია ღა ფისო

(პოემა)

ყველამ მინდვრებს მიაშურა,
შეჭხარიან დილას მზიანს,
მხოლოდ სახლში ჯერაც ისევ
მარტოდმარტო სძინავს მზიას.

ძილში თითქოს ეცინება,
ეფინება ღიმი მთვარის:
აღბათ, დედამ თუ აკოცა
ღა ძილს უფრთხობს ეს სიზმარი

მაგრამ როცა გაიღვიძა,
ნახა მასთან არვინ არის:
არც დედიკო, არც ბებიკო
მოალერსე-მოღიმარი.

ლოგინიდან გადმოხობდა,
დაითრია ძირს ზეწარი...
„უჰ, რა ვუთხრა ჩემს ბებიკოს,
ჩაუეცტავს ოღის კარი!“

მიიხედა, მოიხედა,
აღარ იცის რა ქნას ახლა,
აგერ უცებ ტახტის ქვევით
ფისუნია დაინახა.

— ფისო, ფისო, იქნებ იცი,
სად წავიდა ჩემი დედა?

— მიავ, ვიცი: კოლექტივში
ჩაის ბუჩქზე ფოთოლს კრეფდა.

— ფისო, ფისო, იქნებ იცი,
სად წავიდა ჩემი ბებო?

— მიავ, ვიცი: ბადრიჯანს რგავს,
ბოსტანი აქვს სანაქებო.

გარეთ დღეა, გარეთ მზეა
წითლად, ყვითლად მოკისკასე,
იქ — თუთები ტკბილი, ტკბილი,
აღუბლები სავსე, სავსე!

გარეთ დღეა, გარეთ მზეა,
ფართო ეზო, ფართო შარა.
შეხეთ, შეხეთ, კრელ პეპელებს
მთელი ბალი დაუფარავთ!

გარეთ მზეა... და ყვაველებს
მოუქარგავთ ტყის ნაპირი,
მზია ღია ფანჯარასთან
დგას და „ვეე“ — ტირის, ტირის.

„მიავ, მიავ, მიავ, მიავ...
გამიგონე, მეგობარო,
იქ, ბუნარში, ქოთნით რძეა,
შევსვლიპოთ და გავიხაროთ.

ვიხტუნოთ და ვიკუნტრუშოთ,
არას გვარგებს თვალზე ცრემლი...
აგერ ჯორკო, აგერ სკამი.
დავსხდეთ, ქოთანს ვტაცოთ ხელი!“

კარგი არის კარგი რჩევა,
სიტყვა ტკბილი, მეგობრული.

ვის არ უყვარს, ვის არ მოსწონს
კარგი ენა, კარგი გული.

და როდესაც მზიამ ფრთხილად
გადახადა ქოთანს ჯამი,
იმ მსუნაგმა ფისუნია
არ აცალა ერთი წამი.

ჩაყო თავი ქოთანში და
სულ შესანსლა რძე და ერბო,
და გოგონას იმ ტკბილი რძის
ერთი წვეთიც აღარ ერგო.

„ეს რა ჰქენი, ფისუნია?! —
გაიფოფრა ბრაზით მზია, —
შე ტუტუცო, შე მსუნაგო,
მეგობრობა ამას ჰქვია?“

მაშ გაჩვენებ ისეთ სეირს,
თავზე მიწა დაგაყარო!“
დასწვდა ფისოს, მაგრამ ფისო
შემოახტა ბუხრის თაროს.

სკამი სკამზე, სკამი სკამზე —
და სულ ზევით მზია-ქალი.
ფისო ზის და იბუზება,
ჩამოსტირის თითქოს თვალი.

კრუსუნებს და სალაქუცოდ
აქნევს კუდს, თან ფართიფურთობს...
ამ უმსგავსო საქციელმა
გააცხარა მზია უფრო.

„შე ფლიდო, შე არამზადა,
დამაცადე, რა დაგმართო!“ —
წასწვდა კუდზე, მაგრამ უცებ
საქმე მოხდა სახიფათო:

გადმოვარდა დიდი ლამპა,
„ბრახ“—დაიმსხვრა ბროლი, მინა,
ფისომ „სკუპ“ და მაგიდიდან
უსირცხვილოდ შემოსცინა.

პაკი-პუკი, — ხის ქოშებით
უყვარს ბებოს სიარული,
კალთით მოაქვს კიტრები და
გულით ტკბილი სინარული.

პაკი-პუკი, პაკი-პუკი, —
შემოალო ოდის კარი.
„ვაი, ვაი, ჩემი ბრალი,
ეს რა მოხდა, ეს რა არის?!“

სკამი სკამზე, სკამი სკამზე —
და სულ ზევით მზია-ქალი,
ცალკე გდია ლამპის ფეხი,
აღარც რძეა ერთი ცვარი,

დამსხვრეული ბროლი, მინა,
ძირს ბალიში, ძირს ზეწარი,
და ბალიშზე ფისუნია
ტუჩს ილოკავს პირმცინარი.

ამ ამბავმა სალამოზე
სახლში ყველა გააცინა.
„არ გრცხვენია, ფისუნია,
გოგოვ, როგორ შეგაცდინა?!“

უაღერსებს მამა მზიას
და უკოცნის მზისფერ თვალებს,
ხან ყურს უწევს, თითქოს წყრება,
თან ტუქსავს და თან ხარხარებს.

ასე მოხდა ეს ამბავი
ამ გაზაფხულს ლაქვარდმზიანს.
იმის შემდეგ სახლში მარტო
აღარ რჩება ჩვენი მზია.

ყოველ დილით მიჰყავთ ბაღში
ეს კუდრაქა, მუზმუზელა,
შენ კი, ფისო, ეგდე სახლში,
მსუნაგო და ღორმუცელა!

გიგა და მერცხალი

— ჰიკ... ჰიკ... ჰიკ... ჰიკ, ჰიკ, ჰიკ... — ჩამოსჰიკჰიკა ფანჯრიდან მერცხალმა.

გიგას ძილში ჩაესმა საამური ხმა, შეიშმუშნა და თვალები გაახილა. თენდებოდა. ის-ის იყო მზე ამოსვლას აპირებდა, გიგამ თავი წამოსწია და აქეთ-იქით ცქერა დაიწყო.

„ვინ გამაღვიძა, ნეტავი?“ — ფიქრობდა გიგა.

ოთახში არავინ იყო. დედას ფანჯარა გაეღო და გარეთ გამოსულიყო.

— ვისი ხმა იყო ის ნეტავი? — თვალების ფშვნეტით წარმოთქვა გიგამ.

— ჰიკ, ჰიკ, ჰიკ... — კვლავ ჩამოსძახა მერცხალმა, — ჰიკ, ჰიკ, ჰიკ... გამარჯობა, ჩემო ბიჭუნა! რა მიხარია, რომ ამოდენა გაზრდილხარ. შარშან პატარა იყავი. წელს ლაპარაკიც გისწავლია და გაზრდილხარ.

გიგა ლოგინზე დაჯდა. თვალები ფანჯარას მიაპყრო და შესძახა:

— საიდან მოფრინდი, საყვარელო ჩიტუნია... დიდი ხანია არ მინახხარ. სად იყავი ამდენ ხანს? რა კარგად გალობ!..

— ცოტა დავიგვიანე. დაიცა, ყველაფერს გიამბობ. აქ მე ბუდე მქონდა...

— ის ერთმა ბიჭმა ჩამოშალა. მითხარი, საიდან მოფრინდი?

— შემოდგომაზე თბილ ქვეყნებში გავემგზავრე... აქ გამყინავდა ცივ ზამთარში. ჰია-ლუებიც დაიძინებდნენ და საჭმელს ვეღარ ვიშოვიდი.

— მე შექარს გაჭმევდი...

— ჩვენ ჰია-ღუებით ვცხოვრობთ, — მხიარული ჰიკიკით უპასუხა მერცხალმა გიგას. — ინდოეთში ზამთარი არ იცის. იქ მუდამ თბილა და საკმელიც ბლომად მოიპოვება. ზაფხულში კი იქ ძალიან ცხელა; ხშირი წვიმებია; აქ სასიამოვნო ჰაერია. შრომა უფრო გვიადვილდება, ბუდეს ავაგებთ, ბარტყებს გამოვჩეკთ და დავზრდით.

— შორს არის თბილი ქვეყნები?

— შორს, შორს. ღიდ მთებსა და თვალგადაუწვდენ ზღვებს იქით.

— უჰ, რა შორს გიმგზავრია! — გაკვირვებით შენიშნა გიგამ. — მერე როგორ გაღმოიფრინე ზღვები და მთები?

— ძალიან მოვიქანცე. ჩემო მეგობარო, ძლივს მოვალწიე, მაგრამ მიხაროდა სამშობლოში დაბრუნება... მე ხომ აქ გამოვიჩეკე, პირველად ამ ფანჯრიდან შევხედე მზეს.

გიგა ლოგინიდან ფანჯრის მოაჯირზე შეხტა, რომ ახლოს შეეხებოდა მეგობრისათვის.

— ჩემო ლამაზო, როგორ გამახარე შენი მოსვლით. რა პატარა და მსუბუქი ტანი გაქვს. პაწაწინა ნისკარტით ამდენს როგორ ჰიკიკებ?

— ჰა, ჰა, ჰა... ნუთუ ვერ შეამჩნიე ამოდენა, განიერი პირი რომ მაქვს, ვმლერი ტუბილად ჰ... ჰ... ჰ... ჰ... ბოლო გრძელი და ფრთები მაგარი მაქვს, შურდულივით დავსრიალებ ჰაერში, ერთ წუთში მიდამოს მოვივლი.

— ოჰ, რა ბედნიერი ხარ... ნეტავი მეც შემეძლოს შენსავით ფრენა, ნავარდი... აგერ, მზეც ამოვიდა.

— და მე კი დავიგვიანე...

— მოიცა, მოიცა. გენაცვალე, რასაც ნახავ, მერე მოდი და მიაშბე ყველაფერი: რას აკეთებენ სოფლის ბავშვები, როგორ ცელქობენ მინდვრებში პეპლები, მომიკითხე მთის ნაკადულები და გაიგე, სად ერთობიან პატარა მწყემსები, სად აძოვებენ ცხვრებს. ნახე ყაჩაღო თუ აყვავილებულა — მიაშბე ყველაფერი.

— ყველაფერს გიამბობ, ყველაფერს. აქ შენი ფანჯრის ზევით გავიყუთებ ბუდეს, — თქვა მერცხალმა, დასჰიკიჰიკა და გაქროლდა ჰაერში.

ს ა ხ ს ო ვ ა რ ი

ნელი მთელი საღამო ემზადებოდა დილით სკოლაში წასასვლელად. განსაკუთრებული სასიხარულო ამბავი მოხდა მის ცხოვრებაში: გუშინ კომკავშირში მიიღეს. ბავშვობის წლები უკან რჩებოდა. კომკავშირელის სახელი საპასუხისმგებლო მოვალეობას აკისრებდა ნელის, ბავშვობიდან სიყრმის წლებში დგამდა ნაბიჯს. მას პიონერის ყელსახვევი უნდა მოეხსნა და კომკავშირელის ნიშანი მიეხენია მკერდზე. დღეს სასკოლო ფორმაც შეუტერა დედამ. იდგა ნელი მაგიდასთან და გულმოდგინედ აუთოვებდა ყავისფერ, ნაოჭიან კაბას, შავ წინსაფარს და თეთრ საყელოს.

ხვალ ის ნამდვილი კომკავშირელი იქნება. მისი სკოლის ამხანაგებიც სხვანაირები იქნებიან. „დიახ, ალისფერი ყელსახვევის მაგიერ ყველას თეთრი საყელო ექნება გაკეთებული“, — გაიფიქრა ნელიმ და გაიღიმა... რა გაუხარდა იმწამს, რომ გეკითხათ, ვერაფერს გიპასუხებდით, აღფრთოვანებული იმით, რომ უკვე კომკავშირელი გახდა...

— მერე ალისფერ ყელსახვევს ვის აჩუქებ, ნელი? — მხიარული, ალერსიანი ხმით ჰკითხა ბებია მადლემ, რომელიც ღუმელთან იჯდა დაბალ სკამზე და ნელის ხელთათმანზე უკანასკნელ თვლებს აქსოვდა ბებია მადლუ ჩქარობდა ხელთათმანის დამთავრებას. ხვალ ყველაფერი ახალი უნდა ჩაეცვა ნელის. ფეხსაცმელიც ახალი მოუტანა მამამ. მართლაც ახალი ცხოვრება იწყებოდა ნელისათვის.

ნელიმ სკამის საზურგეზე გადადო გაუთოვებული ყელსახვევი და ბებია მადლეს უპასუხა:

— მე ეს ყელსახვევი ძალიან მიყვარს, არც ვფიქრობ, ვინმეს ვაჩუქო.

ბებია მადუს თვალები გაუბრწყინდა.

— მეც ეს მინდოდა გეთქვა, ჩემო გოგონავ, რომ შენ გიყვარს შენი ბავშვობა. რაკი ასეა, აილე ჩემი მაგიდიდან ის კაკლის ხის სკივრი, ვიცი, ძალიან მოგწონს. ოღონდ გაუფრთხილდი, ნელი, არასოდეს არ გააჩუქო, თუ ბები გიყვარს. ძვირფასი ჩუქურთმებია ზედ ამოჭრილი... რაც რამ გიყვარს შენი ბავშვობის, შიგ ჩაკეტე და შეინახე.

ნელი სიხარულით გადაეხვია ბებია მადუს ძვირფასი საჩუქრისათვის, გახსნა სკივრი და პირველად აღისფერი ყელსახვევი ჩაღო შიგ.

— ჩემო ბები, — ბავშვური ალტაცებით წარმოთქვა ნელიმ, — თავსავით მეყვარება ეს ორი ნივთი, რომელიც მუდამ მომაგონებს ჩემს ბების და ჩემს ბავშვობას.

ქარბი ამხანაბი

დარაჯმა ქალმა სკოლის კარებში შეაჩერა პატარა ბიჭი ყაყიტა და ლიმილით ჰკითხა:

- რამ მოგიყვანა, ბიჭუნი, ასე ადრე?
- დაგვიანებას ადრე მოსვლა არა სჯობს, დეიდა?
- რა თქმა უნდა, მაგრამ... ქული სად დაკარგე?
- ქული...

ყაყიტამ ხელი მოისვა თავზე და დარცხვენილი შევიდა სკოლის დერეფანში.

დარაჯ ქალს ხშირად უნახავს ყაყიტა კარს უკან ატუზული. რისთვის, არ იკითხავთ? ხან წიგნი ავიწყდება სახლში, ხან კალმისტარი, ხან ფანქარი და ასე...

მთელი დღე ყირამალა გადადის ეზოში. საღამოს ძლივს მოასწრებს ხელპირის დაბანას და თვალები მოეხუჭება. დილით შემფოთებული წამოხტება ლოგინიდან. დედას არც კი აცლის საუზმის მომზადებას, საჩქაროდ ჩაყლაპავს საუზმეს და ჩანთას წამოავლებს ხელს. ქული იშვიათად ახურავს. არ ახსოვს, სად დააგდო, სად ეძებოს. „შვილო, ხომ არაფერი გავიწყდება?“ — ხმას დააწევს დედა, მაგრამ ყაყიტა უკან აღარ იხედება. ყაყიტას დედაც გამოკეტს სახლის კარს და სამუშაოზე მიიჩქარის.

გუშინ კლასში პირველი წერის გაკვეთილი ჰქონდა. დიდხანს აფათურა ყაყიტამ ხელი ჩანთაში, მაგრამ კალმისტარი ვერ ნახა და გაკვეთილი ვერ დაწერა. ყაყიტას დღიურში შენიშვნა ჩაწერა მასწავლებელმა. გუშინწინ ლექსი არ იცოდა იმიტომ, რომ მთელი დღე ველოსიპედით დაქროდა. ამ რამდენიმე დღის წინ ანგარიში ვერ გა-

მოიყვანა, ბურთის სათამაშოდ მიეჩქარებოდა. დღეს სახატავი ფერადი ფანქარი დაავიწყდა, ხატვის გაკვეთილზე სხვის რვეულში აცეცებდა თვალს.

კული ნიშნებით აივსო ყაყიტას დღიური.

— როდის მოელება, ბიჭო, შენს სიზარმაცეს ბოლო? — ჰკითხა ერთ დღეს კლასის დამრიგებელმა და მაგიდაზე დადებულ კალენდარს ფურცლები აახია, — იცი, დღეს რა რიცხვია?

ყაყიტამ კალენდარს დახედა და დაღონდა: სასწავლო წლის პირველი მეოთხედი მთავრდებოდა.

მასწავლებელმა იცოდა, რომ ყაყიტას დედა მთელი დღე მუშაობდა და შინ ბავშვს მეთვალყურე არავინ ჰყავდა.

„რა ვუყოთ ამ ბავშვს? — ფიქრობდა მასწავლებელი, — უნიჭო არ არის. როგორ გამოვასწორო ეგ უწესო?“ — წუხდა მასწავლებელი და უცებ რაღაც მოაგონდა.

— გოგი. გოგი! — გადასძახა უკანა მერხზე მჯდომ ბავშვს.

მერხიდან მოხდენილი, ჰკვიანი გამომეტყველების ბიჭი წამოდგა, მაგრამ... მასწავლებელს კარგა ხანს ჰქონდა მაგიდაზე თავი ჩაკიდებული და ფიქრობდა.

— აქ გახლავართ, მასწავლებელო.

— ვიცი, აქ ხარ! — ღიმილი გამოეხატა მასწავლებელს ბაგეზე და კეთილი თვალი ფეხზე მდგომ მოწაფეს მიაპყრო, — გოგი, იცი, რა უნდა გთხოვო?!

ბავშვებმა განცვიფრებით შეხედეს გოგის.

— გისმენ, მასწავლებელო!

— ამ ბავშვის მეზობლად ცხოვრობ მგონი? — ყაყიტაზე მიუთითა მასწავლებელმა.

— დიახ. მასწავლებელო!

— შე გთხოვ, გოგი, ეგ ბიჭი წესიერებას, ბეჯით სწავლას მიაჩვიო. მთელი დღე მარტოა. არავინ ჰყავს მეთვალყურე. შენ ხომ კარგი ბიჭი ხარ. მოწინავეები უნდა დაეხმარონ ჩამორჩენილებს.. უწესოები წესიერებმა უნდა გამოასწოროთ. გაიგე, გოგი?

— გავიგე, მასწავლებელო! — მკვირცხლად უპასუხა გოგიმ, — შევასრულებ დავალუბას...

გაკვეთილების შემდეგ თვალეგაბრწყინებულ გოგის ხელი-ხელჩაკიდებული მიყავდა ყაყიტა შინ.

— ფერადი ფანქარი დაგრჩა? — ალერსით ეკითხებოდა გოგი.

— ჰოო...

— ქული სად გადააგდე?

— არ ვი-ცი.

— დღეს გაკვეთილები ერთად ვისწავლოთ. შემდეგ ყველაფერი ჩანთაში ჩავალაგოთ. ჩანთა და ქული ერთად დავკიდოთ. მერე ვითამაშოთ, ვივახშმოთ და დავიძინოთ, ხომ?

— ხო-ო...

— ხვალ დილით უჩემოდ არ წახვიდე სკოლაში. მე გამოგივლი და ერთად წავიდეთ. გესმის?

— მეს-მის... — ლულლულებს ყაყიტა.

— მაშ ახლა ისადილე, მოისვენე და შემდეგ მოდი ჩემთან. წიგნები წამოილე, არ დაგავიწყდეს.

თანხმობის ნიშნად ყაყიტამ ფართო თვალები სიყვარულით მიანათა მეგობარს.

საგაზაფხულო გამოცდებამდე ყაყიტა გამოსწორდა კარგი ამხანაგის წყალობით. ახლა გოგისთან ერთად ყაყიტაც წესიერი და კარგი მოწაფეა. თუმცა არც ისე ადვილად დაუჭდა გოგის მეგობრის გამოსწორება. ბევრი შრომა დასჭირდა, სიყვარულით და ხალისით შეასრულა მასწავლებლის დავალება.

ამაზე იტყვიან: „კარგი ამხანაგი. კარგი ძმის ტოლიაო“.

კეკელები და დედოფლები

ზამთრის დღე იყო. გარეთ თოვდა.

ბაბუა ჯაბა ცეცხლთან იჯდა და თამბაქოს აბოლებდა. ბუხრის მეორე მხარეს გივის პატარა ძაღლი, უკანა ფეხებზე დასკუპებული, ბაბუას უცქეროდა. თინა დაკეტილ ფანჯრიდან უმზერდა უფროს ძმებს — გივისა და ნიკას. ისინი მეზობლის ბავშვებთან ერთად თოვლში გუნდაობდნენ.

— ბაბუ, ბაბუ! — სიხარულით წამოიძახა თინამ, — ნახე, რა კარგია თოვლის ფარვანები! უი, როგორ ცეკვავენ... ჩემკენ მოფრინავენ... ნახე, ბაბუ, რა ლამაზია ეს თეთრი ქულები. შეხედე, ხეებმაც თეთრი კაბა ჩაიცვეს. ეზოც გალამაზდა. ყველგან სითეთრე... ჰო, ყველგან სითეთრე, — გაიმეორა თინამ. — იქ თოვლი, აქ ბაბუა ჯაბას წვერები... — და გადაიკისკისა.

ამ დროს ოთახში შემოვიდნენ გივი და ნიკა. მათ თოვლით გაფუმფლული, ხელებდაწითლებული მეზობლის ბავშვებიც შემოჰყვნენ, გაღვივებულ ცეცხლს მიაშურეს, გათბენ და იქვე ბუხართან ჩამოსხდნენ.

გარეთ საღამოს ბინდო ეშვებოდა.

ოთახში სიჩუმე იდგა.

— ბაბუა ჯაბა, — თქვა ნიკამ, — თამაშით დავიღალეთ, ახლა ზღაპარი მოგვიყვი.

ბაბუამ ჩიბუხი გამოიღო პირიდან — უხაროდა, როდესაც პატარებს ზღაპარს უყვებოდა.

— რომელი ზღაპარი გინდათ?

— ციკანი, — დაიძახა ნიკამ.

— კურდღელი, — უთხრა მეორემ.

— ბაბუა! პეპლები და ტყის დედოფლები, — წამოიტიტინა თინამ.

— პეპლები და ტყის დედოფლები? ჰო, კარგი, — თქვა ბაბუამ და დაიწყო:

— იყო და არა იყო რა, იყო ერთი ღარიბი კაცი. ბევრი შვილი ჰყავდა. ზოგს წალები არ ჰქონდა, ზოგს კაბა, ზოგს პერანგი. დადგა ზამთარი. ბავშვები მოგროვდნენ ცეცხლის პირას, მონახეს ძველი წინდები, ქალამნები, დააკერეს, ჩაიცვეს და წავიდნენ თოვლში საგუნდაოდ. კიკა და სარა შინ დარჩნენ. იმათ არ ჰქონდათ ფეხსაცმელები, დასხდნენ ცეცხლის პირას და დაიწყეს სიმღერა:

აოვლო, თოვლო, თეთრთვალაო,
მაშამ შემოგიფალაო,
არ გეგონოს ხუმრობაო,
გვეყო შენი სტუმრობაო.
აოვლო, თოვლო, თეთრთვალაო,
დედამ შემოგიფალაო,
სცივა კიკას, სცივა სარას,
გაგვეცალე, წადი ჩქარა!
გაიღვიძებს გაზაფხული,
გაიხარებს ჩვენი გული.

თოვლმა გაიგონა კიკას და სარას თხოვნა, დახუჭა თვალები, გაწყალდა და გაქრა.

გამობრწყინდა გაზაფხული.

კიკამ და სარამ ჩაიცვეს ჭრელი პერანგები და მინდორში პეპლების დასაპერად გაიქნენ.

— აგერ ყვითელფრთებო! — დაიყვირა გახარებულმა კიკამ.

ყვითელფრთება ჩაიმალა ყვავილებში და ბავშვებს დაუძახა:

— პატარებო, გენაცვალეთ! მე ახლა გავიღვიძე. ჯერ მზეზე არ გავმთბარვარ, მინდორში არ მიფრენია, ყვავილების სურნელებით არ დაფრტვობარვარ... წადით ცოტა ქვევით. ჭრელ-ჭრელას ნახავთ და დაიჭერთ, ის ჩემზე ლამაზია.

ბავშვები წავიდნენ. ნახეს ჭრელ-ჭრელა, ყვავილებზე იჯდა. მიეპარნენ და დაიჭირეს. ჭრელ-ჭრელამ უთხრა:

— ბავშვებო, გამიშვით და ისეთ ლამაზ პეპელას გასწავლით,

რომელიც მთელ მინდორს ხატავს. წითელლენტა ჰქვია. აი, იქ წევს-სანამ მიხვალთ, ისიც გაიღვიძებს.

ბავშვები გაიქცნენ. ნახეს წითელლენტა — თეთრ ყვავილებზე ელავდა.

წითელლენტამ უთხრა:

— ბავშვებო, პაწაწინებო, ნეტავი თქვენსა მზერასა!.. რა ლამაზები ხართ, ოქროსთმიანებო! მე მხოლოდ ახლა გავიღვიძე. ჯერ თავისუფლად არ ამომისუნთქავს. დარჩით დღეს ჩემთან, წავიდეთ, გავფრინდეთ, ვნახოთ მთები, ქალები, მინდვრები. იქ ტყის დედოფლები სუფრას გაგვიშლიან, ვიცეკვოთ და მოვილხინოთ.

ბავშვებს მოეწონათ წითელლენტას სიტყვა, გამოუარეს ჰრელ-ჰრელას, ყვითელფრთებას. დამეგობრდნენ და ყველანი ტყის დედოფლებთან სტუმრად წავიდნენ.

გადაირბინეს მინდვრები, ქალები, ბროლ-მარგალიტებით მოქარგული კორდები და მივიდნენ ერთ მორაკრაკე რუსთან; დასხდნენ და წყალი დალიეს, რუ ქვიდან ქვაზე ხტოდა და მღეროდა. ბავშვებმა უთხრეს:

— რუ, მორაკრაკე, გვითხარი რამე:

ღამით ვინ ხატავს შენს გულში მთვარეს?
ღილით ვინ მღერის შენს ნაპირებთან?
ტყის დედოფლები მოდიან შენთან?

— ტყის დედოფლები? ახლაც აქ არიან, — თქვა რუმ რაკრაკით. — აგერ ენძელა ვერცხლის თმებჩამომშლილი, აგერ დაუვიწყარა ცისფერი თვალებით, აგერ ანწლი გიშრისფერი მძივებით. აი იები, გულდები, ლურჯი ფერებით ხატავენ მდელოს. ყვავილები არიან ტყის დედოფლები. გაზაფხულზე მოდიან აქ სტუმრად. ჩემს ნაპირზე ცხოვრობენ და ივრილებენ ფოთლებს ჩემი შხეფებით.

— ჩვენ მათთან მოვედით სტუმრად, — თქვეს პეპლებმა ფრთების წკაპწყუბით. რუ ახმაურდა და გააგებინა ყვავილებს უცხო სტუმრების მოსვლა. ყვავილებმა ერთმანეთს გადახედეს, მოგროვდნენ და გაშალეს ჰრელი სუფრა. ზოგს მარწყვი მოჰქონდა, ზოგს პანტა, ზოგს შინდი, ზოგს კურკანტელა... „ყველაფერს მოგართმევთ, ოლონდ ჩვენ ნუ გვახლებთ ხელს“, — ფიქრობდნენ ყვავილები.

მართლაც, სანამ ბავშვები ტყეში მივიდნენ, ყველაფერი დამწიფებულყო.

— მობრძანდით, მობრძანდით!.. — მხიარული კისკისით მიიპატიუეს ყვავილებმა სტუმრები.

— თქვენ ვინ ბრძანდებით? — ჰკითხა ყვითელ პეპელას ენძელამ.

— მე ყვითელფრთება მქვია. შენ?

— მე — ენძელა.

— ძალიან კარგი, მე დღეს შენთან დავრჩები. ძალიან მომწონხარ.

— შენ ვინდა ხარ? — ჰკითხა დაუფიწყარამ ჭრელ პეპელას.

— მე ჭრელ-ჭრელას მეძახიან... რა ლამაზი თვალები გაქვს. მე შენთან ყოფნა მინდა.

— დარჩი, — მხიარულად უპასუხა დაუფიწყარამ.

— შენი სახელი? — ჰკითხა იამ წითელ პეპელას.

— ჩემი სახელია წითელლენტა. შენ რა გქვია?

— მე — ია.

— ია... გამიგონია სადღაც შენი ქება. მართლაც საქები ყოფილხარ: ლურჯი თვალები, ღია გული და მშვენიერი სურნელება...

იას გაუხარდა ქება, სტუმარი მიიპატიუა.

კიკა და სარა მივიდნენ ანწლთან. დაათვალიერეს და დაიწყეს ჩურჩული. ანწლმა შესძახა:

— ვინ ხართ თქვენ, ჭრელპერანგიანებო? რისთვის მოსულხართ?

— ჩვენ ადამიანები ვართ. სტუმრად მოვედით.

— ჰოო, თუ სტუმრად მოხვედით, მასპინძლობა შეგვიძლია.

სუფრა გაშლილი იყო. მიუსხდნენ და დაიწყეს ნადიმი, სიმღერა, ცეკვა...

მოსალამურდა. ბავშვებმა მიიხედ-მოიხედეს, პეპლები აღარსად ჩანდნენ. მწვანე მდელოში ჩაიმაღლნენ და დაიძინეს. ბავშვები დალონდნენ.

შინ დაბრუნების დრო იყო. ყვავილები გამოსათხოვრად მოემზადნენ.

— არა, არ გეთხოვებით, თქვენ ჩვენთან უნდა წამოხვიდეთ.

— როგორ!.. — გაკვირვებით წამოიძახეს ყვავილებმა.

— ისე, — უთხრეს ბავშვებმა.

ყვავილები შეწუხდნენ... თვალი მოავლეს გარემოს.

— მშვიდობით, საყვარელო მინდვრებო, ძვირფასო კორდებო, მოჭიკჭიკე ჩიტუნებო, მოლივლივე ნაკადულებო! მშვიდობით! — ამოიკენესეს ყვავილებმა.

ანწლი ამ დროს მედიდურად იყურებოდა.

„ჩემთან ვინ მობედავს, — ფიქრობდა ის, — ყველამ იცის, რომ მე მწარე ვარ“.

ბავშვებმა ბოლოს ანწლსაც წააღეს ხელი.

— ჩემთან რა გინდათ? — გაიკვირვა ანწლმა, — მე მწარე ვარ და თუ მომწყვეტთ, უფრო გავმწარდები.

— არა უშავს! — გადაიხარხარეს კიკამ და სარამ, — შენგან მელანს გავაკეთებთ და დღევანდელ ჩვენს გასეირნებას აღვწერთ. თუ ძალიან გამწარდები, ქვაბში ჩაგდებთ და არაყად გაქცევთ.

ბავშვებმა ბლომად დაკრიფეს ანწლი და ყვავილებთან ერთად მხიარულად წავიდნენ შინ.

მეორე დილით პეპლებმა რომ გაიღვიძეს, ყვავილების ცრემლები მდებლოზე ციმციმებდნენ. მერე ის ცრემლები მზის სხივებმა ასწურეს. ასე დასრულდა ეს ამბავი. ტყის დედოფლები დამარცხდნენ. ანწლსაც არ უშველა სიმწარემ. მხოლოდ ეშმაკმა პეპლებმა ერთი დღის სიცოცხლე ძალად მოიპოვეს.

— რამდენ დღეს ცოცხლობენ, ბაბუა ჯაბა, პეპლები? — ჰკითხა ნიკამ.

— სულ ორ დღეს...

დაამთავრა ბაბუა ჯაბამ ზღაპარი.

გარეთ ისევ თოვდა და თოვდა.

საგავშვო სახლში

სციოდა პატარას. დეკემბრის ქარს გაეთოშა მისთვის გამხდარი და ქუჩყიანი თითები.

კენესოდა პატარა გოგონა, მაგრამ არავინ ეკითხებოდა, რა აწუხებდა მას, — თავმოებზრებული გამვლელები ხან პურს წაუტეხდნენ, ხან ფულს გადაუგდებდნენ. ზოგი სრულიად გულცივად აუფლიდა მას გვერდს.

პატარა გოგონა კი კენესოდა, არც დედა აგონდებოდა, არც მამა. საიდან გაჩნდა ამ ქუჩაზე, რომ გეკითხათ, ვერაფერს გიპასუხებდათ. მის გულს სიამე არასოდეს მიჰკარებია, არც დედის ნანა სმენია.

როცა სამხედრო მუსიკის ხმას გაიგონებდა, ველურივით გაახელდა თვალებს. დარაზმული ჯარისკაცების მწყობრი ფეხის ბრახუნი, მათი ჩამწყრივებული ხიშტიანი თოფების ცქერა კიდეც ახარებდა პატარას. მხოლოდ რისთვის იყო საჭირო იმდენი ხიშტიანი კაცი, ამისი არა გაეგებოდა რა. მისდევდა ჯარს უკან და მოქანცული მიეგდებოდა რომელიმე მოსახვევში.

— ქალბატონო, ღმერთი იყოს შენი შემწე... ქალბატონო! — ეს ორი სიტყვა, დასახიჩრებულ მათხოვრებისაგან განაგონი, გაზეპირებული ჰქონდა გოგონას. ამ სიტყვებით მიმართა ერთ სადამოს ჩვეულებრივად რუსთაველის გამზირზე მოსეირნე დარბაისელ ქალს პაწია მათხოვარმა.

— ძალიან მომაბეზრებელი გახდნენ ეს მათხოვრები, — დინჯად წარმოთქვა თბილ მოსასხამში გამოხვეულმა ქალმა.

— უნდა მოგახსენოთ, ქალბატონო, მეც ძლიერ მძულს ეს

მათხოვრები, არასოდეს მათთვის გროში არ ამომიღია ჯიბიდან, — მიუგო მასთან მიმავალმა კაცმა და ორივემ გულგრილად გაიარა.

მათხოვარი ისევ უყურადღებოდ დარჩა.

ლამის სუსხი ქუჩებს უფრო მძლავრად ეკიდებოდა.

ქარი სისინებდა.

საშინლად იტანჯებოდა პატარა მათხოვარი გოგონა. დარბაისელი ქალი აღარ ჩანდა ქუჩაზე. გამვლელებიც კანტიკუნტად მოჩანდნენ.

— ქალბატონო, ქალბატონო!.. — გაყინული ბაგიდან ძლივს ისმოდა ჩურჩული.

აგერ მოულოდნელად შედგა ჩქარი ნაბიჯით მომავალი ქალბატონი და გოგონას დააცქერდა.

— სადაური ხარ? — ჰკითხა მან.

— არ ვიცი... — მოისმა დასუსტებული ხმა.

— წამოდი ჩემთან!.. შენისთანა უპატრონო ბავშვებს დავეძებ, წამოდი! — უთხრა ქალმა. დაავლო ხელი, ჩაისვა ეტლში და სადღაც გააქროლა.

* * *

განვლო ორმა წელმა. მაისის დღე იყო. განახლებული ცხოვრება ქუჩებს ახალისებდა. თავისუფალი ხალხის ხმა ბრწყინვალე დღის აღტაცებასთან ერთად დაქროდა და ყოველი ადამიანის გულს ეაღერებოდა.

— დღეს საბავშვო სახლში აღსაზრდელების ნამუშევრების გამოფენაა, — ამბობდა ხალხი და დასათვალისწინებლად მიდიოდა. სტუმრები იწონებდნენ ბავშვების დაწულ კალათებს, ნაქსოვებს, ნახატებს და სხვა ხელსაქმეს.

— მშვენიერი დახატულია „თაიგული ვაზაში“... — თქვა ერთმა სტუმართაგანმა და მიუბრუნდა ჰალარა ქალს. ჰალარა ქალი საბავშვო სახლის გამგე იყო.

— მაჩვენეთ ის ბავშვი, ვინც ეს დახატა, — სთხოვა სტუმარმა. გამგემ მაშინვე მოიხმო პატარა ცქრილა გოგონა.

— გაგიკვირდებათ, რომ იცოდეთ ამ ბავშვის ისტორია, — თქვა საბავშვო სახლის გამგემ, — ამ ორი წლის წინათ, როცა პირველად

გახსნა საბჭოთა მთავრობამ უპატრონო ბავშვთა სახლი, ეს ბავშვი ქუჩის მათხოვარი იყო. ახლა ჩვენს სახლში ბედნიერად ცხოვრობს. ნიჭიერი მოსწავლეა. — სტუმარს სახეზე სიამოვნების ღიმილმა გადაუქროლა. ბავშვს თავზე ხელი გადაუსვა და უთხრა:

— რომ გაიზრდები, ჩვენთან მოდი, — სამხატვრო აკადემიაში.

ავთანდილის ახალი მემოგარი

იური ავსიანიკმა ჩაქინდრული თავი წამოწია, თვალები მოისრისა და მიმოიხედა. ვაგონი ახალი მგზავრებით ავსებულიყო. ძველ მგზავრთაგან ვაგონს მხოლოდ ერთი ქალიღა შერჩენოდა. სხვები, დაღლილ-დაქანცულნი და გაწამებულნი, ლამით გზადაგზა სადგურებზე გადასულიყვნენ. აღარ ისმოდა მგზავრობით მობეზრებული ბავშვების ტირილი. ახლად შემოსული დამშვიდებული მგზავრების ხილვამ და ვაგონის ფანჯრებში შემოქრილმა მზის შუქმა გაახალისა იური. ყმაწვილი ძლივს წამოდგა, კვლავ მოავლო თვალი ვაგონს და იკითხა:

— სადა ვართ?!

ფანჯარასთან მდგომი შავგვრემანი ქალი მიუბრუნდა და ღიმილით უთხრა ყმაწვილს:

— თბილისს ვუახლოვდებით.

— თბილისს? — წამოიძახა იურიმ და სწრაფად გადაახტა ხურჯინებს, კალათებს, აბგებს და ვაგონის კარებისაკენ გაეშურა.

მატარებელი სადგურში ჩამოდგა. ახმაურებულმა ხალხმა იური მხარდამხარ გაიტანა სადგურიდან. იურიმ თავისუფლად ამოისუნთქა, მზეს შეხედა და მოზღვავებულ ხალხს გაჰყვა. მიდის ხალხი და მისდევს იური ავსიანიკი, არ იცის, სად გაჩერდება, სად მოეღება ბოლო ხალხის დენას. აგერ ტრამვაის ვაგონები ივსება ხალხით. იქ ავტომანქანები მიქრიან. იურის ტრამვაიში ჩაჯდომა მოუნდა, ჯიბეზე მოივლო ხელი, არც ერთი კაპიკი არ აღმოაჩნდა. ხელში პირადობის მოწმობა მოჰყვა, გადაფურცლა წიგნაკი და დააქვერდაა „საავიაციო საშუალო სკოლის პერვე კლასის კურსანტი —

იური ავსიანიკი“. თვალები ცრემლით ავესო, უელში ბოღმა მოაწვა; ხალხს ჩამოშორდა და მაღალ კედელს მიეყრდნო. ცრემლიანი თვალთ გახედა ქალაქს, ხალხი ირეოდა: ზოგს სანოვაგით სავსე კალათა მიჰქონდა, ზოგს თონის პურები. ჰურის სუნი ეცა ყმაწვილს და შიმშილი იგრძნო. ხელები მოისრისა და გზა განაგრძო. მიდიოდა პლენხანოვის განიერი ქუჩით. უცებ შეკრთა: რომელიღაც სკოლიდან ზარის ხმა მოესმა. ტანში თბილმა ყრუანტელმა დაურბინა. რამდენი ხანია ეს ტკბილი ხმა არ სმენია. მარცხნივ მიიხედა, დიდი შენობიდან ყრუამულით გამოდიოდნენ მოსწავლე ყმაწვილები, ისეთივე ტანისამოსით მორთულნი, როგორიც ამ ორი თვის წინათ იურის ეცვა. ორი თვე... ხანგრძლივი ეჩვენა ეს დრო. თითქოს ორმა წელმა განვლო, ასე ეგონა სადგურებში ხეტიალით მობეზრებულ იურის.

მოსწავლე ვაჟებს ხუთქიმიანი ვარსკვლავები უბრწყინავდათ ქუდებზე. გაფითრდა იური. მის წინ ამაყი და მხიარული კურსანტები მოდიოდნენ. იურიც ასე გამოდიოდა საავიაციო სკოლიდან. ახლა? ქუდი სადღაც დაეკარგა, საყელოზე ფორმის ნიშნები დაექმუჟნა და მაზუთისაგან გაუჭუჭყიანდა. ფეხსაცმელს ძირი გავარდა, ხელებისა და კისრის კანი გაუსქელდა და გაუუხეშდა, თმა გაბურძენილი აქვს. ვის ეჩვენოს ასე?! სკოლაში ასე როგორ შევიდეს? რას იფიქრებენ. მაწანწალა ვეგონები ყველასო. დაფიქრდა ყმაწვილი და გადაწყვიტა: ერთ-ერთ კურსანტს გაუმხილოს თავისი დარდი, უთხრას, რომ ისიც კურსანტია. ჯიბიდან ისევ ამოიღო პირადობის მოწმობა, რომელიც გამოქცევის წინადღეს მისცა საავიაციო სკოლის უფროსმა. ავსიანიკი წინ გადაუდგა ერთ მაღალ ბიჭს და მორიდებით ჰკითხა:

— ამხანაგო, თქვენ აქ სწავლობთ?

— დიახ.

— სასწავლებლის უფროსის ნახვა როდის შეიძლება?

— ყოველ დღით, — უპასუხა კურსანტმა და ფეხს აუჩქარა.

— მომისმინეთ! — წამოიძახა ავსიანიკმა და უცებ ხმას დაუდაბლა, — მომისმინეთ, ამხანაგო. მეც კურსანტი ვარ, ბელორუსიიდან ვარ... არ ვიცი. იქ ჩვენები ცოცხლები დარჩნენ თუ დაიხოცნენ...

მაღალი კურსანტი შემობრუნდა, დაკვირვებით აათვალიერა ჩაათვალიერა მოსაუბრე.

— აქ ნათესავი გყავს? ვისთან ჩამოხვედი?

— იურიმ უეცარი სიტბო იგრძნო მოსაუბრის მიმართ.

— აქ ნაცნობიც არაეინ მყავს.

— მაშ სად გაათევე ლამეს?

— არ ვიცი.

მალალი კურსანტი დაფიქრდა.

— წამოდი ჩემთან. — თქვა მან, — დედაჩემი მასწავლებელია, შოგაწყობს სადმე, ნუ გეშინია.

ავსიანიკს სახე გაუბრწყინდა, სიხარულით ათრთოლდა. უცხო ამხანაგს თვალეში შეხედა და მოკრძალებით უთხრა:

— როგორ შეგაწყუხით!

— არა უშავს, ნუ გერიდება... დედაჩემი კეთილი ქალია.

— თქვენი სახელი? — ჰკითხა იურიმ.

— ავთანდილი.

— რომელი კლასის კურსანტი ხარ?

— მეათესი.

— კომკავშირელი იქნები.

— მაშ, — უპასუხა ავთანდილმა.

— ეეხ, — ამოიკენესა ავსიანიკმა, — ამხანაგო ავთანდილ, შენ არ გინახავს ომი. იცი, რა საშინელებაა?! ბანაკად ვიყავით, ქალაქგარეთ, როცა ვერაგულად თავს დაგვესხნენ გერმანელი ფაშისტები. ეს იყო მტრის ჩენეს მიწაზე შემოჭრის პირველ დღეს. მე დედაჩემთან გავიქეცი. ბანაკიდან სირბილით ჩავედი მშობლიურ ქალაქში მე და ჩემი ამხანაგი, ქალაქი სრულიად დანგრეული და განადგურებული დაგვრხვდა. ხალხი გარბოდა. გავირბინე ქუჩები, დედა არსად ჩანდა. ხალხის ტალღამ უკან შემომამბრუნა. მირბოდა ზღვა ხალხი უგზო-უკელოდ. გრიალებდნენ ზარბაზნები. ტყვია ქვიშასავით გვაცვივოდა თავზე. ჩემს გვერდით მიწაზე საცოდავად ეცემოდნენ დაჭრილები, მკვდრები... ცოცხლები გავრბოდით, სატყირთო მატარებელს მოვკარი თვალი. გავიქეცი, გზა გადაუჭკერი. დავუხვდი მატარებელს. ძლივს მოვახერხე ვაგონზე შეხტომა, ფეხი დამიციდა, ჩამოვებლაუქვე საფეხურს. ძალა გამომელია, ის იყო უნდა გადავჩეხილიყავი ხრამში, ამ დროს ვიღაც მადლიანი გადმომწვდა, ჩამქიდა ხელი და ამათრია ვაგონში ცოცხალ-მკვდარი. შემდეგ არ მახსოვს,

როგორ მოვსულიერდი. როცა გონს მოვედი, ვიდაცამ პური მომ-
წოდა. მიდამოს მოვაველე თვალი. ჩემი ვაგონი უცნობ ადგილებში
მიქროდა.

— საით მივდივარ? — ვკითხე ვაგონის გამცილებელს.

— სმოლენსკისაკენ.

ბევრი რამ გადამხდა თავს, ორი თვეა სადგურიდან სადგურ-
ში დავეხეტები. მოხარული ვარ, რომ თბილისში მოვედი ცოცხალი.
რა ბრწყინვალე მზეა, რა კრიალა ცა, მხიარული ქუჩები. ოცამ-
დე წერილი დაეწერე სადგურებში და დავეზავნე სხვადასხვა ქალაქ-
ში. გაზეთებს ვთხოვდი, მილიციას ვეხვეწებოდი, იქნებ დედის პოვ-
ნაში დამხმარებოდნენ. ვერაფერი გავიგე.

ასლუკუნდა იური. ცხელმა ცრემლმა ერთხელ კიდევ ჩამორეცხა
მური მისი სახიდან. ავთანდილს შეებრალა ავსიანიკი, ხელი მოჰხვია
და მეგობრულად დაუყვავა:

— ნუ ტირი, ძმაო, ცრემლი ვაეკაცისათვის რა საკადრისია!

იურიმ მოიწმინდა თვალები.

ავთანდილმა განაგრძო:

— სკოლის დამთავრების შემდეგ ჩვენც წავალთ ფრონტზე. ას-
მხეცს მაინც მოვკლავ და მერე მშვიდად გეტყვი: აბა, ამხანაგო
ავსიანიკ, ახლა შენი ჭერია!

ავსიანიკი უცებ შედგა და მტკიცედ წარმოთქვა:

— თანახმა ვარ.

ავთანდილმა და იურიმ მაგრად ჩამოართვეს ხელი ერთმანეთს.
გზა განაგრძეს.

ავთანდილი სახლის კარებს მიადგა. იურიმ უკან დაიხია.

— ვერ შემოვალ, — თქვა დარცხვენით, — რას იტყვის დედაშენი,
ასეთ მოთხუზნულს რომ დამინახავს?!

ავთანდილი მარტო შევიდა ოთახში. ცოტა ხნის შემდეგ კარო
გაიღო, მაღალი ქალი გამოვიდა და ალერსით უთხრა იურის:

— შემოდი, შეილო, შემოდი, — და მკლავში მოჰკიდა ხელი. ეს
ქალი ავთანდილის დედა იყო.

იური გათამამდა და ქალს უხერხულად შეჰყვა ოთახში. შესე-
ლისთანავე შექამანდის სუნი იგრძნო. მთელი დღე-ღამის უქმელს
თავბრუ დაეხვა, მუხლები მოეკეცა. როცა გონს მოვიდა, ავთანდი-

ლის დედა, მარიამი, იდგა მის წინ, ეფერებოდა და თბილი წვენით ბაგეს უსველებდა.

ავთანდილის უმცროსი ძმა — ირაკლი დააცქერდა ავსიანიკს და სიბრალულით წამოიძახა:

— დედა, დედილო, ჩემი ხალათი ჩავაცვათ!

— ჩავაცვათ, მაგრამ ჭერ დავბანოთ, — თქვა მარიამმა და სამზარეულოში გავიდა.

უკვე შეღამებული იყო. იჯდა ავსიანიკი და ათვალიერებდა მზრუნველ ოჯახს. ავთანდილის დედას რომ უცქეროდა თვალებში, სახლის კედლებიც თბილი ეჩვენებოდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ ავსიანიკი მარიამის მზრუნველობის შედეგად მოკეთდა. ადამიანს დაემსგავსა. ავთანდილს ახლა უფრო მოეწონა ძმობილი.

ერთ დღეს, როცა ავთანდილის დედა, მარიამი, სკოლიდან მოვიდა, იურიის თავზე ხელი გადაუსვა და დაყვავებით უთხრა:

— იური, სკოლაში მოგაწყვე.

ყმაწვილს ფერი ეცვალა და თქვა:

— სულ ერთია, ვერ ვისწავლი... არა, ჭერ ვერ ვისწავლი!

— რატომ?

— გადაწყვეტიტე, ფრონტზე წავიდე, დედის ლანდი არ მასვენებს, ყოველ ღამით ბელორუსიის მიწაზე დავბორიალობ. ჩემი სახლის ნანგრევებს ვთხრი. დედის საფლავს ვეძებ. ხან მესიზმრება, თითქოს დედა ცოცხალია, მეძახის, ხელს მიქნევს, ხან ნანგრევებზე დგას და ტირის.

მარიამს გული აუჩუყდა. ჩუმად მოიწმინდა ცრემლი.

— პატაკი უკვე მივართვი შტაბის უფროსს, — განაგრძო იურიმ, — პატაკში ასე დავწერე: „სროლაში ფრიადოსანი ვარ, გულადი ვარ, ვაჟკაცის ძალა მაქვს, მინდა თავი შეეწირო სამშობლოს..“

1942 წელს, იანვრის ბოლოს, იური ავსიანიკი ეშელონთან ერთად გაემგზავრა დასავლეთის ფრონტზე; ქალაქ გომელიდან გამოუგზავნა უკანასკნელი წერილი ავთანდილს და დედამისს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ავთანდილიც წავიდა ფრონტზე, როცა ომგადახდილი ავთანდილი საქართველოში ბრუნდებოდა, ბელორუსიის მიწაზე მოუხდა გამოვლა. მოაგონდა იური ავსიანიკი და სურვილი აღეძრა გაეგო მეგობრის და მისი ოჯახის ამბავი. მის მშობლიურ

ქალაქში შეჩერდა. დაათვალიერა მტრის მიერ დანგრეული ქალაქი, ინახულა სკოლა და უბანი, სადაც იური სწავლობდა და ცხოვრობდა (არა ერთხელ აუწერია იურის მისი სკოლა და უბანი ავთანდილისათვის). გაიხსენა ყველაფერი.

იქ, სადაც წინათ ავსიანიკის კოხტა სახლი იდგა, ახლა ამოთხრილი მიწა და დანგრეული საძირკვლის ქვები ეყარა. ხალხი გაცხარებული მუშაობდა დანგრეული უბნის აღსადგენად და ახალი ცხოვრების მოსაწყობად. ავთანდილმა ერთ ქალს ჰკითხა ავსიანიკების ოჯახის ამბავი.

— კარგს ვერაფერს გეტყვით, — მიუგო ქალმა, რომელსაც განვლილი ომის სიმწარე საკმაოდ დაჩნეოდა სახეზე. — იურის დედა მტრის ყუმბარამ ჩამარხა მიწაში. პატარა ყმაწვილმა კი სასახელოდ შესწირა თავი სამშობლოს თავისუფლებას.

ავთანდილი გულდაწყვეტილი გამოეთხოვა პატარა, მაგრამ გულადი მეგობრის სამშობლოს.

პირველი ყვავილი

მთიელი გოგოა ზარა. სამგორში ჩამოსახლდნენ მისი მშობლები. ზარას არ მოსწონს გვალვით გადამწვარი მინდვრები. „ერთი ჩრდილი არსად მოიპოვება... — ბუტბუტებს ზარა თავისთვის და გაკუყვრებს თვალუწვდენელ ველს, — არც ერთი ყვავილი... არც ერთი ფოთოლი...“

ზარას მამამ — გიორგიმ მთელი სამი წელიწადი იმუშავა სამგორის არხის გათხრაზე.

„დაჰკარით, ბიჭებო, დაჰკარით, მთაც ჩვენი სამშობლოა და ბარიც“, — აქეზებდა გიორგი ამხანაგებს და არხეინად მოჰყვებოდა ღიღინს. სიხარულით, სიყვარულით და სიმღერით გაითხარა არხი. როცა იორი ჩქრიალით გაემართა მლაშე ტბებისაკენ, გიორგიმ თვალის ვერ მოწყვიტა ვერცხლივით მოლაპლაპე წყალს. გულში ახალი სურვილი გაუჩნდა, ახალ მიწაზე დასახლება მოუნდა. გახედა მინდვრებს და წარმოიდგინა არხის ნაპირებზე ჩამწკრივებული კიპარისები და ალვის ხეები, შრიალა ფოთლები, ზღვასავით მღელვარე პურის თავთავები, და დახუნძლული ხეხილი, ბოსტნები და ვენახები, თვალეები გაუნათდა. ტყუილად არ ჩაივლის გიორგის შრომა. „რაკი ამ გამოგვალულ მიწაზე იორის წყლის ჩქრიალს მოვესწარი, ბაღებსაც მალე მოვესწრები. რა არის ხუთი-ექვსი წელი, ან ათი, დახუჭე თვალი და გააღე.“ — თქვა გიორგიმ და განზრახული აასრულა კიდევ.

გიორგი შეუდგა ახალ ცხოვრებას.

ოჯახს იორის წყალი მიეპყურა. ძროხა ზმუილით მიადგა ანკარა წყალს, გოკები აღრუტუნდნენ. ბატები და იხვები მთელი დღე ფრთას შლიდნენ და ცურაობდნენ.

პირველად გაისმა სამგორის მიწაზე დიასახლისის ხმა. გიორგის მეუღლე — ზარას დედა, ჯარასავით დატრიალდა ახალ მიწაზე. კოხტა სახლი კოხტად მორთო. ეზო დააწკრიალა. მინდვრებს გახედა, სამუშაო ბევრია! — გაიფიქრა შვილების დედამ.

ძაღლებმა ღამის ლანდებს შეჰყეფეს.

გიორგი მხიარული დაბრუნდა სამუშაოდან. გაეგო, სამგორის მახლობელი სოფლები ნერგებს ამზადებენო სამგორელებისათვის საჩუქრად. ყველა მხიარულობდა ოჯახში. ცინდალიც კი სიამოვნებით იბანდა პირს დილის მზეზე. არ მხიარულობდა მხოლოდ ზარა. ის მუდამ გაბუტული გაიყურებოდა სადღაც. ისევ აგონდებოდა მთის ყვავილები, თმებში რომ იკეთებდა კონებად. როცა მოიწყენდა, გადადგებოდა არხზე და გასცქეროდა შორიდან მოღაველივე ანკარა წყალს. აგონდებოდა მთიელი გოგონები და მღეროდა იმ ბებიას სიმღერას, რომელიც მთებში დარჩა, — ერთი ბებია აქ ჰყავს ზარას, მეორე ბებია — მთებში. ორივე უყვარდა გოგონას. როცა მდინარის პირას ჩამოჯდებოდა, მთებში რომ ბებია ჰყავს, იმის საყვარელ სიმღერას წამოიწყებდა: „წყალსა ნაფოტი მოჰქონდა, ალვის ხის ჩამონათალი, დადექ, წყალო, და მიაბე მოყვრისა შემონათვალი...“-ო, როგორ ტკბილად ახსოვს ზარას ბებიას სიმღერა!

— დადექ, წყალო, დადექ, და მიაბე ჩემი ბებიას შემონათვალი!.. რაო? მოდიო? მომწყინდა უშენოდო?

გული ამოუჯდა გოგონას, წამოხტა და დედასთან გაიქცა.

ერთხელ დილით, როცა მზე მწვერვალიდან აბნევედა სხივებს სამგორის ველზე, ზარა წამოდგა ლოგინიდან, ჩვეულებრივად გადირბინა მდინარეზე და რა ნახა: არხის ნაპირზე მწვანე მოლი ამოსულიყო. მწვანე მოლში ერთი ყვითელი ხუჭუჭა ყვავილი ოქროს თვალივით იჯდა. ზარამ თვალები დააჰყიტა, აღარ იცოდა, რა ექნა. დაიკუზა და ფრთხილად აკოცა ყვავილს. გახარებული დაბრუნდა გოგონა შინ, მაგრამ სიხარულის მიზეზი არ გაამხილა. პატარა ძმა გოჩა ნახავს და მოწყვეტსო, გაიფიქრა.

მეორე დილით ზარამ ჩქარა ისაუზმა და გაიქცა ყვავილის სანახავად. ზარას სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც ერთი ოქროს თვალის მაგიერ ორი ოქროს თვალი დახვდა დამჯდარი. დიდხანს უცქირა, დიდხანს ეალერსა. ბოლოს მიიხედ-მოიხედა, რაიმე უნდა დაათაროს თორემ... იქ. შორს, თვალი მოჰქრა გაცრე-

ცილ თუნუქს, მოარბენინა და დააფარა. დაბრუნდა შინ. ზარამ ამ დღესაც არ გაამხილა საიდუმლო.

მესამე დღეს ქალაქში წაიყვანა დედამ. მთელი დღე ყვავილებზე ფიქრობდა გოგონა. ყვავილებიანი საზაფხულო კაბა იყიდა. როცა დედამ ელექტრონის უთო გადმოაღებინა ნოქარს, ზარამ თაროზე ჩამწკრივებულ ვაზებს შეხედა.

— დედა, დედიკო, აი, ის ყვავილებიანი ვაზა მიყიდე! — სთხოვა დედას.

— რად გინდა ვაზა? სად გაქვს ყვავილები სამგორში! — ცოტა კიდევ გაწყრა დედა, ყველაფერი როგორ ვუყიდო. მაგრამ ვერ გაუტეხა შვილს ხათრი.

შინ რომ დაბრუნდნენ, მზე ჩადიოდა. ზარას დედამ გახარებულმა შესძახა:

— გამარჯობა, ვანო! უთოს ჩასართავს უკვე მიკეთებ?

— აკი დაგპირდი...

— იხაროს შენმა მარჯვენამ!

გოჩამ ახალი უთო რომ დაინახა, საკუქნაოდან ძველი ნახშირით სავსე უთო გამოათრია და დედას უთხრა:

— ეს უთო ვის მივცეთ, დედიკო?

— ეს ხომ ბებიას სახსოვარია. გაუშვი ხელი! — დაუყვირა ძმას ზარამ, ვაზა მაგიდაზე დადგა, შეხედ-შემოხედა და შურღულივით გაეარდა გარეთ, აქოშინებულმა მიიბრინა ყვავილებთან, თვალები გაუბრწყინდა. ორი ყვავილის ნაცვლად მთელი კონები ამობურთულიყო. ამ სიხარულის დაფარვა აღარ შეეძლო ზარას. პეპელასავით გაფრინდა შინისკენ. სამუშაოდან დაბრუნებული გიორგი სახლის წინ იჯდა, თამბაქოს ეწეოდა. მუხლებზე გოჩა ეჯდა. ზარა მიეჭრა მამას და ხალათის სახელოში ხელი სტაცა:

— მამა, წამოდი, წამოდი, რაღაცას გაჩვენებ... ჩქარა წამოდი!..

— რას მაჩვენებ, გოგოვ! — იჭვნულად გაიღიმა გიორგიმ.

— გაჩვენებ, გაჩვენებ, — ჭყიოდა ზარა.

გიორგი დინჯად წამოდგა. გოჩაც მამას მიყვა. გაოცებული ზარას დედაც მათ აედევნა. მონტიორმა ვანომ ხელი უშვა სამუშაოს და მათ გაჰყვა. ზარას ბებიამ რომ დაინახა, ყველა სადღაც გარბოდა, ვერ მოითმინა და ჯოხის ბიჭებით მიყვა შვილის კვალს, აგერ ცუგრიაც კულაბზეკილი მისდევს ბებიას.

რა სიცილი, კისკისი და მხიარულება გაისმა არხის ნაპირზე! მთელი ოჯახი გაახარა ყვავილების ნახვამ. ზარამ ხელი გადაუსვა ამწვანებულ ბალახს და უეცრად შეჰკივლა. შეშინებული გოგონა მამას მიეკრა. ბალახებში თურმე პაწია ბაყაყი იყო მიმაღლული. ბაყაყმა ისკუპა და ზარას ფეხებში ჩაუვარდა.

— აი, ეშმაკი... ამან შეგაშინა, გოგოვ? — სიცილით წარმოთქვა გიორგიმ, — ყვავილიც და ბაყაყიც ბედნიერების ნიშანია; იორის წყალს ჩვენთან სიცოცხლე და ბედნიერება მოაქვს.

ამის შემდეგ ორიოდ წელი გავიდა. გიორგის გვერდით ახალი მეზობლები გაჩნდნენ. ჩამწკრივდა კოხტა სახლები. ზარას დედასთან ერთად სხვა დიასახლისებიც გაფაციცებით შეუდგნენ კოლექტიური ცხოვრების მოწყობას, ოჯახის გალამაზებას.

გაიფურჩქნა ხეხილები, აშრიალდა ყანები. გაიშალა ყვავილები. ზარას მოუმრავლდნენ ამხანაგები.

ზარა ახლა მოზრდილი ქალიშვილია. აგერ სკოლიდან მოდის, შემოირბენს ეზოში და აგონდება „პირველი ყვავილი“.

ბედნიერების ღიმილი ეფინება სახეზე.

სიხარული დაუბრუნდა

რუსუდანი სკოლიდან გამოვიდა, ფართო ქუჩა გამოიარა, მშვიდად ჩაისუნთქა სადამოს მსუბუქი ჰაერი და ტროლეიბუსში ჩაჯდა. ბოლო გაჩერებაზე რომ ჩამოვიდა, სიამოვნებით მოავლო თვალი მოედანს. ახლადმოწყობილი მოედანი ელექტრონის შუქზე მუქი ატლასივით ელავდა. ირგვლივ გაშუქებული ვატრინები ბრჭყვიალებდა. რუსუდანს თვალი მოსტაცა მშვენიერმა თვალბუქუნა იასამნისფერკაბიანმა დედოფალამ; მაღაზია ღია რომ ყოფილიყო, შეიძლება კიდევაც ეყიდა, მაგრამ ვისთვის! უცბად გული შეეკუმშა: საყვარელი შეილი მერცხალა მოაგონდა... ეხ. ვისთვის მინდა დედოფალა...“ ხელი ჩაიქნია რუსუდანმა და ვიტრინას მოშორდა.

ხალხი მუსაიფით და სიცილით მოსეირნობდა. ვის არ დაატკობს თბილი გაზაფხულის სადამო. რამდენი ნაზი გრძნობა შეიძლება აღმოცენდეს და გაიფურჩქნოს ადამიანის გულში ამ დროს! რუსუდანი ფიქრებში გართული გაჰყვა ერთ-ერთ ქუჩას. მოსწავლეების მშობლებმა დღეს მადლობა გადაუხადეს როგორც კარგ აღმზრდელს. რა დიდი სიხარული განიცადა დღეს მისმა მზრუნველმა და მოსიყვარულე გულმა. სკოლა და მოსწავლეები რუსუდანის ცხოვრების შინაარსია.

მიდის რუსუდანი, ირგვლივ აკაციები შრიალეებენ. მოედანი, ვიტრინები, ლამაზი დედოფალა და მოსეირნე ხალხი შორს მოიტოვა. მთვარემ თვალეებში მიანათა. დაიღალა, შედგა, მიმოიხედა, ფიქრებში გართულს ვერ შეემჩნია, როგორ გასცილებოდა რამდენიმე ნაბიჯით თავის ბინას. შემობრუნდა, მიუახლოვდა ეზოს და სწრაფად აირბინა კიბე. ოთახში შევიდა. შუქი აანთო, თვალი მოავლო ყველაფერს. ჩვეულებრივი დუმილი სუფევდა. ქუდი მოიხადა და კარ-

გა ხანს იდგა კარადის წინ უაზროდ. ნელ-ნელა დაშორდა დღევანდელ ფიქრებს. ფართო მოედანი და მთვარიანი ღამის ღამაში ოცნებები თვალს მოეფარა. ლოგინზე მიწვა. სასთუმალთან დაკიდებულ სურათს დააცქერდა. „შენ გენაცვალოს დედა, ჩემო გოგონა!“ წაიჩურჩულა და ფერმკრთალ დაწვებზე ცრემლები გადმოუფორდა. მაშინ სხვა იყო რუსუდანის ოთახი, როცა მერცხალა ცოცხალ პყავდა, უსაზღვრო ბედნიერება და სიხარული სუფევდა აქ. კედლებიც მხიარულობდნენ. მაგრამ უდროოდ დაიხუჭა მისი თვალები და რუსუდანის ოთახიც დადუმდა. „ორი წელი სრულდება უკვე, ნეტავ სულ არ იყოს საჭირო ამ ოთახში შემოსვლა.“

ისევ გარეთ გაუწია რუსუდანს გულმა. ისევ ქალაქგარეთ გააფრინა ფიქრებმა, ისევ შემოესმა ასობით წკრიალა ხმა.

რუსუდანს უყვარს სიცოცხლე, შრომა, ცხოვრება, საზოგადოებრივი საქმიანობა. მაგრამ როცა შინ ბრუნდება, გული ჭევლით ევსება, ყველაფერი დაღვრემილი ეჩვენება. ორი წელიწადია ჰიანინოს კლავიშებს მერცხალას თითები არ შეხებია, ორი წელიწადია მერცხალას მამის, ლევანის საყვარელი ჭადრაკი არავის გაუხსნია. ან კი ვის რად უნდა?! პატრონი ჯარში დაიღუპა. მერცხალა კი, პატარა მერცხალა აღარ თამაშობს ფიგურებით, აღარ ჩხუბობს, აღარ კისკისებს. ახლა ჭადრაკი დადუმებული დევს მაგიდაზე, დილით დეიდა სიღო თუ გადაწმენდს მტვერს, მიალაგებს ოთახს და გავა.

რუსუდანის მეუღლე — ლევანი ომში დაიღუპა. ლევანისაგან უკანასკნელი წერილი მიიღო რუსუდანმა შორეულ საავადმყოფოდან, წერილში რამდენიმე სიტყვა ეწერა: „დავიჭერი... საავადმყოფოში ვწევიარ... გული არ გაიტეხოთ... მერცხალა არ მომიწყონოთ. შენი ლეე...“ — აქ სიტყვა აღარ იყო დამთავრებული. „აღბათ კალმისტარი გაუვარდა ხელიდან“, — გაიფიქრა რუსუდანმა. ახლა ლოგინის წინ მაგიდაზე დადგმულ ლევანის სურათს დახედა. წამოდგა რუსუდანი, შეეცადა ფიქრები გადაეყარა გულიდან, ფანჯარა გამოაღო. ისევ ნათელი მთვარე, ისევ ფოთლების შარიშური. აკაციის ყვავილების ნაზი სუნი. ქუჩაზე ხალხი ხმაურობს, რადიო მღერის... იქით, რუსუდანის ოთახის იქით, ყველაფერს „სიცოცხლე“ ჰქვია. რუსუდანს რაღაცა მოაგონდა. შუშაბანდში გამოვიდა. ფანჯრიდან გადაიხედა. ეს ხომ თათიას ოთახია, მასაც ფანჯარა გამოუღია, უკვე შუალამეა, მაგრამ თათია მაინც ზის და კერავს. ნანას კი

სძინავს, თეთრ ბალიშზე უდევს თავი. შავი ხუჭუჭა თმები შუბლზე დაჰფენია. ბავშვი დახატულსა ჰგავს. ტუჩებს მოკუმავს, თითქოს ვიღაცას ებუტებაო. ნანა მართლაც ლამაზი ბავშვია. შავი, ცქრილა თვალები და გრძელი წამწამები აქვს ნანას. თათია საბანს უსწორებს, დასცქერის, ჩუმად კოცნის, კიდევ უნდა აკოცოს, „გამოუღველია სიყვარული დედის გულში,“ — გაიფიქრა რუსუდანმა.

ერთი წლისა და ორი თვის არის ნანა. თათიამ იგი საბავშვო ბავში მიიყვანა, თვითონ კი სამკერვალოში მოეწყო. როცა რუსუდანი თათიას კარებთან ჩაივლის, ბავშვს ეფერება და ტკბილეულს აძლევს. ნანა მადლობის ნიშნად თავს აქნევს. თუ ცარიელი ხელით მოეფერა, იმწამსვე „კაკას“ სთხოვს. „კაკა“, ელურტულებს იგი. ამიტომაც ყოველთვის აქვს რუსუდანს ჩანთაში ტკბილეული. ამგვარმა ფიქრებმა დაღალა რუსუდანი და მოქანცულს ღრმად ჩაეძინა.

დილით ადრე გამოეღვიძა რუსუდანს, ფანჯარა გამოაღო და აღმოსავლეთს გახედა. ქალაქს ვარდისფერი შუქი გადაჰკვროდა, ცა ფირუზისფრად გაბრწყინებულიყო. „სადაცაა მზეც ამოვა. რა ლამაზია, რა წარმტაცია ყველაფერი. დიდება შენ, მშვენიერო ბუნებავ,“ — წარმოთქვა რუსუდანმა.

საყვირის გუგუნე გაისმა.

„შენ რაღას უცდი, რუსუდან, რას იზმორები? სული ხომ არ ჩაგქრობია?“ — შესძახა თავის თავს რუსუდანმა, სწრაფად ჩაიკვა, ისაუზმა, ჩქარი ნაბიჯით ჩაირბინა დაღმართი. ისევ ფართო და სწორი მოედანი გაიშალა მის თვალწინ, მაგრამ ახლა რუსუდანს არ ეცალა სილამაზის საცქერად. სირბილით მიასწრო ტროლებუსს. მიქრის სკოლისაკენ.

რუსუდანის კლასის რამდენიმე მოსწავლე უკვე მოსულიყო. მოუთმენლად იცქირებოდნენ ქუჩისაკენ. მასწავლებელი დაინახეს თუ არა, გამოეგებნენ. რუსუდანმა ყველას ალერსით გაუცინა.

— აა, ეთერ, უკვე აღექი? — თავზე ხელი გადაუსვა ერთ ფერმკრთალ მოსწავლეს, რომელიც რამდენიმე დღეა სკოლაში არ დადიოდა ავადმყოფობის გამო.

რუსუდანი გეოგრაფიის მასწავლებელია და მეექვსე კლასის დამრიგებელი.

მასწავლებელმა და მოსწავლეებმა გრძელი დერეფანი გაიარეს;

რუსულდანი გეოგრაფიის კაბინეტში შევიდა, ეს ოთახი საინტერესოდ აქვს რუსულდანს მოწყობილი. მარჯვენა კედელზე რუკებია გაკრული. მარცხნივ — გამოფენილია ბავშვების ნამუშევრები გეოგრაფიაში, ნახატები, ნახაზები. იქვე დგას მაგიდა, ზედ წიგნები აწყვია. ეს წიგნები გამოჩენილი მოგზაურების თავგადასავალს მოგვითხრობენ.

რუსულდანი თავის მაგიდასთან დაჯდა, გარშემო მოსწავლეები შემოისხა. ესენი ჩამორჩენილი მოწაფეები იყვნენ და დახმარება ესაჭიროებოდათ. ხან ერთს ჰკითხავდა, ხან მეორეს. თუ პასუხს ვერ მიიღებდა კითხვებზე, კვლავ უხსნიდა და მერე კი ნათქვამს ამოვრებიანებდა.

* * *

სკოლაში საგაზაფხულო არდადეგები დაიწყო.

შაბათი დღე იყო, მარტის მზე საამოდ ათბობდა თბილისს. რუსულდანი სკოლის ეზოში გავიდა. აქ თავი მოეყარათ მოსწავლეებს, თან აუარებელი ნერგები მოეტანათ: კვიპაროსები, დაფნები, ვარდები, იასამნები და ნაირ-ნაირი ყვავილები. ხვალ კვირა იყო, მოსწავლეები რუსთავში წასასვლელად ემზადებოდნენ.

მოსწავლეები ნერგებს დასტრიალებენ. ასწორებენ, რომ არც ერთი შტო არ დაზიანდეს. აგერ სკოლის დირექტორიც ჩაერია საუბარში. მოიწონა მოსწავლე გოგონების მშვენიერი განზრახვა, — რუსთავის გამწვანებაში მონაწილეობას ჩვენც მოვიღებთო.

— მაგრამ იცოდეთ, ბავშვებო, რაკი საქმე დაიწყეთ, სასახელოდ უნდა შეასრულოთ, — ღიმილით თქვა მან.

— დიახ! პატივცემულო დირექტორო, ვეცდებით, ჩვენი სიტყვა და საქმე ერთი იყოს.

სკოლის კარებთან მანქანა გაჩერდა. მებალე თომამ ყვავილებით სავსე თაბახები მოიტანა. თაბახებზე თავისივე მიწით ეწყო ლურჯ-თვალა იასამფერა. ეს ყვავილი გაზაფხულს პეპელასავით მოსდევს, დასხდებიან ჭგუფ-ჭგუფად კვლებში იასამფერები. აციმციმებენ მომხიბლავ თვალებს და ამშვენებენ რუსთაველის გამზირს... ბავშვები ხმაურობდნენ, რუსთავში წასასვლელად ემზადებოდნენ.

რუსულდანი იმ დღეს გვიან დაბრუნდა შინ, თათიას ოთახის კარებ-

თან შედგა, უნდოდა „კაკა“ მიეცა ნანასათვის. კარი დაკეტილი იყო. ფანჯარაში შეიხედა, ოთახში ყველაფერი უწყესრიგოდ იყო მიყრილ-მოყრილი, „რა დაემართა თათიას?“ — გაიფიქრა რუსუდანმა. მალ-ლა სართულში ავიდა. შუშაბანდში დეიდა სიღო შემოხვდა. ნანა ეკვირა ხელში.

— სად წავიდა თათია? — იკითხა რუსუდანმა, ბავშვი ხელში აიყვანა, აკოცა და „კაკა“ მისცა.

— გულის დამბლა მოუვიდა, საავადმყოფოში წაიყვანეს. რუსუდანი ძლიერ შეწუხდა.

— ამ ბავშვს რა ეშველება? — გულისტკივილით თქვა სიღომ.

რუსუდანი დაფიქრდა, სიღო უკვე მოხუცია, თვითონ მოსავლე-ლია, „მუხლები აღარ მომდევსო“, ჩივის ხოლმე. და აბა ბავშვს რო-გორ მოუვლის? თათიას რომ რამე დაემართოს, რა ეშველება ნანას, მაგრამ ახლა ამის დრო არ იყო.

რუსუდანმა ბავშვი ოთახში შეიყვანა. სასწრაფოდ დატრიალდა. ნანასთვის საკმლის მომზადება დაიწყო. ბავშვი ხალიჩაზე და-სვა და ჰადრაკი გაუშალა, ბავშვმა ქვეები აარაჩხუნა, ხან ერთმა-ნეთზე აწყობდა. ხან აქეთ-იქით ისროდა. ახმაურდა ოთახი.

დეიდა სიღო შემოვიდა.

— შენ ბავშვი ათამაშე, საკმელს მე მოვამზადებ, — უთხრა რუ-სუდანს. რუსუდანმა პიანინო ახადა, ნანას თითები დაადებინა კლა-ვიშებზე. ნანა გოაცებული ისმენდა პიანინოს ხმას. რუსუდანს დიდი ბურთიუკი გაახსენდა, სკამზე შედგა, კარადიდან ჩამოიღო. მტვერი გადაწმინდა. ორი წელიწადია ამ ბურთისათვის ხელი არ უხლია, მაგრამ ახლა მხიარულად გამოაგორა ნანას წინ. ნანამ ბურთი დაი-ნახა, ჰადრაკის ქვეებს თავი გაანება, ძლივძლივობით წამოდგა და ბურთს ბაჯბაჯით აედევნა, თან კისკისებდა, ეტყობოდა, ძლიერ მოს-წონდა ბურთი. რუსუდანი უკან მისდევდა ბავშვს, ეშინოდა არ წაქცეულიყო. ბურთი საწერი მაგიდის ქვეშ შეგორდა და თვალს მოეფარა, ნანა შედგა, აქეთ-იქით მიიხედა; ხელები ლამაზად გა-დაატრიალ-გადმოატრიალა და „ფაფუ“ — თქვა. რუსუდანმა სიყვა-რულით აიყვანა ბავშვი ხელში, მალლა შეისროლა, ნანა უფრო აკის-კისდა. რუსუდანი თავის თავს არაფერს აღარ ჰკითხავდა, ისე აკე-თებდა ყველაფერს, რაც ბავშვს სიამოვნებდა. გრძნობდა, რომ ამ წუთში უმწეო ბავშვი ეკვირა ხელში, უმანკო არსება...

— ნანა, ჭუბაჭუბა გინდა?

ნანას ძლიერ უყვარდა თბილ წყალში ბანაობა, დასტურის ნიშნად თავი დაიქნია. ჩასვეს ტაშტში. ბანაობის დროს ხელებს და ფეხებს აქყაბუნებდა, სულ მოწუწა ოთახი.

„ახლა ფაფა უნდა ნანას და მერე კი ნანა“, — ეტიკტიკებოდა რუსუდანი ბავშვს. ნანა დეიდა სილოს შემოტანილ ფაფას მადიანად შეექცა და მალე დაიძინა, რადგან მთელი დღის დაღლილი იყო.

რუსუდანმა მოქანცულობა იგრძნო. ბავშვი თავის ლოგინში ჩააწვინა. ნაშუალამევს გამოელვინა რუსუდანს, ბავშვს დახედა. „რა ტყბილად სუნთქავს, რა უმანკო სახე აქვს...“ გულზე მიიკრა ბავშვი. საოცარი სითბო და სიამე იგრძნო.

გათენდა კვირა დილა. მზემ შემოიხედა ფანჯარაში, დეიდა სილო უკვე ამდგარიყო, ფანჯარა გაეღო, ნიავმა რუსუდანს თმები შეურხია. რუსუდანმა თვალეზი მოიფშენიდა, ნანას დახედა და სწრაფად წამოხტა ლოგინიდან. ბავშვს ისევ ეძინა. უდარდელად და უზრუნველი სახით იღიმებოდა ძილში.

— დეიდა სილო, ხვალ-ზეგ ალბათ თათია გამოვა, როგორმე მოეუაროთ ბავშვს, მე რუსთავში მივდივარ, ნერგები მიგვაქვს დასარგველად და დღესვე დავბრუნდები, — ამ სიტყვებით გამოვიდა რუსუდანი სახლიდან.

სკოლის ეზოში ნერგებით დატვირთული მანქანა მზად იყო წასასვლელად. მებაღე თომაც მოსულიყო ბავშვების დასახმარებლად. მასწავლებელს ელოდებოდნენ. აი, რუსუდანიც მოვიდა, მიესალმა ბავშვებს.

დაიძრნენ მანქანები რუსთავისაკენ. მანქანებს გვერდზე ეკრა წითელი ნაქერი წარწერით: „სალამი მეტალურგიულ ქალაქს!“

სალამომდე დარჩნენ რუსთავში. რუსუდანი ღელავდა. სულ ბავშვზე და დეიდა სილოზე ფიქრობდა. მზე ჩასულიყო, რუსუდანი რუსთავიდან რომ დაბრუნდა, სახლისაკენ გაეჩქარა. „დავიგვიანე, ვინ იცის, როგორ არის თათია, ან სილომ როგორ მოუარა ბავშვს“, — ფიქრობდა რუსუდანი. მაღაზიების წინ გაიარა, თვალს ისევ მშვენიერი დედოფალა მოხვდა, მაღაზია ღია იყო. აღარ დაფიქრებულა, შევიდა და ნოქარს თვალხუჭია დედოფალა გადმოაღებინა. ამას წითელი ფაჩუჩები, წითელი წინდები, კაბა და ლენტი დაუმატა და სინარულით გაემართა შინისაკენ.

მიიჩქაროდა რუსუდანი შინისაკენ და ფიქრობდა: „რამდენი

რამე შეუკერავს თათიას ჩემთვის. ერთხელ მის გულსაც გავახარებ, ყაყაჩოსფრად გამოვაწყო ნანას, ძლიერ მოუხდება“. კეთილი ფიქრით აირბინა კიბე რუსუდანმა. შუშაბანდის კარი რომ შეაღო, სახტად დარჩა. ყველგან ღუმილი სუფევდა, ოთახში შევიდა, დეიდა სილოს პიანინოზე შალითა გადაეფარებინა, ბურთი ისევ კარადაზე შეეგდო, ჭადრაკი ჩაელაგებინა და კარი გამოეხურა. რუსუდანი შუშაბანდში გავიდა, იქიდან კი სილოს ოთახში. სილო ტახტზე წამოწოლილიყო და ჩასძინებოდა.

— დეიდა სილო, დეიდა სილო! — ჩასძახა რუსუდანმა მიძინებულ ქალს.

დეიდა სილო შეერთა და თვალები გაახილა. რუსუდანი რომ დაინახა, გულდაწყვეტით უთხრა:

— თათია მოკვდა, გაიგე?

რუსუდანი გაფითრდა. „საწყალი თათია!..“ — წამოიძახა და ისევ ჩაეკითხა:

— მერე, ბავშვი რა უყავი?

— რა მექნა, შვილო, ნათესავეებმა ბავშვი უღედმამო ბავშვთა სახლში წაიყვანეს, იქ ჩვენზე კარგად მოუვლიანო.

რუსუდანს ეწყინა, თითქოს რაღაც ძვირფასი მოგლიჯეს გულიდანო. ერთ წუთს დაფიქრდა, შემდეგ კი მიბრუნდა კარებისაკენ და ქუჩაში გავიდა. მანქანაში ჩაჯდა. ღელავდა რუსუდანი. ნაყიდი ნივთები ხელში ეჭირა. „დავუტოვებ... თუ არ მომცეს ბავშვი... ამას მაინც დავუტოვებ... მისთვის ვიყიდე...“ — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ბუტბუტებდა რუსუდანი. როდესაც საბავშვო სახლის ეზოში შევიდა, შორიდან დაინახა ხეხილის ქვეშ გაფენილ ხალიჩაზე დამსხდარი ბავშვები, ნაირ-ნაირი სათამაშოები ეწყობო წინ. ძალიან ბევრნი იყვნენ, ამიტომ რუსუდანმა ნანა ვერ გაარჩია მათში.

მზე ჩასული იყო. სასიამოვნო საღამო იდგა ვაკის მიდამოებში. რუსუდანი შედგა, „იქნებ აქ ჯობდეს ნანასათვის?“ — გაუელვა ფიქრმა. ყველაფერი ლამაზი ეჩვენება — ეზო, სახლი, ბავშვები... მაგრამ გული მაინც თავისას მოითხოვდა: „არა, ის ჩემია, რაკი თათია აღარ არის, მე უნდა ვუპატრონო,“ — გადაწყვიტა და თამამად შევიდა დირექტორის კაბინეტში. აღელვება ემჩნეოდა: „ვაითუ აქ არ არის“, — ფიქრობდა, გული უთრთოდა.

— ჰატივეცემულო დირექტორო, — მიმართა რუსუდანმა, —

დღეს თქვენთან ბავშვი მოიყვანეს, ნანა ჰქვია სახელად, წლისა და ორი თვისა არის. მეზობლის ბავშვია, დაობლდა. არც დედა ჰყავს და არც მამა. მიყვარს... მებრალება... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ამბობდა რუსუდანი, — მე მინდა ის ბავშვი ვიშვილო.

— თქვენ ვინა ბრძანდებით? — ჰკითხა დირექტორმა.

რუსუდანი პასპორტი ამოიღო ჩანთიდან.

— მე მასწავლებელი ვარ.

დირექტორი დაფიქრდა და მერე ექიმს უთხრა, — რაკი ასეა, წაიყვანეთ ბავშვთან, გაუფორმეთ.

— დღეიდან თქვენ იქნებით იმ ბავშვზე პასუხისმგებელი, აბა, თქვენ იცით, — უთხრა რუსუდანს.

ექიმმა ქალმა რუსუდანი ბავშვთან წაიყვანა. ნანა ხალიჩის ერთ კუთხეში იჯდა და თამაშობდა.

— ნანა, ნანუკა! — შორიდან დაუძახა რუსუდანი. ნანამ თავი აიღო, რუსუდანის დანახვაზე თვალემა გაუბრწყინდა, გაიცინა, წამოდგა და ბაჯბაჯით გაქანდა მისკენ.

— ნანა, ჩემო გოგო!..

რუსუდანი ბავშვი აიყვანა და გულში ჩაიკრა. ბავშვმა ხელები კისერზე შემოხვია, ლოყა ლოყაზე მიაღო და ისე მაგრად ჩაეკრა, რუსუდანი ცრემლები ველარ შეიკავა.

— ნუ გეშინია, აღარ დაგტოვებ, ნანუკა, ჩემო პატარა გოგონა, არ დაგტოვებ, არა; ჩემი შვილი ხარ! — ტიროდა რუსუდანი და ბავშვს გულში იკრავდა; დირექტორი და ექიმი იდგნენ და სიტყვის თქმას ვერ ახერხებდნენ.

მანქანა რუსუდანის სახლის კარებთან გაჩერდა. თათიას ოთახის კარი სევდიანად გამოიყურებოდა. „საწყალი თათია!..“ ჩაილაპარაკა რუსუდანი და კიბეზე ხმაურით ავიდა. ხელში ბავშვი ეჭირა. ოთახის კარი რომ შეაღო, მოეჩვენა, თითქოს ლამაზ დედოფალასთან ერთად ოთახის კედლებიც იცინოდა. გაზაფხულის სიმწვანე და სინარული ოთახშიაც შემოჭრილიყო. ბამბის ქულებივით გათეთრებული იდგნენ აკაციები ფანჯრებს იქით. რუსუდანი ბავშვს წითელი ფაჩუჩები და წითელი კაბა ჩააცვა, თავზე წითელი ლენტო გაუკეთა. ნანა მართლაც ყაყაჩოს დაემსგავსა.

ახმაურდა რუსუდანის ოთახი, გაისმა პიანინოს ხმა, კადრაკის ფიგურების ჩხარაჩხური. ბურთი და ლამაზი დედოფალა განუწყვეტ-

ლივ იცვლიდნენ ადგილს. რუსუდანმა დიდ სარკესთან მიიყვანა ბავშვი. ნანა თავის ორეულს წაეპოტინა; კოცნა დაუპირა და გაუცინა. მერე, ფანჯარაში გაახედა რუსუდანმა ბავშვი. ქუჩაში ბავშვები ხმაურობდნენ. საღღაც რადიო მხიარულ ვალსს გადმოსცემდა. რუსუდანმა ფეხი ააყოლა მუსიკას, ბავშვი დატრიალდა. ოთახში ნანას კისკისი გაისმა. ნანას ხმაზე მეზობლის ბავშვები მოგროვდნენ. რუსუდანმა ყველა ოთახში შეიპატიჟა.

სიცოცხლე და სიხარული დაუბრუნდა რუსუდანის მიყრუებულ ოთახს.

მ ზ ე ზ ა ბ უ ქ ი

(ზღაპარი)

ვარდისოფელში ცხოვრობდა ერთი მდიდარი კაცი, სახელად სარიდანი ერქვა. ეს სოფელი სავსე იყო ვარდებით და ამიტომ ხალხი ვარდისოფელს ეძახდა. შუა ვარდისოფელში იდგა სარიდანის მაღალი ბროლის კოშკი. ცამდე აწოწოლებულ კენწეროზე ვეებერთელა ბურთივით ოქროს თალი დაედგათ. ლალ-ზურმუხტით მოქედლი კარები და ფანჯრები თვალწარმტაცად ბრჭყვინავდა. დღისით მზე ეხვია ბროლის კოშკს და ღამით მთვარის ვერცხლებრივი ნათელი.

ცხრაასი დღიური მიწა ჰქონდა სარიდანს, ცხრა უღელი ხარი ჰყავდა, ცხრა მეწველი ძროხა ება მის ბაგაში, ცხრა ბედაური ქიხვინებდა სარიდანის თავლაში, ეზოში ღურაჯები და ფარშავანგები დაგოგავდნენ.

კოშკში ისეთი ლამაზი ცოლი ეჯდა სარიდანს, მისი ღიმილი მხესავით მოგეფინებოდათ.

მთელი სოფლის ღარიბი მოსახლეობა სარიდანისათვის მუშაობდა. მის სუფრას ჩიტის რძეც არ აკლდა. სარიდანი მაინც უბედურად თვლიდა თავს. მთელი დღე უღიმღამოდ იჯდა კოშკის წინ. ხან ცოლს უსაყვედურებდა, ხან თავის უბედურებას დარდობდა, რატომ განგებამ შვილი არ მომცაო.

— რად მინდა ამდენი სიმდიდრე? შვილი რომ მყავდეს ფაცხაშიც ბედნიერი ვიქნებოდითო, — ეუბნებოდა ცოლს.

სარიდანის ცოლიც წუხდა. ქმრის დაღონებას და ქვეყანას შესჩიოდა მის უბედურებას, რომ შვილი არ ჰყავდა. ადრე თუ გვიან ამ ამბავმა გულთმისანას ყურამდე მიაღწია.

ერთხელ, როცა სარიდანი მოწყენილი იჯდა აივანზე და მთქნარებით ვადასცქეროდა ვარდებით აყვავებულ ეზოს, მასთან უცნობი ახალგაზრდა ქალი მივიდა და მოკრძალებით ჰკითხა:

— ბატონო სარიდან, რად მოგიწყენიათ? გადახედეთ სოფელს, მთელი ხალხი თქვენთვის მუშაობს, ნეტავი რაღა გაქვთ სადარღებელი?

სარიდანი შეშფოთდა: თავის დღეში ასეთი სიტყვით არავის მიუმართავს მისთვის.

სოფელში მისი ტოლი არავინ ეგულებოდა. ეს ვინ თავხედია!..

— შენი სახელი, დედაკაცო? — ჰკითხა სარიდანმა და ამაყად ჩახედა სტუმარს თვალებში.

— მე გულთმისანას მეძახიან, — თქვა ქალმა.

— სად ცხოვრობ?

გულთმისანა შეჰკოქმანდა და მერე მოკლედ უპასუხა:

— ყველგან და არსად.

სარიდანს რაღაც გამოურკვეველი შიში შეეპარა გულში; ვაითუ ეს უცნობი არსება რაიმე ცუდს მიქადდესო, — გაიფიქრა, უნებლიეთ მოიმხიარულა თავი და ლმობიერად უპასუხა:

— მომწყინდა, დედაკაცო, ვეღარ მახარებს ვარდისოფელი და ბროლის კოშკი. ვფიქრობ, შვილი რომ მყოლოდა, ფაცხაშიც ბედნიერი ვიქნებოდი.

გულთმისანამ გაიღიმა და თვალის ხამხამით ჰკითხა:

— რას დაარქმევდით თქვენს შვილს?

— ჩემ შვილს რას დავარქმევდი? — მზეკაბუქს... უთუოდ მზეკაბუქს...

ქალმა თვალები მოწყურა და დაღრეჭით თქვა:

— მებრალებით, ხი, ხი, ხი... — ჩაიცინა და მერე ზვიადად დაუმატა: — მე სიკეთისათვის დავალ ამქვეყნად. დახუკეთ, ბატონო, თვალები და სურვილი აგისრულდებათ.

სარიდანი ჯერ დამცინავი თვალებით დააშტერდა გულთმისანას. მერე თვალები დახუჭა და სიცილით წარმოთქვა:

— გამჩენი იყოს გულთამხილველი... როდის გავალო თვალი? პასუხი არავინ გასცა.

— დიდხანს უნდა მქონდეს დახუჭული?

ახლაც არავინ უპასუხა.

სარიდანმა დუმილი ვეღარ მოითმინა და თვალი გააღო. გაოცდა. უცნაური სტუმარი გამქრალიყო, შუა ვარდისოფელში ბროლის კოშკის მაგიერ ისლიანი ფაცხა იდგა. არ ჩანდნენ მოსამსახურეები, არც დურაჯები და ფარშავანგები დაგოგავდნენ ეზოში, არ ისმოდა ძროხების ბლავილი, არც ბედაურების ჭიხვინი, შუა ფაცხაში, კერაზე ცეცხლი გიზგიზებდა.

ცეცხლის პირას სარიდანის ლამაზი ცოლი იჯდა უბრალო კაბით, ღია მკერდზე შავი ნაწნავეები გადმოეწყო, აკვანზე მკლავი გადაეჭლო და ბავშვს ძუძუს აწოვებდა. მხიარულად დაჰყურებდა მშვენიერ ვაჟს, არასოდეს არ ენახა სარიდანს თავისი ცოლი ასეთი სავსე მთვარესავით მღიმარი და ბედნიერი, როგორც ახლა იყო. სარიდანს მშვიდად შევიდა ფაცხაში და მოკრძალებით დაჯდა აკვნის მეორე მხარეს, დააცქერდა ბავშვს და პირმცინარმა წარმოთქვა:

— მზეჭაბუკი...

ცოლ-ქმარი ერთმანეთს გადაეხვია.

— როგორ გიხდება ეს ქრელი კაბა, ხოხობი მგონიხარ!..

— შენ ვინ შეგიკერა ეგ ხალათი?

სარიდანმა ახლა დაიხედა ტანზე, გლეხის ტანისამოსი ეცვა. კიშკართან სოფლის შარაზე ურმები მიჭრიალებდა. გაზაფხული ბრწყინავდა. უსიტყვოდ წამოდგა სარიდანს, ერთხელ კიდევ შეხედა მშვენიერ მზეჭაბუკს ბედნიერის თვალით და კუთხეში მიგდებული თოხი და წალდი გაიღო მხარზე. არასოდეს ასეთი ბედნიერება არ უგრძვნია სარიდანს, მარდად იქნევა თოხს ყანაში და მშვენიერ ცოლ-შვილზე ფიქრობდა. საღამოს ეჩქარებოდა შინ დაბრუნება. შემოვიდოდა ეზოში თუ არა, ყურს მიუგდებდა ცოლის მხიარულ სიმღერას, დაავიწყდებოდა დაღლილობა და თვითონაც ამღერდებოდა.

მშვენიერი გახდა მზეჭაბუკი. თვალები მზესავით უბრწყინავდა. ტუჩები ბროწეულივით უელავდა, მაღალ შუბლზე ორი წარბი ორი მშვილდივით ჩახლართოდა ერთმანეთს. თეთრ დაწვებს შავი ულვაშები უმშვენებდა, წელმკვრივი და მხრებგაშლილი მზეჭაბუკი ვაჟკაცური იერით ხიბლავდა მნახველს. ვარდისოფლის მცხოვრებნი შენატროდნენ სარიდანს, რომ მშვენიერი ვაჟი ჰყავდა. ბედნიერი

მშობლები ვერ ძლებოდნენ შვილის ცქერით და ალერსით. მხოლოდ თვით მზექაბუჯი არ გრძნობდა თავს ბედნიერად. დღეს ერთი სურვილი გაუჩნდებოდა სადარდელი, ხვალ—მეორე და ზეგ—სხვა. მაგრამ ყველაზე მეტად მზის ნახვის სურვილი სწავდა. დილით, მთის მწვერვალზე ამოწვირილ წითელ მზეს რომ შეხედავდა, სიხარულის ცრემლები სცვივოდა თვალთაგან.

ერთ დილას, როცა დედ-მამასთან ერთად საუბრობდა, მოულოდნელად მიმართა მშობლებს:

— საყვარელო მშობლებო, ხედავთ, უკვე ვაჟკაცი ვარ, მეყოფა თქვენს თბილ კალთაში ნებიერობა. მომეცით ნება, დროებით გამოგეთხოვოთ და გავემგზავრო ჩემი ბედის საძებნელად. ვარდისოფელი ვიწროა ჩემთვის, მგონია ისევ არტახებში ვარ ჩაკრული. ამდენი ვარდებიც სულს მიხუთავს, საყვარელო მშობლებო, მე მინდა მზე ვნახო, მზეს შევანხო ხელი. მინდა გავიგო, რისგან არის გამოკვეთილი ასეთი ბრწყინვალე ბურთი, რომ მთელ ქვეყნიერებას ანათებს. უმზეოდ რა იქნებოდა სიცოცხლე?

დაღონდნენ მშობლები. უმძიმდათ შვილის მოშორება, მაგრამ რა ექნათ, უნებლიეთ დამორჩილდნენ ჰაბუჯის ნებას.

მზექაბუჯი დაადგა არჩეულ გზას. მამამ სოფლის ბოლომდე გააცილა შვილი. სარიდანის ცოლი შეწუხებული ჩამოჯდა ჭიშკართან, ნიავი ამოიჭრა, ვარდები აშრიალდა და საიდანღაც გულთმისანა გამოჩნდა.

— რად დაღონებულხარ, დე-ე-დი-ი?—ჰკითხა მშვიდად მზექაბუჯის დედას. მზექაბუჯის დედა შეკრთა, არ ელოდა არავის.

— შვილი გავამგზავრე, კეთილო ქალო, შორს და მეშინია ხიფათი არ შეემთხვეს.

— მე ერთ რამეს გეტყვი და თუ გულწრფელად მიპასუხებ...

— სრულიად გულწრფელად, — უპასუხა სარიდანის ცოლმა.

— შენი მარჯვენა უფრო გიყვარს, თუ შენი შვილი?

— ჩემი შვილი, — თქვა დედამ მტკიცედ.

— მაშ, დახუჭე თვალი და რაც აქ ნახე და რასაც ნახავ, არავის უთხრა, დაიმარხე გულში, თუ გინდა შენი შვილი მშვიდობით დაგიბრუნდეს.

სარიდანის ცოლმა მაგრად დახუჭა თვალები.

— როდის გავახილო? — იკითხა ცოტა ხნის შემდეგ. პასუხა

არავინ გასცა. ველარ მოითმინა ღუმელი და თვალი გააღო. სტუმარი იქ აღარ იყო. მარჯვენა მკლავზე დაიხედა, ხელი აღარ ჰქონდა.

— იყოს ნება განგების! — თქვა სარიდანის მეუღლემ და სიმღერით შევიდა ფაცხაში:

მზექაბუკი მზეს ნახავს და
სარძლოდ მომგერის მთვარეს,
სახლში მთვარე დამიჯდება,
ვილხნთ, გავიხარებთ.

მზექაბუკი მზეს ნახავს და
მზეზე მოჰკრეფს სხივებს,
რძალს კაბაზე მოუყულობს
ოქროსფერად მძივებს.

ამ დროს სარიდანი დაბრუნდა შინ. ხედავს, ცოლს მარჯვენა ხელი არა აქვს. შეძრწუნდა სარიდანი, დაუწყო ცოლს გამოკითხვა, მაგრამ ცოლმა არაფერი უპასუხა. ქალი იცინოდა, კისკისებდა და მღეროდა. სარიდანმა უცქირა, უცქირა ცოლს და უეცრად მოხუცდა კაცი, თმა და წვერი სულ გაუთეთრდა, თითქოს მხრებშიაც მოიხარა. სარიდანის მეუღლემ ქმარს შეხედა და შიშით აცახცახდა.

— რა მოგდის, ბატონო სარიდან? რად მოხუცდი ასე ჩქარა? — განკალებდა ქალი.

— ეებს, საყვარელო მეუღლე, — ამოიოხრა სარიდანმა, — უკვე დროა მოხუცების. სამოცმა წელმა გადამიარა თავზე, — თქვა და სასთუმალთან დადგმული სკივრიდან პატარა სარკე ამოიღო.

— ჩაიხედე, ქალო, სარკეში, თვალი ხომ არ მატყუებს?

სარიდანის მეუღლემ ჩაიხედა სარკეში, თმები გათეთრებოდა, სახეზე ნაოჭები გასჩენოდა.

— იყოს ნება განგებისა! — ჩვეულებრივად მშვიდად წარმოთქვა ქალმა და ფაცხის კარს მიაღგა.

* * *

სამი თვე, სამი კვირა და სამი დღე იარა მზექაბუკმა და ერთ უზარმაზარ მდინარეს მიაღგა. მდინარის გაღმა ნაპირას ის ბუმბერაზი მთები ამართულიყო, საიდანაც ყოველ დღით მზე ამოდებოდა.

მზექაბუჯი მდინარის პირას მიწვა და ფიქრებს მიეცა: რა საშუალებით გასულიყო გაღმა. მზექაბუჯს ჩასთვლიმა. ძილში საოცარი სიზმარი ნახა.

— მზექაბუჯო, — მოესმა ვიღაცის ყრუ ხმა, — აღსდექ, გამხნედი, შენ წინ მიგიძღვის დედის მარჯვენა, მიჰყევ დედის ხელს და გადასცურავ მდინარეს. დედის სიყვარული იყოს შენი შემწე, ამას გეუბნება „გულთმისანა“.

მზექაბუჯი მსწრაფლ წამოდგა, მიიხედ-მოიხედა, მის გარშემო არავინ იყო.

მდინარეს გახედა, გაოცდა: შარავანდედით მოსილი დედის მარჯვენა ამართულიყო მდინარის გაღმა ნაპირზე. მზექაბუჯი წამსვე გადაეშვა მდინარეში და მძლავრი მკერდით გადალახა ტალღები. მარდად ავიდა ნაპირზე და აღტაცებით შესძახა:

— დედავ, საყვარელო!... — და წაებოტინა დედის ხელს, უნლოდა დაეკოცნა, გულში ჩაეკრა, მაგრამ ხელი გაქრა.

მზექაბუჯი პირქვე დაეცა.

მთის ქიმზე ფასკუნჯი გადმომჯდარიყო. დაინახა თუ არა მიწაზე დაგდებული ადამიანი, გადმოფრინდა, დაავლო მაგარი ბრკყალები და ფრთების მძიმე ფართხუნით აიტანა მწვერვალზე. მზექაბუჯა გონს მოვიდა, ნახა, ფასკუნჯი უკაწრავდა მკერდს, მარდად იშიშვლა ხანჯალი და ფასკუნჯს თავი გაავდებინა. ცას გახედა, ერთი მკრთალი ვარსკვლავი ციმციმებდა. ლაყვარდს ვარდები ეფინებოდა. მზექაბუჯმა მძიმედ ამოიოხრა. მზე ახლა უფრო შორეული მთების მწვერვალზე ამოდიოდა.

იმ მთებამდე საშიში გზები მოჩანდა, გაუვალი ტყეები, თვალუწვდენი ტრამალები და, რაც მთავარია, ქვეყნის კიდემდე გაშლილი ზღვები.

დაღონებული დაჯდა მზექაბუჯი. ამომავალ მზეს უტკეროდა და გულის ვარამს სიმღერაში გამოთქვამდა, მზეს უმღეროდა, მზეს მიმართავდა:

მზეო, მზეო, ქვეყნის გულო,
მზევ, სინათლევ თვალის,
მზევ, უცხოვ და შორეულო,
შენკენ მოვიჩქარი.

ვერ შემაკრობს გვის სიმორე,
ვერც გრიგალი ზღვისა,

მე თვით ზღვა ვარ და გრიგალი,
დედოფალო ცისა.

დიდი არის სიკვამლე
გრძნობა კადნიერი...
ვინ ყოფილა ქვეყანაზე
ბედის მადლიერი.

როცა ვუცქერ მზეს, მთვარეს და
ამ მთებსა და კორდებს,
ვფიქრობ, კაცი მიტომ მქვია,
ვიბრძოლო და მოვკვდე.

დიდხანს მოუწდა მზექაბუკი უღრან ტყეში ბილიკის გაქრას.
ჩეხდა ეკლებს, ჯაგებს და სიმწრით მიიკვლევდა გზას მზისკენ.

გამოჩნდა ტრამალი, ტრამალზე ნისლი იდგა საშინელი. მზექა-
ბუკი დაჯდა, საგზალი გადმოიღო მხრიდან, ნახა, სურსათი გამო-
ლევდა. ნახევარი თასი ღვინო შესვა, პურის მცირე ნამუსრი შეა-
ტანა. სხვა არაფერი მოეპოვებოდა. თვალი მოავლო გარემოს — წინ
დანისლული ტრამალი, უკან—დაბურული ტყე. არ ჩანდა არც ცა, არც
მიწა. თვალეებზე ნისლი ებლანდებოდა. ტუჩებზე ნისლი ელამუნე-
ბოდა.

უცებ მოაგონდა მზექაბუკს დედის ხელი, გულთმისანას ხმა,
ძილში რომ ჩაესმა მდინარის გაღმა. „იქნებ კიდევ დამესიზმროს...
იქნებ კიდევ მითხრას უხილავმა ქალმა საით მიმიძღვის დედის ხე-
ლი?“ — გაიფიქრა მზექაბუკმა, თავი მიდვა. დასაძინებლად და სა-
სოებით წარმოთქვა:

„დედავ, საყვარელო, ასწიე შენი მარჯვენა... ნისლმა დამიბურა
თვალეები, ვერც ხანჯალი გასჭრის მას და ვერც მშვილდ-ისარი“.

დიდი ხნის უძინარს უცებ ჩაეძინა. ძილში კვლავ ჩაესმა უხილა-
ვი ხმა.

„მზექაბუკო, აღსდექ, დედის ხელი იყოს შენი შემწე... შეუბერე
სული ნისლს...“

მზექაბუკმა თვალი მოისრისა. მის გარშემო არავინ იყო, ძალ-
ღონე მოიკრიბა და ვაჟკაცურად დაუბერა ნისლს. ნისლი გაირღვა
და სადღაც შორს ჰორიზონტზე გამოჩნდა შარავანდედით განათე-
ბული დედის ხელი. იქ მზე ამოდიოდა.

— მზეო, მზეო, ქვეყნის გულო! — სიხარულით დაიყვირა მზე-

კაბუქმა და გაუდგა გზას. იარა, იარა, იმდენი იარა, რომ დღისა და ღამის სათვალავი აებნა. თვეები აერია. გზას ბოლო აღარ უჩანდა. მხოლოდ ერთი რამ ანუგეშებდა: მზის ყოველ ამოსვლას თან ამოჰყვებოდა დედის ხელი. აი, ახლაც მზის ამოსვლას ამოჰყვა დედის ხელიც. ზღვის ნიავმა დაუბერა. ნისლი მიმოიფანტა. მზეკაბუქმა შუბლი მოიჩრდილა. უკვე ზღვას მისდგომოდა. გახედა მზეს და შემადრწუნებლად დაიყვირა:

— ჩამოინგერი!.. იქეც ფხენილად და ნაცარტუტად! — მზე ახლა უფრო შორს ამოდიოდა. დაიღრიჯა მზეკაბუქი. მაგრამ ამ დროს მზის სხივებში ამობრწყინდა დედის ხელი. სასოწარკვეთილება სიხარულად შეეცვალა. ისევ გაეხსნა იმედის კარები. მოიხსნა ხურჩინი, გაიხადა სამოსელი, იქვე დაყარა, დასქყვილა და თავდავიწყებით გადავარდა ტალღებში. იისფერი ზღვა წყნარად ირწეოდა. მზე ისევ პორიზონტიდან იცქირებოდა. მზეკაბუქი მარდად იქნევდა ხელებს და ფეხებს, მიცურავდა მზისკენ, მიქროდა ქარზე უსწრაფესი, ზომალდზე უჩქარესი. ვისღა ახსოვს რამდენჯერ ჩავიდა მზე და რამდენჯერ ამოვიდა... მზეკაბუქი ისევ მიცურავდა ქვეყნის კედემდე გადაქიმულ ზღვაზე, მიცურავდა. სანამ გონება არ დაეკარგა, სანამ არ დაიქანცა. მერე ტალღები თავისთავად მიაქანებდნენ ნაპირისაკენ.

ღიბხანს ეძინა საღათას ძილით მზეკაბუქს. როცა გამოფხიზლდა და გონს მოვიდა, თბილ ქვიშაზე იწვა ზღვის პირას. მის ფეხებთან მეთევზეების ბადე ეგდო თევზებით. მზე სამუადღეოდ ათბობდა მზეკაბუქის შიშველ სხეულს. ნელ-ნელა მოიკრიბა ძალა მზეკაბუქმა, თეთრეული მოიხსნა წელიდან, დააშრო და ჩაიცვა. დასვენების შემდეგ ძალზე მოშივდა. ზღვის პირას უმი თევზის მეტი არაფერი მოიპოვებოდა. გამოიღო ბადიდან ერთი თევზი და უმად შეჭამა. ისევ ძილი მოუნდა, ეამა თბილი ქვიშა და ჩაეძინა. როცა გამოედვიძა, მზე შორეული მთების მწვერვალზე ამოდიოდა, გზა ხმელეთით მიდიოდა მზისკენ, ბევრგან მოჩანდა სამტოტი შარა. გზის გადაღმა შორიდან იხედებოდა ქალაქები და სოფლები. მზეკაბუქი მშვიდად წამოლგა, საცვლები გაისწორა, რალაც გამოუთქმელი სიამე იგრძნო: ადამიანის სიახლოვე შეიცნო. გაახსენდა ვარდისოფელი, მისი ფაცხა და მშობლები. გახედა განვლილ გზას და შეუძლებლად ეჩვენა უკან დაბრუნება, „არა, — თქვა თავისთვის, — მქ

ვერასოდეს ველარ ვნახავ ჩემს კერას... საყვარელო მშობლებო, როგორ დაგტანჯეთ!“ გაახსენდა დედის აცახცახებული ხელები გამოთხოვების დროს და მამის დაღვრემილი თვალები. ატირდა.

აღვა, დაადგა სამტოტი გზის შუა შტოს. ეს შტო მიდიოდა მწვანე კორდებზე, ბეჭობებზე და ხავერდოვან ველებზე. მიდიოდა პირდაპირ მზისკენ, იარა ასე მთელი დღე-ღამე. სადღაც ისმოდა ძაღლების ყეფა, მამლების ყვირილი და საყვირის გუგუნე. ერთმანეთში ირეოდა ყველაფერი. მზეჭაბუკს თავბრუ ეხვეოდა, სულ არ აგონდებოდა, რომ საცვლების ამარა იყო და უხერხულ მდგომარეობაში ვარდებოდა. მამლების ყვირილი და ძაღლების ყეფა უფრო ანლოვდებოდა, თენდებოდა, ცა ლაყვარდებოდა, მშვიდი და სასიამოვნო დღე იღვიძებდა. გახედა ცისკარს, მზე იმ ლურჯი მთების მწვერვალზე ამოდიოდა, ორი კენწერო რომ თანაბრად მიბჯენოდა ცას. ეს ხომ ის მთებია, ბავშვობის წლებში რომ უცქეროდა მზეჭაბუკი? ეს ხომ ის მწვერვალია, ფასკუნჯი რომ მკერდს უკაწრავდა? ხომ არ გაგიჟდა მზეჭაბუკი? ხომ არ ეჩვენება?!

თვალები მოისრისა, შუბლი მოიჩრდილა: სწორედ ის მთებია, ის...

კიდევ შემოესმა მამლების ყვირილი.

გათენდა.

მზემ გააბრწყინა სოფელი.

შედგა მზეჭაბუკი, აკანკალდა; ვარდები... ვარდები... თეთრი... წითელი... ყვითელი... მანისის ვარდები. რამდენი... რამდენი... ეს ხომ ვარდისოფელია! ნუთუ დედამიწა შემოვიარე?..

გაფითრდა მზეჭაბუკი, მუხლები მოეკვეთა. ყველაფერი თბილი და მომხიბლავი მოეჩვენა. ვარდებში გამოჩნდა სარიდანის ფაცხა.

მზეჭაბუკი აცახცახდა, ძლივს მიაბიჯებდა ფეხებს. „დედა... მამა“... — ჩურჩულებდა ათრთოლებული ბაგით. ვარდები იზნიქებოდნენ, ესალმებოდნენ შინ დაბრუნებულს, ფეხქვეშ ეგებოდნენ. მზეჭაბუკი მიადგა ფაცხას. ფაცხის კარში ურდული იყო გაყრილი. ურდული გამოაძრო და გამოალო ფაცხის კარი. ფაცხა უკაცრიელა დაუბჯდა, კერა ჩამქრალი. გამობრუნდა, გარეთ გამოვიდა. ფაცხის წინ, ვარდებში ნახა ორი ამალლებული საფლავი. წაიკითხა საფლავის ქვაზე წარწერილი:

„აქ განისვენებს მზეჭაბუკის მამა.“

ახლა მეორე ქვას მისწვდა:

„აქ ტკბილად სძინავს მზეკაბუჯის დედას.“

ატირდა მზეკაბუჯი, მწარულ ატირდა... საფლავებზე დაემხო და ფრჩხილებით დაუწყო მიწას ფხოვნა.

ამ დროს ფოთლები აშრიალდა და გულთმისანა გამოვიდა ვარდებიდან.

— მზეკაბუჯო, აღსდექ, ქვეყანა მოგელოდა შენ! — ყრულ ჩასჩურჩულა საფლავზე დამხობილს. მზეკაბუჯი შეერთა, ეგონა მიწისქვეშეთიდან ელაპარაკებოდა ვილაც. მის წინ ქალი იდგა წარბშეკრული, სხივნაფრქვევი თვალები და ამაყად მოკუმული ტუჩები ჰქონდა.

— საოცარო, — მიმართა მზეკაბუჯმა ქალს, — ქვეყანა შემოვიარე და ვარდისოფელზე უმშვენიერესი მხარე არ მინახავს. ვერც სურვილი ავისრულე: მინდოდა მზისთვის შემეხო ხელი, მაგრამ ამოდ... მზე ძალიან შორს ყოფილა ჩვენგან. — შუბლზე ხელი გადაისვა და მთებს გაჰხედა. — მე კი მეგონა იმ მთების გადაღმიდან ამოდირდა. ეხ, გაქრა ოცნებები... ამოდ ვეწამე...

მშობლების საფლავს გაშორდა მზეკაბუჯი. ფაცხის წინ სკამლოგინზე ჩამოჯდა, სადაც ბავშვობისას უყვარდა თამაში და ნაღვლიანად წარმოთქვა: „დიდი არის სიკაბუჯის გრძნობა კადნიერი...“

— ბატონო მზეკაბუჯო, თქვენ უკვე მოიმკეთ ოცნების ყვავილები, ახლა რაღა გაქვთ სადარდებელი?

მზეკაბუჯი ქალს მიაშტერდა:

— საოცარო ქალო, თითქოს სადღაც მსმენია შენი ხმა... სად ცხოვრობ!

— ყველგან და არსად.

— შენი სახელი?

— გულთმისანას მეძახიან.

— გულთმისანა? — შეჰყვირა მზეკაბუჯმა და ხელში სწვდა ქალს, — ახლა საით მიიმართება ჩემი გზა? საით მეძახის დედაჩემის მარჯვენა? გულთმისანა, ერთხელ კიდევ ამოაბრწყინე დედის მარჯვენა. — გულთმისანამ სარკე ამოიღო ჯიბიდან.

— მე სიკეთისათვის დავალ ამქვეყნად. ჩაიხედე სარკეში, მზეკაბუჯო!

მზექაბუქმა სარკეში ჩაიხედა. ახლა მოაგონდა, საცვლების ამა-
რა იყო, წვერებმოშვებული, თმებაბურძგნილი, კუჭყიანი. ადამიანს
არ ჰგავდა. შეწუხდა ვაჟკაცი და ვედრებით მიმართა ქალს:

— გთხოვთ, ნუ მიცქერით, დამტოვებ მარტო.

— მე თქვენს თხოვნას გისრულებთ: დახუჭეთ თვალები და რო-
ცა გაახელთ, იხილავთ დედის მარჯვენას.

გახარებულმა მზექაბუქმა დახუჭა თვალები.

— როდის გავახილო? — იკითხა ცოტა ხნის შემდეგ.

ხმა არავინ გასცა. მზექაბუქმა თვალი გაახილა. იჯდა მშვენიერ
ბროლის კოშკში, თმა ლამაზად ჰქონდა გადავარცხნილი, წვერი შე-
კრეკილი. ტანზე მათდის სამოსელი ემოსა. წინ სამუშაო მაგიდა
ედგა. მაგიდაზე გრძელი პერგამენტები ეწყო. ხელში კალმისტარი
ეჭირა და მშვიდად წერდა ცისა და მიწის ამბავს. კედელზე მიკრულ
ეტრატზე იხაზებოდა ქვეყნიერების პირველი რუკა.

კარი გაიღო და შემოვიდა მშვენიერი ქალი, თავზე მზექაბუქის
დედის მარჯვენა უბრწყინავდა. მზექაბუქი სიხარულით აღფრთოვა-
ნებული სწვდა დედის ხელს დასაკოცნად, მაგრამ ის შუქი იყო
უსხეულო. ვაჟი დააკვირდა და გამოიცნო: დედის ხელი მზექალს
მფარველობდა, შორეული მზის სხივი ციმციმებდა მშვენიერი ქა-
ლის თვალებში. შუბლგახსნილი იდგა იგი საქორწილოდ მორთული.

— მშვიდობა შენს ხილვას, — თქვა მზექაბუქმა და გადაეხვიე
მეუღლეს.

იმ დღიდან მშვენიერ ქალს მზექალა დაერქვა სახელად. გამარ-
თეს ქორწილი და იხარეს მზექაბუქმა და მზექალამ.

მშობლიური

ენები

წლები

(1902 - 1906)

„ბედის წერილი“

მუდამ გულჩათხრობილმა და ფიქრებში გართულმა ბეგლარ მან-თიძემ პირველად შენიშნა ამ დილით: ხეხილებს მწვანე კვირტები ღილებივით ჩამოებნიათ ტოტებზე. ფაცხის გვერდით ატამს ყვავილი გამოეჩინა. ვენახებს მუხლებში წყალი ჩასდგომოდათ. გასხვლის დრო მოწეულიყო. ჩქარა საყანე მიწების გაწმენდას შეუდგებოდა სოფელი.

ბეგლარს ჯერაც ვერ გადაეწყვიტა, როსტომ ვაშალომიძის ზეგანი აეღო საყანეთ თუ გურიელის მამულში ჩასულიყო, სუფსის პირზე. სუფსის პირი ნოყიერი მიწაა, მაგრამ ბეგლარს ეძნელებოდა შინიდან შორს სამუშაოდ წასვლა, კვირაობით ოჯახის მიტოვება, თან თბილი ლუკმის მიმწოდებელი არავინ ეგულებოდა შინ. ბეგლარის ცოლს, მაკას, წვრილი შვილები ეხვია. მარტო მახარე იყო ოჯახში წამოზრდილი და ისიც შინ არ ჩერდებოდა. სოფლის სკოლის დამთავრების შემდეგ მახარეს ხონის სამასწავლებლო სემინარიაში უნდოდა შესვლა, მაგრამ ბეგლარს სად გააჩნდა საამისო საშუალება. ახლა ბათუმში წასვლა დაეყინებია მახარეს და მთელი დღეები ღელავდა. ბეგლარი წუხდა: აღარავინ მრჩება ყურმოცვლილი¹, რომ ცეცხლზე წყალი დაასხასო. ისევ ვაშალომიძის მწირსა და ქვიან მიწაზე მიეპყრო თვალი: სამესამედოდ მომცემდეს ნეტავი, ფიქრობდა ფაცხის წინ ჩამომჯდარი და წალდით ლუკუმზის გრძელ ტოტს თლიდა, მერე მახვილი დანით კანს აცლიდა სირგვალეზე. აჭრელებდა.

¹ ყურმოცვლილი — მოზრდილი არავინ მყავს, ცეცხლი რომ გამიჩნდეს, ჩაჭრობა შეეძლოსო. — იტყვის ხალხი.

თანაც წვერზე, ჯვარედინად, ფირფიტებს უკეთებდა. ის იყო ბოსტანში პაპაჯვარის წაღება დააპირა დასარქობად, რომ ფაცხიდან მახარე გამოვიდა, ბეგლარს მიუახლოვდა და ხელი გაუწოდა:

— მშვიდობით, ბაბა, ნუ მოიწყენ უჩემოდ. იმიტომ მივდივარ, ბაბა, ოჯახს გამოვადგე, სასახელო კაცი გავხდე.

ბეგლარი შეკრთა, ხელიდან წაღდი გააგდო და ბოსტანის ალაგეს დაებჩინა, შვილს მიაშტერდა. გუშინ უფრო დიდი ეჩვენებოდა მახარე მამას. ახლა სულ ბავშვად წარმოიდგინა, გული შეეკუმშა.

— მიხვალ, ბიჭო, მიხვალ, მარა, ხიფათს გადაეკიდები და ისევ მამაშენის საჯახირო გახდები, — თქვა დაღვრემილმა ბეგლარმა და უცებ ისეთი სახე მიიღო. თითქოს რამდენიმე წლის სიცოცხლე მოჰკლებოდა. ამ დროს მკა გამოვიდა თვალგებდაწითლებული, ხელახნოცში შეხვეული საგზალი გამოუტანა შვილს, სოფლის ჩასარბენამდე გააცილა და გამოეთხოვა. უსიტყვოდ გადაკოცნა მახარემ დედა. მაკას უნდოდა უკანასკნელად კიდევ ეთქვა შვილისათვის ორიოდ სიტყვა, გული ყელში მოებჩინა:

— ჭკუით იყავი, შვილო, ჭკუით, — ძლივს წაილულულა და უკან გამობრუნდა. მეტი აღარ შეეძლო, ცდილობდა თავი შეეკავებინა, ცრემლს იწმენდა, თან ბუტბუტებდა: „ღმერთო ნუ დამსჯი... უგუნური ვარ... რა მატირებს?“

მახარეც არ გრძნობდა თავს კარგად. მშობლების ოჯახიდან გამოთიშვა და უცნობ გზაზე დადგომა არც ისე ადვილი აღმოჩნდა, როგორც აქამდე ეგონა. ხედავდა დედის თვალიდან მონაკურ ცრემლს და თვითონაც უმძიმდებოდა უბეები. არც მამის დაღვრემილი და უცებ დაბერებული სახე შორდებოდა თვალიდან. პატარა სულიკოს ტიტინიც ისე მოესმოდა, ეგონა ყოველი ხის ძირიდან „ჭიტას“ მოსძახოდა. ტყუბი ძმების — ზაალისა და საულის საუბარიც გულისკოვზზე დაეწერა:

— სად მიხვალ, მახარია?

— როდის მიხვალ, მახალიკო?

— რატომ მიხვალ?

— არ შეიძლება ჩვენც წამოვიდეთ შენთან?

— შორს არის ბათუმი?

— რა უნდა გააკეთო ბათუმში?

წამდაუწუმ ეკითხებოდნენ ძმები წასვლის წინ. მახარეს თვითო-

ნაც ასეთი კითხვა უტრიალებდა: თავში: „რა უნდა გააკეთო ბათუმში?“

დაღმართი, რომელსაც „ჩასარბენს“ ეძახიან სოფლელები, უკან მოუხედავად ჩაირბინა მახარემ. სასოფლო შარას გვერდი აუქცია და საცალფეხო ბილიკს დაადგა. ბილიკი როსტომ ვაშალომიძის სათბობში გადიოდა, შემდეგ მოკლე მანძილით უერთდებოდა სადგურისაკენ მიმავალ გზატკეცილს.

სათბობის მიღმა, ჯერ კიდევ გაუფურჩქნელ ხეხილებში მოჩანდა როსტომ ვაშალომიძის ორსართულიანი ოდა. ქვედა სართული ყორეჭვისაგან იყო ნაშენი საგანგებო კირით. ასეთი ქვის საფუძველს საშვილიშვილოდ თვლიდნენ სოფლელები. ოდას ამშვენებდა წითელი კრამიტის სახურავი, ცისფრად შეღებილი პარმალი და კარ-ფანჯარა.

მახარე შედგა, გულში უნებლიეთ აღეძრა დიას ნახვის სურვილი. „ნეტავი გადმოიხედავდეს მაინც. ან წყაროზე ჩამოირბენდეს“. უკანასკნელად მოიკრებდა მახარე გამბედაობას და ეტყოდა: „შევრიგდეთ დია. განა ასეთი რა გაწყენინე? მშვიდობით მაინც მითხარა, ხომ ხედავ, მივდევარ და არ ვიცი როდის დავბრუნდები“.

დაღონდა მახარე. მთელი არსებით შეიპყრო დიას ნახვის სურვილმა. ვეებერთელა კაკლის ხეს მიეყრდნო; ასწლოვან, დაკოჭრილ ძირებზე ჩამოჯდა. სასაუზმეზე წამოწეულ მზეს განედა. გურიის მთები ბუმბერაზი კოშკებივით ამართულან ცისა და მიწის შუა. დილის ცინცხალი მზით ნახავერდები თეთრი და ლურჯი არშიებითაა მოსევადებული სომლიისა და ბახმაროს მაღალი მწვერვალები. დაბლა ნატანები და ყუყუი მოჩხრიალებს. ხერნალში დაბუა ჩიტები ელურტულებენ.

მახარეც დაბუა ჩიტს ჰგავს ახლა. მომხიბლავი ოცნებით გაბრუნებული შორიდან ულოლიავენს დიას, მასთან სიახლოვე ენატრება, ფართოდ გახელილ ცისფერ თვალებში უნდა უცქიროს, მხრებზე დაყრილ ოქროსფერ კულულებს შეავლოს ხელი. უნაზესი და ულამაზესი სიტყვებით მიიქციოს დიას ყურადღება. აღტაცებით მოუთხროს ცისა და ქვეყნის ამბები, მარტო დიას გადაუშალოს გულის დარდები, მაგრამ სად შესწევს მახარეს გამბედაობა. დღემდე ვერ მოუხერხებია ეთქვა დიასათვის „მიყვარხარ“, გაემხილა დაფარული. ამაოდ გასცქეროდა ვაშალომიძის ეზოს, ოდის პარმალს

და ფანჯარას. არსად ჩანდა ღია. ოდის წინ ხბოები ბალახს სძოვდნენ, ალუბლის ძირზე ამობურცულ კვირტებს გლეჯდნენ. ეზოს დაბლა წყარო მოწანწყარებდა, ძირს ეშვებოდა და პატარა რუ მოლიკლიკებდა. რუს ნაპირას, ჰალეებში, ბატები და იხვები ფრთებს არხეინად შლიდნენ მზეზე და წყალში ყურყუმალაობდნენ. სათიბში როსტომის ცალკა გიშერა ძროხა იცოხნებოდა, ცური სავსე ჰქონდა, ეტყობოდა, ჭერ არ მოეწველათ. სამზარეულოში ახლადობლებული ცეცხლის კვამლი მსუბუქი ბურუსივით მიმოფანტულყო ყავრის სახურავზე. სამზარეულოს წინ როსტომის დაი — თებრონე იდგა, მუნჯ გოგოს რაღაცას თითებით ანიშნებდა, მუნჯი ყროყინებდა, მჯიღებით იმუქრებოდა და დორბლებსა ყრიდა.

როსტომი გამოვიდა აივანზე საცვლების ამარა და თებრონეს შეუტია:

— რა აშბავია, ვეყო, ამ დილით ძილი არ მაცალეთ!

— რალა დროს დილაა, მზემ ცხრა თვალი გაახილა, — წაიბუტბუტა თებრონემ.

ღია მაინც არსად ჩანდა. მახარე ფიქრიდან გამოერკვა, საგზალს ხელი დაავლო და გზას გაუდგა. მიდიოდა დაღონებული და აგონდებოდა განვლილი წლის შემოდგომა, როსტომ ვაშალომიძის სათიბი, სადაც მეზობლის გოგო-ბიჭები თივას აგუნდავებდნენ ორთით, ხან სიცილ-ხარხარით აედევნებოდნენ ერთმანეთს. ბიჭები ფეხს გამოსდებდნენ გოგოებს და მოგუნდავებულ თივაში ჩაგორდებოდნენ. შემოდგომის ნელთბილი ბორიო უბერავდა მაშინ. საამო სურნელი იდგა ხმელი ბალახისა. ჩამავალი მზე ზღვის გადაღმა, გაღასამზირზე გადამდგარიყო. ჩაყვითლებულ ყანებში კალიები წიოდნენ. ხან მწყერი წამოფრინდებოდა უეცრად და ფრთების შრი-ალით დავარდებოდა სადღაც ყანის ნაპირას. გოგო-ბიჭების მხიარული კისკისი მთელს მუხხუროში გაისმოდა. ბავშვების თამაშობას ღია მეთაურობდა. ამიტომ ეს თბილი და საამო საღამო უფრო მეტი სიამოვნებისათვის აღიზიანებდა მახარეს ბავშვურ, მთრთოლვარე გულს, ახალი გრძნობებით ავსებდა მას. უცნაურ სურვილთა დღევას აყოლილი მახარე ორთითას ტრიალში ჰკლავდა დიასადმი ტრფი-ალს. შეიძლება თებრონე რომ არ ყოფილიყო იმ დროს მათთან, ორიოდე ლამაზი სიტყვა მაინც ეთქვა დიასათვის.

ყმაწვილებმა ორთითები დაყარეს და აგუნდავებული თივა სი-

ცილ-კისკისით გააქანეს ზვინისაკენ. ბიჭებმა ისევ გამოსდეს გოგონებს ფეხი და ტკრციალით ჩაგორდნენ თივაში. აი, ამ დროს უნებლიეთ მოხდა ის, რამაც უსიტყვოდ დააშორა დია და მახარე ერთმანეთს. თივაში ჩაგორების დროს მახარემ მოულოდნელად აკოცა დიას ტუჩებში. არავის არ შეუნიშნავს ეს. მხოლოდ დია წამოხტა ალექსილი და შურდულივით გაფრინდა შინისაკენ.

ბავშვები დაიშალნენ.

შელამებული იყო.

მახარე დიდხანს იდგა ღობესთან გარინდებული. გული საგულეში აღარ უდგებოდა, ფრთხილებდა, კანკალებდა, თითქოს ამოვარდნას აპირებდა. არაფერი არ უნდოდა ახლა მახარეს, გარდა იმისა, რომ თებრონეს არ გაეგო ის, რაც მან ჩაიდინა და არ აეტეხა ერთი დავიღარაბა. თანაც გრძნობდა: დია აღარ მოვიდოდა აწ სათიბში სათამაშოდ, მახარეც ვეღარ შესდგამდა ფეხს ვაშალომიძის ეზოში, რა პირით უნდა სჩვენებოდა დიას? ერთი რამ კი სინხარულივით ციმციმებდა მახარეს გულში: ამაღამ დიაც არ დაიძინებდა მშვიდად.

ვინ იცის, იქნებ დიასაც გაურბინა ტანში მახარესადმი თანაგრძნობის სურვილმა და ერთი პაწაწკინტელა ნაპერწკალი მაინც გაკრა მის გულში? მახარემ ხომ აგრძნობინა რის თქმაც უნდოდა. იქნებ დია კიდევ მიუხვდა მახარეს გულს?

ასე ფიქრობდა ღობესთან გაქვავებული მახარე, როცა მამის ყვირილი შემოესმა:

— ბიჭო, მახარე, შე ოჯახეკტიანო, აღარ ფიქრობ შინ მოსვლას?!

მახარემ მალა აიხედა. მართლაც, კარგა ხანი გასულიყო, მთებში ამოსული მთეარის ნახევარი დისკო ბაჯაღლო ოქროს ნატეხივით კიაფობდა. აქა-იქ ვარსკვლავები ციმციმებდნენ. ყვითელ ყანებს მთის ბორიო აფორიაქებდა, გაღეღილ ხალათში უძვრებოდა მახარეს და ბავშვს ეჩვენებოდა: თითქოს დიას თითები ტორტმანობდნენ მის უბეში. ყმაწვილის გული სინხარულით ივსებოდა, უტკბესი სასოების კალთა დაეფარებინა მახარესათვის ამაღამდელ ღამეს.

განშეორდება ნეტავი ოდესმე ასეთი ღამე მახარესათვის?

„გარდასული უამი არ დაბრუნდება... არ დაბრუნდება“... მოსძახოდა იღუმალი ხმა.

...მიდის მახარე განვლილ დღეთა მოგონებით დამძიმებული. ვინ იცის საით გადასჩეხს ბედის ტრიალი.

მიდის შუა ტყეში, კეცავს სადგურის შარას. სასიამოვნოა გაზაფხულზე ტყის ნეშოების სუნნი. ლამაზია ზამთრის შემდეგ ახლადგამოდვიძებული ტყე. ხერხანალში ისევ ელურტულეებენ ჩიტები. კორდებზე ბაიებს დაუჭყეტიათ მზიური თვალები. ბუჩქებში ლურჯი იები აეუყუნებულან. ყველაფერი მომჯადოებელი გამხდარა მახარეს გარშემო. ბუნების უამრავი სახეები მიაცილებენ ამ დილით მახარეს. წინ უცნობი ქალაქი ესახება, თან მშობლიური ტკბილი კერა მოსტირის.

აი, სადგურიც.

მახარემ შორიდან დაინახა მოფუსფუსე ხალხი. სადგურის უკან დანჯღრეული დილიქანსები და ეტლები იდგნენ, მატარებლის მოსვლას ელოდებოდნენ. სადგურის გვერდით ხალხი შექუჩიებულიყო, რაღაც სანახაობას მისეოდნენ.

— რას ეხვევა ეს ხალხი? — ჰკითხა მახარემ უკანმდგომ მის ტოლ ბიჭს.

— თუთიყუშია, ბიჭო, ერთი აბაზი თუ გაქვს, ჩაუგდე ქუდში და ბედის წერილს მოგცემს, აი, ამისთანას!

ამოიღო ჯიბიდან პატარა ნაჭერი ქალაღდი, სადაც ყვითელი ასოებით იყო აღბეჭდილი: „ნუ ეძებ სიყვარულს, ის თავისთავად მოვა“.

მახარეს არ ენახა თუთიყუში, არ იცოდა რა ფრინველი იყო ასეთი საოცარი, კაპასი ქალივით რომ ჩხაოდა გაზეპირებულ სიტყვას: „ბედის წერილი... ბედის წერილი“... და მისალმების ნიშნად თავს უკანტურებდა ყველას.

მახარემ ხელების ფათურით გაარღვია ბრბო. ძლივს მიუახლოვდა უწვევრულვაშო, მზისგან დამწვარ ყეყეჩს, რომელსაც კრელი, ლამაზი ფრინველი დაესვა მკლავზე, ცალ ხელში ფართო ჩალის ქუდი დაეჭირა — პატარ-პატარა ნაბეჭდი ქალაღდებით სავსე. მახარემ ამოიღო ჯიბიდან აბაზიანი და ჩაუგდო ქუდში. ყეყეჩმა თავისებურად უთხრა რაღაც უცნაურ ფრინველს. თუთიყუშმა ჩვეულებრივად დაუკანტურა თავი მახარეს და ადამიანის მსგავსად დაიჩხავლა: „ბედის წერილი“, იჩქითად გაქეკა ქალაღდები, ნისკარტით გამოაძვრინა ქვემოდან ერთი ანაბეჭდი და გაუწოდა ყმაწვილს. მახარემ

წაიკითხა: „სატრფოს გულის მოსაგებად ვაეკაცობა გმართებს დიდი“. გაუკვირდა: „რა მისანი არის ეგ ჩიტი! ჩიტი კი არა, ბრძენი ყოფილა. როგორ გამოიციხო ჩემი გულის დარდი, რა თილისმა აქვს ასეთი?“

უნდოდა კიდევ გაეწირა ერთი აბაზი, მაგრამ მატარებელი ჩამოდგა სადგურში. ყველანი იქითკენ გაქანდნენ ჯახაჯუხით.

რამდენიმე წუთის შემდეგ ვაგონის ფანჯარასთან ატუზული მახარე ხარბად გასცქეროდა თვალწინ მქროლავ ბაღებს, პალმებსა და კვიპაროსებს. მიჰქროდა მატარებელი. მის ბავშვურ, მთრთოლვარე გულს სათუთად ატოკებდა ბედის წერილი: „სატრფოს გულის მოსაგებად ვაეკაცობა გმართებს დიდი“.

ჩხაპერის ღვინო

ულროოდ დაქვრივდა როსტომ ვაშალომიძე. მამაპაპურ ოჯახს გამოეცალა დედა-ქალი. პატარა დია დარჩა ობლად. როსტომმა არ მოისურვა მეორედ დაქორწინება. რა არ იღონა თებრონემ, მაგრამ ამოდ, როსტომმა საბოლოოდ უარი თქვა მეორე ცოლის შერთვაზე.

— ხომ არ მამასხარავენ, დაო? განგებამ ერთი ხურჯინი მომხსნა ზურგიდან, ახლა შენ გინდა მეორე ამკიდლო?

— აბა ქვეყანამ შენზე უნდა ილაყბოს, აზნაური ვაშალომიძე გადასულაო? — შეუტია თებრონემ. — საგვარეულოშიაც აღარავინ გვრჩება გვარის გამგრძობი. დია სხვისი ნაცარია. ეგეც რომ არ იყოს, ამხელა ოჯახს მოვლა უნდა, ძამია.

— დიაც შენია და ეს ოჯახიც, ჩემო დაო, დაჯექი და იპარპაშე. მადლობა ღმერთს, იმდენი მამული მაინც მოეპოვება როსტომ ვაშალომიძეს. რომ საყოფი მქადი თავის შეუწუხებლად შემოგვივა შინ. სხვა აზნაურებს ეგეც არა აქვთ. ქუთაისის ბანკმა გაალატაკა ჩვენი აზნაურობა. ლამის ჩარჩები დაეუფლონ ჩვენი მოგვარეების ისედაც მცირე მიწა-წყალს. ჩვენ ჭერჯერობით ეს არ დაგვმართია. ამიერიდან შენთვის მომინდვია, დაო, ოჯახიც, მამულიც და დიაც.

ასეთი სიტყვებით გამოემშვიდობა როსტომ ვაშალომიძე თებრონეს, შემოიწყო ზურგზე ხელები და გაუდგა გზას დროს სატარებლად.

ბაილეთიდან ოზურგეთამდე სულ რამდენიმე კილომეტრია. გადავიღოს როსტომი მდინარე ნატანების ხიდს და აი, ოზურგეთი — გურიის სამაზრო ქალაქი. ვინ გინდათ აქ არ ნახოთ: მთელი გურიის თავადობას იქ მოეყარა თავი — გურიელი, ნაკაშიძე, თავდგირიძე, გუგუნავა, ერისთავი, მაჭუტაძე და მაქსიმელიშვილი. თავადებს თან ახლავთ მათი ამფსონები — აზნაურობა, ვისაც ენა უჭრის, ვინც კამათლებს მოხდენილად აგორებს, ვისაც შნო აქვს უსაქმური მანდილოსნები მთქნარებას გადააჩვიოს, ვისაც კარგი მწევარი ჰყავს. ან კარგი მიმინო.

როსტომი გამოვა სობოროს წინ, ასწევს ცხვირს ზევით და იმდენ ჰაერს შეიყნოსავს, რომ უსათუოდ გაიგებს, სად იწვის ქათამი და სად ხაჭაპური ცხვება, დიასახლისებთან იგი „შინაური კაცია“. ერთის ძმაა, მეორესი ძმობილი, მესამესი ნათლია, სხვების მამიდა-შვილი და ასე: არ გამოელევა ნათესავის-ნათესავი, ან მეგობრის-მეგობარი, ან ძმობილის-ძმობილი, კამათლები რაა! დასკვივლებს — „ღუშაშ“ და დასვამს კიდეც. სხვა რა უკეთებია თავის ღლეში!

სალხში ახირებული თავის დაჭერა იცის როსტომმა. მის უმდაბლესს ისე დაიბრიყვებს, რომ მიწასთან გაასწორებს, მის თანაბართან თანაბარია, უმაღლესთან ფინიაა ნამდვილი. როსტომის დანახვა რომელიმე თავადის, ან მოხელის გვერდით, უნებლიეთ მოგაგონებდათ იმხანად გავრცელებულ აკაკის ლექსს: „ქუცი, ქუცი. შე საბრალო მურია...“

მართალია, როსტომს არც „შიოდა“ და არც „სწყუროდა“, ოჯახში გაუთხოვრად დაბერებული თებრონეს წყალობით ჯერ კიდეც მოეპოვებოდა მჭადი, ადესის ღვინო, ჭყინტი ყველი და მწვანელი.

ღილით დაამზადებდა თებრონე საუზმეს, ჩამოჯდებოდა სამზარეულოს კარზე და ელოდებოდა როსტომის აბრძანებას. როსტომი დაიბანდა ხელ-პირს თუ არა, იმწამსვე ჩოხაში გაუყრიდა მკლავს წაასავლელად.

— რა ამბავია, ადამიანო, სასამართლოში ხომ არ ხარ დაბარებული, საუზმე მაინც მიირთვი შინ, — უსაყვედურებდა თებრონე. როსტომი ხან მჭადის ქერქს მოიტეხდა, ხან ერთ სასმის არაყს დალევდა.

— შენი ხათრი, დაო, თორემ, რა ბედენაა ბელელში შემონახულის ჭამა, უმჯობესია სხვისი ნამზადი მივირთვა. ნუ გეშინია, როსტომი მშვიერი არ არის, — გადაიხარხარებდა როსტომი.

თებრონე ნაწყენი გააყოლებდა თვალს ძმას, — უყვარდა „ერთი კაკალი ძმა“ (ასე იფიციებოდა). მერმე თვითონაც შეეჩვია როსტომის არყოფნას შინ, სადილსაც აღარ ამზადებდა ძმისთვის.

როსტომს იშვიათად ნახავდით სახლში. ხან იმდენ ხანს დაიჯვინებდა, რომ ძალიც კი შეუყვებდა ეზოში შემოსულ პატრონს.

იგი ხან ლევან გურიელს დაყვებოდა მხარდამხარ, ხან მაზრის უფროსს — ლაზარენკოს მისდევდა, ჩაფრების ცხენზე გადამჯდარი, ხან ქალებში დაღლაბუცობდა: ნინო დადიანს კაბის შლეიფს დაუჭერდა და შინ მიაცილებდა, კარებში ქოლგას და მოსასხამს ჩამოართმევდა. ნინოს არ აკვირვებდა ვაშალომიძის თავმდაბლობა. ნინოსთვის გუბერნატორიც „პატარა“ კაცია. როსტომი ვინ გდია! მეტი რა მოხელეა: ქოლგას დაუჭერს, მოსასხამს მოხდის, შლეიფს აუკეცავს, ცხვირსახოცი დაუვარდება და მიაწვდის. თუ არ დაუვარდა, განუებ დააგდებს, უხარია, როცა როსტომის სისწრაფეზე აცინებს სხვებს.

ნინოს ერთ დღეს მოულოდნელად, ქუთაისიდან გუბერნატორი სმაგინი ეწვია. მოახსენეს — გუბერნატორი მობრძანდაო.

თავადის ასულს ჩვეულებად ჰქონდა, როცა მოსამსახურე მოახსენებდა: ესა და ეს მობრძანდაო, უთუოდ ჩაილაპარაკებდა ვილაციისთვის გასაგონად: დიდი ვინმე კი მობრძანებულაო. ახლაც გაიმეორა მისთვის ჩვეული სიტყვა, გადაიკისკისა და ბრძანა — გაუღეთ კარიო.

ნინოს, ესე გურიელის ქვრივს, სამეგრელოს უკანასკნელ მთავრის დადიანის ასულს, არ გაჰკვირვებია გუბერნატორის დარბაზობა.

გუბერნატორი მობრძანდა? დიდი ვინმე კი მობრძანებულაო, — ამბობს და, მედიდური, კეკლუცად იაწორებს ლეჩაქს აფხაზურ ყაიდაზე. თითებში კაკლისოდენა ქარვის კრიალოსანს ათამაშებს.

როსტომი ფეხის ცერებზე დგას. სტუმრების მოსაპატიჟებლად გარბი-გამორბის დადიანის ასულის ბრძანებით.

ლევან გურიელი გუბერნატორს ემასლაათება სადარბაზო ოთახში. სადარბაზო ოთახი დიდა, ცხენი გაჰყენდება შიგ, რომ იტყვიან, ერთ კედელს მთლიანად ფარავს ძველებური ირანული ხალიჩა, გემოვნებით ნახელავი. თვალს იზიდავს ლამაზი პეიზაჟები: მთებში ამოწვერილი მზე ოქროსფრად მოჰფენია ათასნაირი ყვავილებით მოჩუქურთმებულ ტყეს. მაძებარს ირემი გამოუგდია ბილიკზე, მო-

ნადირე თოფს უმიზნებს. ახალგაზრდა ქალს სურა უჭირავს ხელში და ტაატით ჩადის წყაროზე, ოდნავ შემკრთალი მისჩერებია ირემს. გრძელი წარბები შოლტივით გადაუღვენთავს მაღალ შუბლზე. ვერ გაიგებ. უხარია მონადირის გამარჯვება, თუ სწყინს ირმის სიკვდილი. ერთი კია: სიბრალული არ კრთის მის გიშერივით შავ თვალებში. შეიძლება გრძელი და ხშირი წამწამები ფარავდეს საიდუმლობას.

გურიელის საგვარეულო სასახლიდან სხვა აღარაფერი დარჩენილა, გარდა ამ ხალიჩისა, ხალიჩის პირდაპირ, მეორე კედელზე, ვეებერთელა კედლის სარკეა მიკრული, საიდანაც უფრო ვრცლად მოჩანს იგივე ტყე, ნახატები და პეიზაჟები. ფანჯარაზე გამჭვირვალე ფარდები ჰკიდია. ქერზე მრავალსანთლიანი წმინდა ბროლის ქალი იქცევს ყურადღებას. ტიტველ კედლებთან სელის სკამებია ჩამწკრივებული. დარბაზის ერთ მხარეს წითელი ხის რბილი სავარძელი დგას. მეორე მხარეს — დიდი, მრგვალი მაგიდა, რომელიც დარბაზის მთელ სიგრძეზე იშლება. საპატიო სტუმარი რომ მოვა, მაშინ შლიან ამ მაგიდას და დაბლა სართულში არ ჩადიან სასადილოდ. ასეთი უბრალო და სადაა სადარბაზო ოთახის მორთულობა — განის კარიდან მოაჩანს ყოფილი საერობო ყარაულის, აწ გარდაცვლილი ესე გურიელის კაბინეტი. კედელზე ჰკიდია ირმის რქები, შვლის ნუკრის ფიტული, ოქროთი მოკედილი ქამარ-ხანჯალი ესე გურიელისა, გრძელლულიანი თოფი, პაპის-პაპისეული ფარი და ჩაჩქანი. მოვერცხლილი ლაგამ-აბჯარი, ოქროსვადიანი ხმალი. ვერცხლის სათუთუნე, სპილოს ძვლის გრძელტარიანი ყალიონი და მათარა. წყვილი მოვერცხლილი ყანწი, ამ ოთახს კაცი ხელს ვერ ახლებს. ასეთია დადიანის ასულის ბრძანება.

როცა სადარბაზო ოთახში შედიხართ, ერთ-ერთ კუთხეში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს მოოქროვილ ჩარჩოში ჩასმულ ღვთისმშობლის ხატს. ესე გურიელი წარმართის თვალთ უცქეროდა ამ ხატს. ლევან ესეს ძისთვის კი სულ ერთია, ხატია თუ კედელი იქ. ღვთისმშობლის ხატს „ლამაზი ქალის“ სურათს ეძახის და ხარხარებს. სმაგინი შემოსვლისთანავე მივიდა ხატთან და მოწიწებით ემთხვია. ლევანმა ულვაში მოიკვნითა, ან ფარისეველია ან ტუტუციო, — გაიფიქრა.

როცა დადიანის ასული სამზარეულოსაკენ გაემართა შლეიფის

შრიალით, სმაგინი ესე გურიელის კაბინეტს ათვალიერებდა. ნიკა-მოპარსული და ულვაშაწვეპილი მოხელე ცდილობდა ჭეროვანი სიტყვები წარმოეთქვა მასპინძლის პატივისაცემად. ხან ოქროს ხმალს სიხჩავდა; ხან გრძელლულიან თოფს ატრიალებდა. მერე ხანჯალი ამოაგო ქარქაშიდან, ბასრი პირი მოეწონა, შეაქო: ხორასნის რკინა არისო ნამდვილი. ლევანმა თავმოქმონედ მოახსენა, რომ ეს ხანჯალი მისი პაპის — გურიის უკანასკნელი მთავრის ნაქონი იყო. ხონთქარს მოურთმია მისთვის საჩუქრად. ოქროთი მოზარნიშებულ ვერცხლის ქარქაშზე კაკლისოდენა სამი იაგუნდის თვალი იჭდა. უკანა მზრიდან, ქარქაშზე, სპარსულად იყო რაღაც წარწერა. ლევანი ვარაუდით ამბობდა: ალბათ სპარსელმა ვაჭრებმა თუ მოართვაო ხონთქარს ეს სატყვარი. ბატონი გუბერნატორი ეთანხმებოდა: ასე იქნებოდაო უთუოდ. ხორასნის რკინა სპარსეთში მზადდებოდაო. მერმე ლევან ესეს ძემ ნადირობაზე მოუთხრო სტუმარს, აქო საერობო ყარაულის უფროსის ვაჟკაცობა.

— მამაჩემმა ერთხელ პირდაპირ სასწაული მოახდინა ამ სატყვარიო. ნადირობა ყველას არ შეუძლია, ბატონო, ნადირობა ერთგვარი ვაჟკაცობაა. მამაჩემი ჩინებული მონადირე იყო. არა ერთხელ აუგია ამ ხანჯლის წვერზე ნადირი. ერთხელ გარეულ ტახს შეუტია, დინგზე დაჰკრა და ეშვი მოსტეხა. ტახი დაზარბაცდა. ათმა კაცმა ძლივს ასწია. საუკეთესო სალანჩე კანი ჰქონდა. ერთი მტკაველი ქონი ელო კინჩხზე...

ლევანმა მზერა შეაპარა სმაგინის მხრებში ჩარგულ სქელ კისერს. კინალამ წამოცდა: „თქვენსავითო“ და გაეღიმა, ცვილისფერი სახე აენტო. ისევ ულვაშს დაუწყო წიწკნა. სიცილი მოუნდა.

— თქვენო აღმატებულებავ, გურიელების ტყეები სავსე იყო სიმდიდრით: წიწიბო, გარეული თხილი, წაბლი გამოულეველი, პანტა. ძირტკბილა და სხვა, რაც ძალიან ასუქებს ღორს. ახლა საგრძნობლად გამოიფიტა ჩვენი ტყეები. რკინიგზის გაყვანამ უდაბური ტყეებიც კი გააჩანაგა. ტყის მობინადრეებმა მთებს მიაშურეს. ამიტომ ამ ბოლო ხანებში გურიაში გაძნელდა ნადირობა, განსაკუთრებით დაოვზე. გარეული ღორიც ძნელი საპოვნელი გახდა. მთებში ნადირობა სახიფათოა, ქალებშიაც, სადაც გარეული ფრინველები

ბლომად ბუდობენ, არა ვართ დაზღვეული თავდასხმისაგან, ფირალებმა აგვიკლეს, თქვენო აღმატებულება.

სმაგინს გაეხარდა ფირალების ხსენება. სწორედ ამ საგანზე უნდოდა საუბრის ჩამოგდება.

— განსვენებული მამათქვენის სიცოცხლეში, როგორც გადმომცეს, ფირალები ფეხს ვერ დგამდნენ გურიაში.

— მამაჩემი ფირალების რისხვა იყო, ვაჟკაცობით განთქმული სისონა დარჩია მამაჩემმა ჩააძალა. ამ იშვიათი ფირალის მოკვლის დროს მეც ვახლდი მამაჩემს. მაშინ დავიჭერი.

— მაგისტვის მიიღეთ იუნკრის ჩინი?

— დიახ, თქვენო აღმატებულება, მაგრამ მაინც რა გამოვიდა, მეორე წელს, მეორე განთქმულმა ფირალმა — ივანე მეხუზლამ ისევ აიკლო გურია.

— მახსოვს, ის მგონი, მოხალისეთა რაზმის ოფიცერმა გარდაფხაძემ მოჰკლა.

— დიახ, გარდაფხაძემ წარმატება მიიღო მეხუზლას მოკვლაში და...

ლევანმა წარბები შეიკრა. ქერა ოფიცრის ხსენებამ უსიამოვნო გუნებაზე დააყენა. მოაგონდა კატო გურიელი. ლევანს სირცხვილად მიაჩნდა: გურიელის ქალმა როგორ გაუყადრაო თავი ვიღაც მოთრეულ სვანს და ქალაქის თავს, თავდგირიძეს, ზურგი შეაქციაო.

ამ დროს დარბაზში ნინო შემობრუნდა სამზარეულოდან.

ლევანმა დედინაცვალს შეაჩეჩა საპატიო სტუმარი და დერეფანში გავიდა ბრაზის გასაქარვებლად.

საპატიო სუფრა გაიშალა დარბაზში. როსტომმა ელვასავით დაუბრუნა პატარა ქალაქის „წარჩინებულთ“. სასწრაფოდ შეიკრიბნენ სანადიმოდ მოწვეული პირები. დადიანის ასულმა მოისურვა განსაკუთრებული პატივი ეცა სადარბაზოდ მობრძანებულ გუბერნატორისათვის. რაც რამ კარგი შემოვიდოდა სუფრაზე, თავის ხელით მიართმევდა საპატიო სტუმარს. თუმცა რუსული არ ეხერხებოდა ნინოს, მაგრამ თითო-ორორ სიტყვას მაინც წამოისვრიდა, თან სიცილით ეუბნებოდა: „თქვენც უნდა ისწავლოთ, ბატონო, ქართული, საქართველოში ბრძანდებით“..

სმაგინი თანხმობის ნიშნად თავს უქნევდა. თარჯიმნები უთარგ-

მნიდნენ ნინოს: გუბერნატორი ამბობს — უსათუოდ ვისწავლიო ქართულს.

— კარგი, მაშინ მეც ვისწავლი რუსულს.

იცინოდა ნინო და უეცრად გაისმა სუფრაზე: „ხო... ხო... ხო“...

— სწორედ საგუბერნატოროა, ბა-ტო-ნო... — ზვიადად წარმოთქვა ქალაქის თავმა თავდგირიძემ. გამოჩნდა მსახური ვეებერთელა ლანგარით ხელში. სახსრებში წესიერად დაეკრათ შემწვარი გოჭი. გოჭის ხახაში ქორთვა მწვანილი ჩაეტენათ. გოჭის სიწითლე თითქოს ლაქიასაც მოჰკიდებოდა სახეზე. პირდაპირ დიასახლისის მიართვა (ასე ჰქონდა შემოღებული წესად დადიანის ასულს). ნინომ კეკლუცად გადმოიღო გოჭის თავი და დიდი პატივისცემით გადააწოდა სმაგინს.

— კუშაი, სვინია, ეიბოლუ ვკუსნი!

სუფრაზე უეცარი უხერხულობა შეიქმნა. ზოგს ხმა ჩაუწყდა, ზოგს ყელი ჩაუხბრინწიანდა, ზოგი გაყვითლდა, ზოგი გამწვანდა. „რა მოხდა?“ — არ გამოეპარა ნინოს თვალს სუფრაზე შექმნილი უხერხულობა. ხოლო, როცა აუხსნეს მახლობლებმა, ცუდი რუსული გამოვიდაო, ნირი არ წაუხდა გურიელის ქერივს, ეშხიანად გაუცინა გუბერნატორს და ბოლიში მოიხადა.

წამოდგა მაღალი, გამხდარი, ოღნავ მხრებში მოხრილი შუახნის კაცი — ლევან ესეს ძე გურიელი, ღვინისფერი ჩოხის სახელოები გადაიკეცა და ბატონი გუბერნატორის სადღეგრძელო, თამადის უბოლიშოდ, ყანწით შესვა, უმდაბლესი ერთგულება გამოთქვა ხელმწიფის მიმართ.

— ალავერდი! — გადასძახა გურიელმა სუფრის თავიდან სუფრის ბოლოზე ნახევრად ცერებზე შემდგარ როსტომ ვაშალომიძეს. ლევანი სუფრაზე მსხდომთა შორის თავისი აზრების მეინახედ როსტომ ვაშალომიძეს სთვლიდა. დარბაზში ორმოცამდე ქალი და კაცი იჯდა. როსტომს იმწამს მახვილი სიტყვისათვის არ ეცალა, მოხალისეთა რაზმის ოფიცერ გარდაფხაძის რომანზე ეჩურჩულებოდა რალაცას კატო გურიელს. კატოს სწყინდა, რატომ გარდაფხაძე არ იყო სადილად მოწვეული. უგუნებოდ იჯდა სუფრაზე.

როსტომმა უმდაბლესი თავის მოღრეკიფ შესვა სმაგინის სადღეგრძელო. ჩხავერის ღვინით სავსე ყანწი ნიკოკია თაყაიშვილს გადაუგზავნა. ლევანმა გაიღიმა და გვერდით მჯდომ მაზრის უფროსს— ლაზარენკოს მხარი გაჰკრა:

— ხედავ, რა ეშმაკია როსტომი? ეს ხრონწი არამზადა განგებ აიძულა... ხომ გუებნებოდი: ბოქაულობა შეფერის ამ აზნაურს-მეთქი.

ლაზარენკომ უღვაშში ჩაიციხა, მკლავი მკლავზე გაუხახუნა გუ-რიელს და სიტყვა გაუბა:

— ეს აზნაური, თავადო, თქვენთვის უფრო გამოსადეგი იქნება საიდუმლო საქმეებისათვის. თქვენ ხომ ოლქის ურიადნიკი უნდა გახდეთ ჩქარა. მთელი ბათუმის ოლქი თქვენს განკარგულებაში იქ-ნება. სანდო კაცი დაგვირდებათ.

ლევან ესეც ძეს ენიშნა მაზრის უფროსის რჩევა. მართლაც როს-ტომზე მახლობელი ვინდა უნდა ნახოს? კარგი მწვევარიო, გაიფიქრა, დაენანა, რად წარმოვთქვი სისულელეო.

როსტომ ვაშალომიძეს წვრილი თვალები მოეწყურა. ზურგიტ, მისწოლოდა სავარძელს. რაღაც იღუმალებით უსმენდა ნიკოკია თა-ყაიშვილის ობობას ქსელივით გაბმულ „რეჩს“. თაყაიშვილი ჭირის ოფლში იწურებოდა. როსტომი გულში იცინოდა მის უილაჯობაზე.

თაყაიშვილი ისევ ალთაბალთას ედებოდა. ბოლოს აკაკის ლექსი მოიშველია და როგორც იყო შეაკოწიწა ორი სიტყვა:

— ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტ სამშობლოში ვინც მობრძანე-ბულა, ყველა მოხიბლულა ჩვენი ქვეყნის სილამაზით, — დამთავ-რა, მერე ცხვირსახოციტ შუბლზე ოფლი მოიწმინდა, ერთი ძველთა-ძველი ხალხური ლექსი მოაგონდა. ყანწი ზევით ასწია. ამ ლექსის მოგონებით აღფრთოვანებულმა, მოტკლეპილ შუბლზე ერთხელ კიდევ გადაისვა ცხვირსახოცი, ერთხელ კიდევ მოიწურა სიმწრის ოფლი, მერე ბებრული ხმით მაღალფარდოვნად დაიწყო:

ნეტავი ჩემი სასახლე მალა მთაზედა ამეგო.

გაძვლელ და გამომვლელისთვის ყოველდღე კარი გაშელო,

რაც მეშოვნა და მეპოვნა სულ...

აქ შედგა ნიკოკია, ჩაახველა და ყანწი პირისაკენ წაიღო. ლექსი კი ასე ბოლოვდებოდა: „სულ ღარიბებზე გადმეგო“. მაგრამ ნიკო-კია უკანასკნელ სიტყვებს თვითონ არ იზიარებდა, სხვისთვის რა ეშმაკად უნდოდა.

ჩხავერის ღვინით აშუშხუნებული ყანწი ივანე ჯაყელს მიართვა, ძლივს ამოიხუნთქა ბებერმა ახმახმა. სავარძელზე ისე მძიმედ დაე-შვა, თითქოს აღარ აპირებდა აღდგომას.

წამოდგა ნააზნაურალი, ადვოკატი ივანე ჯაყელი. რუსული ენა კარგად ეხერხებოდა. ყანწი ასწია.

— თქვენო აღმატებულებავ, — დაიწყო ჭერ დაბალი ხმით, მერე მიყვა და დარბაზი ივანეს ხმით აივსო. გადმოშალა და გადმოაფრქვია ერეკლე მეფის ტრაქტიკიდან — ასი წლის მანძილზე თუ რამდენ ომში მიუღია მონაწილეობა საქართველოს თავადაზნაურობას რუსის ხელმწიფის სადიდებლად, საღ კავკასიის მთებს მიადგა, საღ მთავარმართებელ პასკევიჩს გადასწვდა, საღ პაჩიმურატის მოჭრილი თავი ააგორა. აქ შამილი ახსენა, იქ პუშკინს წამოავლო ხელი, არც ორბელიანები მიატოვა უყურადღებოდ. ბოლოს ისევ გურიის თავადაზნაურობას დაუბრუნდა, ყარსარდაგანს გადახედა და ჩოლოქის პირზე დაეშვა. თურქებთან გამართულ უკანასკნელ სამოცდაჩვიდმეტ-თვრამეტი წლების ომს შეეხო. აქ ივანესაც ნიკოკიასებურად აუქიკიკიდა თავში ლექსის წარმოთქმის სურვილი. გაახსენდა გურიაში ერთ-ერთი ფრიად გავრცელებული ლექსი, ხელმწიფის ომში თავგანწირული მებრძოლის — გრიგოლ ბატონიშვილის სადიდებლად შეთხზული „ღვორიანსკაია დრუჟინაში“.

— აი, ბატონო, თუ გნებავთ საბუთი, როგორ იბრძოდა ჩვენი თავადაზნაურობა რუსთ ხელმწიფის ომში, — თქვა და მთელი ძალღონით შეეცადა ლექსში დანთებული ცეცხლი არ ჩაეჭრო. ნიკოკიას გულის მოსაყლავად ივანემ, მართლაც, ჩინებულად თქვა:

აჲ ჩვენს გრიგოლ ბატონიშვილს
 რავი უკვდავი ეგონა,
 რევიები რომ დაუშინეს,
 ღომის კაკალი ეგონა.
 მკერდს სისხლი გადმომდინარე
 წითელი ვარდი ეგონა.
 ვეფხვს, სანავარდოდ ტყედ გაქრილს,
 მტრები ჩიტები ეგონა.
 ჩათელი რომ დაუბნელდა,
 ზას დაღამება ეგონა.
 საფლავში რომ ჩაასვენეს,
 თავი ოთახში ეგონა.
 დედის მღულარე ცრემლები
 ვღუჟუნა წვიმა ეგონა!

1 ეს ლექსი შეთხზულია ჩოლოქზე ბრძოლის დროს, სადაც აღწერილია უშუალოდ მეთამარი გრიგოლ ბატონიშვილი. მან თავი ისახელა 1877-78 წ. წ. იურქებზე წინააღმდეგ. ცხრაას ხუთი წლის მოძრაობის დროს ეს ლექსი ქიათურაში გადავიდა გურიიდან და ხალხმა რევოლუციონერ მერკვილაძეს მიაკუთვნა.

აღტაცებული ტაშის გრილის შემდეგ ჯაყელმა მეტად ზვიადად გადაუთარგმნა ლექსის შინაარსი გუბერნატორს. ნიკოკია გაშავდა, ბრაზი ყელში შემოენთო, მაგრამ რა ქნას კაცმა უღონომ? ენა ჩაიგდო თაყაიშვილმა და გულის დასამშვიდებლად გოჭის ძვალს დაუწყო ხვრა.

პლატონ ბერიძეს, ადვოკატს და აზნაურს, არ მოეწონა ჯაყელის სიტყვა.

„რას ატარტალებს უძელო ენას, — გაიფიქრა, — ბატონ გუბერნატორს ყველანი ბრიყვები ვეგონებით ამ სუფრაზე. განა სმაგინი ისე სულელია; არ იცის რა გვაწუხებს ქართველებს?“ გაცეცხლდა ბერიძე, წამოდგა ჩონჩხადქცეული ბერიკაცი. ყანჩასავით წაგრძელებული კისერი კიდევ უფრო წაუგრძელდა. თავში ჩხავერის ღვინო უმხაუნებდა, გულში დაჩაგრული ქართველი ერის გრძნობა უღდულდა. სავსე ყანწი აღმაცერად ჩამოართვა ჯაყელს და მწარე სიტყვა გადაჰკრა.

ბერიძემ კარგა ხანს ილაპარაკა ქართულ კულტურაზე. განსაკუთრებით დაასურათა, თუ როგორ სდევნიდნენ მთელი საუკუნის მანძილზე ქართულ ენას რუსი მოხელეები.

— თქვენო აღმატებულება, არც ახლა ვართ უკეთეს პირობებში. ჩვენი გლეხები სასამართლოში თარჯიმნის მეშვეობით ისმენენ მართლმსაჯულების აქტს, — მერე ეროვნულ თავისუფლებაზე ილაპარაკა გაკვრით... და უცებ საქართველოს ავტონომია ახსენა. უკანაკნელი სიტყვა პლატონმა გაბედულად წარმოთქვა... და კიდევ უნდოდა რაღაც ეთქვა აზარტში შესულს, შეზარხოშებულ ბერიკაცს, მაგრამ ვიღაც მოკეთემ მაგიდის ქვემოდან ისე მაგრად ჰკრა ფეხი წვივზე, რომ უცებ გამოფხიზლდა, მოაგონდა: სიტყვის თავისუფლება არავის მიუცია მისთვის.

სმაგინი მიაპიტად იღიმებოდა, თუმცა კარგად ხედავდა, რომ სუფრაზე შეკრებილი საზოგადოება ბერიძეს თანაუგრძნობდა. თვით დადიანის ასულიც სიამოვნებით უსმენდა.

იღიმებოდა მისი აღმატებულება და გულში კი ფიქრობდა: „ვერაფერი გიშველიდა, შე ჯახრიკა ცხენო, დამხრჩვალო ყანჩავ, რომ ლამაზი ცოლი არ გეჯდეს გვერდით“.

ლაზარენკო გამწარებული იწინჯინდა უღვაშს, ძალღვივით შესცქეროდა თვალებში გუბერნატორს.

ბერიძეს მართლაც მთვარესავით ცოლი ეჭდა გვერდით. ალვასის ბრჭყვიალა მძივებით მოქარგული, ხორცისფერი შიფონის კაბა ჩაეცვა იმ დღეს და, მართლაც, საგანგებოდ ჩამოსხმულ ქანდაკებას ჰგავდა. შორიდან უღიმოდა მის აღმატებულებას. ბაგე-კბილს მომხიბლავად აშუქებდა. ლამაზი და ზრდილი ქალები, სხვებიც უსხდნენ სუფრას, მაგრამ ავხორც რუს ბიუროკრატს მაინც ალვასიზე რჩებოდა თვალი. იქნებ იმიტომ, რომ ბერიკაცის ცოლი იყო.

კატო გურიელი. პირველ ლამაზ ქალად ითვლებოდა ოზურგეთში. დღეს რალაც ვერ იყო გუნებაზე, გარდაფხაძეზე ფიქრებს შეეპყრო.

ლევან ესეს ძე წარბშეკრული იჯდა. დედინაცვლის ბრაზი მოჰკიდებოდა გულზე: „რად შეჰყარა გუბერნატორის წინაშე ეს ჰრეული ხალხი? რისთვის იყო საჭირო ეს გატლევკილი აზნაურები?“ არ მოსწონდა გურიელს მათი გუბერნატორის პირისპირ შეხვედრა. ალბათ კიდევ დიდხანს იქნებოდა ლევანი გოროზ გუნებაზე, რომ ამ დროს არ შეენიშნა სუფრის ბოლოში წყვილი ცარიელი სკამი.

სანამ სმაგინს ქალაქისთავი მობოდიშების მსგავს სიტყვას ეუბნებოდა, კატო გურიელი და როსტომ ვაშალომიძე უკანა კარიდან გაპარულიყვნენ. ლევანმა უღვაშში ჩაიცინა. უცებ წარმოდგინა კატო გურიელის ცისფერი კაბის შლეიფი და როსტომის ჩანგალივით გრძელი თითები. მაგრამ ამ წამს ცდებოდა ლევანი, შლეიფის მაგიერ კატო გურიელის წერილი ეჭირა ხელში როსტომს და სვანი ოფიცრისაკენ მიეშურებოდა.

ქალაქის თავმა, თავადმა თავდგირიძემ, ყანწი დასცალა, გაავსო და ტოლუმბაშს გადაუგზავნა. თვალი მოავლო სუფრის ბოლოს და კატო გურიელი რომ ველარ დაინახა, კაცობიდან მოიშალა. მოაგონდა მეტოქე: მოხალისეთა რაზმის ქერა, მაღალი ოფიცერი, დეზების წკარუნით რომ იცოდა ქალაქის სამმართველოს წინ ჩამოვლა. ძალღონით სავსე, ლოყებლაჟლაჟა ვაჟკაცს უცებ ხვლიკისფერი დაედო — ჩხავერის წვენმა არც ის დაზოგა. გაბრუებული თავდგირიძე უგემურად დაებჯინა სავარძლის ზურგს.

სასოწარკვეთილმა განედა კატო გურიელის სკამს. მერე გვერდით მჯდომ მის მარად მეგობარს და მახლობელს — საშა ერისთავს ხელი დაადო მხარზე და ჩუმად წარმოთქვა ერთი ამოჩემებული ლექ-

სის სტრიქონი: „ნუ შემობრალე, თუმცა ვგიჟდები და იმედს მცირეს არავინ მაძლევს“.

საშა ერისთავი კი სიბრალულით უცქეროდა პეტერბურგში უნივერსიტეტდამთავრებულ ახალგაზრდა იურისტს და ოზურგეთის პირველ ქალაქის თავს — თავდგირიძეს. გამოცდილებით გრძნობდა — რა ძნელი იყო ვაჟკაცის გულში აღმოცენებული გაუმართლებელი სიყვარული. ერისთავსაც ღვინო მოჰკიდებოდა და მძაფრად აგონდებოდა გოგუცა თავდგირიძის ასული. მაგრამ გოგუცა თავდგირიძე ძალიან შორს იყო მისგან. მაინც ხედავდა გიტარაზე დაწყობილ ფერმკრთალ თითებს, მაინც ესმოდა თავდგირიძის ასულის მომხიბვლელი სიმღერა:

„საყვარელო, სადა ხარ და რომელსა მხარესა“...

სუფრის თავში სულ სხვა ამბები ხდებოდა: სძაგინს ხელი გადაედო გურიელის მხარზე და ბათუმის ოლქის უფროსი ურიადნიკის თანამდებობას სთავაზობდა. ლევანიც თანხმობას უცხადებდა.

X A X A

— ცარიელი ქვიშნარი ყოფილა ეგ დასაქცევი, — თქვა დაქანცულმა ბეგლარმა. თოხი დერეფნის კუთხეში მიაყუდა და ფაცხის წინ ჩამოჯდა.

— იმდენი გაგვაჯანჭლა იმ ჯაჯამ, აღარც ღირს სამესამედოდ ამ ხრიოკი მიწის აღება, — მიუგო მაკამ, ფაცხაში შევიდა. დაბალი მაგიდა გამოიტანა, — ბაღნები მივაკალით, წელში გაწყდნენ საწყლები, ხუმრობაა იმოდენა ქვების აკრეფა? ჭყიჟორიანი ზაფხული მაინც იქნებოდეს.

— ღვთის თვალი უფრო კარგად ხედავს, დადაკაცო, ქვეყნის აეკარგს. ჩვენ ჭყიჟორიან ზაფხულს ვნატრობთ, სუფსისპირის მეყანეები — გვალვიან ზაფხულს. ვის გაუგონოს ღმერთმა? რომელი ერთი შეიწყალოს?

გაიღიმა ბეგლარმა და გვერდით მოდგმულ აკვანს წაეპოტინა. სულიკოს ფუნთუშა ხელები ამოეძვრინა არტახებიდან, აფათურებდა, კრიაჭობდა და „ბა-ბა-ბას“, იძახდა.

— ღმერთი მონახავს თავის ერთგულს, — გულწრფელად წარმოთქვა მაკამ.

სუფრას მოუსხდნენ.

საულის და ზაალს ეძინათ. მაკა წუხდა, მშვიერები არიანო. მთელი დღე ქვების ზიდვისაგან მკლავებმოწყვეტილ ბავშვებს მკვდრებით ჩასძინებოდათ. ჯერ არც ისე შეღამებული იყო. ქათმები სხდებოდნენ ხეზე, ამიტომ ვერ ისვენებდა მაკა.

— ეგებ, შენს ხმაზე გაიღვიძონ, კაცო, — არ ასვენებდა ქმარს, — გამიგონია, მშვიერ ბაღნებს ჭიები აულოღდებიანო.

წამოღგა ბეგლარი, მივიდა ბავშვებთან. საული და ზაალი ერთად იწვნენ ლოგინზე. ერთი სიმალლისანი იყვნენ, არაფრით ერთიმეორისაგან არ განსხვავდებოდნენ, შუაზე გაჭრილ ვაშლივით გაედნენ ერთმანეთს. ბეგლარი დააცქერდა ტყუპებს, მერე ცოლს მიუბრუნდა.

— რა ვუყოთ, ქალო, ამ ბიჭებს? ვეღარ ვარჩევ ერთმანეთისაგან. ალბათ სამი დღე რომ ვერ ნახო, შენც გაგიჭირდება მათი გამოცნობა.

მაკამ გულიანად გაიცინა.

— მე ჩემ შვილებს თვალახვეული ვიცნობ. აბა დააკვირდი.

ბეგლარი დააკვირდა ბავშვებს.

— ვერაფერ განსხვავებას ვერ ვამჩნევ.

— მარცხენა ყურის ქვევით შეხედე ორთავეს.

— ხა-ხა-ხა... ამას მარტო შენი თვალი თუ დაინახავდა, დედაკაცო, სხვა ვერავინ.

მართლა დედის თვალი თუ შეამჩნევდა: პაწაწინა ქინძისთავისოღენა ნიშანი აჩნდა ზაალს ყურს უკან. ბეგლარმა ხელი მოუთათუნა ბავშვს ლოყაზე.

— გაიღვიძეთ, ბაბაიებო, გაიღვიძეთ, — წარმოთქვა წყნარად და გაშორდა ლოგინს, რაკი ბავშვები არ იღვიძებდნენ. ამ დროს ჭიშკართან რაღაც ხმაური გაისმა. ბეგლარმა გაიხედა: თებრონე მუნჯ გოგოს ლანძღავდა. გოგო საშინელი ყროყინით ეზოში შემოვარდნილ თეთრ გოქს მოსდევდა. მაკა თებრონეს მიეგება.

— მობრძანდი, შენი ჭირიმე, დაიმუხლე, ამ გოქს ჩვენ დავიკეროთ, ვეყო, ნუ ჯავრობთ.

— ავი კაცის მოცემული გოჭიცი ავია, — თქვა თებრონემ კვიმა-

ტად და ლედვის ტოტზე შემომჯდარ კრელფრთიან ვარიას შეავლო თვალი.

— რა ლამაზი ჯიშის ქათმები გყოლია... ეს ვარიკა მომეცი, თუ ქალი ხარ, დიას წავუყვან. დიას უყვარს კრელფრთიანი ქათმები.

მაკას ნემსის ნაჩხვლეტივით ემწევა თებრონეს სიტყვა. ეს ერთი წყვილი ვარია სათესლედ ჰყავდა. „რალა მაინცდამაინც სათესლე ქათამს შეასო ამ წყეულმა თვალი“, — გაიფიქრა და არ აყოვნა, მიწვდა ლედვის ტოტზე ჩამომჯდარ ვარიას, ფრთაში ბურღლა გამოაძრო, ოჯახს დაუბრუნა და ვარია მუნჯ გოგოს მისცა, რომელსაც ცალ ხელში ნადავლი გოჭი ეჭირა. გამხიარულებული თებრონე სიცილ-ქირქილით გაუღდა შარას. მაკა გულდაწყვეტილი დაჯდა აკვანთან.

— ნამდვილი ჯაჯაა ეს ოჯახქორი.

ცეცხლი მოეკიდა ბეგლარს გულზე. თვალი გააყოლა მიმავალ თებრონეს კაბას, კარგი შეკერილი იყო, ცოლისათვის მოუნდა ბეგლარს გულში ისეთი ფერის კაბა. საწყლად შეხედა მაკას.

— ვაშალომბიდის მეყანე ვართ, რავა გამეწბილებია ადამიანო! ხომ შეიძლება ჩვენი გაწმენდილი ყანა გაისად სხვას გადასცეს. სარფაც უნდა ვნახოთ და მოთანიც¹ უნდა ვუთხრათ, მეტი რა ჩარა გვაქვს.

თებრონეს მთელი სოფელი ჯაჯას ეძახდა. მართლაც ჯაჯასავით დასტრიალებდა სოფელს, სადაც შედგამდა ფენს, უსათუოდ რაიმეს მიასობდა თვალს, ან ქათამს, ან კატას, ან ძაღლს. ცარიელი ხელით შინ არ დაბრუნდებოდა. სოფელში ყველას ეჯავრებოდა თებრონე.

დიას ოცნება

მახარეს ბათუმში წასვლის ამბავმა დია მეტად დააღონა. შემოდგომიდან გაზაფხულამდე აღარ შეხვედრია დია მახარეს, რომლის ხსენება უნებლიეთ აწითლებდა გოგონას. ამ დილითაც, როცა ამხანაგებმა უთხრეს მახარეს ბათუმში წასვლის ამბავი, უცებ აენტო და გაფითრდა.

¹ მოთანი — შენდობის მსგავსი.

„როგორ? მახარე წავიდა? არც დამემშვიდობა“. გული დაეცა-
რა, თვალბში ცრემლი ჩაუდგა. მზით გაჩირაღდნებული გარემო
უეცრად მღვრიე და ბურუსიანი გახდა დიასათვის, სოფელი უკაცური.
გაზაფხულის მინდვრებში ელოდა დია მახარესთან შეხვედრას, შე-
რიგებაზე ოცნებობდა, ვეტყვი: „კონა არ გაბედო, მეგობრები ვი-
ყოთ-მეთქი“. ახლა გაჰქრა ლამაზი ოცნება — მახარე წავიდა.

დია დგას ფიქრებით გარინდებული. ცამეტი-თოთხმეტი წელი
ქალიშვილისათვის თავისივე გრძნობებში წვის ხანაა. მორცხვი მღელ-
ვარებით გაჰყურებს დია მოძავალ წლებს. ნელ-ნელა შორდება
ბავშვურ აღმაფრენას, თითქოს მდინარის ერთი ნაპირიდან მეორე
ნაპირზე გადავიდა. აქ იჩქითად გადაიშალა დიას თვალწინ სულ
სხვა გარემო. გაჰქრა თივაში გუნდაობა, ხბობთან კუნტრუში, ყვა-
ვილებში პარპაში, პეპლების დევნა. გაჰქრა ლალი ბავშვობა.

„რად წავიდა მახარე ბათუმში? — ალბათ სასწავლებლად, ნას-
წავლი კაცი უნდა გამოვიდეს, სახელი მოიხვეჭოს“.

დიათ თვალი გააყოლა სადგურისაკენ მიმავალ თემშარას. წარმო-
იდგინა: აი, იქ, შეღმართზე, ამოდის უცნობი, ქალაქურად ჩაცმუ-
ლი ახალგაზრდა. ცილინდრი და მოვერცხლილი ხელჯოხი უჭირავს.
დინჯი ნაბიჯით უაწლოვდება ვაშლომიძის ქიშკარს.

— ვინ არის ეს კაცი?

— სოფელს არა ჰგავს.

როსტომი შუბლს მოიჩრდილებს.

თებრონე კარებში გამოდგება.

დია კიბისკენ გაიწევეს.

— მახარე! — წაიჩურჩულებს და სახე აელეწება.

— ვინ მახარეა? — კითხულობს როსტომი გაოცებით.

— ჩვენი მეყანის, ბეგლარის ბიჭი, რაფა არ იცი? — შეუტევს
თებრონე ძმას. — ღმერთო, დაგელოცა სახელი, — გადაიწერს პირ-
ჯვარს, — ქვეყანა რატომ არ დაიქცევა, ბეგლარის ბიჭი კაცს დამს-
გავსებია.

განათლებულ მახარესთან პირველი შეხვედრის სცენა ასე გამო-
ხატა. დაღონდა დია: „რაზე უნდა ესაუბროს განათლებულ კაცს?“

დიათ მიიხედ-მოიხედა, ოთახში ოთხკუთხა მაგიდას შეავლო თვა-
ლი. ზედ იდო: ყდაგაცვეთილი „ბუნების კარი,“ მრავალთა ხელში გა-

შოვლილი „თამარიანი“, „მოლა-ნასრედინი“ და ერთი-ორი უსათაურო ბროშურა. დიამ „თამარიანი“ აიღო, გადაფურცლა და ცისფერი ლენტით ჩანიშნულ ადგილზე გაჩერდა. რამდენჯერმე გაიმეორა ერთი და იგივე: „შენსა ნახვას ვესწრაფოდი, მე სხვა საქმე არ მქონია“...

ადვილი წარმოსადგენია, რა მომზიბლავი იყო იმწამს დიასათვის ეს სტრიქონები. ოცნებას ეთამაშებოდა გოგონა, ეგონა, საიდანღაც, შართლაც, ესმოდა მახარეს ხმა — ნახევრად ბავშვური, ნახევრად ბოხი, რომელიც შალვასებურად ეუბნებოდა: „შენსა ნახვას ვესწრაფოდი“...

* * *

მას აქეთ, რაც როსტომ ვაშალომიძემ ოჯახზე ხელი აიღო, თებრონეს ტყბილი ძილი არ ღირსებია. დღედაღამ ფიქრობდა, როგორ მოეწესრიგებია ოჯახის საქმეები. „მეყანე გლეხებს თავზე უნდა აღგე, მტერ-მოყვარეს ანგარიში უნდა გაუწიო, სტუმარ-მასპინძელს ემსახურო“. ყველაფერი ეს ღიდ საქმედ ეჩვენებოდა თებრონეს. ყველაფერზე მეტად კი დიას გაჯიუტებული ხასიათი აღელვებდა.

— რა ვქნათ, სწავლა, სწავლაო, რომ დაიყინა ამ გოგომ, რა ვუყიათ, ძმაო? — შესჩივლა ერთ დღეს გამწარებულმა თებრონემ ძმას.

— ვისი ბრალია, ჩემო დაო, ნამეტან თავგასულობას მიაჩვიე და არც ასე ვარგა. სოფლის კლასი დაამთავრა, წერა-კითხვა კარგად იცის, ვადლობა ღმერთს, თვალტანადობა არ აკლია, ერთი კარგი სასიძო მოვნახოთ და... ქალს მეტი რა უნდა.

— ამ უპერანგო აზნაურებს ქალი კი არა. ლეკვი არ მიეცემა, — თავი ებური ქირქილით თქვა თებრონემ. მერე დაუმატა: — კარგი იქნება, მდიდარი გოგატაძე რომ წაიყვანდეს რძალად: გლეხია, თორემ, კაი ახალგაზრდაა სწორედ.

თებრონეს აზრი არ იუკადრისა როსტომმა, — ოხერი ოქრო ვის არ მოხიბლავს. ვაშალომიძეს მოაგონდა ოზურგეთში სამსონის კლუბი, ბაქარას მოთამაშეების წინ აჩხრიალებული ოქროს ხუთიანები და თუმნიანები. ოქრომ მოსტაცა როსტომს გული. მზად იყო მცირეწლოვანი ქალიშვილი ახლავე მიეთხოვებია გოგატაძისათვის.

— ამბობენ, ორმოცი ათასი მანეთი ოქრო აქვსო ბანკში.

— კიდევ მეტი, — შეუთო თებრონემ ცეცხლი, — ორმოც ათასზე რა დააყენებს.

როსტომს მართლაც ჩაუვარდა გულში სასიძოდ გოგატაძის შვილი. მაგრამ დიას გაჯიუტებულმა აჩემებამ როსტომის სურვილს აჯობა. თებრონე იძულებული გახდა მისთვის ოზურგეთისაკენ აეკრა ბარგი.

— ვისთან გინდა დააყენო? — ჰკითხა დას როსტომმა.

— ჩემს ნათლიდელასთან.

— მერე თვალი სადღა გავახილო? მე მაღალ საზოგადოებაში ვტრიალებ და ჩემი ქალიშვილი საწყალი ქვრივი დედაკაცის ქონში დავაყენო?

— ქონი რატომ არის, ორთვალიანი ოღა აქვს — თეთრად შეღებილი, იატაკვალაქული. ჩვენ კი ამდენი წელიწადია იატაკის გალაქვა ვერ მოგვიხერხებია. რაც შეეხება მაღალ საზოგადოებას, შენი მაღალი საზოგადოება შენთვის დამილოცია. არ მიყვარს სხვის ფეხქვეშ გაგება.

— შენი ნებაა, დაო, — დაუთანხმა როსტომი და გაყუჩდა. ამ შემთხვევაში თებრონე მართალი ეჩვენა როსტომს, თუმცა არ სიამოვნებდა დის ჯიუტი ხასიათი.

„თავისი ტოლი ხომ უნდა ყავდეს აღამიანს? ვინმე ხომ უნდა იყოს მისი ტოლი?“ — ფიქრობდა როსტომი და ამ უსიამოვნო ფიქრისათვის რომ თავი დაეღწია, დილაადრიან გავიდა შინიდან. თებრონემ რაიმე საქმის გადაწყვეტა და ასრულება უყოყმანოდ იცოდა.

— დია. მოეშაღე, ოღონდ გაფრთხილებ, სირცხვილი არ მაჭამო, — მკვახედ თქვა და ხელად გამოაწყო დიას ბარგი. ერთ ხელში საკმარად მოზრდილი კალათი აჰკიდა მუნჯ გოგოს, მეორე ხელში თოკით შეკრული საბანი და ბალიში, კისერზე ორი ფუთა გადმოჰკიდა და გზა უჩვენა. საწყალობლად მიათრევდა ბარგს უიღბლო მუნჯი გოგო, ხვნიშოდა, თავბელს იწყევლიდა.

— გასწი, ნუ აყოვნებ! — ჰარმადიდან უყვიროდა თებრონე და რგოლზე აცმულ გასაღებებს აჩხარუნებდა.

დია ცას სწვდებოდა სიხარულით. ხტუნვით მირბოდა ეწერზე. უახლოვდებოდა ოზურგეთს. მის წინ ბედნიერების გზა იშლებოდა. თვალები მზესავით უბრწყინავდა.

აგვისტოს მხურვალე მზე ოქროსფრად დაფენოდა ყანებს. დილის ნიავი მსუბუქად შლიდა ფრთებს, ფოთლები ფაფუკად შრიანებდნენ. დია ხმას არ იღებდა. თებრონე საკუთარ ფიქრებს მისცემოდა: „ვაითუ სახიფათო ნაბიჯი გადამადგმევინა ბალანამ“, —

წუხდა. თან ანგარიშობდა: რამდენი ფქვილი, რამდენი ყველი და სხვა სანოვაგე უნდა მიეტანა დიასთვის. ყველაფრის რიგზე შესრულებას შესძლებდა თუ არა? სწავლის ფულის შეტანაც მეტად უმძიმდა. წიგნებს ფული უნდოდა. ახლა მოსწავლის ფორმა?

მამიდა და ძმისწული ყურადღებას არ აქცევდნენ მუნჯ გოგოს, რა წვალებით მიათრევდა კისერზე გადმოკიდებულ ფუთებს. წელში მოხრილი, დაძაბული ძლივს მიაბიჯებდა, ნატანების ხიდზე მოაგონდა თებრონეს უკან ჩამორჩენილი მუნჯი. შედგა. მუშტის მოღერებით ანიშნა, გადმოადგი ეგ მოსატეხი ფეხით.

მ ო ე ლ ა ნ ი

ოზურგეთში, მოედნის გასწვრივ, სადაც ახლა ჭადრებია, ორი საყდარი იყო აშართული. ერთი რუსული, სამხედრო, ხოლო მეორე — ქართული, რომლის გუმბათი გურიელების ისტორიულ ციხეს გააცქეროდა. იქ ხელმწიფის ჯარი იყო დაბანაკებული.

ამ საყდრებისა ახალგაზრდებს აღარაფერი ახსოვთ და არც იმ ორიოდე წარჩინებული თავადის საფლავი აგონდებათ. გალავანში შემომსვლელთ რომ სჭრიდა თვალს მარმარილოს ძვირფასი ჩუქურთმებით. ხანდახან გამოივლის შორეული, ან მახლობელი ჭაღარა-ქალი. ან კაცი, ჩამოჯდება ჭადრებში გამწკრივებულ სკამზე და შეიღიშვილებს მოუყვება ძველ ამბებს...

ის იყო შუა წირვის ზარებს ჩამოჰკრეს, როცა თებრონე და დია მიაღწენ საყდრის კარებს.

— ღმერთო, კეთილად წარმართე ჩვენი გზა, — წაიჩურჩულა თებრონემ და სასოებით გამოისახა პირჯვარი. — დია, — მიუბრუნდა გოგონას. — მიდი, აუნთე ხატს სანთელი, ილოცე, კარგი სურვილები ჩაგინერგოს გულში უფალმა.

სირცხვილით აპილპილებულმა დიამ ფეხაკრეფით გაიარა ხალხში, მივიდა მნათესთან, ხურდა ფული დააწყო მაგიდაზე და ორი ღერი თაფლის სანთელი აიღო, წარსდგა ღვთისმშობლის ხატის წინ, პირჯვარი გამოისახა და ჩუმად თქვა:

— ღმერთო, აცხონე დედაჩემის სული... — და როცა მეორე

სანთელს ანთებდა, მახარე მოაგონდა. თავის სურვილებზე არც ერთი სიტყვა არ წამოცდენია.

წირვის შემდეგ ჭარის ადღუმი უნდა ჩატარებულიყო მოედანზე. მცხოვრებლები სანახაობაზე მოსულიყვნენ. ჭარისკაცები მწკრივში იდგნენ გაუნძრევლად, პოლკის უფროსს და გენერალს მოელოდნენ. შორს გაისმოდა სამხედრო სასულე ორკესტრის გუგუნო. სობოროს წინ ჯგუფად იდგნენ ქალაქის წარჩინებულნი: მაზრის უფროსი ლაზარენკო, ქალაქის თავი — თავდგირიძე, მომრიგებელი შუამავალი — თავადი ტიფო ნაკაშიძე, მოხალისეთა რაზმის ქერა ოფიცერი, მოპრიგებელი მოსამართლე და სხვები. იქვე იყვნენ ადვოკატები — პლატონ ბერიძე და ივანე ჯაყელი. მათ გვერდით იდგნენ მაღალი, წარმოსადევნი ლამაზი ქალები: კატო გურიელი და ელი აბაშიძე. გარდაფხაძეს კატო გურიელის ტრფიალი სწვავდა. მოხალისეთა რაზმის ოფიცერი ვაჟკაცურად იგრებდა გრძელ ქერა უღვაშს და ისეთნაირად უტკეროდა ახალგაზრდა იურისტს თავდგირიძეს. თითქოს ეუბნებოდა: „ერთი ქალაქის თავი კი არა, სამასაც რომ იყო. მაინც არათერი მარიფათიანი არა ხარ, ტყუილად დაღლაბუცობ... კატო გურიელს ვერავინ წამართმევს... ის ჩემია“. ჩაიმდერა გულში და ღიმილით გადახედა კატოს, რომელიც ეშმაკურად უტინოდა მარჯვნივ მდგომ თავდგირიძეს.

თავდგირიძეს საპატიო ადგილი ეჭირა ქალაქში. იმ ხანად რკინიგზის გაყვანაზე ოზურგეთში დიდი მითქმა-მოთქმა იყო ხალხში და მისგან მოელოდნენ ამ დიდი საქმის მოგვარებას.

ათ წელიწადს გასტანა უცხოელ კაპიტალისტებთან მიწერ-მოწერამ ნატანებ-ოზურგეთის რკინიგზის თაობაზე, მაინც არათერი მოხერხდა და რკინიგზა ისევ ოცნებად დარჩა ხალხს. ჯაყელი ახლაც ამაზე ესაუბრებოდა თავდგირიძეს. ჯგუფს ლევან გურიელი აკლდა და, პა. ისიც გამოჩნდა. წელწვრილი, მაღალი ვაჟკაცი, მოგრძო სახის, ზევით ამოტილი შავი წარბებით. აგურისფერი, თეთრმასრებიანი ჩოხა უყვარდა ლევანს, ფეხზე — ვიწრო მესტები, თავზე — კრაველის შავი, მაღალი ინგუშური ბოხოხი. ლევანს საოცრად უხდებოდა მამისეული ოქროსვადიანი ხმალი, რომელიც ყაჩაღი სისონა დარჩიას მკვლელობისათვის მიიღო რამდენიმე წლის წინათ „საერობო ყარაულის“ უფროსმა ესე გურიელმა — ლევანის მამამ.

ლევანი მიირჩეოდა თავისიანებისაკენ. სამხრეები ამშვენებდა

ახლადდანიშნულ ურიადნიკს. ლევანს უკან მისდევდა როსტომ ვაშალომიძე, კობტა, მხარბეჭიანი აზნაური, თავისთავი ჩონაზე მარჯვედ შემოერთყა ვერცხლის მოზარნიშებული ქამარი და მოოქროვილი სატევარი. ვაშალომიძეც მესტებში იყო გამოწყობილი. თავზე თეთრი თივთიკის ყაბალახი გადაეგდო ირიბად. ვაშალომიძე კატო გურიელს მიესალმა და მოხერხებულად შეაქო ელი აბაშიძის ჟოლოსფერი კაბა, უკანასკნელ მოდაზე შეკერილი — შემოკლებული შლეიფით, რომლის ქობის არშიები შემოდგომის ფოთლებივით შარიშურობდნენ. ელი აბაშიძეს მეტი ეშხისაგან მარაო დაუვარდა. ბევრი წაებოტინა ასალებად, მაგრამ როსტომმა გარდაფხაძესაც აჯობა სისწრაფეში.

ლევან გურიელს გაუხარდა როსტომის სიმარჯვე და ლაზარენკოს ჩაულაპარაკა:

— ხომ ვაბობდი, ბატონო, როსტომს სისწრაფეში ვერავინ სჯობს-მეთქი.

ლაზარენკომ დინჯად ჩაიციინა და გვერდით მდგომ ბოქაულ კვაშალს ხუმრობით ხვალი გადაუდო ფეხებში. შემდეგ დაუმატა: — არც ერთს არ შეგიძლიათ იმდენი ასიამოვნოთ ქალებს, რამდენიც ამ აზნაურს. ნამდვილი ქალების ფარეშია.

მოედანზე აღლუმი მიმდინარეობდა. სამხედრო ორკესტრი ისევ გუგუნებდა. რუსული საყდრის მგალობლები „ღმერთო, ფარვიდე მეფეს“ აგრიალებდნენ.

მოედნის გასწვრივ ქუჩაზე გამწკრივებულ ხალხში თებრონე და ღია იდგნენ. თებრონემ შორიდან თვალი ჰკიდა როსტომს. გაფითრდა, ძმა რომ მაღალ საზოგადოებაში შენიშნა, პირზე მანდილი მიიფარა.

— ღია, მამაშენს ხედავ?

ღიამ მიიხედ-მოიხედა, ვერ დაინახა მამა

— სად არის მამა?

— საყდრისკენ გაიხედე, გურიელის გვერდით! წადი თუ გინდა მამასთან.

ღიას ლოყები აუწითლდა. უკან დაიხია.

— მე ასეთ საზოგადოებაში თავის ღღეში არ გავერევი, მამალი ინდაურივით გაბღინძულან, — თქვა ღიამ და თებრონეს ამოეფარა.

დიას ახლოს, კლუბის კართან, რამდენიმე ევროპულად ჩაცმული მასწავლებელი შეგროვილიყო, გაზეთს ათვალეირებდნენ, თან მსჯელობდნენ. დიას ყურადღება ამ ჯგუფმა მიიქცია. ერთ-ერთი მათგანი ლევან გურიელზე ლაპარაკობდა: „აი, რარიგ დაეცნენ ჩვენი თავადები. გურიელი ოლქის ურიადნიკობას კადრულობს, გარდაფხაძე მოხალისეთა რაზმს დასდევს. ყველა კი ცდილობს, ძალად გააყაჩაღოს ვინმე და საწყალი ყაჩაღის სახელით ჯვარ-მედლები მიიღოს“.

— საძაგლობაა პირდაპირ... ესე გურიელს საუკეთესო მიწები დარჩა. მთელი სუფსის სანაპირო, კახური და ბაილეთი საუკეთესო სამეურნეო მამულებია.

— საშაგიეროდ „საერობო ყარაულის“ უფროსი მწევარივით დასდევდა ყაჩაღებს.

— უნიათონი არიან ჩვენი თავადები. მათ კარგად ეხერხებათ გლეხის ნაშრომის მოტაცება, სხვისი ლუკმის ჭამა და სხვის ცოლთან არშიყობა.

ამ ლაპარაკში იყვნენ მასწავლებლები, როცა მესტამზე თავართქილაძე მოვიდა მათთან. ილიაში ახალი წიგნები ამოეჩარა, ხელში ახალი აფიშები ეჭირა. თავართქილაძემ ერთი აფიშა გაშალა. დიამ შორიდან წაიკითხა: „ანონაი“. ქუთაისის თეატრი აპირებდა ოზურგეთში ჩამოსვლას. დიამ ახალ წიგნებსაც შეავლო თვალი.

მაშინ სტამბა ახალი მოვლენა იყო გურიაში. მესტამბეობა დიდ მოღვაწეობად ითვლებოდა. ერთმა მასწავლებელმა თავართქილაძე ასე შეაქო:

— თქვენ სახალხო საქმეს აკეთებთ. დანაბეჭდთან თქვენი სახელიც არ წაიშლება, პატივისცემით მოგიგონებენ.

— საწყალ ხალხს დავეხმარო მინდა. გადავწყვიტე, იაფფასიანი ბროშურები გავავრცელო თქვენი დახმარებით, — უპასუხა თავართქილაძემ მასწავლებლებს.

დია ყურადღებით ისმენდა მათ ლაპარაკს.

აღლუმი გათავდა.

დია დაფიქრებული მისდევდა მამიდას ახალი ბინისაკენ. გოგონას შორიდანვე არ მოსწონდა ის საზოგადოება, სადაც მამა შინაურ კაცად გრძნობდა თავს.

თებრონესაც არ მოსწონდა „დიდკაცობა“. ის ერთ აზრს ადგა

მუდამ: სხვების ქედმაღლობის წინაშე არ უყვარდა თავის დახრა. „რა, შავქვად მინდა მაგათი სალამი... თავიანთი ჩინები მე არ დამაკერონ ერთბაშად“, — საყვედურით გადაჰკრავედა ძმას შხამიან სიტყვას.

თებრონე ფიქრობდა: დიდჯაცებთან დაახლოებამ როსტომს ოჯახზე გული აუგდო.

გვალჰიანი წელიწადი

ზაფხული ჩახურებულყო ბაილეთის მიდამოებში. ხეს ფოთოლი შეხრუკოდა. ბოსტანში ოქროცერცივი ძირფესვიანად გამხმარიყო. მწვანე მდელოს დასიცხული თამბაქოს ფერი დასდებოდა. ვაშლს ჭიები დახვეოდა. ზეგანის ყანების სიმინდს უდროოდ აეყარათ ტანი და ფოჩი დასაწყისშივე ჩახმობოდათ.

სოფლის ღელეები დამშრალიყო. წისკვილებს მძიმე ურდული ელო.

პოპიო დიაკონი ხმებს ავრცელებდა: წლევეანდელ წელს მარეხი მფარველობს, ეფრემვეერდში სწერია, ყველაფერი გადახმებაო.

სოფლის მოხუც ქალებს სატირალს წასვლა ენატრებოდათ. მათ სწამდათ, მიცვალებულის დასაფლავების შემდეგ წვიმა მოვიდოდა და ქვეყანას ამოსუნთქვა ეღირსებოდა. მაკა ნაშუალამევეს ჩუმად გავიდოდა ფაცხიდან, გამოქნიდა თიხის ადამიანს, დაასვენებდა ყავარზე, გაიტანდა ეზოდან და ღელის პირას დაასაფლავებდა „სხვის მიცვალებულს“.

წვიმა მაინც არ მოდიოდა.

წახდა ზეგანი ადგილების მოსავალი. იზაბელას მტევნები შავი ლაქებით დაიქორფლა. იშვიათად საპოვნი ჩხავერი სულ ჩამოხმა.

დილის ნიავს წინანდებურად აღარ მოჰქონდა ტყიდან საამო სურნელი.

— შვილო, დობილოში არ გახვიდეთ! — ეუბნებოდა მაკა ბავშვებს. — პარტახი უხსენებელიც აღარ იცდის თავის ხერელში.

სოფელ ბაილეთის მოხუცებს იშვიათად ახსოვდათ ასეთი გვალვიანი ზაფხული. მხოლოდ შუა სერს ქვემოთ, შქერნალში, სამი ვეებერთელა წყავის ძირში, ჩვეულებრივად მორაკრაკებდა ცივი წყა-

რო. „დაილოცა შენი გამჩენი!“ — ამბობდნენ მგზავრები, როცა პეშვს შეუშვერდნენ და გახურებულ გულს მოიოხებდნენ. სოფლის ქალები და ბავშვები მიჯრით მიმწკრივდებოდნენ წყაროზე — ჩაფებით, ღოჭებითა და სპილენძის თუნგებით.

— ჰაიტ, თქვე შარახვეტიებო! — გადმოსძახებდა ქალებს შელმართზე გადმომდგარი თებრონე. — რა გეშველებოდათ, რომ ეგ წყარო არ მქონოდა თქვენი წყურვილის მოსაკლავად! უმადურებო, აბა ერთხელ თუ იფიქროთ, ერთი ვარიკა მოგვართთ ვაშალომიძის ოჯახს. დაილოცა თქვენი პატიოსნება! რა ქალები ხართ!

ილანძლებოდა თებრონე. ქალები ჩუმად ავსებდნენ ჭურჭელს.

თებრონემ დეკეული დაუკლა მიწისმზომელებს იმისათვის, რომ ორი ნაბიჯით დაექანებინათ ყორღანი და წყარო ვაშალომიძის მამულში დაეტოვებინათ. ასლა ბრაზი ახრჩობდა თებრონეს.

— ბატონო, ჩემი დეკეული ამინაზლაურონ და, მერე თუ უნდათ ჩაიხრჩონ ამ წყაროში!

ერთ დღეს იმდენი იქაქანა, ღობე გადმოთელესო, რომ შინ სტუმრად ჩამოსული როსტომიცი კი ამხედრა სოფლის ქალების წინააღმდეგ. მაგრამ როცა დაინახა, ქალების და ბავშვების მაგიერ წყაროზე კაცები მოდიოდნენ ჩაფებით, ძმას პირზე ხელი დაათარა და მოთანი შეუთვალა ქალებს:

— ვეჟო. მე ის კი არ შითქვამს. წყალს ნუ წაიღებენ-მეთქი. ეს ამოსაწყვეტი ბიჭები ბაღს მიფუჭებენ. ღობეს მითელავენ-მეთქი, ამას ვამბობდი.

„ღვთის თვალი“ აღარ იხედებოდა ბეგლარ მანთიძის ოჯახში. შარშანდღმა ყანამ ვაშალომიძის ზეგანში კაი მოსავალი მისცა. ზამთარში მკადით გაიტანა ოჯახი. თებრონეც დააკმაყოფილა. წელს ორი გოდორი ჟუნტალა არ მოიტეხებო, — ამბობდა გულდათუთქული მაკა. ბეგლარი იდგა გარინდებული და ხელებს იფშენეტდა. არსაით გასაქანი არ ჰქონდა. ჩალვადრობა დაეწყო, ხარები არ ჰყავდა. საიჯარო შეშა გაეჩეხა, იქაც ხარი და ურემი უნდოდა.

— წავალ. ქალო, საღმე, ეგებ სიკეთეს წავაწყდე, — ვედრებით მიმართა ერთ დღეს ცოლს დაღონებულმა ბეგლარმა.

— ბაღანაი რომ დაკვარგე. ეგეც მეყოფა სანანებლად, — თქვა თვალცრემლიანმა მაკამ, — მირჩვენია ჩემს ფაცხაში ამოვწყდე, ვიდრე ოჯახის მამა სახლიდან აღოღდებოდეს. კიდევ ერთი-ორი წე-

ლი და აგერ ბიჭები წამოგვეზრდებიან. მთლად იმედს ნუ გავიწყვეტთ, კაცო, იქნებ მახარეც გამოჩნდეს, ხელი წამოჰკრას ოჯახს.

მახარეს გახსენებამ გული დაუმდლურა დედას. ბეგლარმა გაკვარვებით შეხედა ცოლს და ისევ მოყვა ხელების ფშვინეტას. კარგად იცოდა, მახარე ვერაფერს უშველიდა მის გაჭირვებულ ცხოვრებას. პირიქით, ფიქრი სტანჯავდა. მთელი წელიწადი გავიდა და ბიჭისგან ერთი წერილი არ მიუღია. „ნეტავი წერილის დაწერა ხომ არ დაავიწყდა ამ ბიჭს?“ — გაიფიქრა ბეგლარმა. ისევ ცოლს მიუბრუნდა:

— ღმერთმა ყველაფერი კაი ქნას, ქალო, მარა სხვას რომ თავი დავანებოთ, თებრონეს რა გადაურჩება? ხუთი გოდორი სიმინდი საიდან ჩავუყაროთ ბედელში?

— წელს იმ ქაქმა ოთხივე მეყანე გაგვაცურა. ყველას ხუთ-ხუთ გოდორ სიმინდზე მოგვირიგდა ნარდად. მოგვიქონა თავი და სამესამედოდან ნაღზე გადაგვიყვანა. ალბათ „დავითნში“ თუ ამოიკითხა წყეულმა, გვალვიანი წელიწადი იქნებაო, თორემ ხუთ გოდორზე რატომ დაგვეთანხმა, როცა შარშან ექვსი გოდორი ერგო.

— ეშმაკია, ეშმაკმა წაიღოს მისი სული!

გვალვიანი ზაფხული გავიდა. თებრონეს მეყანეებმა სამ-სამი გოდორი სიმინდი ძლივს მოიწიეს. ჩალა აჩეხეს, შეკონეს და ყველაფერი თებრონეს კარზე მიიტანეს. ბეგლარი ხელცარიელი დაბრუნდა შინ. ოფლჩაქეული ყანიდან გაწბილებული გადმოვიდა. ბოსტანში ერთი გოდორი ტარო ატეხა მაკამ ღობის ძირში მითესილი სიმინდიდან. ეს ერთი კვირის სარჩო იყო ოჯახისათვის. გამწარებულმა ბეგლარმა არ იცოდა რა ექნა, საით წასულიყო, რით გამოეკვება ნაცარში ჩაყრილი ტიტლიკანა ბავშვები.

თმაშევერცხლილ ბეგლარს ეძნელებოდა რომელიმე „უკუდო“ აზნაურის ოჯახში მოჯამაგირედ დადგომა. უფრო შეუძლებლად მიიჩნდა შეძლებული გლეხის ოჯახში მოჯამაგირეობა. თუმცა ასეთები აქა-იქ კიდევ მოიპოვებოდა სოფლად. ზამთრის განმავლობაში კიდევ გადაწყვეტდა ამ „სამარცხინო“ საქმეს, მაგრამ მოჯამაგირეს მხოლოდ ერთი წლის ვადით იყენებდნენ სოფელში და ასეთ პირობას უღებდნენ: თუ ერთ წელიწადს არ შეასრულებდა მოჯამაგირე დამქირავებლის სახლში, ჯამაგირს ვერ მიიღებდა.

ბეგლარს ზაფხულზე ყველაფერს ერჩია მის ყანაში ოთხის მოჭ-

ნევა. მიწა სხვისი იყო, მაინც მის ყანას ეძახდა; ცხელ ოფლს ღვრიდა. ახლა რა იღონოს? შინა ყანა დატოვოს და სხვისი თოხნოს?

— არა, ამას ვერ შევიძლებ! — გადაწყვიტა ბეგლარმა. — ბათუმში წავალ, მახარეს ვნახავ; ეგებ ბედს წავაწყდე. — ბეგლარის ხმამალალ ფიქრს ყური მოკრა მაკამ.

— ფეხსაც ვერსად გადასდგამ! — შეუტია ქმარს, თან ღიმილით დაუმატა: — თუ მოგწყინდა, ბოსტანში ჩადი და მიწის ვაშლი ამოთხარე.

ბეგლარმა ბარი აიღო და ისევ მიწას დაუბრუნდა მისი ფიქრი: მიწა რომ ჰქონდეს, იმდენს იპუშავებდა, დღე და ღამეს გააწვრივებდა, ანდა საწისქვილე წყალი რომ გააჩნდეს, წისქვილს მოაწყობდა, მინდს პატიოსნად აიღებდა, მკადი თავზესაყრელად ექნებოდა. ტყე არსად არის, თორემ შეშას დააპობდა, რკინიგზას მიყიდდა. ხარები ყავდეს, სარგებლიან საქმეს მოჰკიდებდა ხელს. რა ქნას კაცმა, რომელსაც არც მიწა აქვს, არც წყალი აქვს, არც ხარი ჰყავს, არც ტყე აქვს... „ცას როგორ გამოეკეროს ბედკრული ბეგლარი?“

მიწის ვაშლი ამოთხარა და დაღვრემილი ჩამოჭდა ბოსტნის ალაგებზე. ნაღვლიანად გადახედა მალლობიდან სუფსის პირზე გადაშლილ ყვითელ ყანებს. გული დაეწვა. ერთი ქცევა საყანე მიწა მაინც ჰქონოდა გურიელის მამულში, საზამთრო მკადას მოიწვევდა. სუფსის პირას ყანებს გვალვიან წელს კარგი პირი უჩანდა. ახლა რა ქნას ბეგლარმა. ქვას ახალოს თავი თუ კლდეს? არაქათი გამოელთა ამდენი ფიქრისაგან. ბოლოს მაკას აბრალებდა, ვაშლომძის ქვიშნარს არ მომავშორაო.

ოქტომბრის დღეები ნელ-ნელა მიდიოდა. მზეს თანდათან აკლდებოდა სითბო. ზამთარი იხედებოდა ბეგლარის თვალებში. თოვლი, ტალახი. სიცივე, შიმშილი თვალწინ ედგა წვრილი შვილების მამას. ნახევრად ტიტლიკანა ბავშვები ეზოში დარბოდნენ, თამაშობდნენ. მაკა მზის ყურზე იჯდა, სიმინდის ფუჩეჩს სწევდა, ბავშვებისათვის რბილ ლეიბს ამზადებდა. ეს ფუჩეჩი დარჩა ოჯახს წლევეანდელი მოსავლიდან. წარბშეკრული და გულჩათხრობილი დასცქეროდა კალთას წინ დაგროვილ ფუჩეჩს. ვინ გაუგებდა, რა დარდი ჰქლავდა მაკას. ცრემლს წამწამებშივე იშრობდა. ფიქრს ფუჩეჩის შრიალს აყოლებდა. მთელი არსებით მახარეს დასტრიალებდა სადღაც. შორს. ხან როგორ წარმოიდგენდა და ხან როგორ მთელი წლის

უნახავ შეიღს. ბოლოს, დანის წვეტივით ჩაირჭობდა გულის ძირამდე სევდას და საწყალობლად წამოიძახებდა: „რავა დაავიწყდა სახლი იმ ბიჭს. მისი დედა მოკვდეს ადრე და მალე. ორი ბჭკარი წერილი მაინც გამოეგზავნა!“

იქვე, ბაღჩის ღობესთან, ორი თითო ციდა გოჭი ღრუტუნებდა. ბავშვებს უყვარდათ გოჭები. მალ-მალ მიირბენდნენ მათთან, წიფლნარში აკრევილ წიწიბოს მოუტანდნენ, ხან ტყის პანტას, ხან თავიანთ ლუკმაააც კი უტენილდნენ პირში, ეალერსებოდნენ. მაკა დიდ იმედს აწყარებდა ამ თითისოდენა გოჭებზე: „ჩქარა დაიზრდებიან, საახალწლოდ დიდი ბურვაკები გვეყოლება“, — ამხნევებდა ბეგლარს. მაგრამ, დახეთ, უბედურებას! აგერ ეზოში შემოიჭრა თებრონე, მთელი დღე მეყანებთან ნარბენი პირიდან ცოფს ყრიდა, თვალები ბრაზისაგან ჩასწითლებოდა. ყვიროდა, კაპასობდა, ბინძური ენით ლანძღავდა მეყანეებს, იმუქრებოდა, ბეგლარისაკენ მიექანებოდა. ხელებს ასავსავებდა.

— რას ფიქრობ, ყაზახო, რად არ მამარებ ორ გოდორ სიმიდს? ხომ არ გინდა გამაგიყო? ხომ არ გინდა გადამრიო? ხომ არ გინდა თავბელი გაწყევლინო? — შემოსვლისთანავე მიაყარა ბეგლარს ცოფი.

ბეგლარი გამშრალი წამოდგა. მაკამ კაბის კალთა წამოიფერთხა. ბავშვები შეშინებულნი მისცვივდნენ დედას.

— რა ვქნათ, ქალბატონო, — დაიწყო მაკამ მოკრძალებით, — შრომა და ჯათა არ მოგვიკლია, ღმერთმა იცის. რაც მოსავალი იყო თქვენს მიწაზე. ქე მოგართვით. ნაქურჩალის მეტი ჩვენ არაფერი დაგვრჩენია. იცით, ქალბატონო, ამ საწყალმა ბაღნებმა რამდენი ქვა და ღორღი გაზიდეს თქვენი მიწიდან შარშან? მთელი თვე წელი ატკიოდათ.

— რა ჩემი საქმეა, ვის წელი ეტკინა და ვის ფეხი! ხუთ გოდორ სიმიდზე მოგირიგდით. სიტყვა-სიტყვაა. არადა მომავალ წელს დაჰკარგავთ საყანეს. მთხოვნელი თმისოდენა მყავს. მაინც რას იკატუნებთ ასე თავს? ამბობენ: ბიჭი კარგ ჯამაგირში გყავთ თურმე ბათუმში.

მაკას გულს ისარივით მოხვდა თებრონეს სიტყვა, არაფერი არ თქვა. დიდრონი, ნაღვლიანი თვალები გოჭებს მიაჰყრო, სხვა აღარაფერი ეგულებოდა თებრონეს დასაკმაყოფილებლად.

— ჩემო ქალბატონო. აი, ორი გოჭი მყავს, ერთი სხვისია და ერთი ჩემი. იყაბულე ღვთის გულისათვის ერთი მათგანი.

თებრონე უცებ დამშვიდდა. დარწმუნდა, ბევრს ვერაფერს დააძრობდა გალატაკებულ ოჯახს. დაყაბულდა ერთ გოჭს და ის იყო ეზოდან გავიდა, რომ უცებ რალაც მოაგონდა, შემობრუნდა, გულიდან სიფიცხე გადაჰყროდა. სახე უჩვეულო სიმშვიდით უღიმოდა. ბეგლარს, რომელსაც წედან უყვიროდა, ლანძღავდა, ემუქრებოდა, ახლა დათაფლული სიტყვებით თავს უქონავდა:

— ბეგლარ. ბიჭო, სხვა არა იყოს რა, მეზობლები ვართ, ჭირში და ლხინში ერთმანეთის შემყურე, ერთი ურემი შეშა ამომიჩხე რიყეში. სამაგიერო ჩემზე იყოს.

ბეგლარს კარგად ესმოდა ეს დაპირება. იდგა გამშრალი და თავს აკანტურებდა. თან ჩვეულებრივად იფშენებდა ხელებს. მაკა კენტ გოჭს უთვალთვალებდა, დაწვებზე ცრემლები ჩამოსდიოდა. სულიყო მუნსლებზე ამოუხობდა დედას. პატარა თითები ლოყაზე მოუცაცუნა და დაყვავებით უთხრა:

— ნუ იტილებ, ნენა, ნუ იტილებ, დეიდა კიდეც მოგვიტანს გოწს.

ზაალი და საული მობუზული იდგნენ.

ახმედ-ალას ყავეხანა

1900 წელი ილეოდა.

თოვდა. ცაში მოხვეტილი თოვლის ფანტელები ცვიოდა ბათუმის მაღამოებში. ქუჩები პირამდე ივსებოდა თოვლით.

ხალხი ფაცაფუცით ირეოდა დუქნებში. დიდი და პატარა, მდიდარი და ღარიბი. ყველა ახალი წლის შესახვედრად ემზადებოდა. სადღაც, დუქნების უკან, მთელი დღე გულს აწყალებდა არღნის ერთი და იგივე ჰყრიალი. იქ, ბინძურ სამიკიტნოში, საღაც ღვინით სავსე რუმბები ეყარა ერთმანეთზე შეწყობილი, ლოთები ქეიფობდნენ.

ოჯახის მამაკაცებს იღლიაში ამოჩრილი ღვინით სავსე ტიკები მაჰქონდათ. დიასახლისები გოზინაყს აკეთებდნენ.

ბავშვები თაფლიან თითებს ილოკავდნენ და გარეთ გარბოდნენ

თოვლში საგუნდაოდ. ქუჩიდან მოისმოდა ბავშვების ყვილ-ხივილი, მგზავრების ყაყანი და ეტლებში შებჰული ცხენების ფლოქვთა თქარუნი.

ბავშვები მოურიღებლად უშენდნენ თოვლის გუნდებს ქალებს, ნაბდიანებსაც არ ზოგავდნენ.

აქა-იქ მბეუტავ ფარნებს ფარვანებივით ეხვეოდათ თოვლის ფანტელები.

ივერცხლებოდა ქალაქი.

ბურში გახვეული ზღვა ტალღების ოდნავი ტლაშუნით ლოკავდა ნაპირს.

გაბრწყინებული დარბაზებიდან მოჩანდა ჰერში მიბჰენილი ნაძვის ხეები, ბრჭყვიალა სათამაშოებით აქრელებული და ბაბუას წვერივით დაფიფქული.

დუქნებში ხალხი ირეოდა. ნოქრებს სულს უმწარებდნენ ღარიბი მცხოვრებლები.

— ერთი კვერცხი თლახათლუხუმი ამიწონეთ, — შემოირბენდა პატარა ბიჭი.

— ორი ცალი ნახატიანი კამფეტი მომეცი, ძია, — შემოცუნცულდებოდა სიცივით აძაგძაგებული გოგო და ნოქარს ხელში შეაჩერდებოდა. — ის მომეცი, ქალი რომ ახატია.

მერე გაროზმოხვეული დედაკაცი შემოვიდოდა, ალერსით გადასედავდა ტკბილეულს, ხილეულს და მდიდრულად ჩაცმულ ქალებს გვერდს აუქცევდა, ორ ცალ ტკბილ პურჩიტას გაროზში ამოიღებდა.

ნაშუალამევს, დუქნების დაკეტვამდე ორი წუთით ადრე, ტყაპუქგათხუპნილი მეფოვე შემოაბრტებდა წვირიანი წინსაფრით და ხუთ ცალ ფოჩიან კანფეტს სთხოვდა ნისიად ნაცნობ ბაყალს. მხიარულად ჩაიწყობდა გულის ჭიბეში ისე, რომ შინ შესვლისთანავე დაენახათ ბავშვებს, თუ რა მოუტანა მამილომ.

ყველა ცდილობდა მხიარული შეხვედროდა ახალ წელს.

გადაულებლად თოვდა.

ქარბნებიდან გვიან დაბრუნებული მუშები მოხმაურობდნენ ქუჩებში და მომავალი წლის „ხვავსა და ბარაქას“ უსურვებდნენ ერთნაერთს.

ნორიაში თათრის ქალები ბატიბუტს, თხილსა და ქიშმიშს ხალა-
ვდნენ დილაადრიან გასაყიდად.

ალაყაფის კართან ვილაც ახმახი თუჯის ქვაბში ინდურ თხილსა
და წაბლს ხალავდა. ბავშვებს აბაზიანები დაეკირათ ხელში და ქუდ-
გადმობრუნებული უცდიდნენ ქვაბის გადმოდგმას. ამ დროს ლო-
თები გამოვიდნენ სამიკიტნოდან და გადაბრეცილნი არღნის ჭყრი-
ალით ახმედ-ალას ყავახანისკენ გაემართნენ. ნავით სეირნობის სა-
ღერდელი აშლოდათ. მაგრამ მეარღნის ბედზე არც ერთი მენავე ნავ-
ში არ იჭდა. მეარღნე კი ემუდარებოდა, ეხვეწებოდა, არწმუნებდა
მთვრალებს, რომ ისევ თბილ სამიკიტნოში დაბრუნება ჯობდა ამ
თოვლ-ბურთით აფორიაქებულ ღამეში.

მენავე თათრებსა და ბერძნებს ჩვეულებრივად მოეყარათ თავი
ახმედ-ალას ყავახანაში. ქალაქიდან განმარტოებით დგას დაბალი და
ფართო დუქანი, უკან მიდგმული დახურული დერეფნებით. ფანჯ-
რები პირდაპირ ზღვას გასცქერიან. მენავე თათრები და ბერძნები
დინჯად სხედან პატარა მაგიდების ირგვლივ; კბილებში გამოჩრილ
ყალიონს აბოლებენ, დომინოს თამაშობენ მშვიდად და შავ ყავას
ხვრტებენ. მასლაათობენ. ყავახანაში ნისლივით დგას თამბაქოს ბოლი.

მაგიდაზე გადაფენილია ჭუჭყიანი სუფრები, იატაკი სველია და
ტალახიანი. გულის ამრევი სიძყრალის სუნი დგას. ყავისფრად შე-
ლაქულ დახლთან ახმედ-ალა ზის და ზოგჯერ ახალგაზრდა მუსტაფას
გადახედავს ხოლმე, დახლს განჯინის მხრიდან რომ მოსდგომია და
მოკალული სპირენძის ჩაიდნიდან მუშტარს გაურეცხავ ფინჯანში
უხსამს ყავას.

ლუმელთან დაგროვილია ხერხის ქარხნიდან მოზიდული წაბლი-
სა და მუხის ფიცრების გადანაჭრები, დახერხილი ლედვის ხის ტო-
ტები. გამოივლის მუსტაფა, შეყრის ლუმელში ნაფოტებს, აბრიალ-
დება ლუმელი.

ტკაცუნობს ცეცხლში ლედვისა და წაბლის ხის ნაფოტები.

ლუმელთან ზის მოკუნტული მახარე. თავი მუხლებში ჩაურგავს.
ფიქრს მისცემია: იქით, შორს სადღაც მინდვრებია და ტყეები, ყა-
ნები და სათიბები, ფაცხები და ბოძებზე შემდგარი ოდეები, წისკვი-
ლები და ჩამურები... იქ, შორს, ყველაფერს თეთრი თოვლი დაჰფე-
ნია ბეგლარ მანთიძის ფაცხაც თეთრად გადაპენტილა, სახურავს ის-
ლის მაგიერ თოვლის თეთრი ნაბადი დაუბურვია. კარის დირე და დე-

რეფანი თეთრი ბროლით მოჩუქურთმებულა. ბეგლარს, ფაცხის გვერდით, ღელის პირას, ღორი წამოუქცევია დასაკლავად. ეს ის გოქია, დეიდა რომ დაპირდა ნენას. რა დიდი გაზრდილა! მაკას მღუღარე წყალი მოაქვს გასაპუტავად. ზაალი და საული სუროიან თხმელაზე შაშვებსა და ჩხართვებს მახეს უგებენ. სულიკო ფაცხის დირზე შემდგარა და თოვლში მოფრთხიალე ჩიტუნებს უთვალთვალებს. ჯამით ჩიტების საკენი ქატო უქირავს. ფანტავს ქატოს თოვლზე და ბუტბუტებს: „წიპუ... წიპუ... წიპუ...“ ოცნებიდან სიზმარულ თვლემში გადადის მახარე და საიდანღაც სულიკოს მაგიერ დია გაჩნდება მის წინ. მახარე შეკრთება, თვალს გაახელს. ყავახანაში რაღაც არაჩვეულებრივი ჩოჩქოლია. ზოგი წამომდგარა, ზოგი ისევ დინჯად ზის. ვიღაც მბრძანებლობს. ვინ არის ეს?

მახარეს ფერი ეცვალა; გაფითრდა, თმა აებურძგლა. ახმედ-ალას დახლთან დგას ლევან ესეც ძე გურიელი, ოლქის ურიადნიკი. მის უკან როსტომ ვაშალომიძე და კიდევ ორი ჩაფარი. მახარემ იცნო როსტომი — კარის მეზობელი. დაიკუზა, წამოავლო ფუთას ხელი. რომელსაც თავქვეშ იღებდა ღუმელთან ძილის დროს და სანამ „სტუმრები“ შემობრუნდებოდნენ, ტყვიასავით გავარდა კარში. მირბის მახარე, მირბის დამდულრული ძალივით; გაიარა ერთი ქუჩა, მეორე, მესამე, სად გაჩერდეს?

ერთი, ორი, სამი... თორმეტჯერ დარეკა ქალაქის საათმა. საღღაც თოფი გაისროლეს. ტყვიამ შხუილით გადაურბინა ქალაქს. ერთ ტყვიას ორი მოჰყვა, ორს — ათი. ხალხი ახალ წელს ეგებებოდა. მახარეს გაახსენდა „საჯობნელი“. ხომლი რომ ცის სხვენისაკენ წამოიწეოდა, მახარეს გააღვიძებდა „ნენაი“ და „საჯობნელს“ აჰქვედა თოფის ვასროლამდე. „გაჯობე, გაჯობეო“... მიადახებდა მახარე და ლოგინიდან წამოხტებოდა.

ახლა?

დარბაზიდან ისმის მრავალყამიერი, ჭიქების წკრიალი, ბავშვების კისკისი და საცეკვაო მუსიკის გუგუნი.

სამიკიტნოში ისევ ჰყრიან არღანი. ქოხებშიაც ბეუტავს ლაშკები. ქუჩებში სიჩუმეა. არც ფეხის ხმა, არც ეტლების დქაფუნი.

საღღაც გუშაგმა ჩაახველა და მახარემ უმატა სირბილს. საღღურში მატარებელი კიოდა. მახარე ქარივით გაიჭრა ბაქანზე. უნ-

დოდა შევარდნილიყო ვაგონში და გაყოლოდა მატარებელს შოოს, სადმე დასაკარგავში.

დაბარბაცდა მახარე, თავბრუდახვეული კედელს მიეყუდა.

მატარებელი დაძრულიყო, სემაფორს იქით მიჰკიოდა.

მახარე მიჰქედლივით იდგა — ბაქანის კედელს მიეყუდებულო. ვილაც ასალგაზრდა რკინიგზელი მიუახლოვდა და უთხრა:

— ბაქანზე გაჩერება არ შეიძლება, ყმაწვილო!

და კიდევ უნდოდა ეთქვა, აგერ ქანდარში მოდისო, მაგრამ შეჩერდა, მახარეს სახე ეცნაურა. ხელი მოჰკიდა მკლავში და თვალბეჭედი ჩახედა.

— ბიჭო, მახარე ხარ შენ? ბეგლარის ბიჭი? ძლივს არ გიცანი?

მახარე კარგა ხანს ვერ გამოერკვა, მოსაუბრეს მიაშტერდა, მერც გაყინული ბაგე ააცმაცუნა და ძლივს გასაგონად წაილულლულა:

— ერმილე... შენ... საიდან?

— მე აქ ვმუშაობ. შენ როდის ჩამოდი?

მახარეს ისევ დაება ენა. ფუთა ილღიაში ამოიღო, მხრები აიჩეჩა.

— მე, ისე... დიდი ხანია...

— აქ რას აკეთებ? — ჩაეკითხა ერმილე.

— არაფერს.

მახარეს ხმაში სასოწარკვეთილება გამოკრთოდა. ერმილე მიუხვდა.

— ბინა არა გაქვს? წამოდი ჩემთან. რატომ აქამდე ვერ შეგხვდი!

მახარე ათრთოლდა, მუხლები აუკანაკალდა. არც „ჰო“, არც „არა“, უსიტყვოდ მოწყდა ადგილიდან და ნაბიჯაჩქარებული ერმილეს აედევნა. ნორიაში ცხოვრობს ერმილე, დარაბების უკან. მისი ოთახის ფანჯარა და კარი ეზოში გადის. მიღმა ოთახში ცხოვრობს ნინიძე. ნინიძე ნავსადგურში მუშაობს მტვირთავ მუშად. როცა მზე ამოდის, პირდაპირ ერმილეს ოთახში შეიხედავს. ახლა თოვლი დაფენილა დარაბების უკან. ერმილეს ოთახში მეგობრები შეკრებილან. ნინიძეც აქ არის. ბარცხანიდან გოგილო ჩამოსულა. ის როტშილდის ქარხანაში მუშაობს. მანთაშევის ქარხნიდან ოლომფრე და ნიკიტა მოსულან. აგერ პორფილევც შემოვიდა. ნიკიტას გიტარა მოუტანია, მიჯდომია სუფრას, ღორის თავს უცქერის, სიმებს აყლრიალებს და მღერის:

სიყვარულმა ღროა გაშალა.
ტურფავ, შენყენ გადმოფრინ-და-ა...
ჩემი გული მოგიტანე,
გქონდეს, გქონდეს, თეკი გინ-და-ა...

მღერის ნიკიტა და არ იცის, საიდან ჩაუფრინდა გულში ეს სიყვარულის აღმგზნები სტრიქონები. მოაგონდა ქეთინო, სიმონის სახლში რომ გაიციო, შავთვალწარბა, ეშხიანი გოგო და მას შემდეგ გულში ჩაუვარდა.

ჩემი ფიქრი და გონება,
შენთან არის, გეოსენ-ბა-ა...

— არა, მე უთუოდ შეყვარებული ვარ! — წამოიძახა ნიკიტამ, გიტარა დაბლა დაუშვა და მირიანს გადახედა. მირიანი იყო ამაღამ მთავარი მასპინძელი ერმილეს სახლში. დილით ჩამოსულიყო სოფლიდან, ტიკით ღვინო და საახალწლო ღორის ხორცი ჩამოეტანა.

ბუნხარში ცეცხლი ღვივის, მირიანი გასაცხელებლად მიწყობილ ხაჭაპურებს უტრიალებს. ქვისკეცზე გამომცხვარი მკაღიცი ჩამოუტანია. მირიანს შუაღვეცხლზე მიუფიცებია. შამფურზე წამოჯარულა შოგნეულის ძეხვები შიშინებს. ნაკვერცხლებს ალი ედება, ქონი გადმოდულს და ოთახში ნივრის, ქონდრის და სანელებლის საამო სუნი დგას. სოფლის ფაცხების პაერი შემოქრილა შპალერჩამოხეულ ფაცხის კედლებში. რამდენი ხანია მახარეს არ უყნოსავს ეს პაერი. ხაჭაპურები დაწითლდა, მკაღი გაფიცდა. ახლა ერმილემ მოასწრო მირიანს, მკაღი და ხაჭაპურები სოფლურად დატეხა სუფრაზე, ოთახი უფრო გემრიელი სუნით აივსო. მახარე უსაზღვრო სიამოვნების გრძნობამ აიტანა. ზის სავეს სუფრის კუთხეში, აწურული, პორიდებული. ყველანი მასზე უფროსები არიან, ულვაშგადაწყობილნი, დავაყვაცებულნი, საქმის კაცები. მახარეს ჯერ ზრდა არ დეხარულებია. ცხვირის ნესტოებთან ახლა ოდნავ აბიბინებია ბუსუსები და ფიქრობს: „ნეტა მე როდის გავუტოლდები ერმილეს, გოგილოს, ნიკიტას“... ნინიძე თითქო ამათზე უფროსია, ოლომფრეც... მირიანი კარგი ვაყვაცია, სისხლი უდღულს ძარღვებში. ოლომფრე წეკოს აბოლებს. პორფილე გაზეთს კითხულობს.

ერმილე ახველებს.

— შე ოჯახკეტიანო, დაანებე თავი მაგ სკვარამ მახორკას, — ხუმრობით ეღებება ერმილე ოლომფრეს.

— რა გიჭირს შენ დაანებო თავი იმ გოგოს? — ილრიკება
ოლომფრე.

მირიასი ცალი თვალთ გადახედავს ძმას.

— ასეა, ბიჭო, საქმე? მაშ, დალიეთ ეგ ძირამოვარდნილი. ვაღ-
ლეგრძელთ იი გოგო, მარა... ვერ მოგიწონებ, ძამია. ჩვენ სოფლს
ხალხი ვართ, ქალაქის გოგოები შარახვეტიები არიან.

— კაცო, მაგას უყურებ? — დარცხვენით თქვა ერმილემ და
ცალყბად გადახედა ოლომფრეს. — მაგას გოგონებზე ფიქრმა შეა-
ყვარა მახორკა.

— მე და ჩემმა ღმერთმა, — თქვა ნანიძემ დინჯად, — სულ გო-
გოებს დასდევს.

— ბახუსის მაღლმა, აი, — დაუმატა გოგილომ.

ნიკიტამ ისევ წამოავლო ხელი გიტარას, ჩამოჰკრა სიძებს. მღე-
რის ნიკიტა მთელი გულით, მთელი გრძნობით.

„ღარ მინდა მე ამქვეყნად
არც სიმღერე. არც დიდება...
მინდა მხოლოდ განუზრელად
შენთან ყოფნა. შენი ცეკრა.“

— ძმებო და მეგობრებო, მე უთუოდ შეყვარებული ვარ... ხომ
გეუბნებით, მაპატიეთ უღროოდ სიმღერა, შეყვარებულს ყველა-
ფერი მოეტყვება-მეთქი. დამწვა კაკალი კაცი იმ გოგომ. კვესივით
გაეკრა გულს. გამიჩინა ცეცხლი და მას მერე აბედივით ვიწვი...
სანთელივით ვღნები.

ნეტა მომცა ფრთები.
შენთან მოვფრინდები...¹

ბიჭებმა ხარხარი ატეხეს. ნიკიტამ გიტარა ტახტზე დააგდო, ღვი-
ნით საესე ჭიქა აიღო და დაიძახა:

— ამხანაგებო, მე ქეთინოს საღლეგრძელს ვსვამ. ვიცი, ვაქა-
ცები ხართ, თქვენც გეყოლებათ თქვენი „ქეთინო“. დავლიოთ,
ვადლეგრძელთ ჩვენ-ჩვენი...

მირიანს მოაგონდა ცაცუსთან პირველი შეხვედრა. ის ერთი წუ-
თით გადაფრინდა ფიქრით ბათუმის მიდამოებიდან, თავს მოეცლო

---

¹ ეს ლექსი ნინო ნაკაშიძის არის, მაშინ ძალიან მოდამი იყო გიტარაზე დასამ-
ღერებლად.

საყვარელ ცოლ-შვილს — ცაცუნიას და ზაზას და ისევ დაუბრუნდა სუფრას.

ნიკიტამ ჭიქა გამოცალა, საინზე დაამხო.

— ასე დაგეცალათ მტერი. ალავერდი, ძამია! — გადააწოდა ნი-
ნიძეს ჭიქა.

ნინიძემ გულგრილად გამოცალა ჭიქა. მას ჯერ კიდევ ვერ აერ-
ჩია მეგობარი ქალი და ამბობდა: ჯერ სამი ფუთი მარაილი შექამე
ქალთან და მერე ითხოვე ცოლადო.

— ხუმრობაა! ცოლთან სიკვდილამდე უნდა ვიცხოვრო... ის ჩემი
გული და სული უნდა იყოს, ჩემი შეგნება, ჩემი აზრი, ჩემი სიტყვა...

— ვაი, ვაი, ძამია, დაბერებულხარ უცოლოდ და ეგ არის, —
ჩაიცივნა ოლომფრემ. — გოგილოს სიცოცხლე და დღეგრძელობა-
გოგილო იტყვის მართალს, ალალი კაცია.

: — ეებს, ძმებო, რა უნდა ვთქვა? ხომ გაგიგონიათ: ასჯერ გაზომე,
ერთხელ გაქერიო, — თქვა გოგილომ. მოწყურული თვალებით ცა-
რიელ კედელს მიაშტერდა, გეგონებოდათ რაღაც დიდი სამკაული
დაქარგვია ამ კაცსო. მერე უცებ დასცალა ჭიქა და პორფილეს გადა-
წოდა. პორფილე დინჯად ისმენდა ამხანაგების ხუმრობას. ის აღრი-
ანად დაქორწინებულისო. პორფილემ ჭიქა დასცალა.

— მირიანს ახალი წლის ხეავი და ბარაქა! ნუ მოგეშალოს გამ-
ჩენმა შენი ტკბილი პურ-მარაილი, რომელმაც ამ სუფრაზე შემოგე-
კრიბა ამაღამ ძმები საჭიკჭიკოდ და ჩვენი დიდი შოთას ენით რომ
ვთქვათ, — საღაღობოდ. ერთს ვიტყვი მხოლოდ: მოჩვენებითი სი-
ყვარული ყვავილივით გაგიქრება. ძამია, ხელიდან.

მახარე ფიქრში გახვეული, თავჩაქიღული დასჩერებოდა თეფშს,
მის წინ სუფრის მაგიერ ვაშლომიძის სათიბი გაშლილიყო. დია
დახტოდა, კისკისებდა. თეფშზე მოხატული ყვავილები დიას სახეზე
ჩამოყრილი კულულებივით ირხეოდნენ მახარეს თვალში. ნიკიტას
სიძლერა მის გულშიაც ჩაფრენილიყო. უცებ გამოფხიზლდა მახარე,
მირიანს ჭიქა ჩამოართვა, დასცალა და ერმილეს შეხედა მოკრძა-
ლებით. უკანასკნელი საღღეგრძელო ერმილეს ეკუთვნოდა, რო-
გორც ნამღვილ მასპინძელს, მაგრამ ამ დროს სეფემ შემოაღო კარი.
შავი ნაბადი და ყაბალახი თოვლით შეფიფქოდა.

— ემატოს!..

— ემატოს!..

ერთმაღ წამოიძახეს ბიჭებმა. სეფემ ხურჯინი კუთხეში დადგა. ნაბადიც იქვე მიაკიდა. ყაბალახი ფრთხილად მოიხადა.

— ემატოს!.. — თქვა სეფემ ისევ და მოხარული ღორის კელავერი მოუმატა სუფრას.

— არ იქნა, ვერ მოვრჩი დუქნებში ხეტიალს. დედაჩემმა თავზე მოსახვევი დამაბარა. კიკინიამ თოფთოფელა მომიტანევო. ახლა იმ ობოლ ბაღნებსაც უნდოდათ ზოგს ფეხზე, ზოგს ტანზე. მთელი ღღე დავჯახირობ. მტერი ჩავარდეს ვაჭრების ხელში.

სეფემ სტუმრებს გადახედა, ერმილეს ამხანაგები უცხონი არ იყვნენ სეფესთვის. გოგილო, ნიკიტა და სხვები არა ერთხელ უნახავს ერმილესთან. მახარეზე შეაჩერა თვალი. ეცნაურა: „გაღმელი უნდა იყოს“. — გაიფიქრა და ერმილეს მოუხედა, ბუხარს შეშას რომ უკეთებდა.

— აი ყმაწვილი მეცნობა, ბეგლარ მანთიძის შვილი უნდა იყოს, კაი ბიჭი დამდგარა. რას აკეთებ, ბიძია, ბათუმში?

მახარე გაფითრდა, არ მოელოდა სოფლელებთან შეხვედრას. რაღა მაინცღაჰმანინც ჯიბრზე მირიანიც, სეფეც... არ უნდოდა. სოფელში გაეგო ვინმეს მისი ამბავი. ყველა ნაცნობს ემაღებოდა და მშობლებსაც ჯერჯერობით ვერ სწერდა წერილს. აგერ ორი წელიწადი გავიდა და მხოლოდ ორჯერ გავზავნა შინ წერილი. სასიხარულო ვერაფერი მისწერა.

მირიანმა ღვინით საცე სამი ჭიქა დაუდგა სეფეს წინ.

— ჯერ ეს ჭიქები დასცალე. მერე ვიჭიკვიკოთ. ღმერთი სამეხობ არის. დუქნებში რომ ფეხი შემოითრე, რა გეგონა, ღვინოს გაღარჩებოდი?

— არა, ბიჭო, ღვინოზე არ მიფიქრია, მარა, შე რჯულძაღლო, როდის ჩამოგრჩენივარ ამხანაგობაში. გაუმარჯოს ჩვენი ძმის სახლში ამალამ ჩვენს მეგობრულ შეხვედრას. ხვავით. ბარაქით და ბედნიერებით მობრძანებელიყოს ახალი წელი. მრავალჯამიერ, ბიჭებო!

მკვირცხლად და ვაჟკაცურად დაიწყო სეფემ მაღალი მრავალჯამიერი. მას ბიჭები მიყვნენ. მრავალჯამიერს ხელხვავე მოჰყვა, ხელხვავს კუჩხაბედნიერი და ახლა მარტო არღანი როდი უფრთხობდა ძილს დარაბების უკან მცხოვრებლებს.

სუფრაზე ნინიძე და მახარე არ მღეროდნენ. ნინიძისათვის მუსიკალური სმენა არ მიენიჭებია განგებას. მახარეს ხან ბოხი და ხან

ბავშვური ხმა ჭერ კიდევ ვერ დამდგარიყო გარკვეულ კილოზე. მახარეს უფრო მოსწონდა გიტარის ქლარუნნი, სატრფიალო ნაწყვეტები. მახარეს თავბრუს ახვევდა სეფეს მოძახილი და მირიანის კრიმანჭული. ოლომფრე, გოგილო, ნიკიტა ბანს ეუბნებოდნენ, ხან მაღლა მიყვებოდნენ დამწყებს, ხან დაბლა ეშვებოდნენ. მახარეს სმენისათვის ჭერ კიდევ არ იყო გარკვეული გურული სიმღერების ზოგიერთი რთული მიმოხვრები.

ერშილე ახველებდა, თან აღტაცებით მისჩერებოდა მირიანის ცეცხლივით ღაჟღაჟ თვალებს. სეფესაც ღვინისფრად გასწითლებოდა ლოყები. ამ ორ მხარბეჭვაშლილ ვაჟკაცს სოფლის სიჯანსაღე და სურნელება შემოეტანათ ნესტიან სარდაფში. ლურჯხალათიანი ბიჭები მირიანთან და სეფესთან შედარებით მეტად ჩია კაცებად მოჩანდნენ. ნინიძეს ნეკრესის ქარები აწუნებდა. სახეზე ღიღი მოუსვენრობა ემჩნეოდა. ოლომფრეს ცივი, მელანქოლიური გამოხედვა სიამოვნებას ვერ მოგვრიდა ადამიანს. გოგილო მეტად დინჯ და გონივრულ არსებად მოგეჩვენებოდათ, ცხოვრებაში ჩახედული, აზრიანი, მეტყველი თვალებით. მათში მახარე გამოირჩეოდა, ის არ გავდა ქარხნის ფერმკრთალ ბიჭებს. დაშვართულ გრძელ მკლავებზე დედის შეკერილი ხალათის სახელო ოდნავ დამოკლებოდა. საყულოც ევიწროებოდა, ერთი ღილი შეეხსნა. ჭვირანივით მოყვანილი თავ-ყელი ამჟღავნებდა ვაჟკაცის სასიამოვნო გარეგნობას.

შინელდა სიმღერა.

მირიანის და სეფეს წამოღგომამ სუფრიდან — მოქეიფე სტუმრები უცებ დააღუმა. საღლაც სამჯერ დარეკა საათმა. ბაქოს მიმავალი მატარებელი უნდა გასულიყო. ერშილემ ძმის დაშორება მწვავედ იგრძნო. რაღაც ცხელი და ცივი გადაეცლო გულს. მირიანისა და სეფეს გურიიდან ჩამოსვლამ და ერთად შესხვედრამ ბედნიერდღეს, მშობლიური გრძნობით გაუთბო ერშილეს გული. ახლა დულდა ეს გრძნობა. სოფელი და ქალაქი თითქო სხვადასხვა გამოხატულებას პოებდა ერშილეს შეგნებაში. ერშილე ცდილობდა ეს სხვადასხვაობა რითიმე ამოევისო. სოფელი და ქალაქი ორი გულივით რომ ესვენა მკერდში, ეს ტანჯავდა ერშილეს და არ იცოდა, რა ეწამლა ამ „სენისათვის“. როცა მირიანი ჩავიდოდა სოფლიდან, ერშილე თითქოს იკურნებოდა ყოველგვარი სენისაგან. ორი გულის მაგიერ დღეს ერთი ხალისიანი გული მაქვსო, ამბობდა საუბარში.

ახლა საათოვით რეკდა და ორად იბზარებოდა ერმილეს გული.

— ჩამოღით და მიდიხართ... ასე ჩქარა! — თქვა ერმილემ დარღანად. ჭიქა აავსო ღვინით. მირიანსაც დაუსხა. ბიკებმაც აივსეს ჭიქები. ყველა ერმილეს შეაცქერდა. სეფემ მოიბოდიშა. მატარებელი გაგვასწრებსო. მირიანმა უბოდიშოდ განმარტა აჩქარების მიზეზი:

— ჩვენ გლეხები ვართ, ძმებო, თქვენთან ვისიამოვნეთ, შევბვდით მხიარულ წელს. ახლა ოჯახსაც გვინდა გავუთენოთ მხიარული ახალი წელი. სწორედ მამლების ყვირლზე ვიქნებით შინ.

— დედაჩემი მანამ არ გამოიღებს ფაცხის კარს, სანამ სამჯერ არ მკითხავს, რა მოგაქვსო? — იოხუნჯა სეფემ და ყველამ გადაიხარხარა. — მეც ვეტყვი: წმინდა ბასილის წყალობა, ოქრო-ვერცხლი, თვალმარგალიტი... ასე სული რქიანი საქონელი, ჭური ღვინით სავსე, სკა თათლით სავსე, ბელღები ღომით სავსე, მჭადი უღვევი... ფრინველთა სიმრავლე და კაცთა მშვიდობა... გამილე, ნენავ, კარი!

— კი მარა. სანამ გაგრძელდება ეს სულელური ჩვევები სოფლად ნეტავი? — თქვა პორფირემ უკმაყოფილოდ.

— პირიქით. — თქვა მირიანმა, — ეგ ჩვევებიც რომ არ იყოს, რაღა ექნებოდა სოფლის ცხოვრება? ახალ წელს რაღაც ახალი სიხარული მოაქვს სოფელში. ქალები ხაჭაპურებს დააცხობენ, ბავშვები ჩიჩილაკს მოკაზმავენ. ოჯახში სანთელი დაინთება, საკანველი დაიკმევა... მკვდარს და ცოცხალს ვახსენებთ. წელიწადში ერთ დღეს მაინც გაღვირვით გულიდან ქირ-ვარამს. ეგეც არ იყოს?

— მართალს ამბობს მირიანი, — დაეთანხმა ერმილე ძმას. — აღამიანს სიამოვნება სწყურია, რა სახისაც უნდა იყოს ის. სოფლის ბავშვებს ჩიჩილაკი უხარიათ, ქალაქის ბავშვებს — ნაძვის ხე. მნათე საყდრის ზარებს რეკა, ფოფოლა საკურთხის ელოდება... ვინ იცის, შეიძლება ყოველივე ეს ჩქარა მიითანტ-პოიფანტოს, ჩრდილოეთის ქარი ქრის... ბიჭებო, — მიუბრუნდა ამხანაგებს ერმილე. — ჩვენ რა გვაქვს სოფელს ძმებთან სამალავი. ჩვენი ბავშვობის ნატურფალი ჯერ კიდევ ახნია სოფლის მიწას. ჩვენი მშობლებს ძვლები ჯერ არ გაციებულა იქ, ჩვენი მშობლიური კუთხის მიწაში. ზოგს ცოცხლებიც ჰყავს. მე ტყუილად როდი ვამბობ, — ორი გული მაქვს-მეთქი: გლეხი ვარ — სოფლის მიწის ჩამონაჭერი. მუშა ვარ — უცხო კაპიტალისტის მონა. ჩემი სოფლელი ძმა უმიწაწყ-

ლოდ იხრჩობა, როგორც თევზი უწყლოდ. ასე ცხოვრება არ შეიძლება. — ერმილემ ხმას დაუდაბლა, — ქალაქი და სოფელი უნდა გაერთიანდეს. გაგიმარჯოს, ძმავო, მირიან, სეფე! გწამდეთ. ახალი საუკუნე ბევრს რამეს მოგვიტანს ახალს. დანარჩენი გადავლოთ სხვა დროისთვის.

ერმილემ ჭიქა დასცალა, ბიჭებმაც დასცალეს. ერმილეს სიტყვამ ყველას გული სიამით აუძგერა. მირიანი წარბშეკრული დასცქეროდა მის წინ დადებულ ღვინით სავსე ჭიქას. აილო და უნდოდა უსიტყვოდ გადაეკრა, მაგრამ თვალი მოავლო ბიჭებს. ისინი თითქო გადამწყვეტ პასუხს მოელოდნენ მირიანიდან, ისეთი უცნაური ღიმილით მისჩერებოდნენ ანთებულ თვალეში.

— ძამიებო, — მტკიცედ წარმოთქვა მირიანმა. — შერცხვეს ჩემი ვაჟაკობა, თქვენცენ გამოსროლილი მტრის გახურებული ტყვიაც თუ არ დავიპირო ამ მარჯვენით.

— ამინ! — შესძახა სეფემ.

სუფრაზე ერთი წუთით დუმილი ჩამოვარდა. მახარე ხარბად მისჩერებოდა ერმილეს. მის ყურში მგზნებარე მუსიკასავით ქლერდა ერმილეს სიტყვები: „ჩრდილოეთის ქარი ქრის... გავერთიანდეთ!...“

„რა წარმტაცი სიტყვებია, საიდან ისწავლა ერმილემ ეს სიტყვებო? — ფიქრობდა მახარე და გული ნაკვერჩხალივით უელავდა. უნდოდა დაეყვირა: — ძამია, ერმილე, გვითხარი ბარემ რას ნიშნავს „გავერთიანდეთ?“... „ჩრდილოეთის ქარი“ რაღა არის?“

რამდენიმე წუთის შემდეგ მირიანი და სეფე სოფლისაკენ მიქროდნენ მატარებლით.

— რაო, რას ნიშნავს ნეტავი „გავერთიანება?“ — ეკითხებოდნენ ერთმანეთს.

— რაღაც ახალი სიტყვაა, ბიჭო, უთუოდ.

— წინათ რომ არ ლაპარაკობდა ერმილე ასეთ რამეებს ჩვენთან?

— განა მარტო ერმილე? არ ხედავდი, რაღა ერთსულოვნად გვექცოდნენ ბიჭები? დაჩუმდი, არაფერი წამოგცდეს. საიდუმლოს მოვლა უნდა და გალვივება.

— ზედავ, რა მხიარულად ამოციმციმდა ალიონის ვარსკვლავი? იქნებ ჩვენი ბედის ვარსკვლავმაც გაიღიმოს.

სეფემ ცას გახედა. არც ერთი ნაფლეთი ღრუბელი არ ჩანდა.

ცა ლურჯად კრიალებდა და თეთრად გადაპენტილი, პირწყინული თოვლი ლაქვარდევით ცახცახებდა. გეგონებოდათ დედამიწა ახალი წლის შესახვედრად ცისკენ აწეულაო. სოფლის შესასვლელთან იჩქითად შედვნენ სეფე და მირიანი. შეფიცული ძმებივით შეხედეს ერთმანეთს და უსიტყვოდ გაულგნენ გზას შინისაკენ.

სოფელი იღვიძებდა. აქა-იქ საარკმელიდან გამოკრთოდა წმინდა სანთლის შუქი. მირიანმა პატარა, კონხა ოდის კარი რომ შეაღო, ცაცუნია სანოვაავით სავსე გობზე ჯვარედინ თაფლის სანთელს აწებებდა. წელში გასწორდა და სიცილით ჰკითხა მირიანს:

— რა მოგაქვს?

მირიანმა ხურჩინი ძირს ჩამოიღო, ცოლ-შვილი გადაკოცნა და სიცილითვე უპასუხა:

— რა მომაქვს და „ყველაფერი კარგი“...

ჩვენ ვხედავთ სიმაართეს

— აგრე, აგრე, ვაეკაცო, მოთელე, მოარჯულე და ჩამოაყალიბე. ასეა, ბიძია. ცხოვრება. ან ექიმი უნდა იყო, ან ვექილი, თუ არც ერთი არა ხარ. რკინის მოღრეკა უნდა შეგეძლოს, ხელობა უნდა იცოდე. ვინ იცის, რა შეგხვდება ცხოვრებაში, ბიძია! — ღიმილით ეუზნება ოსტატი მახარეს და გულდასნით სინჯავს მახარეს გაჭედულ ლანდურებს. — სწორია ლარივით, არსად ყალბი ადგილი არა აქვს. ასე: დღეს ლანდურებს გავაკეთებთ, ხვალ ნალებს, ზეგ თოხებს, სახნისებს. ყველა ეს საწყალ გლეხებს სჭირდებათ. შემდეგ ჯაჭვებს გამოვკედოთ. ჯაჭვები უფრო რთულ საქმეს ემსახურება. ჯაჭვით აბამენ გემებს. კარგ ძალღებსაც ჯაჭვით აბამენ. ჯაჭვის ხიდსაც აკეთებენ. სოფელშიაც დიდი ხეების სათრევად ჩამოაბამენ უღელს — ცანდის¹ მაგიერ. გინახავს, ალბათ, სოფლის ბიჭი ხარ. მაგრამ იცი, ბიძია, ჯაჭვს ბორკილებადაც ხმარობენ. ტუსალებს ადებენ ფეხებზე, ხელებზედაც.

-- ბიძია, არ შეიძლება ასეთი ჯაჭვი არ გავკედლოთ?

-- სულ ერთია, სხვები გასკედენ.

— ვინ იცის. რამდენი მართალი კაცი დაიჩაგრება ჩვენი გაჭე-

¹ ცანდი — უღელზე ჩამოაბამენ და ზედ სათრელს აკიდებენ.

დილი ჯაჭვით! — ნაღვლიანად თქვა მახარემ და სახე მოეღრუბლა. — ვინც სიმართლეს ემსახურება, — მხოლოდ ერთი კია: სიმართლე სინათლეს ჰკავს; ბნელი ცხოვრების გულს ანათებს და ჩვენ ვხედავთ სიმართლის სინათლეს... დაჰკარი, ბიძია, მოდრიკე, მოარჯულე ეგ სკვარამი რკინა. გახსოვდეს: სიკეთე და ბოროტება ერთ ქურაში იწრთობა.

— მერე რა იქნება, ბიძია ტრიფონ?

— რა გითხრა, შვილო!.. რა ვიცი... ერმილეს ბევრი წიგნები აქვს?

— ბევრი.

— ერმილე ჰქვიათი კაცია.

• • •

მახარე გრძნობდა, მის თვალს იქით რაღაც ახალი საქმე კეთდებოდა, რაც დაუნახავად შედიოდა მის გონებაში. ჩაფიქრებული იქნა ბუხართან. 1901 წლის იანვრის დამე იყო და გარეთ ზღვის ქარი კიოდა. ერმილე მაგიდას მიჯდომოდა, წიგნები გაეშალა და რაღაც გრძელ ნაბეჭდ ქალაღდს კითხულობდა ჩუმად, თავისთვის. ბუხარში ჯირკი იწვოდა. მახარე გაღვივებულ ნაკვერცხლებს ჩასცქეროდა. „არა, არა, ჩემი ოსტატი მარტო მქედელი როდია“, — წაჰოიძახა ფიქრებში გართულმა მახარემ. ერმილემ თავი ასწია:

— რაო, რა თქვი, მახარე?

მახარე შეკრთა, გაკვირვებულმა შეხედა ერმილეს.

— მე? არაფერი მითქვამს. მხოლოდ გავიფიქრე: ჩემმა ოსტატმა უცნაური ლაპარაკი იცის. მე კი მეგონა, მჭედლებმა მხოლოდ რკინის გაჭედვა იცოდნენ. ბიძია ტრიფონმა კი ასე თქვა, თითქოს ჩვენ ვხედავთ „სიმართლის სინათლეს“...

— რომელიც ქვეყანას უნდა მოეფინოს.

ერმილემ სკამი ბუხარისკენ მიაბრუნა და მახარეს პირდაპირ ჩახედა თვალებში.

— ყური მიგდე, მახარე, — დაბალი ხმით დაიწყო ერმილემ, — ახლა შენ პატარა აღარ ხარ. ავსა და კარგს გაიგებ. დაიხედე ხალათის სახელოებზე. შარშანდელი შეკერილი ხალათი როგორ დაგი-

ვიწროვდა. შარვალიც დაგმოკლებია. ეს არაფერია, მოვახერხებთ გამოცვლას. მინდა სხვა რამე გითხრა, — ჰო, ის რომ ბავშვი არა ხარ. ჩვენ პურს ერთად ვჭამთ და ერთმანეთის უნდა გავიკოთ. ასე ცხოვრება არ შეიძლება. ქვეყნის ჩარხი სხვაგვარად უნდა შეტრიალდეს. ეს საქმე ჩვენ უნდა გავაკეთოთ — ახალგაზრდობამ. ჯერ ოდის საძიკველს ჩაყრიან და მერე კედელს ააშენებენ. ხომ მართალია? თუ ეს მართალია, უნდა ვიფიქროთ, რომ სახელმწიფოც ძირიდან საქიროებს აშენებას.

ერმილემ ოთახს მოავლო თვალი, მერე გრძელი ნაბეჭდი ქალაქი გამოიღო წიგნიდან და ისევ მახარეს შეხედა. მ.ხარე განცვიფრებული მისჩერებოდა მას.

— ამ ქალაქს პროკლამაცია ჰქვია. ეს რომ გვიჩვენონ, დაგვიქერინ. პროკლამაციებში ჩვენი საბრძოლო ლოზუნგები იბეჭდება. ეს ფურცლები ამ დღეებში გამოუშვეს აბილისელმა ამხანაგებმა.

— ვინ გამოუშვა? ვინ არიან თბილისელი ამხანაგები, ლოზუნგი რაღაა?

ერმილემ ბაგე მოიკვიცნა. მან ახლა იგრძნო, რომ დიდი ამბის ასე ერთბაშად მოყოლა არ ივარგებდა, მაგრამ გვიანდა იყო. მახარეს კითხვებზე სათანადო პასუხი უნდა გაეცა. ნათლად გაერკვია ყველა ის საკითხი, რაც ბუნდოვნად უკვე დაბუღებულიყო მახარეს თავში.

* * *

მახარემ თხელი თეთრი ფარდა გადასწია. ქარი ჩამღვარიყო. ღრუბლების ნაფლეთებში განთიადის წინამორბედი ვარსკვლავი კიაფობდა. გრძელი საუბრის შემდეგ ერმილეს ჩასძინებოდა. ხოლო მახარეს ჯერაც არ ეკარებოდა ძილი. მას ეგონა: ჩვილშეტი წელი საღათას ძილით ეძინა, ახლა გამოფხიზლდა და ბელაშის გმირივით ერთბაშად იგრძნო და ერთბაშად დაინახა ყველაფერი, რაც უიმისოდ კეთდებოდა. მთაგრეხილებზე ალიონი იღვიძებდა. მახარეს თვალებში მზე ამოდიოდა. სასწრაფოდ გორგლავდა პროკლამაციებს თითო-თითოდ და უბეში იწყობდა. ამ პროკლამაციებს დღეს პირველად უნდა აეხილა თვალი ბათუმის მცხოვრებლებისათვის. ეს მახარეს ხელით უნდა მომხდარიყო. უხაროდა, რომ ერმილემ მას შიანდო ეს დიდი საქმე, რომ ერმილემ კარგად გამოიცნო მახარეს გული.

მახარემ უბე აივსო პროკლამაციებით, თავზე ერმილეს ქული ჩამოიფხატა და ქუჩაში გავიდა. გუშინდელ ქარს ტალახიანი ქუჩები გაეშრო. ცისკარს ცეცხლი წაჰკიდებოდა.

ჩქარა მზე ამობრწყინდა.

მახარე აჩქარებით გადადიოდა ქუჩაზე. მისდაუნებლიეთ ყველა გამველეს უღიმოდა. სიხარულითა და სიყვარულით ავსებულყოფილად მახარეს გული. ქუჩაში თითოეული გამველელი მახლობელ ადამიანად ეჩვენებოდა. რომ იცოდეთ, თქვენ, საბრალო მონებო, რა აქვს მახარეს უბეში, — ფიქრობდა მახარე, — თქვენც, ალბათ, სიხარულით გამიღიმებდით.

ვაჟთა გიმნაზიისაკენ მიიჩქაროდა. ღღემდე შურითა და სიძულვილით უცქეროდა გიმნაზიის მოწაფეებს, მაგრამ ღღეს ეს გრძნობა გამჭრალიყო მისი გულიდან. ახლა ყველა მისი დები და ძმები. ყველა უყვარს... მახარეს მიაქვს მათთან სინათლე, სამკვდლოდან — გიმნაზიაში, ვინ წარმოიდგენს ამას?

მახარეს გული წყდებოდა: ყველაფერი ეს ჩემად უნდა გაეკეთებინა, ისე, რომ არც ერთ სულიერს არ შეემჩნია. მახარე სამკვდლოში გვიან გამოცაბდა. სახეზე უძილობა და მოქანცულობა ემჩნეოდა.

— სად იყავი აქამდე? — ჰკითხა ოსტატმა.

მახარემ წაიყრუა, არაფერი უპასუხა. ოსტატმა ახედ-დახედა მახარეს და ისევ ჰკითხა:

— ერმილემ არაფერი გამომიგზავნა?

— არაფერი, — ყოყმანით და დარცხვენით უპასუხა მახარემ.

— მაშ, მე გავუგზავნი, — სიცილით თქვა ოსტატმა და ჯიბიდან დაგორკლილი ქაღალდი ამოიღო. მახარეზე უფრო ადრე მის ოსტატს მიეღო „საიდუმლო ფურცლები“. მახარემ გაშალა ქაღალდი, სახე წამოუწითლდა, არ მოელოდა. მერე თვითონაც ამოიღო ერთადერთი ქაღალდი და უსიტყვოდ გადასცა ოსტატს. მოწაფე და ოსტატი მამა-შვილივით გადაეხვივნენ ერთმანეთს.

1901 წლის 31 დეკემბერი

— ძალღვივით ყნოსავენ ქუჩებს, — დაღვრემილად თქვა მახარემ და ერმილეს მიუთითა იქითკენ, საითკენაც გურიელის დამქაშები

მიდიოდნენ ვაშალომიძის თანხლებით. მახარეს მახვილსა და გონიერ თვალებს არ გამოპარვია მათი ნაკვალევი. მთელი დღე ქალაქს ზვერაგდა მახარე. ბარცხანასა და ნორიას დასტრიალებდა. მთელი გულსყურით იკვლევდა: საით იქნებოდა ამაღამ მიმართული „მაძებართა“ მარშრუტი. მახარეს აზრით ნორიაში შეუძლებელი იყო კრების მოწყობა. ახმედ-აღას ყავახანა სავსე იყო ქრელი ხალხით. ღუქნებში ჩვეულებრივად ჭყვიტინებდა არღანი. ლოთები ახლა მუხამბაზის მაგიერ „ჩვენო კარგო ქვეყანას“ მღეროდნენ. „ახალი სიო“ ლოთებში და უსაქმურ ხალხშიაც შექრილიყო და პირზე ნერწყვმომდგარი ერთმანეთს ეჩურჩულებოდნენ როტშილდის ქარხანაზე.

— მდიდრებს ჩამოართმევენ...

— ღარიბებს დაგვირიგებენ...

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— ვინ მითხრა? ხა, ხა, ხა... განა თქვენსავით საყრუეში ვარ?

— კომიტეტმა ბრძანა...

— ვინ არის კომიტეტი?

— ვინც უნდა იყოს. ჩუმად იყავი, თბილისშიაო, ამბობენ.

— ცხრა მთას იქით იყოს. ოღონდ საქმე გააკეთოს და...

ერთ მათგანს პროკლამაცია ჩაფარდნოდა ხელში. ყველაფერი უკუღმა გაეგო. ამიტომაც იყვნენ ამაღამ პატრიოტული გრძნობებით გატაცებულნი. ერმილეს არ გაჰკვირვებია, როცა მოესმა მათი სიმღერა: „აწმყო თუ არა გვწყალობს, მომავალი ჩვენია“. მხოლოდ ჯავრი მოერია:

— არ უყურებთ ამ ბედოვლათებს? ვინ მისცა ამ ალაშქარიებს ქვეყანა? — მერე მახარეს შეხედა ფეხებზე და ისევ „მაძებარი ძალები“ მოაგონდა.

— ბიჭო, შენს ჩექმებს ქონისა და ვაქსის სუნეი ასდის.

— ალბათ, იყნოსეს კიდევ, — თქვა მახარემ და გულიანად გადაიხარხარა.

მახარეს თავის პატარა ცხოვრების მანძილზე პირველად ეცვა მაგარი, ბოქსის ჩექმები. ერმილე ამიტომ წაეხუმრა. ბარცხანის ქუჩაში შეუხვიეს, გზაჯვარედინზე შედგნენ მბუუტავი ფარნის ქვეშ. პაპიროსს მოუკიდეს.

— დილამდის, ვინ იცის, რა მოხდება? ალს კვამლიც თან სდევს. უკანასკნელ შემთხვევაში სამჯერ გააქანე მავთული და თავს უშვე-

ლე, — ცოტა დაფიქრების შემდეგ დაუმატა ერმილემ: — იცი, ბიჭო, რას გეტყვი? ვფიქრობ აგიტატორად შენი კანდიდატურა დავასახელო კრებაზე. კომიტეტის ჩამოყალიბების შემდეგ ჩვენ თავისუფალი მუშაკები გვპირდება. ეს საქმე შენზე იქნება გამოჭრილი. ენამახვილი ხარ, მეცადინეობა გიყვარს, გაიწვრთნები, შენი ოსტატიც ამ აზრისაა.

— ჩემი ოსტატი ფიქრობს სამჭედლოს თავი მივანებო?

— ასეთი ხალასი ნიჭი როგორ უნდა დაიკარგოსო.

მახარეს გული აუთამაშდა, ბნელ სივრცეს გახედა. სადღაც, შორს, გახურებული ბრძმედვიით გამოკრთა ახალგაზრდა აგიტატორის ოცნება: „სამჭედლოდან ხალხში, კიდევ ზევით... საფეხურები ბევრია ასასვლელი, ბევრი... მერე ისევ ხალხში. არა, მე სამჭედლოს თავს არ მივანებებ. რკინასაც გავჭედ და სიტყვასაც. მჭედელიც ვიქნები და აგიტატორიც. ვისწავლი კიდევც... მოვასწრებ...“

მახარე ოცნებამ გაიტაცა. ღამე ბნელია ლუსკუმასავით. ზღვა მშფოთვარე. ცაზე აქლემების კუზივით იზლაზნებიან შავი ღრუბლები. შარშან, ახალი წლის ღამეს, ბათუმს თეთრი ქათიბი ებურა. წელს ლამის ცა ჩამოინგრეს. მაგრამ ის ვარსკვლავი ხომ ანათებს? აი, ღვივდება კიდევ, ღვივდება...

— ამხანაგს გამარჯობა! — შეეხუმრა მახარე ოლომფრეს. ოლომფრე შეკრთა. მიიხედ-მოიხედა, ვერავინ დაინახა. სწრაფად მობრუნდა უკან და გზააბნეულივით წაილაპარაკა:

— დასწყევლოს ღმერთმა, სად მივდიოდი და სად მოვხვდი. რა-ვა მეცვალა მხარი!

— ოფოფები აგფრენია, ალბათ, — დასცინა მახარემ. მერე მკვახედ უთხრა:

— ვინ ოხერი ხარ? სად მიეთრევი? გეტყობა, ღვინით ხარ გამობუეხბუეხებული, სალახანავ! „გასართობი სახლი“ აქ არ არის. ამ ქუჩით წადი, აი, იქეთ! — და მახარემ გადასასვლელზე მიუთითა.

— სალახანაც ხარ და უარესიც! რას ილანძღები? ხომ გითხარი, გზა ამებნა-მეთქი.

— მაშ მე გაჩვენებ გზას.

მახარე მიუახლოვდა ოლომფრეს, დონივრად ჩაავლო ხელი სათბურში და წასჩურჩულა:

— შენ, მგონი, მართლა მთვრალი ხარ! შედი რაღა!

ოლომფრემ მახარე იცნო. უნდოდა გულიანად გაეცინა, მაგრამ შენიშნა ორი ლანდი მისკენ მომავალი. კიბის ქვეშ ჩაიკუჭა. მახარემ მთვრალივით დაიწყო ქუჩაზე ბარბაცი, ლანდებს წინ გადაუდგა.

— ბო-დი-ში... ბა-ტონე-ბო!.. მგონი მხარი მეცვალა. იქნებ იცი, ახმედაის ყავახანა?

მახარემ ლანდებზე ქვეშქვეშა ცქერით შეათვალიერა. იცნო, ერთი მათგანი ვაშალომიძე იყო. თავში ჩაქუჩივით დაეცა რაღაც. არ შეიმჩნია.

— აქ ბარცხანის ქუჩაა, ახმედაის ყავახანა ნორიაშია.

— გზა ამებნა, — ენის ბორძიკით თქვა მახარემ.

— იქით ხომ არ მიბრძანდებით?

— იმ გზით...

მახარე აედევნა ლანდებს ხან კოჭლობით, ხან ბარბაცით. ქული თვალებამდე ჩამოიფხატა.

— სად გაღეშობილხარ ასე? სადაური ხარ?

— სოფლელი ვარ. სადგურში დაველიე ბიჭებთან. ღამე მინდა საღმე გაეთიო. ახმედაის ყავახანა მასწავლეს.

— ერთი ეს მითხარი, ამ გზაზე ნაბდინი კაცი არ შეგინიშნავს?

— ნა-ბ-დი-ანი... ჰო, როგორ არა, სადგურის უკან ვნახე. მარინეს პროსპექტისაკენ მიდიოდა, — მახარემ მოხერხებულად წაიფორხილა, შედგა და თავის კანტურით იკითხა: — შორს არის?

— იარე და მიეთრევი.

მახარემ უფრო მოიკატუნა თავი.

უცნობები ჩქარი ნაბიჯით წავიდნენ მარინეს პროსპექტისაკენ. მახარე სწრაფად გამობრუნდა უკან. თავის სადარაჯოს დაუბრუნდა. „დაითვალეთ, რამდენჯერ გაგაცუროთ!“ — ჩაიცინა და გულსყუროით დაუარა ეზოებს, სახლებს, ქუჩებს.

შუკებში გამოჩნდებიან ნაბადში გახვეული აღამიანები. ესენი სხვადასხვა წარმოების მუშები არიან. ამაღამ პირველად იკრიბებიან. საფუძველი უნდა დაუდვან „ახალ საქმეს“. აგერ ნიკიტა გამოჩნდა, მერე გოგილო. გოგილოს უკან ნინიძე მოდის ჭოხით ხელში. აგერ ბიძია ტრიფონიცი.

31 დეკემბერია — 1901 წელი. მახარეს გულში შარშან ამ დროს ჩასახული ამბები წელს ხორციელდებოდა. ღიმილით უცქერის მახარე თავის მომავალს. გაივლის დღეები, მოუსვენარი აგიტატორი

ყველგან შიიტანს ცეცხლს, ყველა დაჩაგრულს და უბედურს აუნ-
თებს გულში თითო ნაკვერცხალს, ყველა წყალწაღებულს გაამხნე-
ვებს. სოფლის კარიბჭესაც გაანათებს იგი. პირველად ბეგლარ მან-
თიძის ფაცხაში შეიტანს ნათელ შუქს და მოკრძალებით ეტყვის მა-
მას: „ბაბა, გვეყო სივავლაზე, ასე ცხოვრება არ შეიძლება!“ მახარეს
ხმაზე ზაალი, საული, კიკინია, ზაზა და ობოლი ზურიკო აცქვეტენ
ყურებს. დაიზრდებიან ეს ბიჭები და მახარეს კვალს გაჰყვებიან. მი-
რიანი და სეფე სოფლის ბურჯებად დარჩებიან. ოცნებობს მახარე
კიბის უკან ატუზული. მას არავინ ხედავს. ის კი ყველას ათვალიე-
რებს. აგერ ერმილეც შევიდა იმ კარებში.

კარგა ხანი გავიდა. ბინის პატრონი პორტილე გამოვიდა გარეთ
და მახარეს ჩასძახა კიბის ქვევით:

— ამოდი, ამხანაგო, ახალი წელი მობრძანდა.

მახარემ ქუჩებს გახედა, რაკი არავინ ჩანდა სულიერი, ქვის ექვსი
საფეხური აიარა და პორტილეს ოთახში შეყვა. ოთახი სადღესას-
წაულოდ ახმაურებულყო. ბუხარში რცხილის ჭირკვებს ცეცხლი
აეგუზგუზებიათ. სახელდახლოდ გაშლილ სუფრას შემოსხრომოდ-
ნენ მხიარული ამხანაგები. სუფრის თავში ერთი შუახნის მუშა იღვა
და ლაპარაკობდა:

— თუ მაგარი ნებისყოფისა ხარ, ნებრძოლიც იქნები. შორს
ჩვენგან ყოველი ჯურის ოპორტუნისტები. ჩვენ ერთი გზა გვაქვს,
ამხანაგებო, რისთვისაც გვესაჭიროება ბრძოლა, ენერჯია და კიდეც
ბრძოლა...

მახარემ ფეხაკრფით გაიარა ერმილესკენ. თვალი მოავლო ამ-
ხანაგებს. ქუხდა, ელავდა სიტყვები, ნამდვილი გულიდან წარმოთქ-
მული იმ ადამიანების მიერ, რომელთაც უკვე შეეგნოთ უკუღმართი
ცხოვრების მიზნები, რაც ხელს უშლიდა მათ ბედნიერებას.

— უღიმღამოდ მავალი დღეები წარსულს ჩაბარდა, ამხანაგებო.
ჩვენ გვაქვს მიზანი და შინაარსი...

ამხანაგებს არ გამოპარვიათ მხედველობიდან მახარეს ოთახში შე-
მოსვლა. თვალი გააყოლეს მოხდენილ, პირტიტველ ახალგაზრდას.
მოეწონათ. ეს იყო ის ახალგაზრდა, რომელზედაც ამაღამ ლაპა-
რაკობდნენ.

და როცა სავსე ჰქია გადასცეს მას, მორცხვად წამოდგა, თვალი
უფროსებს გაუსწორა და ახალგაზრდული მთრთოლვარე ხმით თქვა:

„მე, როგორც უმცროსი წევრი ამ სუფრისა, სიტყვას ვიძლევი ჩემი უფროსი ამხანაგების წინაშე, რომ გავამართლებ თქვენს ნდობას. ვიბრძობე ჩვენი გამარჯვებისათვის, სანამ სული მიდგას“.

* * *

შუალამე ჩამოდგა. ღარიბთა უბანში აქა-იქ გაისმა ფილთა თოფების მხიარული ტკაცუნნი. ბნელი ღამე იყო. მუშების ნესტიანი სადგომებიდან საამოდ კრთოდა პაწია ლამპების შუქი. ქალაქის ღარიბი მოსახლეობა სხვანაირი ექსტაზით ეგებებოდა 1902 წელს. ყოველ ჰიქას, ღვინით სავსეს, თან მოსდევდა სიტყვა:

„ჩვენი საქმე!“ „ჩვენი ერთობა!“ „ჩვენი კავშირი!“

ნ ა მ გ ა ლ ი

ბიძია ტრიფონმა სამკედლოში დამზადებული ნივთები დაათვალიერა, მერე მახარეს მიუბრუნდა. მახარეს უკანასკნელი ნამუშევარი ეჭირა ხელში. ანალგაჰედილი ფოლადის ნამგალი ვერცხლივით ლაპლაპებდა მზეზე. მახარე ჩაფიქრებული დასცქეროდა ნამგალს. უყვარდა მისი გაჰედილი ნივთი. ფიქრობდა დედისთვის წაედო საჩუქრად. ახსოვდა, როგორ გლეჯდა მკა ხელით ბალახს ძროხისთვის. რკინების მაგიერ ახლა ახალი სიტყვა ჰქონდა მახარეს გასაჰედი, მხოლოდ სავალალო ის იყო, ამ ფოლადივით იბრწყინებდა მისი სიტყვა, თუ...

ბიძია ტრიფონმა გააწყვეტინა ფიქრი.

— რა უფრო მოგწონს, მახარე, შენი ნამუშევრიდან? სამკედლოს სახსოვრად ხომ უნდა წაიღო რამე? — მამაშვილურად ჰკითხა ოსტატმა შევირდს. და მახარემ შენიშნა: ბიძია ტრიფონს უეცრად მომსკდარი ცრემლები გადმოსცვივდა თვალებიდან.

— შენი სიტყვა მეყოფა, ბიძია, სახსოვრად. შენ ხომ მითხარი — სიმართლე სინათლეს ჰგავსო.

— გარდა ამისა, მგონი, ეს ნამგალი მოგწონს? ისე დასცქეროდი, თითქოს ნაკლს ეძებდი ფოლადზე. ხომ არაფერი აქვს ნაკლი?

— რკინა ხალასია. მე ისე, ფიქრში ვიყავი გართული. ეს ნამგალი დედაჩემის ხელებს მაგონებს. დედაჩემი ხელებით გლეჯდა ბა-

ლახს საქონლისათვის. სახსოვრად ნიეთი რად მინდა. სამკედლოს ჰიტოვებას არ ვაპირებ, ბიძია ტრიფონ, ხან რკინას გავკედ, ხან სიტყვას.

— ეს შენ გადაწყვიტე, როგორც გინდა, — ოსტატს სახე გაუნათლდა. მოეწონა შეგირდის აზრიანი სიტყვა.

მემოზრული საუბარი

ბათუმის ქარხნებში გაფიცვებისათვის ემზადებოდნენ მუშები. გაფიცვის მეთაურები თვალს ადევნებდნენ აგიტატორების მუშაობას. პარტიულ კომიტეტში მზადდებოდა საბრძოლო ლოზუნგები. მახარემ ჩქარა დაიმსახურა ამხანაგების ნდობა და პატივისცემა. მოუსვენარ აგიტატორს, მართლაც, ცეცხლი დაჰქონდა გულით. გამჟრიახი გონებით და მახვილი ენით ადვილად იპყრობდა ხალხის ყურადღებას. შვენოდა ახალმოლაშუი უღვაში. განსაკუთრებით — თეთრი საყელო ლურჯ ხალათზე უბრალოდ გადმოკეცილი, წელზე ფართო ქმარი. მისი ნამუშევარი ფულით პირველად შეიკერა მახარემ ეს სადა ტანისამოსი. ახლა მშობლებისთვის აგროვებდა კაპიკებს. ორმაგი ძალით მუშაობდა სამკედლოში. სამაგიეროდ ხშირად ზედავდნენ ამხანაგები უძილობით თვალეზმებენდილს. მთელი ღამეები წიგნებში ჰქონდა თავი ჩარგული, სააგიტაციო მასალას ამზადებდა. კომიტეტის დადგენილებები ორგანიზაციის წევრებში გადაჰქონდა. საგაზეთო კორესპონდენციის დაწერაც ჩინებულად ისწავლა.

მახარე თავის ნაწერებს უმაღლეს ერჰილეს უკითხავდა.

ახლოვდებოდა თებერვლის დღეები. როტშილდის ქარხნის მუშებში უფრო და უფრო ცხოველდებოდა გაფიცვის სურვილი. იანვრის გაფიცვები მანთაშევის ქარხანაში გამარჯვებით დამთავრდა. ამ ამბავმა უფრო წააქეზა როტშილდის ქარხნის მუშები.

ყოველ დღით გულის ფანცქალით ელოდნენ მუშები საიდუმლო მთქმელს: „ხელი აიღეთ“... და იმწამსვე აღარავინ დარჩებოდა ქარხანაში მოხელეების მეტი. ან ვინ გაბედავდა დარჩენას, ვინ იკისრებდა ლალატს.

ერთ საღამოს ერმილე ჩვეულებრივზე უფრო ადრე დაბრუნდა შინ. მახარე, როგორც ყოველთვის, ახლაც სამუშაო მაგიდასთან იჯდა. დღეს ადრე დაბრუნებულ იყო სამჭედლოდან, ახალი საავიტაციო მასალის დამუშავებაზე ფიქრობდა. სამღვდლოების წინააღმდეგ აპირებდა იმ დღეებში გამოსვლას. დარვინი, ბოკლი, პექსლი გადაეფურცლა. იქვე იღო „შრომა და კაპიტალი“, „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“. ერმილეს გაუყვირდა, როცა დარვინის წიგნი დაინახა გადაშლილი. მახარემ მტკიცედ წარმოთქვა:

— ვისწავლი, გავიგებ ყველაფერს, — და უცებ ერმილესათვის მოულოდნელად დაუმატა: — ეს შენი სიკეთით იქნება.

ერმილეს გულს ტკბილად ესალბუნა მახარეს სიტყვები. იგრძნო, მახარე აფასებდა ერმილეს მეგობრობას. რაც პირველად წამოსცდა მთელი წლის განმავლობაში, მხრებზე ხელი მოხვია და დინჯად უთხრა:

— ყოჩაღი ბიჭი ხარ. მჭერა, შენ ყველაფერს ისწავლი. მაგრამ ახლა ეს წიგნები იქით გადააწყე. სასწრაფოდ უნდა დაამზადო მოხსენება ხვალისათვის. რა შედეგები მოყვება იმ საკითხს, რომელიც კომიტეტიდან გქონდა მონდობილი. წარმოადგინე შენი მოსაზრებანი.

მახარეს უეცრად წითელი ფერი აეკრა სახეზე. ხვალ პირველად უნდა გამოსულიყო მისი ამომრჩევლების წინაშე მოხსენებით. ბუხართან ჩამოჯდა დაფიქრებული. არ შეუძინებია, როგორ ჩუზჩუხებდა სპილენძის თუნგივით ცეცხლზე დადგმული წყალი, ერმილემ მოაგონა, ჩაის დალევის დრო იყო. როცა ჩაის შეექცეოდნენ, ერმილემ პექსლის ლექციებზე მიუთითა მახარეს.

— აი, ეს წიგნი შეისწავლე ჭერჯერობით, თუ მაინცდამაინც გინდა. ამ წიგნიდან უფრო მეტს გაიგებ დარვინიზმზე, ვიდრე თვით დარვინიდან. თუ ბოკლის წიგნსაც შეისწავლი, ცოტა. სულ ცოტა წარმოდგენა გექნება მატერიალიზმსა და იდეალიზმზე. მერმე ეს მცირე შეგნება გაგიორკეცებს სწავლის სურვილს. პირველ ყოვლისა, უნდა შევეისწავლოთ „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“. ეს ჩვენი მომავალი მუშაობის სახელმძღვანელოა. ჩვენ ხომ ისედაც მატერიალისტებს ვუწოდებთ ჩვენს თავს.

— გაზეთების ქრონიკებით ვიკვებებით და „რწმენაზე“ გავიძახით, როცა არაფერი გავგვეგება.

— ამიტომაც ვიკვებხნით ჩვენს მატერიალისტობას, რომ ათეისტები ვართ და აღარ ვიმეორებთ დიაკვნების ნაბუტბუტევს.

— ყველაფერი ზერელე და კურწაკრული ამბავია ჩვენთვის. უნდა გითხრა გულახდილად: რამდენადაც მიეტოპავ ამ წიგნებში, იმდენად მეტა და მეტი დაბრკოლებები მეღობება წინ. ჩემი პატარა ცოდნა არ კმარა ამ დიდი საკითხების გასაშუქებლად, რაც აუცილებელია კულტურული ადამიანისათვის. ჩემი სააგიტაციო მუშაობა, ბროშურებიდან ნაჯახირვეი, ვის დააკმაყოფილებს. ვთქვათ, შემხვდა ვინმე მცოდნე — ხომ გავშავდები. მრცხვენია, ჩემი „პატარა თავით“ სად გამოვჩნდე. ამიტომ ვიქექები ამ წიგნებში, იქნებ რამე შევიძინო-მეთქი.

გაყუჩდა მახარე, ცოტა დუმილის შემდეგ ისევ ასწია თავი.

— მაშ, ამ წიგნზე რას იტყვი, ერმილე? — დარვინზე მიუთითა მახარემ, — ეს წიგნიც ქეშმარიტ სიმართლედ მიგაჩნია?

ერმილე შეეყოყმანდა, წიგნი აიღო, გადაფურცლა და ცივად თქვა:

— ჩემთვის ეს წიგნი ჩინური ანბანია. მხოლოდ შთაგონება დიდად უწყობს ხელს ადამიანის გონებრივ განვითარებას. შთაგონებით მწამს, რომ ეს წიგნი შეიცავს მატერიალისტური სიმართლის წყაროებს.

— მაპატიე. მეგობარო, საძაგელი ხასიათი მაქვს. ჰეშვით მიწა რომ აიღო და მარწმუნო, ეს მიწა არისო, ვერ დაგეთანხმები, სანამ გემოს არ გაუუსინჯავ. უბედური კაცი ვიქნები ცხოვრებაში. რასაც ხელს შევახებ, მინდა ისე შევიწავლო ის საგანი, ერთი პაწაწინა ნაწილიც არ დამრჩეს შეგნების გარეშე. თამბაქოს ვწევ და მსიამოვნებს. არ ვიცი რად მსიამოვნებს. ვარღს მოვწყვეტ, დავყნოსავ და ვერ გამოვიკვლი. საიდან მიიღო ვარღმა მშვენიერი სურნელი. ცას შევხედავ, თვალს ბტაცებს მნათობთა კაშკაში... უძლური ვარ. არაფერი ვიცი. ყველაფერი სხვისი უნდა დავიჯერო და თუთიყუშივით ვიმეორრო. არა, რა ვარ ქვეყანაზე? ჯერ ეს წიგნებიც ვერ წამიკითხავს.

მახარემ ერმილეს წიგნებს მიაპყრო თვალი — იატაკიდან ქერამდე შეწყობილს.

— შენ ყველა წაკითხული გაქვს?

— ზოგი წაკითხული მაქვს და ზოგის კი მხოლოდ სათაურები. ბევრი რამ გასაგებია, ბევრი გაუგებარი. მაინც ყოველი ჯამაგირის მიღებაზე ვათვალისწინებ კიოსკებს. ვნახავ ახალ წიგნს, ვყიდულობ. წავიკითხავ, ზოგს გავიგებ, ზოგს ვერ გავიგებ. დავდებ თაროზე, მოვა ვინმე, ჩემზე უკეთესი მკითხველი, და ის გაიგებს. იმედს მაინც არ ვკარგავ. ეს მაინც ხომ შემთხვევითია: არსებობს ქვეყანაზე ბევრი რამ, რასაც ვერ მივწვდები, მაგრამ ვიცი მისი არსებობა.

— მერე შეგიძლია იყო გულგრილი?

ერმილემ ჩაახველა და სახე დაედრიჭა.

— უფროსილდი ბაცილებს და გწამდეს ის, რაც აუცილებელია: თვითმპყრობელობა უნდა დაინგრეს. ადამიანისაგან ადამიანის ჩაგვრა უნდა მოისპოს.

— მწამს ურყევად.

— კიდევ რა გაიგე ამ წიგნებიდან?

— გავიგე, დედამიწაზე არსებობს მრავალი ღმერთი და არა ერთი უხილაფი...

— რომელიც შექმნა ადამიანის გონებამ. მე კი მყავს ერთი თვალუფუნა ღმერთი.

ერმილემ უღვაშში ჩაიციხა. გულის ჯიბიდან ამოიღო ლამაზი ქალიშვილის სურათი და მახარეს გაუწოდა.

— ხომ კარგი ღმერთია? ალბათ, შენც მყავს ამისთანა ღმერთი.

მახარე მოიღრუბლა. მოაგონდა ღია. მერე უცებ შუბლი გახსნა და გადაიხარხარა.

— მე ღმერთი აღარა მყავს. მე მყავს „ჩემი თვალის სინათლე“, და ხანდახან, როდესაც ჩემს „თვალს სინათლეზე“ ვოცნებობ, თავი ყოვლისშემძლე მგონია. მინდა ხელმწიფის ტახტი სულის შებერვით გადავაცირო, ყველა ახალგაზრდას ჩემი გული ჩავეუდგა. ოხ, რა საბრალო ვარ! სურვილები, მარტო სურვილები...

მახარე ისევ მოყვა ოთახში ბოლთის ცემას.

ერმილეს ხველა აუტყდა და უსიტყვოდ ჩაწვა ლოგინში.

მეორე დღეს კომიტეტის სხდომაზე მახარეს ვილაყამ აღგზნებული აგიტატორი უწოდა. ამის შემდეგ მახარე ერთიორად გაიზარდა ამჟანაგების თვალში. თუ აქამდე მეგობრებს ეშინოდათ მახარესი — რაიმე შეცდომა არ დაუშვასო — ეს შიში მოიხსნა. მახარე მრავალი საქმით დატვირთა კომიტეტმა.

ახლა მახარეს ერთი წუთითაც არ ეცალა მის „თვალის სინათლეზე“ საფიქრელად.

სოფელში მშობლების სანახავად წასვლაც აპრილისათვის გადასდო.

ერმილეს სიყვარული

ერმილეს ბინიდან რამდენიმე ნაბიჯის დაშორებით, ქუჩის მარცხენა მხარეს, შეგხვდებათ ფიცრის ნაკიდურებით შემოღობილი პატარა ეზო. ეზოში ორთვალისანი თეთრი სახლია. სახლის წინ ვენახის ტალავერი. აქ ცხოვრობს თექვსმეტი წლის გოგონა ტასი. ტასის უფროსი და — მაგდა — ოცდარვა წლის ქალია. მაგდას დაქვრივების შემდეგ გურიის მადლობიდან აქ ჩამოსახლებულან დები. ჭიშკარზე განცხადება გაუკრავს მაგდას: „ვეკრავ მამაკაცების საცვლებს და ხალათებს“. ტასის სოფლის სკოლა დაუმთავრებია. კერვა არ უყვარს. როცა მაგდა გაუწყრება და დაემუქრება, ყოველთვის მკვერ გაქმევე პურსო. ტასი ტირილს მოჰყვება. მაგდას კეთილი გული აქვს, ისევე ჩქარა მოეფერება დას. უყვარს, მისი გაზრდილია ობოლი. ტასი მაშინვე გამხიარულდება და დაიწყებს ხტუნვას და სიმღერას. ლექსების წიგნები ბლომად მოუგროვებია, ლექსებიც ბევრი იცის ზეპირად, გურიაში განაგონი, სატრფიალო ნაწყვეტები. წამოგორდება ტახტზე და აულარუნებს გიტარას. მაგდა გამუდმებით კერავს.

ტასი ჭიშკართან შეხვდება ერმილეს ყოველ დღით, როცა პურის საყიდლად მიდის. ერთი გზა აქვთ ორთავეს. ერმილეს გულში ჩაუვარდა ტასის სიყვარული. მოკისკისებს ტასი, მოქდურტულებს. თითქოს ძალიან ბედნიერია. ერმილე იწვის, იხრუკება, და ვერ გადაუწყვეტია: „ვაი რომ უარი უთხრას ტასიმ?.. მაშინ?..“

ისევე შორით ტრფიალი ამჯობინა ერმილემ. მაგდასაც ვერ დაუახლოვდა ჭეროვანად. ამ გარემოებამაც ხელი შეუშალა. პერანგი შეაკვრინა ამას წინათ, მაგრამ საუბარი არ ჩამოუგდია. ერთი პროკლამაცია კი დააგდო საკერავი მანქანის გვერდით. „ნახა? ვინ იცის?“

— ტასი, რატომ კერვა არ გიყვარს? საქმროს ვინ უნდა შეუყვაროს ხალათი? — ტასი კისკისით პასუხობს:

— ჩემმა დამ.

— მაშ, ხვალ მოვიტან შესაყერად.

ტასიმ გაკვირვებით შეხედა ერმილეს, ხელი გამოსტაცა და ფურნისაკენ გაიქცა. შემოდგომამ განვლო მას შემდეგ, ზამთარიც გადის. ერმილეს გულში ოდნავაც არ შეუნელდა ტასის სიყვარული. გუშინ ფოტოვიტრინაში ტასის სურათი ნახა. არ მოეშვა ფოტოგრაფს, სანამ არ იყიდა. გულჯიბეში ჩაიდო, ამოიღებს, დახედავს. ნაზ მადონას არა ჰგავს ტასი. ის ამ ეპოქის შვილია, ჯმუხი, ძვალმაგარი, წელში მკვრივი, ლოყები ვარდივით უვლავს, თვალები შავ-ქუქუნა — გრძელ წამწამებში ჩაყულებული, მაღალ შუბლზე გადავარცხნილი თმა. ვნებიანი გულ-მკერდი.

მიდის ერმილე ქუჩაში დაფიქრებული. შორიდან შემოესმა ტასის კისკისი. პური უყილია, შინისკენ მოდის. ერმილე შედგა, მიესალმა, მაგდა მოიკითხა. ტასიმ ხალათი მოაგონა:

— მგონი. ხალათის შეკერვა გინდოდათ?

ერმილემ ტასი დაკვირვებით შეათვალიერა. ამ დღით რაღაც უფრო სათნო და ჭკვიანი ეჩვენა. მეტი სითბო და სიყვარული იგრძნო. მაინც თავი შეიკავა, დიდი გრძნობა წვრილმანზე გადაიტანა.

— სახალათე ნაყიდი მიღვეს, ტასი, მაგრამ ვერ მოვიცალე მოსასვლელად. ეგ ოხერი. დატვირთული ვარ საქმით.

— ჰო. ვიცი.

— რა იცი?

— რაც თქვენ იცით.

— მაინც? — არ მოეშვა ერმილე და თავისკენ მოსწია ტასის ხელი.

ტასის ფერი ეცვალა, სათქმელი გადათქვა. გაიღიმა, სხვა მოიგონა.

— მე მეგონა თქვენც იცოდით.

— მაინც რა? გამიზიარეთ, ნუ გეშინიათ.

— ჩემს დას ხომ არ ეტყვიან?

— აბა რა სათქმელია.

ტასიმ ლურჯ ცას ახედა და ერმილეს თვალი აარიდა.

— გუშინ სცენის მუშაკთა წრეში მიმიწვიეს. „ბაიყუში“ უნდა დავდგათ. მე თალიკოს როლს ვთამაშობ. ანტონი მამზადებს. ხომ იცით ვინ არის ანტონი?

- ვიცი, იმ დღეს გაიოზის როლს რომ თამაშობდა.
- დიახ, ის.
- კარგია, მსახიობობა დაგიწყია, — ნაძალადევად გაიღიმა ერმილემ.

როცა რამდენიმე ნაბიჯით დაშორდნენ ერთმანეთს, ტასი შემობრუნდა.

— სხვაც ვიცი! — მიაძახა ერმილეს და ეზოში შეირბინა.

ერმილემ უცებ შეიგნო: ტასი გაფრენილი ჩიტი იყო მისთვის.

ლურჯი ხალათი

დაინტერესებული თვალი ადვილად იცნობს, ვინ არის მისკენ მომავალი უცხო კაცი, რომელსაც სახე გაუპარსავს და თმა მოუშვია, თავზე კეპი ახურავს, ან პანამის ფართო ქუდი, შავი ინდიგოს შარვალი, საყელოგადმოკეცილი ლურჯი ხალათი ფართო სახელოთი და წელზე ტყავის ქამრით. ხელში მოკაუჭებული, გახვეწილი შვინდის ხელჯობი უჭირავს ვერცხლის მონოგრამით. გულჯიბზე ლითონისთავიანი წითელი ფანქარი აქვს ჩამობნეული.

— ვინ არის ეს კაცი?

— სოციალისტია.

— არა, ანარქისტია!

— რას ამბობ, ნამდვილი სოციალ-დემოკრატია.

— სემინარიელი იქნება უთუოდ.

ყურს მოჰკრავთ ასეთ საუბარს მასზე. ნამდვილად ამ კაცს სემინარიში არასოდეს არ შეუხედავს. სოფლის ორკლასიან სკოლაში სწავლობდა. ცოტა რუსული ენა ესმოდა. ერთ დღეს მოეპრიანა და უცხოეთის გემს გაჰყვა. რამდენიმე წელს არ გამოჩენილა სამშობლოში. არ იფიქროთ კაპიტნის თანამდებობას ასრულებდა იგი გემზე, ან მეცნიერი მკვლევარის ადგილი ეჭირა, არა, ასეთებიდან შორს იყო, თუმცა სურვილი დიდი ჰქონდა. უბრალოდ რომ ეთქვათ, ლაქიის თანამდებობა ჰქონდა. მას მუდამ თეფშებთან, დანა-ჩანგლებთან, მზარეულთან და სუფრასთან ჰქონდა საქმე. მაგრამ, ნათქვამია: კაცს ნიჭი მიეცი და ორმოში ჩასვიო, ასე ითქმის ამ კაცზე. წლობით უამრავ მგზავრებთან ტრიალში ცხოვრების ბევრი ავ-

კარგი შეისწავლა. ინგლისურ ენაშიაც გაიწაფა. ბოლო ხანებში ის ინგლისელებისაგან არაფრით განირჩეოდა თავისი გარეგნობით. გემზე მოსამსახურე ინგლისელები მას მაინც ბერძენთა მოდგმას მიაკუთვნებდნენ და ხუმრობით დიოგენუსს უწოდებდნენ. ჩვენ კი ამ კაცს დოროთეს ვეძახით.

დიდი ხანი არ არის, რაც დოროთემ ინგლისის გემი მიატოვა და ინგლისური ტანისამოსის მაგივრად ლურჯი ხალათი ჩაიცვა. ამის მიზეზი, თურმე ფრიად სერიოზული შემთხვევა იყო. თვითონ დოროთე ასე მოგვითხრობს ამ შემთხვევას:

„ბალტიის ზღვაზე მოგზაურობის დროს, 1901 წელს, ზაფხულში, ფინეთის ერთ-ერთ ნავსადგურში გავიციანი უცხოეთში მიმავალი რუსი ემიგრანტები. მათ შორის ერთი ქართველი, განათლებით სემინარიელი. დიდი ხანია ქართული სიტყვა არ მსმენოდა. ერთ დღეს განთიადისას გემბანზე ავედი, ვხედავ, ეს ემიგრანტი მარტოლმარტო გადასწოლია მოაჯირს, ნაღვლიანი თვალებით მისჩერებია აცისკროვნებულ აღმოსავლეთს და ნელი ხმით ღიღინებს: „მირბის, მიმაფრენს უვზო-უკვლოდ ჩემი მერანი“. გული ამოფეთქდა. უბრალო კაცი ჩანდა, როგორც მე ვარ ახლა ლურჯ ხალათში. ქართული სიტყვა რომ მომესმა, ვერ მოვითვინე, მივედი და გადავეხვიე. იცოცხლეთ, იმასაც გაუხარდა, სულმა სული იცნო და დავემგობრდით. ორი თვე მოგვიხდა ერთად მგზავრობა. უნდა გამოგიტყდეთ, ცოტა არ ესიამოვნა, როცა ჩემი თანამდებობა გაიგო. „აფსუსია, ქართველი კაცი და ლაქია!“

განა მე მინდოდა ლაქიობა? სილატაკეს გავეჩქეცა. ვიფიქრე, უცხოეთში რაიმე ბედს წავაწყდები და კაცი გამოვალ-მეთქი. მაგრამ რის ბედი! სურვილი ერთია და ცხოვრებას თავისი გზა აქვს.

— არც ასეა, მეგობარო, — შემაჩერა ემიგრანტმა, — სურვილი ადამიანის საუკეთესო დამხმარე საშუალებაა. ადამიანებს რომ თავიანთი ადამიანური სურვილები არ ჰქონდეთ, ისინი ჯოგით გაწყვებოდნენ დროთა მდინარეებას.

— მართალია-მეთქი, — გულუბრყვილოდ დავეთანხმე. სხვა რა ჩარა მქონდა, როცა განათლებული კაცი მიმტკიცებდა: სურვილს ხან ზესკნელში აპყავს ადამიანი და ხან ქვესკნელში ჩაპყავსო. ორივე შემთხვევაში, ახლა მე თქვენ მოგმართავთ: სურვილის გარეშე რა იქნებოდა ადამიანი? მეც ადამიანურმა შეგნებამ და სურვილმა და-

მაბრუნა ჩემს სამშობლოში. მე არ შევნატრი ახლა ადვოკატების
თანამდებობას, არც მომრიგებელი მოსამართლის სავარძელი მაინ-
ტერსებს, არც „წმიდა მამების კვერთხს“ ვუკმევ გუნდრუქს. გან-
ებამ გამაჩინა თავისუფალ ადამიანად, რად უნდა გავზღე სხვისი
კერძი? დებო და ძმებო, გამომყევით, პირველი ავალ ბარკადებზე.
ვიბრძოლოთ თავისუფლებისათვის. თქვენც ხომ გიყვართ თავისუფ-
ლება?

ასე მიმართავდა ხალხს დოროთე. დილით თმას რომ გადაივარ-
ცხნიდა, სადამომდე შინ არ ბრუნდებოდა. სადაც ხუთი კაცი შექუჩ-
დებოდა, დოროთეც იქ იყო ლურჯი ხალათით, ჯოხზე დაბჯენილი.
მრავალი ქართული ოჯახი გაიჩინა დოროთემ პატივისმცემელი. მის-
თვის არ იყო საჭირო სამზარეულოზე ზრუნვა, არც სამიკიტნოში
ლოთებთან სადილობა. ყველა მოლიბერალო დიასახლისი თავის
ოჯახში ეპატიყებოდა ამ „ენავარდიან“ კაცს. ასე ეძახდნენ მას, რო-
მელსაც ახალი ყურნალ-გაზეთები ილიაში ამოდებული დაქჷონდა
ყველგან.

განსაკუთრებით ბავშვებს უხაროდათ დოროთეს სტუმრობა. ყა-
ვილ-ხივილით ხედებოდნენ „ძია დოროთეს“.

დორეთე, როცა ოჯახის უფროსებთან მოათავებდა საუბარს,
სადილის შემდეგ მიწევებოდა ტახტზე და ბავშვებს ათასი ფერებით
მოუთხრობდა მისი მოგზაურობის ამბებს ოკეანეს კუნძულებზე. ხან
ჩემს კუკის თავგადასავალს უამბობდა, ხან რობინზონ კრუზოზე
მოუთხრობდა; ხან „ბიძია თომას ქოხს“ წაუკითხავდა რუსულად და
გადმოუთარგმნიდა ქართულად. ბოლოს გაშლიდა რუკას და ფანქ-
რით მოხაზავდა, სად რომელი ქვეყანა მდებარეობდა. უყვარდა გა-
რჩაბლდზე ლაპარაკი. თვალები უბრწყინავდა, როცა იტალიის გა-
თავისუფლების ამბავს მოყვებოდა ხოლმე.

— თქვენც გაიზრდებით და იბრძოლებთ საქართველოს თავისუ-
ფლებისათვის.

ბავშვების სათუთ გულზე ფაქიზად იწერებოდა „ძია დოროთეს“
ნამბობი. რამდენჯერ სთხოვეს დოროთეს შესულიყო პარტიაში.
მაგრამ დოროთემ უარი განაცხადა.

— მე უბრალო ადამიანი ვარ, არ ვიცი პარტია. ნამდვილი რევო-
ლუციონერი ვარ. ვიბრძოლებ ყველასთან, ვინც დაამხობს თვით-

მყრობელობას. პარტიულობა არ მიყვარს. ინგლისის ტრედუნიონისტების პროგრამა უფრო მომწონს.

— რა გაეწყობა, სინდიკალისტი ყოფილხარ! — აჯავრებდნენ ერმილე, გოგილო და ნიკიტა. მაინც უყვარდათ ამხანაგებს დოროთე. თუ რაიმე საღამო-წარმოდგენა გაიმართებოდა „ახალი საქმისათვის“, დოროთე იმწამსვე გაანადღებდა ბილეთებს თავის „მოლიბერალო დამებში“. ასე ეძახდა იგი ნაცნობ დიასახლისებს.

გვიანდებოდა ხალხში გამათავისუფლებელი მოძრაობის დაწყება. დოროთეს მოთმინება ეკარგებოდა, თავს ვერ იქერდა. ერთ დღეს მეგობრის ოჯახიდან გამოვიდა ოდნავ ნაღვინევი. თანც იმ დღეს გოგილოს ექთვა მისთვის, თებერვლის გაფიცვა დაიწყება როტშილდის ქარხანაშიო. დოროთე არაჩვეულებრივად იყო გამზიარულებული. მარინეს გამზირზე ლეევან გურიელი შემოხვდა დოროთეს. ლევანს ვაშლომიძეც მოსდევდა. დოროთეს არ ესიამოვნა მათი შეხვედრა, მაინც მიესალმა. ლევანმა შორიდანვე შენიშნა, დოროთე ნაღვინევი იყო. შეაჩერა და კბილების ღრუებით ჰკითხა:

— ბრძენო დიოგენუს, როგორ არის ქვეყნის საქმეები? ამბობენ, კაცო, ჩქარა როტშილდის სიმდიდრეს გაგვინაწილებენო, მართალია?

გურიელს უნდოდა ესარგებლა დოროთეს სიმთვრალით. იქნებ წამოროშოს რამეო.

დოროთემ ხელჯოხის მოკაუტებელი თავი გურიელის ხმალს გამოსდო, ზევით ააქნია და ცინიკური ღიმილით უთხრა:

— როტშილდის სიმდიდრე არც თქვენ დაგწვავს პირს, მაგრამ ერთი ეს მიბრძანე, თავადო, ეს ძაღლის სახიფი¹, რომ არ გეკიდოს წელზე, კარგი იქნებოდა. ხმალო თქვენს პაპებს მტრების გასაგმირავად ესაჭიროებოდათ. თქვენთვის აფსუსია. ჩემი რომ იყოს ეს ხმალი...

— რას იზამდი?

— ჰმ... ისე მეკითხებით, თითქო ბალდი ვიყო.

— მაინც?

— მართალი ვითხრათ? პირველად მელიას წავაჭრიდი თავს. — უთხრა დოროთემ და ვაშლომიძეს შეხვდა, რომელსაც ხანჯალი ნა-

¹ ძაღლის სახიფი — გრძელი ჯოხი, ძაღლს ჰკიდებდნენ კისერზე, რომ შარაგზაზე არ გადამხტარიყო.

ხევრად ამოეშინებოდა ქარქაშიდან და გურიელს შესცქეროდა თვალებში. ლევანმა თვალით ანიშნა როსტომს. ვაშალომიძემ ხანჯალი ჩააგო.

— ოხუნჯებს როდი ელაპარაკებიან, — ბრაზით თქვა გურიელმა, — მას ალაპარაკებენ.

დოროთეს არ გაუგონია ლევანის უკანასკნელი სიტყვა.

არ გასულა სამი დღე გურიელთან შეხვედრის შემდეგ, დოროთეს ბინაზე გამოცხადდნენ პოლიციელები. ჩქარა მოეფინა ბათუმის საზოგადოებას „დიოგენუსის“ დაპატიმრების ამბავი. დოროთე არ შემკრთალა, საჭირო ნივთები შეკრა და ამაყად გავიდა ოთახიდან. წინასწარ იცოდა დოროთემ, მისი გზა ციმბირისაკენ მიემართებოდა. დოროთეს დაპატიმრებამ არასასიამოვნო გავლენა მოახდინა ამხანაგებზე.

— ფრთხილად, მახარე, — აფრთხილებდა ერმილე მის გაზრდილს.

ნინიძე შეშინებული იყო. ნეკრესის ქარებიანს საღ ჰქონდა მოსალოდნელი რეპრესიების თავი. ოლომფრე, გოგილო და ნიკიტა ნირს არ იტეხდნენ. სასწრაფოდ აკერინებდნენ მაგდას საგაზაფხულო ლურჯ ხალათებს. ერმილემ ყველას დაასწრო ლურჯი ხალათის ჩაცმა და თმაც ოდნავ მოუშვა. ყველაზე გვიან მახარეს ხვდა წილად ლურჯი ხალათის შეკერვა. მაგდას არ ეცალა, ლურჯ ხალათებს კერავდა. ყველა დამკვეთი აჩქარებდა. განთქმულ ფართლელის მალაზიებში გამოილია ცინდელის ლურჯი სატინი. ლურჯი ხალათი, გულზე მიბნეული წითელი ვარდი, ან წითელი მიხაკი, აგრეთვე წითელი ცხვირსახოცი გულისჯიბეში ამოწეული, — მაშინ ასეთი მორთულობით იცნობდით რევოლუციონერ სოციალისტს.

დოროთე აღარ ჩანდა ბათუმის საზოგადოებაში, მხოლოდ დოროთეს სახსოვრად დარჩა ახალგაზრდობას ლურჯი ხალათი.

მახარესთვის სახიფათო გახდა ლურჯი ხალათის შეკერვა. ტასიმ გაიცნო თუ არა მახარე, გული აენტო ვაჟკაცის სიყვარულით. ტასი ესვეწებოდა მაგდას, ხალათის შეკერვა დაეგვიანებია. მაგდას გა-

მოცდილი ჰქონდა პირველი სიყვარულის აღმოდება. ებრალებოდა ტასი. ხან სახელოს მოარღვევდა, ხან საყელოს, ხან გადადებდა საყერავს და ხუთ წუთში ცხელ ხაჭაპურს გამოიტანდა, სუფრას გაშლიდა. მაღიანად შეექცეოდა მახარე გულლია მასპინძლის მორთმეულს.

ტასი გიტარას აქლრიალებდა და მომხიბლავად მღეროდა:

„ჩემი გული შენ მოგიკლავს“...

მახარე ამ დროს განგებ სხვა ამბავს მოყვებოდა, საპატიო ადვილზე ერმილეს ახსენებდა. მაგდას უცქეროდა, ტასის ქურდულ მხერას შეაპარებდა. ერმილეს სახელი ტასის ცივ ღიმილს გვრიდა. მახარე დარწმუნდა, ერმილე ტყუილად იწვოდა ტასისათვის.

ტასი გამოიცვალა. ესლა აკლდა, მიყვარხარო, ეთქვა მახარესათვის. მაგდა აფრთხილებდა:

— სირცხვილია, დადინჯდი, პირველად ვაქმა უნდა გამოგიცხადოს სიყვარული. თუ უყვარხარ, ასეც მოიქცევა.

— მე რომ ვუთხრა მიყვარხარ-მეთქი, რა იქნება?

— ეს არ არის მიღებული. არ გაბედო. უარი რომ გითხრას, ხომ შერცხვები.

დადარდიანდა ტასი. დღემდე ცინცხალი თვალები დაებინდა. მთელი დღეები მოწყენილ მელოდიებს მღეროდა.

ხან როლებს იზეპირებს. შეყვარებული ქალიშვილის გრძნობები ერთიორად იზრდება სცენაზე. ხან ცრემლში პოვებს ტასი თავის არტისტულ სახეს, ხან ალურსიან ღიმილში ნარნარებს იგი, ხან მაღალი იდეით აღფრთოვანებული ყოველივე ინტიმურს ივიწყებს და გმირი ქალის სახით ევლინება სცენიდან საზოგადოებას. ჩქარა გაითქვა ნიჭიერი მსახიობის სახელი. კარგად შეიგრძნო ის, რაც კეთილშობილურია ადამიანისათვის. მაინც ვერ შეძლო სიყვარულის გაღვივება მახარეს გულში. მახარე ისევ თავის „თვალის სინათლეზე“ ოცნებობდა, ისევ დია აგონდებოდა — ჯამუშის ქალიშვილი. „ეს ასე მოხდება, — ფიქრობდა მახარე, — დია შეიგნებს თუ არა მამის უმსგავსო საქციელს, უარყოფს ხალხის მოღალატე მამას და რევოლუციონერებს მოგვემხრობა. უთუოდ ასე იქნება“. არ დაეჭვდა მახარე თავის ნაფიქრში. ამ გაზაფხულზე ეშურებოდა დიდი ხნით უნახავ დიასთან შეხვედრას. როგორც იყო, მოათავა მაგდასთან სიარული. ჩაიცვა ლურჯი ხალათი და გულის ჯიბეზე ფანქარი გაიკეთა. შვინდის ხელჯოხის ტარებაც დაიწყო მახარემ, ხელჯოხა

განსაკუთრებით ღამით ესაჭიროებოდა ქუჩებში სიარულის დროს. დაეაქაცდა და გალამაზდა. თვალში ეცხლი მოემატა. ახლა უფრო ძლიერად აღეძრა მახარეს დიასთან შეხვედრის სურვილი. კიდევ ერთი თვე და... მახარე გაუმხელს დიას დღემდე დაფარულ სიყვარულს.

თ ე ა ტ რ ი

როშტილდის ქარხნის ახალგაფიციული მუშები ჯგუფ-ჯგუფად შემოდოდნენ თეატრში, უკანა სკამებს იკავებდნენ და დაბალი ჩურჩულით გაცხარებული მსჯელობდნენ გაფიცვის მსვლელობაზე. თებერვლის გაფიცვებს არ მოჰქონდა მუშებისათვის კარგი შედეგები. პოლიციელები ყოველ დღით მორეკდნენ ქარხანაში უმუშევარ ბოგანოებს და გაფიცული მუშების მაგიერ ამუშავებდნენ. არც აგიტაცია, არც პროკლამაცია არ მოქმედებდა მათზე. შეუგნებლად ხდებოდნენ ბოგანოები შტრეიკბრეხერებად. პოლიციელები გაფიცვის წეთაურებს დაეძებდნენ. გაფიცულ მუშებში ერთსულოვნება ირღვეოდა. ქარხნის დირექცია გაფიცული მუშების მოთხოვნილებებს არ აკმაყოფილებდა. ბოლოს ხელმძღვანელი ორგანიზაცია იძულებული გახდა ხელი აეღო გაფიცვის მოწყობაზე.

— თუ ბოგანოები დარჩებიან ქარხანაში, წაგებული ვართ და სამერმისო საქმესაც გავაფუჭებთ, — ამტკიცებდა ერმილე. თეატრის კუთხეში ისინდნენ გოგილო, ოლომფრე, ნიკიტა. ნინიძე ერმილეს ედავებოდა. ის წინააღმდეგი იყო მუშაობის განახლებისა. მათ შორის ტრიფონიც ჩამჯდარიყო. ტრიფონი ჯერ კიდევ აუხდელ მუსლინის წითელ ფარდას ანთებული თვლებით მისჩერებოდა. ცხრისინახევრამდე აგვიანებდნენ წარმოდგენის დაწყებას. მუშები არ ჩქარობდნენ, მშვიდად სწევდნენ თამბაქოს და განაგრძობდნენ საქმიან საუბარს. წინა რიგები ხალხით ავსებულები... ესენი ჰიესა „დაძმას“ მოეზიდა თეატრში. ერთმანეთის მისალმებით ირთობდნენ თავს. აქა-იქ მარტოხელა ქალები ჩამომსხდარიყვნენ კენტად და ამთქნარებდნენ. მახარე წარბშეკრული იჯდა ერმილეს გვერდით. უგუნებობა ემჩნეოდა. შტრეიკბრეხერებზე ფიქრობდა. აგიტატორის გულში გაღვივებულმა ეცხლმა ვერ გაარღვია ბოგანოების თვლებში ჩაქამებული სიბნელე, ვერ მიაღწია. მათ ტვინამ-

ღე მახარეს სიტყვამ. „ო, რა ძნელი ყოფილა ადამიანის შეგნების გარდაქმნა. აანთებ კოცონს, ცამდე გაანათებ ბნელ ღამეს, მაგრამ ვერ გაანათლებ ზოგიერთი ადამიანის ჩლუნგ გონებას“, ბორგველა ფიქრებში მახარე. ამ დროს თეატრში გაისმა დეზების ყლარუნი და ხმამაღალი სიცილი. ყველამ იქით მიიხედა. ეს ლევან გურიელი მობრძანდებოდა თავისი ავანჩავანით. გაიარეს პარტერი და წინა რიგში დაბრძანდნენ. მათ დანახვაზე მახარე რაღაც ამპარტავნულმა ეინმა აიტანა. წამოდგა, ხელში კობხად ექ-რა ქუდი და ხელჯოხი. წინა რიგში გაიარა. გურიელს გადახედა, ვაშალომიძეს თვალები შეანათა და განის კარიდან ფოიეში გავიდა. ლევანმა ირიბად გადახედა ევროპულად ჩაცმულ უცნობ ახალგაზრდას, მერე როსტომს ჰკითხა:

— ვინ არის ეს ამპარტავანი ახალგაზრდა?

ვაშალომიძეს ერთი შეხედვით ეცნაურა მახარე. სადღაც უნახავს ეს ბიჭი. სად ნახა, ვერ მოისახრა. არ მოაგონდა საწყალი ბეგლარ მანთიძე. ან როგორ იფიქრებდა, ბეგლარის შვილი იქნებოდა ასეთი მშვენიერი ვაჟკაცი. როსტომმა თავი გააქნია. ერმილემ თვალი გააყოლა მახარეს, არ მოეწონა ურიადნიეის აბლოს მისი ამაყი გავლა; წამოდგა და მახლობელი კარიდან თვითონაც გავიდა ფოიეში. მახარე იდგა სვეტიცით ერთ ადგილას. ერმილემ ხელი გაუყარა, ორივენი ფოიეს ბოლოში გაჩერდნენ, საიდანაც პირდაპირ მოჩანდა ლევან გურიელი. იატაკზე დაბჯენილ ხმაზე დაყრდნობილი, ხან ვაშალომიძეს ეჩურჩულებოდა რაღაცას და ხან მის გვერდით მჯდომს, ქალაქის ბოქაულს.

მახარემ ხელი დაუქირა ერმილეს და აღმფოთებით თქვა:

— მე უნდა მოვკლა ეს გაიძვერა ჯაშუში, — როსტომზე ანიშნა, — გადაეწყვიტე, ქვეყნის სირცხვილიდან გავათავისუფლო ის მშვენიერი გოგონა. დიას მამაა ეს არამზადა. მე მიყვარს დია. კეთილი ქალიშვილია, მიყვარს იგი. უნდა გამოგიტყდე, მიყვარს ჯაშუშის ქალი.

— მახარე, დღეს ველარ გცნობ, რატომღაც არ მომწონს ამადამ შენი საქციელი. შევიდეთ დარბაზში, აჰა, მეორე ზარია.

მახარე დანებდა ერმილეს სიტყვას. პაპიროსის ნამწვეები გადაადგდეს და ორივე დინჯად შევიდა დარბაზში. მახარე ბიძია ტრიფონის გვერდით დაჯდა. მოიკითხა საყვარელი ოსტატი.

მაყურებელნი კმაყოფილი გამოვიდნენ თეატრიდან. მიდიოდნენ ქუჩაში ჭგუფ-ჭგუფად და თავიანთ შთაბეჭდილებებს უზიარებდნენ ერთმანეთს.

— ანტონი შესანიშნავად თამაშობდა გაიოზის როლს, — ამბობდა ერთი.

— იშვიათი გაიოზია, — ადასტურებდა მეორე.

იწუნებდნენ ოტიას როლის შემსრულებელს.

ტასიზე ერთხმად ამბობდა ყველა, რომ ეს გოგონა კარგი მსახიობი დადგებოდა. ტასიმ უცებ მოიპოვა ხალხის თანაგრძნობა.

— ნამდვილი დრამატული ხმა აქვს, — ლაპარაკობდა ვილაც.

— კარგად შეასრულა მარინეს როლი, — იწონებდნენ ქალები.

ერმილე დელავდა ტასის ხსენებაზე. თვითონ თავის აზრს არ ამელავენებდა. ტასი უკვე მოსულიყო შინ, ხის დიდი ჭამი გამოეტანა ტალავერში და სცენაზე მიღებულ ყვავილებს წყალში აწყობდა. ტასის კაბის ღილები გაეხსნა, მთვარის შუქზე თეთრად ქათქათებდა. საფე გულ-მეკრდი. გაზაფხულის ნიავი მსუბუქად უწეწავდა თმას. ყვავილში თითქოს მახარეს თვალები ჩაეხატა განგების ხელს. მახარეს დასტრიალებდა ტასის ფიქრები. ჭერ კიდევ თებერვლის ბოლო დღეები იდგა, მაგრამ არაჩვეულებრივად თბილოდა იმ წელს ზღვისპირეთში. გაზაფხულივით თბილი ღამე სუნთქავდა. ნიავს უხვად მოჰქონდა მიმოზების სურნელი. ერმილე მარტო რომ ყოფილიყო, ტასის კიშკართან შეჩერდებოდა, მახარე გრძნობდა ამას და სხვა საინტერესო ამბებზე გადაჰქონდა ერმილეს გულისყური. ხელი გაეყარა მკლავში და უიმედო სიყვარულით გულმოკლული მეგობარი შეუმჩნევლად მიყავდა შინისაკენ.

მაგდას ღრმად ჩასძინებოდა. ტასის თვალს ძილი არ ეკარებოდა. თეატრში შესვლის დროს თვალი მოჰკრა მახარეს, კინალამ დაავიწყდა როლი. ახლა მთვარეს უცქერის ტასი, სკამლოგინზე ჩამომჭდარა და მახარეს სახე ეჩვენება. რა ბედნიერი იქნებოდა ტასი ახლა, მახარე რომ უჯდეს გვერდით. როგორ ფრთხილად მოხვევდა ხელს. თავს გულზე მიადებდა და სასოებით ეტყოდა: „შენი მონა ვარ, შენზედ მლოცველი, შენი ერთგული... შენი!..“

ატირდა ტასი. ცრემლებმა შეება ვერ მოჰკვარა. მთვრალივით

წამოდგა, ბარბაცით შევიდა ოთახში. კარის კრიტიკმა მაგდა გამოადგინა.

— რატომ აქამდე არ გძინავს, ტასი?

— არ მეძინება. გადავწყვიტე თავი მოვიკლა.

მაგდა გაფითრებული წამოჯდა ლოგინზე.

— უგუნურო, უკეთესს რას იტყვი!

— მეტი არ შემიძლია. მახარე ყურადღებას არ მაქცევს.

— სისულელეს თავი დაანებე.

— ნუთუ ასე ულამაზო ვარ?

— უკეთუ ხარ! აქ მოდა, ჩემთან დაწეკი. იცი, ანტონმა რა მი-
თხრა შენზე? სახელოვანი მსახიობი გახდებო. რა გაქვს საღარ-
დელი?

— სხვა გულს ვერ ჩავიდგამ.

— დამშვიდდი, დაიძინე. ვნახოთ, ხვალინდელი დღე რას მოგვი-
ტანს. იქნებ მახარემ თვითონ შეგიყვაროს. ფიქრობ ხაქაპურზე და-
პატიყო მისი ამხანაგებით.

— ამხანაგები რა ოხრად მინდა.

— სულელო, ამხანაგები საჭიროა სახელის მოსახვეჭად.

— სახელის მოსახვეჭად... კარგი ამბავია! მერე სიყვარულს გა-
მომიცხადებს თითო-თითოდ ყველა. მე სკივრი არა მაქვს, სად შე-
ვინახო ამდენი ამხანაგების სიყვარული? სამი გული უკვე მიდევს
ყუთში, სასაცილოა, სამ სხვადასხვა მიჯნურის წერილში ერთი და
იგივე წერია: ყველას ჩემი გაცნობისთანავე გული ასტყენია. დას-
წყევლოს ღმერთმა. მე მარტო მახარე მიყვარს. როდის დაპატიებ?

— კვირას.

— კვირამდე რამდენი დღეა?

— ხუთშაბათი, პარასკევი, შაბათი.

— ო, რა შორს არის.

მაგდამ სასთუმალთან დაკიდებული ოქროს ძეწკვიანი საათი ჩა-
მოიღო. ეს მაგდას შარნა იყო, რგოლის ბეჭედი და საათი. ახსოვს:
როგორ თრთოდა მაგდა მაშინ, როცა საქმრომ პირველად ჩამოჰკიდა
ეს საათი გულზე. ბეჭედს მუდამ ატარებს მაგდა. საათი კი ტასისა-
თვის სურდა მიეცა საჩუქრად. ერთხელ შეესწრო: ტასის კისერზე
შემოეხვია ოქროს ძეწკვი და სარკეში იხედებოდა. ახლა კარგი სა-
ბაბი ჰქონდა მაგდას, რომ ტასი რითიმე დაემშვიდებია.

— აჰა, ჩემი ოქროს საათი შენთვის მიჩუქნია. გამომართვი.

ტასი ცოტა შეყოყმანდა, არ მოელოდა ასეთ დიდ საჩუქარს დისაგან, რომელსაც ერთი საათის მეტი არავითარი სიმდიდრე არ გააჩნდა, მაგრამ სიხარული ველარ დაფარა და უცებ სტაცა ხელი, გულზე მიიხუტა და სარკეში ჩაიხედა. სარკეს პირდაპირ, ფანჯრიდან ანათებდა მთვარე. თეთრ გულშეკრდზე აბრწყინდა ოქრო და ტასის ყველაფერი დაავიწყდა. მოყვა თავისებურ ხტუნვას და ცეკვას.

— ჰაი, შე ალქაჯო, — გაიცინა მაგდამ, — ხომ ჩქარა დაგავიწყდები დიდი სევდა?“ მართალი თქვი: ახლა ეს საათი უფრო გიყვარს, თუ მახარე?

ტასი შედგა. უცებ დაიხარა, დას მოეხვია და აცრემლებულმა ლულულვით უთხრა:

— ამ საათმა იმიტომ გამახარა, რომ მახარეს მოვეწონო. ხომ დაპატიებ?

— დავპატიებ.

სულის ზამოზმი

მომხიბლავი მთვარის ჯადოსნური სხივი ლევან გურიელის ბოროტ სულშიაც შეპარულიყო. იჯდა ფანჯარასთან, მკლავები მაგიდაზე დაეყრდნო და დისკოგაბადრულ მთვარეს მისჩერებოდა. გარეთ ნაზამთრი ხეები ქანდაკებასავით იდგნენ. კვიპაროსებს ცისკენ აეტყორცნათ ხუჭუჭი თავები. არ ისმოდა ზღვის შრიალი. ქუჩებთან ერთად ბუნებაც მიდუმებულებოდა. ღრმად ჩასძინებოდა ქალაქს.

ცერად შემდგარ თოფის პირზე თვლემდნენ ღამის გუშაგები. არ ეძინა მხოლოდ ოლქის ურიადნიკს.

რაღ სტენდა ღამეს, რა აწუხებდა? იქნებ კეთილშობილურმა გრძნობამ გაიღვიძა მის გულში, იქნებ როტშილდის ქარხნის მუშების მდგომარეობა აღონებდა?

ეგებ სამშობლოზე ოცნებობდა? იქნებ რუსეთის იმპერატორის უღელქვემ მკენესარე საქართველოს ბედი ადარდებდა?

არა... სისონა დარჩიას მკვლევლობის მონაწილეს, საერობო ყარაულის უფროსის მემკვიდრეს, სიკეთის გრძნობა სამუდამოდ დაეხშო.

მაშ, რად იხედებოდა მთვარიანი ღამე მის სულის ქაობში?

„ოტია ჯოლიას“ საყვარელი გულში ჩაეარდნოდა და ვნებებო აეშალა მისთვის. წარმოდგენის შემდეგ თეატრის კიბეზე იდგა გურიელი, როცა ტასი ჭეირანივით გამოეარდა თეატრიდან და კიბე ჩაირბინა. მკლავით თაიგულები მიჰქონდა.

ტასის თვალები ისარჩევით მხოვდა გულში გურიის მთავრის შთამომავალს.

კ ო მ ი ტ ე ტ ი

პოლიციელები გაფაციცებით ეძებდნენ როტშილდის ქარხანაში მომხდარი არეულობის მეთაურებს.

ოლქის ურიადნიკი, გურიელი, ოქროს აჩხრიალებდა.

ვაშალომიძე მელიასავით დაძვრებოდა ყველგან, უბით ოქრას ფული დაჰქონდა.

— ოქროს რა დაემალება, ბატონიშვილო! ოღონდ ოქრო იყოს და, — ამხნევებდა როსტოში გურიელს.

კომიტეტში სასწრაფო საყურადღებო საკითხი იდგა გადასაკრულად. გემი „ეკატერინე მეორე“ უნდა მოსულიყო იმ დღეებში ბათუმის ნავსადგურში და ამ გემით არალეგალური ლიტერატურა უნდა გადაეგზავნათ მაზლობელი ნავსადგურების მუშებისათვის.

მეორე უფრო გადაუღებელი საკითხი მოითხოვდა კომიტეტიდან დიდ პასუხისმგებლობას. დღითიდღე იზრდებოდა მღელვარება ბათუმის მუშებში. პატარ-პატარა ნაკადები ერთ დიდ მდინარედ აპირებდა აღიდებას, რომელსაც უნდა გადაეღაზა ნაპირები და მთელ ქალაქს მოსდებოდა. ეს იყო მოსალოდნელი დიდი დემონსტრაცია. ეს საკითხი გადაიდო მეორე სასწრაფო სხდომისთვის.

სახიფათოდ მიაჩნდათ არალეგალური ლიტერატურის გადატანაც. ამისათვის საჭირო იყო ქალი, რომელზედაც ეჭვს ვერ მიიტანდნენ ჟანდარმები. ჩემოდანი არც ისე დიდი იყო. თავისუფლად შეეძლო ქალს დაეჭირა ხელში. ქალი ბევრი იყო ბათუმში, უნდა გამოენახათ მათ შორის სანდო და გონებაბაზვილი.

— ამხანაგებო, როგორც ჩანს, ჩვენი მაგდა კეთილშობილი ქა-

ლო, შრომისმოყვარე და პატიოსანი. გავანდოთ მაგდას საიდუმლო, — წინადადება შემოიტანა გოგილომ.

— კი, მაგრამ..

— მაგრამ რა?

— ის რომ, მაგდა მარტო არ არის.

ერმილემ წარბები შეყარა: „ტასის რატომ შეხედეს უნდობლად?“ — გაიფიქრა და ცუდ გუნებაზე დადგა.

მახარეს არ გამოეპარა ერმილეს გულის ნაგრძნობი.

— ამხანაგებო, — დაიწყო მახარემ, — მაგდა უთუოდ სანდოა და მისაღები ჩვენს წრეში. მაგდა დიდად გამოგვადგება ჩვენს ფარულ საქმეში. მაგრამ ტასიმ რა დააშავა? რატომ გვგონია ტასი ვერ შეგვინახავს საიდუმლოს?

— ტასი ჭერ ბავშვია, — დაიცვა ოლომფრემ თავისი აზრი.

— რა ვუყოთ, რომ ახალგაზრდაა, — მორცხვად განაცხადა ერმილემ და სახეზე ზაფრანის ფერი აეკრა. კიდევ უნდოდა ეთქვა რაღაც. ხველამ მოუსწრო.

ოლომფრემ შუბლზე ხელი გადაისვა. ეძნელებოდა რისი თქმაც სურდა.

— თქვი, ოლომფრე, დასამალი რა გაქვს ჩვენს ოჯახში, — შენიშნეს ზოგიერთებმა.

— არა. ისეთი არაფერია. მინდოდა მეთქვა, სიფრთხილეს თავი არა სტკივა-მეთქი. ცუდი ხმები დადის. ამბობენ, ჩვენი ტასი გურიელს ჩავარდნით თვალში. უმიზეზოდ ქარი არ აქროლდება.

ერმილეს ბაგე გაუთეთრდა.

ბიძია ტრიფონმა ჩიბუხი გამოიღო პირიდან, მონაწევი ბოლი გადაყლაპა და ცხვირიდან გამოუშვა. სიტყვა მოითხოვა, ულვაში გადაიგრიხა, სახეზე ღიმილი გამოეხატა.

— ურიადნიკს ბევრი ვინმე ჰყავს თვალში ჩავარდნილი. ერთი იმ ყმაწვილ ქალსაც ვკითხოთ, მას კი ჩაუვარდა გულში გურიელი?

— საქმეც ამაშია! — ასტეხეს ხარხარი სხვებმა.

— ტრიფონი მართალს ბრძანებს. ასე საკითხისადმი მიდგომა არ შეიძლება, — თქვა ნინიძემ, — ქალი საუკეთესო კედელია ჩვენთვის. რაც შეეხება ტასის, ის დიდად გამოსადეგი იქნება მომავალი მუშაობისათვის. ჩვენ უნდა ვეცადოთ, თუ ცუდ გზაზეა დამდგარი, შემოვაბრუნოთ. ამისათვის შესაფერად მიმაჩნია, გამოვყოთ ერთი

ამხანაგი, ქალებთან სამუშაოდ. ამ საქმეს კარგად მოაგვარებს ამხანაგი სიბილო, — პედაგოგი კაცია, იმავე თეატრის მუშაკი, ვფიქრობ, თეატრი მთლიანად ჩვენს მხარეზე გადმოვიყვანოთ.

ამხანაგებმა კვერი დაუკრეს ნინიძის წინადადებას.

წითელი სხვირსახოცი

კვირა დღე იყო. ბათუმის ნავსადგურში ხალხს მოეყარა თავი.

მზე ანათებდა დასავლეთის ჰორიზონტს.

წყნარი ზღვა იისფრად ლაპლაპებდა.

მშვიდი შეღამება მსუბუქად ესალბუნებოდა გულს. შორს, ტალებში ირწეოდა გემი „ეკატერინე მეორე“.

— შეხედე, ტასი, რა შეედრება ბუნების ამ სილამაზეს, რამდენი სითბო და სიკეთეა ბუნებაში, რამდენი სიმშვენიერე... რაა მხატვრობა ცოცხალ ბუნებასთან შედარებით! ცოცხალი ბუნების ფერებში დაუღვევლი სითბოა, რაც თავისთავად შედის ადამიანის შეგრძნებაში, რაც გვახარებს და გვაცრემლებს. შეხედე, ცის ლურჯ ტატნობს, რა წარმტაცი სანახაობაა. რამდენი ოქროს ვარდი გაშლილა იქ, ადამიანის მიუწვდომ შორეთში. ჩვენ არა გვაქვს სულის სიმშვიდე, დაეტკბეთ ბუნების უთვალავ ფერთა მშვენიებით. მონის უღელი გვადევს კისერზე. გული მუდამ ბოლმით გვაქვს სავსე. ეეჰ, ჩემო პატარა მეგობარო, მომეცი ხელი, ერთხელ კიდევ მითხარი: შენი გულივით შეინახავ ჩვენს საიდუმლოს? მითხარი: შენც იბრძობე თავისუფლებისათვის?

— ვფიცავ! — გულწრფელად წარმოთქვა ტასიმ და აღარ დაასრულა, ვის ფიცავდა.

სიბილომ გაკვირვებით აყარა წარბები.

— ასეთი ფიცი არ გამიგონია! და კიდევ უფრო მეტი, არ არის დამაჯერებელი. უნდა თქვა ვის ფიცავ?

— ვის ვფიცავ? გითხრა? ვის სახელსაც ისე ვუვლი, როგორც დიდ საიდუმლოს.

— მოსაწონი პასუხია. მაგრამ ჩვენ ხომ მეგობრობა აღუთქვით ერთმანეთს?

ტასიმ უეცარი უსერხულობა იგრძნო მეგობრის წინაშე.

— ჩემო ძვირფასო, — წარმოთქვა დარცხვენით, — ჩვენ ხომ ყველაფერი არ გვითქვამს ჭერ, რაც მეგობრობას შეეხება.

— ერთი უნდა გახსოვდეს მუდამ: მეგობრობა ყველა გრძნობაზე მაღალი და ფაქიზი გრძნობაა.

— მემახსოვრება, — თქვა და ნელი ნაბიჯით ბაქანზე გავიდა. ის იყო გემი „ეკატერინე მეორე“ ნაპირს მოადგა, მეზღვაურმა ლუზა გადმოაგდო.

ტასი ღელავდა. დიდი საქმე ჰქონდა დაკისრებული: გემზე არალეგალური ლიტერატურა უნდა აეტანა ჩემოდნით. კომიტეტის წევრები შორიდან უთვალთვალეზდნენ. მხოლოდ სიბილო არ შორდებოდა მეგობარს.

ხალხი ირეოდა. ზოგი წამსვლელს აცილებდა, ზოგი მომსვლელს ზედებოდა. გემბანზე გადმომდგარიყვენენ მზისგან გარუჯული, სპილენძისფერი მეზღვაურები. გემიდან გადმოვიდა ერთი პატარა ტანის მეზღვაური. გულჯიბეში წითელი ცხვირსახოცი საჩინოდ ამოეწია. მეზღვაური გულდასმით ათვალეირებდა ბაქანზე მოძრავ ხალხს. ეს ის მეზღვაური იყო, რომელსაც მოელოდნენ ამხანაგები. ტასი მიუახლოვდა მეზღვაურს და წითელი ცხვირსახოცი გადაუგდო. მეზღვაური მივიდა ტასისთან და მაგრად ჩამოართვა ხელი. სანამ ხალხი ირეოდა, მეზღვაურთან ერთად ტასი გემზე ავიდა. თამამად აიტანა ლიტერატურით სავსე ჩემოდანი. არ გასულა ხანი, ტასიმ მგზავრებთან ერთად კისკისით ჩაირბინა გემიდან. გვერდით მომავალ უცხო მგზავრ ქალებს მახლობელივით ელაპარაკებოდა, იცინოდა, თითქოს ვიღაც ნაცნობს შეხვედროდეს — ისე ეჭირა თავი.

სიბილომ ძლივს ამოისუნთქა.

პორფილე, გოგილო და ნიკიტა ალტაცებით შეხვდნენ მხიარულად მოცინარ ტასის.

— განა მარტო თეატრის თვალია? ახლა რას იტყვის ნეტა ოლომფრე?

გურიელი და ვაშალომიძე არხეინად სეირნობდნენ ბაქანზე. როგორღაც ხალხში ლევანმა ვერ შენიშნა ტასი. შორს ვერ ხედავდა გურიელი.

ღამის ბინდი მოჰკიდებოდა ქალაქს.

სამხრეთის ცაზე ერთი ვარსკვლავი ციმციმებდა ობლად.

— და ის ვარსკვლავი შენა ხარ, ჩემო... — სიხარულით აღფრთოვანებული ეუბნებოდა სიბილო ტასის.

მარტის ცვალებადი დღე იდგა. ხან სუსხიანი ნიავქარი ამოიქრებოდა ზღვიდან, ხან აღმოსავლეთისაკენ მიმავალი ღრუბლების ქარავანი მიეფარებოდა მზეს.

შორს მოჩანდა დანისლული მთები.

დატყვევებული მუშები მოუთმენლად იცქირებოდნენ ყაზარმებიდან. მოუთმენლად მოელოდნენ ცხრა მარტის დილას. ამინდს აკვირდებოდნენ. მათ შიანი დღე უნდოდათ. მაგრამ მზე უხალისოდ იხედებოდა ალაგ-ალაგ გაცრეცილ ღრუბლებიდან.

ეს იყო 1902 წლის რვა მარტს. ბათუმის მუშათა უბნებში ჩუმი მღელვარება იზრდებოდა. ლეგალური მარქსისტები ჩუმ-ჩუმად მოუწოდებდნენ მუშებს: „დაწყნარდით, ბათუმში არაფერი არ დაიმალება... დაილუპებით...“

შავი ყორნებივით დასჩხაოდნენ ისინი ერთმანეთს და ხელს უშლიდნენ მუშათა სამართლიან გაფიცვებს.

კომიტეტში ფაციფუციით და მღელვარებით მზადდებოდა ცხრა მარტის დემონსტრაცია.

— ამხანაგებო, თუ ბრძოლაა, ბრძოლა იყოს, — მჭიდის შემართვით თქვა ერმილემ. — ვის უნდა ვუცადოთ, სხვა მოვა და გაგვიკეთებს ჩვენს საქმეს? თავიდან მოგვწყდნენ ეგ „დასელი მარქსისტები“, თავის ტყავს უფრთხილდებიან. არ დაუჯეროთ!..

— მაგათი აზრით ბედს უნდა ველოდეთ, — კოპები შეიკრა ილარიონმა, — ვუცქიროთ როდის დაცვივა მოწყალე ხელიდან მარგალიტები. კმარა ლათაიები. ვიცნობთ ვინც ბრძანდებიან ეგ ღია მარქსისტები. მაგათ სკამზე ბორძიკი ჩვენ არ გამოგვადგება.

— ჩვენ არ დავუჯერებთ არაფრის მაქნისებს, — თავისებური დინჯი ღიმილით წარმოთქვა ბიძია ტრიფონმა და უცებ პორფილესკენ მიიხედა, — თუ ძმა ხარ, პორფილე, მეც მათქმევინე: ერთი გახურებული რკინა უნდა შევუჩიჩხინო მაგათ, მაშინ მოვლენ ბრძოლის ექსტაზში.

ბიძია ტრიფონის ხუმრობაზე ყველამ გულთანად გადაიხარხარა.

ერთსულოვნად ამბობდნენ „ცხრა მარტი უნდა გახდეს კომიტეტში მუშათა სოლიდარობის დიად მოამბედ“.

ახალგაზრდა გურია

იღვიძებდა ახალგაზრდა გურია. გლეხებში სწრაფად ვითარდებოდა მემამულეების საწინააღმდეგო მოძრაობა.

ცხრა მარტის სისხლიანი დემონსტრაციის შემდეგ პოლიციამ დიდძალი მუშები გაასახლა ბათუმიდან თავიანთ სოფლებში. იმათგან უმრავლესობა გურულები იყვნენ. უგუნურ მოხელეებს ეგონათ ამით დააწყნარებდნენ ქვეყანას. მაგრამ რევოლუციონური მოძრაობა უფრო გაფართოვდა და გაიშალა. სოფლებში გაჩნდნენ ახალი ადამიანები, გაისმა ახალი სიტყვა, „ზიზლი თვითმპყრობელობას“, „ბოიკოტი მემამულეებს...“

ახლა საჭირო იყო ამ მოძრაობის სწორი გზით წარმართვა. ბათუმში მომუშავე გურულ მუშებს ჯერ კიდევ ცალი ფეხი გურიის მიწაზე ედგათ. ტყუილად როდი ამბობდა ერმილე „ორი გული მაქვსო“. სწორედ ეს „ორი გული“ მკიდროდ აკავშირებდა გურიის გლეხთა მოძრაობას ბათუმის კომიტეტთან.

კომიტეტში მზად იყო დამუშავებული ლოზუნგები, რითაც უნდა ესარგებლა გურიაში წამსვლელ აგიტატორს, ან ბათუმიდან გასახლებულ მუშებს.

გაზაფხული იფურჩქნებოდა, გლეხები მინდვრებისკენ იყურებოდნენ.

სხვადასხვა სოფლის მოწინავენი ყოველდღე მიდიოდნენ ბათუმის კომიტეტში, იღებდნენ მითითებებს, როგორ უნდა ემოქმედათ.

ერმილე ყოველდღე მოელოდა მირიანის ჩამოსვლას. ერმილეს და მახარეს სოფლიდან ჯერ არაფერი ისმოდა. თუმცა მერიაში ვილაც მემამულე აზნაური მოეკლათ, მაგრამ მკვლელობის მიზეზი სოფელს თვითონ მიეჩქმალა. აი, კიდევ ორმეთში ერთი თავადი მოეკლათ. ერმილე წარბშეხრილი იცქირებოდა სოფლისაკენ. არ მოსწონდა ნაადრევი ტყვიის ზუზუნი. მახარეც ყურს უგდებდა გურიის ამბებს. მახარე უფრო მოუთმენლად მოელოდა მირიანის ჩამოსვლას.

— თუ მირიანი არ ჩამოვა, თვითონ წავალ გურიაში, — მახარემ თავისი აზრი გაუზიარა ერმილეს.

— უფრო დიდი მემამულეები ჩვენს სოფლებშია. იქნებ მირიანი თვითნებურად აპირებს აჯანყების დაწყებას? ეს საკითხი ჩქარა

უნდა დავსვათ კომიტეტში. ვფიქრობ, საჭირო იქნება გურიაში ჩვენი პროპაგანდისტების გაგზავნა და მათი საშუალებით გლეხებთან მკიდრო კავშირის დამყარება. თუმცა ჩვენი მუშები მოეფინენ გურიის სოფლებს, მაგრამ აუცილებელია მაინც გლეხების ორგანიზებულად დარაზმვა.

— კომიტეტი რას ამბობს?

— კომიტეტი ჭერ კიდევ თებერვალში გზავნიდა სანდო კაცებს გურიაში.

ამ ლაპარაკში იყვნენ ერმილე და მახარე. აპრილი იდგა. ჭერ კიდევ დიდი დემონსტრაციის ჭრილობები არ იყო მომუშაებული ბათუმის კომიტეტში. მაგრამ გუგული ყოველ დღით „კაფე-თესეს“ გაიძახოდა. შოშიებიც მოფრენილიყვნენ გლეხების თავშესაფარში. გლეხებს საკუთარ პაწია ეზოებში ჩალის ღერები აეგუნდავებინათ და შეღამების უამს მოჩანდა აქა-იქ პატარ-პატარა კოცონები. გაზაფხულის საღამოს სასიამოვნოდ ეფინებოდა ჩალის ნამწვავების სურნელი. ყოველი ნაყანევი ახალ თესლს მოელოდა.

თესვა გვიანდებოდა.

დაითესოს თუ არ დაითესოს მემამულის მიწები? — ეს იყო მთავარი საკითხი. და აი, მირიანი ჩამოვიდა, ერმილეს ოთახში ისევ გაისმა ძმური სიტყვა.

— ერმილე, ბიჭო, კაცი გვინდა კომიტეტიდან. დიდი მიტინგი გვინდა მოვიწვიოთ. ხომ იცი, შინაურ მღვდელს შენდობა არა აქვს, ძამია, პირველად ვიწვევთ ხალხს. ვინმე უცნობი მოლაპარაკე გვინდა. კომიტეტიდან მოსულ კაცს უფრო დაუჭერებენ.

— მახარეს გამოგიგზავნით. ძალიან კარგი მოლაპარაკეა, ჭკვიანი ბიჭია.

— მახარეს ყველა იცნობს ჩვენს სოფელში. უცნობი ვინმე გვინდა. მარტო მე და სეფემ ვიცოდეთ მოლაპარაკის ვინაობა.

— ჩვენ ბევრი საშუალება მოგვეპოვება. ისეთი ფოკუსიც ვიცით, რომ ნაცნობი უცნობად ვაქციოთ. თქვენ ხომ მიტინგს ღამით მოიწვევთ. ანტონ ჟღენტი კარგად იყოს და ყველა ჭიბეში სხვადასხვა გრიმს ჩაუდებს აგიტატორს. ასე ხდება, გლეხო, ეს ამბავი, — ეხუმრა ერმილე ძმას. — ვერც მეზობელი იცნობს და ვერც ძამა. ყოველ შემთხვევისათვის, ბეგლარ მანთიძეს იმ ღამეს მაინც არაფერი უთხრათ.

შეთანხმდნენ ძმები.

1902 წელს აპრილში, მახარე ფარულად უნდა ჩასულიყო სოფელში მირიანთან.

მთვარე ცალი თვალით იცქირებოდა

შუალელეში გამართულ კრებაზე ბეგლარ მანთიძე იმ დროს მოვიდა, როცა მირიანმა კრება გახსნილად გამოაცხადა. დიდძალ ხალხს მოეყარა თავი. ბეგლარი შორს აღმოჩნდა ორატორისაგან, სწორედ იმ ბილიკის პირას, სადაც სეფე თოფშემართული იდგა.

ჩაშავალი მთვარე ცალი თვალთ იცქირებოდა ტყიდან ფოთლებში მიმალული. მკრთალ ნათელში სილუეტით მოჩანდა ჭირკვზე შემდგარი, ევროპულად ჩაცმული ვაჟკაცი — ქუდი წარბებამდე ჩამოეწია. ძნელი საცნობი იყო. მთვარემაც ჩქარა მილულა თვალი. ლაპარაკობდა მტკიცედ და დამაჯერებლად. ბეგლარი თრთოდა, თითქოს ნაცნობი ხმა ესმოდა. აგონდებოდა მახარე. მხოლოდ ეს უფრო დასრულებული ვაჟკაცის ხმას ჰგავდა. ცმუკავდა ბეგლარი, ვერ ჰფარავდა აღტაცებას, ცალკე არგაგონილი ამბების სმენით, და ცალკე, მახარეს ხმის მსგავსებით. თუმცა ბეგლარს ფიქრადაც არ გაუვლია, თუ მახარე იქნებოდა ის. უფრო ხნიერს ჰგავდა ორატორი.

— რა გვარია ეს ახალგაზრდა? — ეჩურჩულებოდა ბეგლარი სეფეს, — რატომ გვარს არ გვეუბნება? განა ცუდ რამეს გველაპარაკება? ყველაფერს მართალს არ ამბობს?

— მოითმინე, ბეგლარ, გვარსაც გაიგებ და სახელსაც, — ღიმილით უპასუხა სეფემ.

— ვაცხონე ამის მშობლები! — წამოიძახებდა შეხმაურების ნიშნად ხანგამომწეებით ბეგლარი და ისევ მიუგდებდა ყურს. სეფე მტკიცედ ინახავდა საიდუმლოს. არ უმხელდა ბეგლარს, თუ ის მისი მახარე იყო.

იქუფრებოდა ღამე.

სეფეს გული ეთანადრებოდა: გაემხილა თუ არა ბეგლარისათვის აგიტატორის ვინაობა, ვერ გადაეწყვიტა მირიანის დაუკითხავად. ებრალებოდა მამა.

ღუმდა ხალხი. პირველად ისმენდნენ სამართლიან სიტყვას. რაც

მოისმინეს, ხალხის გულიდან იყო ნათქვამი. მხოლოდ ერთი რამ მაინც რჩებოდა უთქმელი და, აი, წამოდგა ბეგლარ მანთიძე, მოაგონა ხალხს, რომ ისინი საკუთარი სინდისის წინაშე იდგნენ.

— ამხანაგებო, — დაიწყო ბეგლარმა, — დავიდოთ ხელოვნებაზე მამაპაპურად, დავდოთ ფიცი სინდისზე, რომ არ გავდგებით განზე და არ ვუღალატებთ ჩვენს „ძმობას“ და „ერთობას“. — ბეგლარი შეჩერდა, თითქოს უცებ მოაგონდა რაღაც და მერე ხმაძლად დაიძახა: — ამხანაგებო, მომდურავეები უნდა შევრიგდეთ...

ამ სიტყვებზე ატყდა ხალხში ჩოჩქოლი, სიცილი და მომდურავეი მეზობლების გამოძახილი: „შევრიგდეთ, შევრიგდეთ!“ და ჩოჩქოლის შემდეგ ეხვეოდნენ მეზობლები ერთმანეთს, ჰკოცნიდნენ და სიტყვას სდებდნენ ფოლადზე უმტკიცესს, რომ არ გადაუდგებოდნენ „ახალ საქმეს“.

„სინდისი დადო ხალხმა საფიცრად, ამაზე ძლიერი რაღაა ქვეყანაზე!“ — ფიქრობდა მახარე, ლეღვდა მამის ხმაზე, უხაროდა, რომ პირველად ბეგლარმა აღიარა ადამიანური სინდისი. უნდოდა გადმომხტარიყო ჯირკიდან, გადახვეოდა მამას, მაგრამ არ შეეძლო. ამაღამ მირიანისა და სეფეს განკარგულებაში იმყოფებოდა.

მეზობლებსაც არ უცნიათ მახარე. ვის მოაგონდებოდა სამი წლის წინათ სოფლიდან გადაკარგული ბეგლარის ბიჭი, ისიც მსახიობის გრიმით.

სეფეს გულმა აღარ მოუთმინა და კრების დაშლის შემდეგ, გზაში ბეგლარს ჩუმად უჩურობდა, რომ ის კაცი მისი მახარე იყო. ბეგლარმა წაიყრუა, არაფერი უპასუხა სეფეს. მამასხარავებსო, იფიქრა და გზა განაგრძო შინისკენ.

— დაიჯერე, ბეგლარ. შენი მახარე იყო იგი. — არ ეშვებოდა სეფე, — უთენიას ჩადი წისქვილში და ნახავ. მეწისქვილესთან არ წამოგცდეს. რომ შენი შვილია, არც შინ გაამხილო. ცოტა მოითმინე.

ბეგლარს ცრემლი მოადგა თვალზე. აშასწინათ წერტილი მიიღო მახარესაგან, იწერებოდა, მალე განახეთო, ახლა...

— რა იფიქრა ამ ბიჭმა, შინ რომ არ მოვიდა?!

არ ისვენებდა ბეგლარი. მთელი ღამე ეზოში დადიოდა. ბედელში შევიდა, ცოტა სიმინდი ჩაპყარა ტომარაში. მერე ფაცხაში შევიდა, თვალი მოავლო მძინარე ბავშვებს. მთელი დღე ბოსტანში მუშაობის შემდეგ, ისე ღრმად ჩასძინებოდა მაკას, რომ არ გაუგია.

როგორ გაალო ბეგლარმა ფაცხის კარი. ბეგლარი დააკეჭრდა ცოლს და გაიღიმა. „ეგებ ძილში ესიზმრება?.. ცოდვია ეგ ოჯახქორი“. ლოგინისკენ მიიწია, კინალამ წაცდა საიდუმლო... მაგრამ ბავშვებს გადახედა და უკან გამობრუნდა. ფიცხლად გავიდა ფაცხიდან.

ალიონის მარსკვლავი კაშქაშებს

ბეგლარი წისქვილის წინ კუნძზე ჩამომჯდარი ფიქრებში გარინდულა. ზევით წისქვილის სათავანთან ჯარგვალი დგას. ორმოცდაათი წელი მაინც იქნება, რაც ეს ჯარგვალი დაუდგამს აქ სოფელს მთავრობის ბრძანებით. მაშინ გზატკეცილის ყარაულები ათევენენ აქ ღამეს და ამ ადგილს საყარაულოს ეძახდა სოფელი. მერე, როცა ყარაულობა გადაეარდა, ჯარგვალი წისქვილის პატრონის განკარგულებაში დარჩა. ახლა სოფლებიდან სიმიინდი ჩამოაქეთ ჩამოსაფქვავად; აქ ანთებენ კერაზე ცეცხლს და ელოდებიან სიმიინდის ჩამოფქვას, გარდა სოფლელებისა, ათას შეგვიანებულ მგზავრს გაუთევია ამ ჯარგვალში ღამე. ახლა მახარეს სძინავს აქ. ფილიმონმა „უცხო მგზავრს“ ნაბადი მიუგო ფიცრის ლოგინზე. თვითონ წისქვილში იძინებდა ფილიმონი, აქ ჰქონდა თავისი განჯინა და კერა.

ბეგლარი მოუთმენლად მისჩერებოდა კარმიხურულ ჯარგვალს. სიმაართლემ სინათლესავით შეაშუქა ბეგლარის გულში, მაგრამ მაინც არ სჯეროდა, რომ იგი მისი მახარე იყო, რომელსაც მთელი ხალხი უსმენდა, რომელიც ყველაფერს მართალს ლაპარაკობდა: მზე და ჰაერი ყველას ეკუთვნისო; მიწაც ყველას უნდა ეკუთვნოდესო.

— ღმერთმა ჰქნას, შვილო!..

ბეგლარის გულმა უნებლიეთ ამოიოხრა. შეკრთა, ფიქრიდან გამოერკვა. მახარეს ჩახველება მოესმა. წამოდგა, ჯარგვალში შესვლა უნდოდა და მახარე წინ შეეფეთა. გაუკვირდა მახარეს, არ მოელოდა მასთან შეხვედრას.

— ბაბაია! — წამოიძახა ბავშვურად და გადაეხვია.

სანამ მეწისქვილე ჯარგვალში შემოვიდოდა, მახარე მამას ესაუბრებოდა. კვითხავდა სოფლის ამბებს, წუხდა ოჯახზე, ენატრებოდა დედა და ბავშვები.

— რატომ უინ არ მოხვალ, შვილო? — კინაღამ ატირდა ბეგლარი.

— ჩემი სოფელში გამოჩენა ამხანად არ ივარგებს, ბაბა!

მახარემ ჭიბუზე მოივლო ხელი. დიდი ხანია ცოტა ფულს აგროვებდა მშობლებისათვის. ამოიღო ქისა და მამას ჩაუღო ხელში.

— ამით ბაღნები შემოსე, ბაბა. უთხარი, მახარეს გამოუგზავნიათქვა. ნენას არ დაუმალო ჩვენი საიდუმლო. უთხარი, რომ ზაფხულში მოვალ უსათუოდ. გაივლის ეს მღელვარე ამბები. ვნახოთ, როგორ წავა ქვეყნის საქმე.

მახარემ ღია კარიდან მეწისქვილე დაინახა.

— ეს მეწისქვილე სადაურია, ბაბა?

— ბახველია. კაი კაცია.

— უთვისტომო ყოფილა საწყალი. ბევრი ამბები მიაშბო. გაზეთის თანამშრომელი ვარ-მეთქი, ვუთხარი.

ფილიმონმა დაბალი სუფრა შემოიტანა, მახარეს წინ დადგა და მოიბოდიშა:

— თქვენი საკადრისი არაფერი მაქვს, მაინც წავიხემსოთ ცოტა. ყველი და მქადი დატეხა.

— ბეგლარ, შენ რამ მოგიყვანა ამ დილაადრიან?

— ცოტა სიძინდი მაქვს; ფილიმონ, ჩამოსაფქვავეი.

— მერე მიხდის საქმე რაფა ვქნათ? — გაიცინა ფილიმონმა და გამხმარ დაწვებზე ნაოქები ჩაეკეცა.

— შუაღელეში იყავი წუხელ?

— ვიყავი, ღმერთმა ააშენოს მისი ოჯახი, კარგად ილაპარაკა სწორედ.

მახარემ მამას შეხედა, გაიღმა და მქადს ყუა მოატეხა.

მზე მთების მწვერვალზე იდგა, როცა მახარე მამას გამოეთხოვა. თვალი შეავლო სოფელს. სერზე შქერნალი აყვავებულყო. გაფურჩქნილი ხეხილის სურნელი იდგა. გიორგობა იყო ამ დღეს — 1902 წლის 23 აპრილი. წმიდა გიორგის ეკლესიიდან ამაოდ ისმოდა ზარის წკრიალი, ზარი ამაოდ მოუხმობდა მლოცველებს. ეკლესიაში მხოლოდ ათიოდე მოხუცს მოეყარა თავი. მათ შორის მოჩანდა ორი აზნაური, ისინი ამ ეკლესიაში მონათლულიყვნენ და აქვე დაბერებულიყვნენ. მაგრამ ასეთი უკაცრიელი გიორგობის წირვა არასოდეს ენახათ. უკვირდათ: მათ ყურამდე ჭერ არ მიედწია წინაღამეს

შუალელეში მომხდარი შეკრების ამბავს, რაც ივანე ხუცესს არ გამოპარვია.

ასე იწყებოდა სოფლად ბოიკოტის დღეები. სახელმწიფო გადასახადი თავის ნებით არავის შეჰქონდა. დრამის ფულზე უარს ამბობდნენ. გურიელის მამულში მოხსული ყანები მიატოვეს გლეხებმა უთესლოდ. ტყისმცველებმა თავი მიანებეს ტყეს. მოჯამაგირებმა გარბოდნენ დამქირავებლებიდან. მეწისქვილე ფილიმონი მინდსალარ იღებდა ნაკაშიძის სასარგებლოდ.

ფარდის იქით

სიბილო დაჟინებით ამბობდა: მახარე გარეგნობით ნეაპოლელებს ჰგავსო, მისი გული სავსეა დაუცხრომელი სურვილებით; ცხოველი სისხლი ჩქეფს მის ძარღვებში, ასეთი ადამიანი უდროოდ დაიფერფლებო.

ივანეზე ისხდნენ ახალგაზრდები, მასლაათობდნენ. სუფრაგაღაფარებულ მაგიდაზე სამოვარი ჩუხჩუხებდა. ტასი ჰქიქებსა და ჩაისკოვზებს აწკრიალებდა. ლელავდა მახარეს ხსენებაზე.

მახარე ჯერ კიდევ არ დაბრუნებულყო გურიიდან. მოუთმენლად მოელოდნენ. ამხანაგები დიდი დაძაბულობით ემზადებოდნენ საპირველმაისო დღესასწაულისათვის. „დე, გაიგოს მტერმა, — ამბობდა ერმილე, — რომ ერთის ადგილას ასი მოვდივართ“. მახარე ბათუმში უნდა ყოფილიყო აუცილებლად პირველი მაისისათვის.

ტასიმ ჩაიზე მიიწვია სტუმრები. ღარიბული სუფრა ჰქონდა — ორიოდ თეთრი ჩიტპურა და შემწვარი სულგუნი, მაგრამ მხიარულება არ აკლდა. აგერ, დაროც მოვიდა. დარო თამამი ქალიშვილი იყო. სიბილო მას ახტაჯა გოგოს ეძახდა. ულამაზო იყო დარო და ამიტომაც დედაბრების როლში გამოჰყავდა ანტონს. უყვარდათ ამხანაგებს დარო, ვინაიდან დაროს გულის კარი და სახლის კარი მუდამ ღია იყო მათთვის.

მარჯვენა ოთახის ფანჯარაზე, სადაც ყოველთვის მოჩანდა საკერავზე წახრილი მაგდა, დღეს საგანგებო სქელი ტილოს ფარდა იყო ჩამოფარებული. ამ ოთახიდან ადამიანის სუნთქვა არ ისმოდა. მაგდა,

მთელი დღე იჭდა სულგანაბული, წითელი ატლასის დროშაზე კარლ მარქსის სურათს ქარგავდა.

ღამდებოდა. ოცდაათი აპრილი იმარცვლებოდა. მაგდას ეჩქარებოდა საქარგავის დამთავრება. ჩქარა ერმილე უნდა მოსულიყო დროშის წასაღებად. სიბილოც ერმილეს მოსვლას ელოდებოდა. ქუჩისაკენ ევირა თვალი. მაგდას ოთახს დარაჯობდა. „აჲ თვალს არ სძინავს“, — ფიქრობდა სიბილო. ამიტომაც არ იშლიდნენ აივანზე მხიარულებას.

მაგდამ ოქრომკედის ყაითანი შემოავლო დროშას და ასწია ზევით, გაშალა. წითელი ატლასი, ოქროსფერი ყაითნებით ამოქარგული, წარმტაცად ელვარებდა. მაგდას დროშაზე ოქრომკედლით წაეწერა: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ წარწერა გარს უვლიდა მარქსის სურათს. მაგდა თავმოწონების სურვილმა აანთო, ქალურმა გრძნობამ დასძლია, დროშა უფრო მაღლა ასწია და ფანჯარაზე ფარდა გადასწია. ყველანი სახტად დარჩნენ ნახელსაქმის სიმშვენიერით. მხოლოდ სიბილო მივარდა, ფანჯარას აეფარა და მაგდას დაუყვირა:

— სულელო, მაინც ქალის ჭკუა გაქვს!

ტასიმ კიშკრისაკენ მიიხედა. ეზოში ერმილე და მახარე შემოდოდნენ.

-- მახარე ჩამოსულა! — დაიძახა დარომ და სიხარულით ხელი-ხელს შემოჰკრა.

ტასი აიღეწა.

მახარე არაჩვეულებრივ მხიარულ ხასიათზე იყო ამ საღამოს. აივანზე შემოსვლისთანავე გიტარას დაავლო ხელი და ტასის გადააწოდა.

— დაუკარი, ტასი, იქნებ ეს დღეც ჩქარა გავიდეს. :

ტასიმ თითები ჩამოჰკრა სიმებს.

მღეროდა ტასი, მღეროდა მთელი გრძნობით. მახარეს სიყვარულით სავსე გული მოხდენილად გადაჰქონდა ნაზ მელიოდიურ სიმღერებში. ამას ყველაზე უფრო ერმილე გრძნობდა. მახარე იცინოდა. იგი სხვაგან იყო ფიქრებით. მის თავში საპირველმაისო დემონსტრაცია ხმაურობდა, წითელი დროშა ფრიალებდა. მახარეს მუსიკალურ სმენაში სასიყვარულო ლექსების მაგიერ, ხან საბრძოლო ლექსის სტრიქონები ჟღერდა: „მეგობრებო, წინ, წინ გასწით...“ ხან

მარსელიოზის ნაწყვეტები. ვის შეეძლო შეცნობა, რამდენი შხამი და შარბათი ეონავდა მახარეს სულში. საპირველმაისო დემონსტრაციას უნდა გამოეყვინა ხალხიდან ახალი მებრძოლები, უნდა გამოემყვინებინა ხალხის შეგნება, ხალხის მაღალი მისწრაფებანი. მარტის დიდი დემონსტრაციების შემდეგ ამხანაგებში არ შენელებულა ბრძოლის სურვილი. რაც ბათუმის მუშებში შთაინერგა, მთელ ეპოქას ეყოფა იმის ნაყოფი, ამბობდა ერმილე. მახარე იმიტომ იყო კარგ გუნებაზე, რომ ნაყოფი ნაყოფიერდება, პირველი მაისის დღესასწაულს ამხანაგების ვარაუდით მთელი ხალხი შეუერთდება.

რამდენი სათქმელი ჰქონდა მახარეს ხვალ ტრიბუნიდან.

შეხვდებოდა თუ არა ხალხი თანაგრძნობით?

ეყოფოდა თუ არა მახარეს გამჭკრიახობა ხალხის მოსაზიდად?

მახარეს ფიქრი უეცრად დიასთან გადაფრინდა.

ორი მაისის ღამე

№ 5, 7, 9. ამ ნომრებზე საიდუმლო აგენტების შერკმეული გვარები ჰქონდა გურიელს ჩამოწერილი. № 5 — „ქვეშქვეშა“, № 7 — „დამაცადე“, № 9 — „კოლო“. გურიელი ოთახში დადიოდა, ბოლთასა სცემდა. ყაზარმაში ორმოცამდე მუშა და მოწინავე პირები ჰყავდა დატუსაღებულნი. მაგიდაზე ქაღალდი ედო, რომელზედაც აღნიშნული იყო ტუსაღების გვარები. იქვე ეწყო ქუჩებში შენაკრები პროკლამაციები. მარჯვნივ იდგა მრავალუჯრიანი სასტამბო ყუთი, სადაც უთავბოლოდ ეყარა ენგმოდებული ძველი შრიფტები, ქართული და რუსული. ახლა დროშის ბრაზი ეჩხირებოდა ყელში ლევანს, დროშისა, დემონსტრაციაზე რომ თვალი მოსჭრა.

არ ცხრებოდა გურიელი, დღეს მთელი დღე აგენტებს ლანძღავდა, გინდათ არ გინდათ, დროშა უნდა აღმოაჩინოთო. ხან „ქვეშქვეშას“ უყვიროდა, ხან „კოლოს“ ემუქრებოდა. როსტომს ესაყვედურებოდა.

— კაცო, ასეთი უბედურება გინახავს სადმე? ამხელა დროშა როგორ ნემსივით გაგვპარათ ხელიდან? ეს მხოლოდ ლაჩრებს დაე-მართებათ.

როსტომი სალამოს აღარ გამოჩენილა ურიადნიკის კაბინეტში. ყაზარმიდან ისმობდა პატიმრების ხმამაღალი სიცილი და გულ-მეგრული სიმღერები, რაც კიდევ შეტად აბრაზებდა ლევანს. მეკარემ თავი შემოყო ოთახში.

— სტუმარი გეახლათ, ბატონო! — მოახსენა.

— აა, კარგ დროს გაგახსენდა მობრძანება! — მიმართა ატუმარს კოპებშეკრულმა ურიადნიკმა. სკამი უჩვენა, დაჯექო, უთხრა.

„დამაცადე“ შემცბარი ჩამოჯდა. არ ესიამოვნა უხეში შეხვედრა.

— უქეიფოდ ხომ არ ბრძანდებით, ბატონო? — ჰკითხა „დამაცადემ“ დუმილის შემდეგ.

— ჭერ ეს მიბრძანე, რა გააკეთე ამ დღეებში მისი მაღალბრწყინვალეების ჩვენი ხელმწიფე-იმპერატორის სასარგებლოდ?

ენაბორკილი იყო „დამაცადე“ და ახლა მთლად დაება ენა.

— ბბბბატონო, ცოტა დდდამაცადე...

— რაო, რა თქვი? — საჩვენებელი თითი ცხვირთან დაუტრიალა გურიელმა. — კიდევ „დამაცადე, დამაცადეს“ გაიძახი? უგუნურო, იცი რას გიზამ? ვირის აბანოში ამოგაყოფინებ თავს. ოქროების მუქთად გაფლანგვა არ შეიძლება.

— რრრას მერჩი, ბატონო, ეს ბბბოროტი სტამბა ხომ აღმოგინენ?

გურიელმა შრიფტებს შეხედა, მოაგონდა: სტამბა „დამაცადეს“ აღმოჩენილი იყო. პროკლამაციების ასოები შრიფტს შეადარა. ამ შრიფტებით იყო დასტამბული ეს პროკლამაციები. ხმას დაუდაბლა, თითქმის მუდარით თქვა:

— ეს კარგი, მარა დროშა?

— დროშა მოოჩვენებასავით გაჰქრა. ბაატონიშვილო, ხაალხის ტალღამ წააიღო ის და ისე უუცებ დააიძალა, რომ... შეეხებდე, ქალის ხელით იყო ნაქარგი. ქაალებიც გააუშმაკდნენ, ჭილაგგასაწყვევეიტლები.

„დამაცადე“ წასასვლელად წამოდგა. ფული უნდოდა ეთხოვნა, მაგრამ ველარ გაბედა, ვინაიდან ურიადნიკი ცუდ გუნებაზე იყო.

სანამ „დამაცადე“ კარებისაკენ მიდიოდა ფეხისთრევით, გურიელმა ორი ოქრო ამოიღო უჭრიდან.

— დამაცადე, კაცო, აღარ დამაცლი? ფული გინდოდა ალბათ.

„დამაცადე“ შემობრუნდა, თვალები გაუბრწყინდა.

— შეენი კირიმე, ბაატონო! შენი წყალობა ნუ მოომიშალოს ღმერთმა.

— დაღრეკილო, — გაიცინა ლევანმა, — ჰა, წადი და ის დროშა ამოთხარე საიდანაც გინდა.

გურიელმა კარი გამოკეტა. პირქუში ცა წვიმას აპირებდა. „დამაცადე“ სამიკიტნოსაკენ მიიჩქაროდა ღვინის დასალევად. არხენად მიაწკარუნებდა ოქროს. დროშის აღმოჩენაზე სულ არ ფიქრობდა. „სანამ შეგიძლია ითვალთმაქცე, ითაღლითე, აქეთაც იყავი, იქითაც, ჰამე, სვი, გაერთე, სხვა ყველაფერი ფუქია... პირში გაუციენე ყველას. პირს უკან ყველას მიაფურთხე“. ასე მსჯელობდა თავის გულში „დამაცადე“. მანთაშევის ქარხნის მუშებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს იმიტომ, რომ გაფიცვაში არ მიიღო მონაწილეობა. სამუშაოს თავი დაანება. „მამ, რა ეგონათ, დავზოგავდი? ტყუილია, არავის არ დავზოგავ, არც მუშას და არც მის ბატონს, არც ურიადნიკს და არც მის მეკარეს“. ამ ფიქრით სამიკიტნოში შევიდა, ბნელ კუთხეში მიიყუთა და მანამ სვა, სანამ კარგად არ გამოიღემა.

მიყუჩებულყო მუშათა უბანი. ღამე ებურა ქალაქს. სადგურზე მატარებელი კიოდა.

ტასი სუნთქვაშეკრული იჯდა მაგიდასთან. სიყვარულს გაეფერმკრთალებინა მისი სახე. სატრფოს თვალებიდან გამომკრთალი ნაზერწკალი მძლავრად მოჰკიდებოდა გულზე. რაც დრო გადიოდა, ყმაწვილი ქალი მისხლობით იფერფლებოდა. ქვეყანა უკაცრიელი ეჩვენებოდა. კარგი, რომ მაგდა არ იყო ამალამ შინ. მაგდა ამ დღით გავიდა ბათუმიდან. დროშა გაატანეს ამხანაგებმა გურიაში დასამალავად. ახლა ტასი თავისუფლად ტიროდა. არავის წინაშე სირცხვილი არ აწუხებდა. მიკრულივით იჯდა სკამზე და სარკეს ჩასცქეროდა უაზროდ. დაწვებზე ჩამოდვრილი ცრემლი წვეთ-წვეთად ეცემოდა თეთრი ქსოვილის საფარს. იქვე ღამმა ბეუტავდა. ერთი პაწა ფარვანა შემოფრენილიყო ფანჯრიდან და თავს ევლებოდა ანთებულ პატრუქს. იწვოდა ფარვანა და მაინც არ შორდებოდა სინათლეს. დააცქერდა ტასი ფარვანას. დაასკუბდებოდა იგი ცხელ შუშას და

კვლავ წამოფრინდებოდა, კიდეც და კიდეც, სანამ სულ არ დაეწვა ფრთები და არ დააკედა სინათლეს.

„მეც ფარვანა ვარ, — გაიფიქრა ტასიმ, — შენ კი ჩემი სინათლე, ჩემო...“ ახლა მისი თვალის სინათლე პატიმრებთან იჭდა ყაზარმაში, მძიმე სასჯელი მოელოდა მახარეს. ამ საღამოს სიბილო მოვიდა ტახისტან. ქალივით ოხრავდა ვაჟაკი. ათი წლით კატორღა არ აცდებო მახარეს. გოგილო შეწუხებული დაბოდა ამხანაგებში. ტრიფონს ერთი ქისა ოქრო დაეჭირა ხელში შავი ღღოსათვის შემონახული და გადარჩენილ ამხანაგებს ევედრებოდა: წაიღეთ, ბიძია, აი პარტახი ოქრო და რამენაირად დაიხსენით იმ ბიჭის სიცოცხლე.

ერმილეს ოთახი გაეჩხრა და დაეებჯდა პოლიციას. ოლომფრე და ნიკიტაც მახარესთან ისხდნენ ყაზარმაში. ერმილე თავის თავზე არ წუხდა.

— გადამასახლებენ, ამით ხომ რევოლუციას ვერ ჩააქრობენ? გაიმარჯვებს ჩვენი დაწყებული საქმე და დავბრუნდებით, ბიჭებო, გული არ გაიტეხოთ! — მიმართავდა ერმილე ამხანაგებს.

ნიკიტა გიტარას ესვეწებოდა ყველას. ოლონდ გიტარა მომიტანეთ და სხვა არა მინდა რაო, — სწერდა ქეთინოს ნაფლეთ ქალაღღზე, რომელსაც გაცნობის დღიდან, პირველად საპატიმროდან უცხადებდა სიყვარულს: „ძვირფასო, მე ჩქარა დავბრუნდები, ჩვენ ისევ შევხვდებით ერთმანეთს. მანამ შორიდან ვებულბულები შენს სიყვარულს. მაპატიე, რომ დამიგვიანდა აღრე სათქმელი“, — ატყობინებდა ნიკიტა ქეთინოს. თანაც დასძენდა: არ დამივიწყო... მოულოდნელი და გასაკვირველი იყო ეს ამბავი ქეთინოსათვის.

— ნუთუ ნიკიტას ვუყვარვარ? მერე სად იყო აქამდე? ახლა შეუბნება ამას? „დას“ რომ მეძახდა? ბრიყვი ყოფილა! — წამოიძახა ქეთინომ და გიტარაზე ძაფები დაამავრა.

არც ოლომფრე ჩიოდა თავის თავზე. ყველას მახარეს დარღო სწვავდა. მახარეს შორს გაგზავნიდნენ. რადგან ტრიბუნაზე დაიჭირეს. „კოლომ“ ისახელა ამ საქმეში თავი. სამაისოდ შეკრებილ მიტინგზე პირველ საჯარო სიტყვას ამბობდა მახარე ბათუმის საზოგადოების წინაშე. ამას ზედ დაერთო ერმილეს ოთახის გაჩხრეკის დროს აღმოჩენილი წერილი, რომელიც მახარეს უცაბედად დაუვარდა პირველი მაისის დილას ოთახიდან გასვლის დროს. წერილი დიას ეკუთვნოდა. წერილში ერთ ადგილას მახარე სწერდა დიას:

„ჩემო მშვენიერო, ხუთი წელია ვოცნებობ შენზე, არც ერთ წუთით ექვის ჩრდილი არ მიკარებია შენს სახეს ჩემს ხსოვნაში. ისევ ლამაზი და სპეტაკი ხარ ჩემთვის, როგორც იყავი თივაში თამაშობის დროს. თვრამეტი წლისა ხარ ახლა. მე ისევ ცამეტი წლის ტანლერწამა გოგონა მახსოვხარ და ვერ წარმომიდგენია, როგორ გექნება ახლა კაბის ღილები შეკრული გულზე? მაგრამ უფრო სხვა რაჲ მაინტერესებს... როგორ გრძნობ თავს გურიის ყვავილნარში? გაზაფხულია და თვალწინ მებატება აყვავებული ნუში და ვაშლი, მწვანე ტყეები, ჭრელი მინდვრები და ვფიქრობ, კარგია ახლა შენთან ყოფნა. ვემზადები შენთან შესახვედრად და მეშინია: ვაი რომ იჩქითად გამიქრეს ის სახე, რომელიც წინ მიძღვის გმირობისაკენ. რა ვიქნები მაშინ? — წერილის მეორე გვერდზე წერდა: — მაინც მინდა გარკვევით ვიცოდე, როგორ უყურებ თავისუფლებისათვის მებრძოლი ახალგაზრდობის საერთო საქმეს. ჩვენთან ხარ თუ... მინდა ჩვენთან იყო... მინდა შენ იყო პირველი ქალიშვილი თავისუფლებისათვის მებრძოლი... მწამს შენი სულის სილამაზე“...

ეს წერილი ამქლავნებდა მახარეს სულიერ დამოკიდებულებას დიასადმი. წერილი წაიკითხა გურიელმა, და მაგიდის ყუთში ჩაკეტა..

ტასიმ წერილის შესახებ არაფერი იცოდა. მას მხოლოდ სიბილო ჩასძახოდა ყურში: სამუდამოდ გადასახლება მოელისო მახარეს.

მახარესაც კარგად ესმოდა, მისი დანაშაული უფრო დიდი იყო, ვიდრე ამხანაგების, მეტი სასჯელი მოელოდა, მაინც მხიარულად ექირა თავი.

— გადამასახლებენ, ამით ხომ ჩემი საქმის კვალს ვერ წაშლიან. რევოლუცია მაინც გაიმარჯვებს, — თქვა მახარემ აულელებელად და იატაკზე მიწვა, მკლავი თავქვეშ შემოიღო, ეძინებოდა. ნიკიტა უფრო აღრე მიწოლილიყო კუთხეში და ძილისპირულს ღიღინებდა.

• • •

ტასი ჯერ კიდევ თავის ოთახში იჯდა. საშინელი ამაზრზენი ფიქრი უვლიდა თავში. მთელი დღე ლუკმა არ ჩაუდვია პირში. პატიმრებს ხვალ ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში გადაიყვანენ. მერე შველაზე ფიქრი გვიანდა იქნება. წავალ, ფეხქვეშ ჩავუვარდები ოლქის უფროსს. ნუთუ „ნოინზე“ უფრო ბოროტია ქართველი თავადი?

ნონმა შეიწყნარა ქალის თხოვნა. დაუბრუნა მას სატრფო, იქნებ მეტ მაჩუქოს გურიელმა მახარეს სიცოცხლე? იქნებ დააბრუნოს ციმბირის გზიდან.

მეტი ფიქრის დრო აღარ იყო. წამოდგა, კაბა გადაიკვა. სარკეში ჩაიხედა. შინაგანი მღვლევაება მეტ ეშხს ჰმატებდა უმაწვილო ქალის სახეს. მოეწონა ტასის თავისი ტანი, სახის ნაკეთების შეხამებული მოხატულობა და კანის ფერის სისპეტაკე. ისევ ამაზრუნენა ფიქრი შეეკრა გულში. შიშმა აიტანა. თითქო ვიღაცის ხელი ეხებოდა მის სხეულს. და ეს ვიღაცა ის იყო, ის „მტარვალი“. და ტასიმ იყვირა უნებლიეთ. ზურგის უკან სარკეში მოელანდა ლევან ესეჰის ცვილისფერი მოგრძო სახე, აგურისფერი ჩოხა და სირმანაკერა ჩინები.

სარკეს მოშორდა. მიიხედ-მოიხედა. კარგი, რომ მაგდა არ იყო შინ. „დასწყევლოს ღმერთმა, რა მემართება. წმინდაო გიორგი, დამიცავი, სამას სამოცდახუთო ანგელოზო — დამიფარე, ღმერთო, განდევენე ჩემგან შიში!“ სასოებით აღაპყრო ცისკენ თვალი. დიდი ხანია აღარ ლოცულობდა. ახლა დაუფიქრებლად წამოცდა.

„მე უნდა გადავარჩინო იგი სამუდამო დაღუპვას“. ცრილი წვიმა ეშხაპუნებოდა ვაზის ფოთლებს. ფანჩატურში ბნელოდა.

შუა ქუჩაზე მიდიოდა ტასი იქითკენ, საიდანაც მოჩანდა ჭრელი სვეტი ფანჩით განათებული. იქ იყო ალაყაფის კარი აგურის შენობისა, სადაც ცხოვრობდა ოლქის უფროსი — გურიელი. ღია ფანჯარაში ოდნავ ატოკებდა ნიაფი მძიმე ფოჩებიან სუროსფერ აბრეშუმის ფარდას. საიდანაც ლამპის შუქი გამოკრთოდა.

აგურის შენობის უკან, ეზოში მოჩანდა ქვისაგან ნაგები გრძელი ყაზარმა. ეს საპატიმრო იყო.

ტასი ჭიშკრის მავთულს შეეხო.

მეკარემ გამოიჭვრიტა.

— დედაკაცო, ახმედ-აღას ყაეხანა ხომ არ გგონია აქ, ალბათ ღამის გასათევს ეძებ? — გაეხუმრა მეკარე.

— არა, ღამის გასათევს არ ვეძებ. კარგად ვიცი, სადაც ვარ. წაღი, ურიადნიკს მოახსენე, ქალი გეახლათ, თქვენი ნახვა სურს-თქო.

ორი წუთის შემდეგ ტასი დინჯი და გაბედული ნაბიჯით ავიდა კიბეზე. შავი შალიდან წვიმის წვეთები ჩამოდიოდა.

გურიელი, ჩვეულებრივ, ყოლოსფერ მაუდგადაფარებულ მაგი-

დასთან იჯდა. ფეხი ფეხზე შემოედგა. ქარვის მუნდშტუკში ბამბაწახვეულ წინდის ჩხირს უჩხიკინებდა, თუთუნის ძინთს სწმენდდა. საწოლი ოთახის კარი გამოედო. კანდელივით შუქი ლიცლიცებდა იისფერ აბაჟურში. სასთუმალთან კედელზე ტიტველი ქალის პორტრეტი ეკიდა.

„ლორიგანის“ სუნი იდგა ოთახში.

ორმოცი წელი შეუსრულდა გურიელს, მაგრამ ჯერ ცოლის შერთვას არ ფიქრობდა. ეს უკანასკნელი ნაშიერი იყო უშვილოდ გადასული გურიელების გვარისა.

ტასი ზღურბლზე შედგა შავშალმობურული. გული აუცახცახდა. ურიადნიკმა თვალი შეავლო უდროო სტუმარს, სახე დაედრიჯა. გაიფიქრა ტუსალის დედა იქნებო, როგორ გაბედო ამ დროს მოსვლა. მუნდშტუკიდან წინდის ჩხირი გამოძურწა, ძინთი გააცალა და ცალყბად ჰკითხა:

— რისთვის მოსულხარ, დედაკაცო, ვინ დაგიბარა? არ იცი, რომ ამ დროს აქ მოსვლა არ შეიძლება?

ტასის ენა დაება. იდგა ერთ ადგილზე და თვალს ადევნებდა გურიელის კოპებშეკრულ სახეს, უსიამოვნო სტუმრის დანახვაზე რომ დაედრიჯა. მხოლოდ, როცა ლევანი ნული ნაბიჯით მიუახლოვდა სტუმარს. ტასიმ მაშინ მოისაზრა შალის მოხდა პირისახიდან. გურიელი შეერთა. მოულოდნელი სიხარული ეწვია თავადს. დიღებგახსნილ ახალუხს სწვდა შესაკრავად. თან თავაზიანად მოიბოდიშა, შინაურულად ჩაცმული შეგხვდითო. არავის მოველოდიო, თქვა. მოლისფერი ხავერდის სავარძელი შემოაბრუნა, წინ დაისვა სტუმარი. დიღხანს ჩასტკეროდა ტასის წამწამდახრილ თვალებში.

ქალი თვალებდახრილი იჯდა. გული ძლიერად უძგერდა. ხან შენაციებივით აუცახცახდებოდა ქვედა ბაგე, ხან ნაპრალის პირას მდგომი ნუკრივით შეშინებული გამოიხედავდა.

გურიელს ჩუმი სიხარულის ყრუანტელი უვლიდა ტანში. ბუნეზით მშვიდსა და თავდაქერილს უჩვეულო მღელვარება იპყრობდა. ეჩქარებოდა გამორკვევა, მისი სიყვარული აძლებდა ტასის უდროოდ აქ მოსვლას, თუ სხვა რამე.

სიტყვას ეძებდა სათქმელს...

— თქვენ დააგვიანეთ ჩემთან მოსვლა. მსახიობი ქალი ხართ, თქვენ თვითონ უნდა ეტანებოდეთ სიამეს ამქვეყნისას. მოიგონეთ

სარა ბერნარი — განთქმული მსახიობი ქალი. ყოველ ქალაქში ახალ საყვარელს იჩენდა.

ტასი შეშფოთდა სარა ბერნარის ავად ხსენებაზე. თვალბში ცეცხლი ჩამოკვესა. ხედავდა, სასტიკად ტყუოდა გურიელი. ბრაზით მუხლები აუცახცახდა. უნდოდა დაეყვირა, ტყუითო... მაგრამ ჩქარა მოისაზრა, — თავდაჭერა ჯობდა.

— არ ვიცი, — თქვა ცახცახით ტასიმ, — არ ვიცნობ სარა ბერნარს. არ ვარ ამდენად განათლებული.

— უნდა განათლდე! — გადაიხარხარა ლევანმა. მოეწონა ბავშური პასუხი. წამოდგა, კარი მოსინჯა.

ფარდებს ისევ აფორიაქებდა ნიავი. მივიდა, ფანჯარა დაკეტა, ისევ დაჯდა, თითქოს დინჯად, მაგრამ ნამდვილად მოთმინება ეკარგებოდა თავადს.

— რაღა შორს წავიდეთ, ღვთის ბატკანი არც ჩვენი მსახიობი ქალებია.

აქაც დუმილი არჩია ტასიმ.

საწოლ ოთახში გავიდა გურიელი. ვერცხლის ლანგარით ტკბილი სასმელები და ნამცხვრები გამოიტანა. ერთი ლამბაქი ოქროს ხუთიანებით აევსო პირამდე. აიღო, ტასის დაუდგა წინ.

— ეს შენი საჩუქარია, ჩემო გვრიტო, — თქვა და თვალბში ჩააშტერდა.

ტასის სირცხვილისაგან ლოყები შეუწითლდა, ახლა ლიქორი მიაძალა ესეს ძემ. მაგრამ ტასიმ არ ჩამოართვა, უარი თქვა. სასმელებს არ ვარ ჩვეულიო.

გურიელი აიძვრა. აღარ იცოდა, რა მოემოქმედა. ოქროთი სავსე ლამბაქი აიღო, უნდოდა უბეში ჩაეჩხრიალებია ტასისათვის ეს ოქრო და სავსე გულ-მკერდზე ურცხვად მოევლო ხელი, მაგრამ ტასი ამაყად წამოდგა სავარძლიდან.

— მე სათხოვნელად მოვედი, — დაიწყო თითქოს მშვიდად, მაგრამ მღელვარედ.

— სათხოვნელად?

ფერი ეცვალა ლევან ესეს ძეს, ოქროთი სავსე ლამბაქი ხელში შეაცივდა, წარბები მოხარა, მოპირქუშდა და ასე გაიფიქრა:

„ნანატრი ბედი შინ შემოგოფრინდეს, კარი გაუღო და გაუშვა? არა... ასეთ გულუბრყვილობას ჩვეული არა ვარ“.

— ეს უნდა იცოდეთ, ქალბატონო, იოლად არაფერი არ კეთდება. მაინც რისთვის გარჯილხართ?

— ბატონიშვილო, — დაიწყო გულაჩუყებულმა ტასიმ, — დარწმუნებული ვარ, ნოინზე უფრო მრისხანე არ იქნებით ქართველი თავადი?

— მერე?

— გთხოვთ, ვითარცა ნოინმა აჩუქა ნათელას თავისი სატრფოს სიციცხლე, ისე მაჩუქოთ მეც ჩემი შეყვარებულო, ბატონიშვილო!

— ვინ არის შენი შეყვარებული? — ცბიერად ჰკითხა ლევანმა.

— ის არის დღეს რომ... მანთიძეა მისი გვარი, ბატონო.

— მერე იცით ვის თხოულობთ? ავაზაკს, ხელმწიფის მოლალა-ტეს, ქვეყნის დამლუპველს. როგორ მიბედავთ? — ურიადნიკმა მუშტი დაჰკრა მაგიდას ისე, რომ ჰიქები აწქარუნდა. — როგორ მიბედავთ-მეთქი?

— ბატონიშვილო!.. სიყვარულმა მიბრძანა... — ისევ ცახცახით თქვა ტასიმ.

— სიყვარულმა გიბრძანა? ჰმ, განა სიყვარული მბრძანებლობს ადამიანს? — უცებ მოლბა, გაიღიმა და ქალისაკენ მიიწია, — სიყვარულმა გიბრძანათ!

— გულმა, ბატონიშვილო!

— ა, უფრო საკვირველი, — გააზვიადა სიტყვა ლევანმა. — გულმა გიბრძანათ. ეს კი მჯერა, მჯერა, ჩემო მშვენიერო, მჯერა, რომ ქალს გულის მეტი არა გააჩნია რა. მაგრამ შენ მოსაუბრესაც რომ გული აქვს და ამაზე საამო არა არს რა ჩემთვის, როცა ლამაზი ქალი თავის გრძნობებზე მეტიტინება! თქვენ დგახართ მამაკაცების ახლოს ტყიდან გამოვარდნილი ნადირივით. მახსოვს ერთხელ საყორნიაზე ვნადირობდი. შველს მოვკარი თვალი, ბორცვზე იდგა, და მშვიდად წუწნიდა ბალახს. მივეპარე ქვევიდან და ხმალი შეშოვკარი ბარკალზე. მიმოიხედა აცახცახებულმა და გაქენდა. იმ შველს მაგონებს ეგ შენი თვალები და ისე მომწონხარ...

ლევანმა გრძელი თითები ფაფუკად მოჰკიდა ქალს მკლავში და საეარძელში დასვა.

— დაჯექი, მეტიტინე მაგ ტკბილი ენით. მიაშბე, რა არის ეგ შენი სიყვარული? მომწონებია ქალი, ხან ძილიც გამტეხია ქალზე ფიქრით. ბევრი დრო მიტარებია ლამაზებთან და ყველანი გაქრენ, რო-

გორც პეპლები ქრებიან სადამო ეამს. არც სახეები მახსოვს მათი და არც სახელები. ახლა შენ მომწონხარ, ხვალ შეიძლება სხვა მომეწონოს. იქნებ ამიხსნა, რა არის სიყვარული, რომელმაც გიბრძანა შეუღამისას ჩემთან მოსულიყავ ავაზაკის გასათავისუფლებლად?

— ბატონიშვილო, ის ავაზაკი არ არის. ის ნამდვილი ადამიანია, უაღრესად კეთილშობილი.

— იმას კატორღა მოეღის. ის ხელმწიფის მოღალატეა, გესმის?

— არაფერი არ მესმის. ის მიყვარს.

— გაყვარს?

— უიმისოდ ქვეყანა ცარიელი მეჩვენება.

— დაივიწყე...

— მოვედი გამოვისყიდო იგი. გევედრებით!

— მსოლოდ ერთი პირობით.

— რა პირობით? — შეშფოთებით მიაჩერდა ტასი.

— იმ პირობით, რომ ბათუმის მიწაზე ფეხი აღარ დაადგას. ახლა მოიფიქრე, როგორც გინდა.

გურიელი წამოდგა, მაგიდიდან ქალღლი ამოიღო.

— რა გადაწყვეტეთ? — ჰკითხა ტასის.

ტასის გადასაწყვეტი არაფერი ჰქონდა. იგი წინასწარ განზომილი გადაწყვეტილებით მოვიდა.

გურიელმა სწრაფად დაწერა ქალღლზე რაღაც.

— წამიკითხეთ, რა დაწერეთ! — თხოვა ტასიმ ურიადნიკს.

— მახარე ბეგლარის ძე მანთიძეს წინადადება ეძლევა, რომ ოცდათხ საათში დატოვოს ბათუმის მიდამოები. ხელს აწერს ბათუმის ოლქის უფროსი ურიადნიკი ლევან ესეს ძე გურიელი.

1902 წელი, 2 მაისი.

ტასიმ თავი დახარა.

გურიელმა ჩქარი ნაბიჯით გაიარა დარბაზი და კარი ჩაკეტა.

მამლები ყიოღანე

— ჩუმად იყავი-მეთქი, ნუ ბოდავ!

მახარემ თავი წამოსწია.

— ნუთუ სიზმარი იყო! დედავ, დედილო!

— სსს, ჩუმად!

— შენ ვინ ხარ? ოლომფრე, რას დაბორილობ?

— ადექი, ჩქარა, ჩუმად, გიბრძანებენ...

მახარეს გააყრუოლა, იცნო, საკანის მეთვალყურე იდგა მის წინ. შავად გაბოლილი ფანარი ეჭირა ხელში.

წამოდგა მახარე, თვალი მოავლო საკანს. ღრმა ძილს მისცემოდნენ პატიმრები. მძიმე და სულისშემხუთავი ჰაერი იდგა საკანში. მახარე მეთვალყურეს მიაჩერდა თვალებში.

— აქ ქალი იყო ვინმე? — ჰკითხა დაბალი ხმით.

— ვინ ქალი, რას ბოდავ, გამომყევ ისე, რომ არავინ გაიგონოს შენი ხმა, თორემ დაისჯები.

— ბრიყვო. დასჯა არ მაკლია. ყელამდე ვარ თქვენი პატივისცემით.

საკანის კართან შედგა მახარე. ერმილეზე დარჩა გული. მოაგონდა მისი დიდი ამაგი: „ნეტა სიცოცხლე დასცლოდა მახარეს, ყველაზე უმალ მეგობრის ამაგს გადაიხდიდა. მშობლების ამაგიც მიყვება მახარეს“... მწუხარებამ დაისადგურა მის გულში. მოაგონდა მამის სიტყვა: ბიჭო, ხიფათს გადაეკიდები და მამაშენის საჯახირო გახდებიო. რომ უთხრა მაშინ: „არა, ბაბა, მახარიას შენი ჯახირო აღარ დასჯირდება. გმადლობ შენ, დედავ ბატონო, რომ ეგ შენი ცრემლი სინანულით არ ავსებს ჩემს სულს“.

ლიბრი ღამე იდგა.

მარტო ორნი ხედავდნენ ერთმანეთს.

სადღაც შორს მამლები განთიადს უყიოდნენ.

მოწმენდილიყო ცის გუმბათი, ხოლო ცის კიდურები ჩაქუფრულიყო, როგორც ეს ალიონის წინ იცის.

ჭიშკართან მივიდნენ ორნი.

მეთვალყურემ ფრთხილად ამოიღო უბიდან მოკეცილი ქალაღი და მახარეს გადასცა. ჭიშკარი გამოაღო და ისე მაგრად ჰქრა ხელო გულზე, რომ მახარე წაბარბაცდა, თან ღვარძლიანი ხმით მიაძახა:

— დე ვიყო ბრიყვი, მაგრამ ჩემი ხელობა ჯაშუშობას მაინც ჯობია. შენ ჯაშუშობისათვის გაგათავისუფლა ურიადნიკმა.

ამის გამგონე მახარე სახტად დარჩა. მიიხედ-მოიხედა, მართლაც არსად ჩანდა შავი ეტლი, არც წითელხალათიანი ჯალათი, ქუჩებში ბაიბური არ ისმოდა. გაშალა ქალაღი, ღამის ფანარს მიუშვირა, წაიკითხა ბრძანება გურიელის ხელმოწერილი.

უსიხარულოდ გაიარა ქუჩები. გული საკანში რჩებოდა. მამლე-
ბი ისევ ყიოდნენ ღარიბთა უბანში. განთიადს უხმობდნენ.

მახარე სიზმარეულივით მიდიოდა.

„მზეო, ამომავალო, ჩამოიხედე ჩემს სულში! მე ხომ ღალატი არ
ჩამიდენია, არც განმიზრახავს“, ფიქრობდა, მერე სიბნელეში გაუ-
ჩინარდა.

* * *

ტასიმ შალი წამოიხურა და ის იყო კარებში გასვლას აპირებდა,
მაგრამ ლევანი დაეწია, ხელი სტაცა მკლავში და სამუშაო მაგიდას-
თან მიიყვანა. ყუთი გამოაღო და დიასთვის მინაწერი მახარეს წერი-
ლი ამოიღო, სპარსული აბრეშუმის ცხვირსახოცი გაშალა, ოქრო
აიღო და ცხვირსახოცში შეახვია. ნეკიდან ბრილიანტის თვლებიან
ბეჭედი წაიძრო და საჩვენებელ თითზე წამოაცვა ტასის. ოქრო
უბეში ჩაუღო.

— ეს ბეჭედი ჩემ სახსოვრად გქონდეს. ეს ოქროც წაიღე-
ოლონდ მითხარი, დარჩები თუ არა ჩემი? ცოლს არასოდეს არ შე-
ვირთავ. ყელამდე სიმდიდრით აგავსებ. პაემანზე სადაც გნებავს იქ
გეახლები. ოლონდ ჩემი იყავი. მუდამ ჩემი.

გურიელმა კვლავ მოხვია ხელი ქალს, თავი გადაუწია და ტუჩებში
აკოცა. ტასის შეაყრყოლა. ბეჭედი წაიძრო თითიდან, ოქრო ამოიღო
უბიდან და მაგიდაზე დააწყო.

— ოქროზე არ ვყიდი ჩემს სხეულს. ბეჭედი რად მინდა? არ
მინდა მახსოვდე! მინდა ახლავე დაგივიწყო.

ლამაზი კაცი იყო გურიელი. მაგრამ ტასის გულში იოტისოდენა-
სითბო ვერ გამოიწვია. ძალიან ცდილობდა ნაზი ალერსით შეეყვა-
რებინა თავი ქალისათვის, მრავალი დაპირებებით მოეხიბლა და
გადმოებირებინა თავისკენ, მაგრამ ამაოდ, არაფერმა არ გაქრა.

— გესმის, გოგონა? წადი, მაგრამ არ ინანო. ის ავაზაკია, ვისაც
შენი სიქალწულე შესწირე. დაგიმტკიცებ, რომ ავაზაკია. მე კი შენი
სიყვარულისათვის ფიცი გავტეხე ხელმწიფის წინაშე და ავაზაკი გა-
ვათავისუფლე.

კარამდე მიაცილა ქალი და ცივად გამოეთხოვა. კარში მახარეს
წერილი გადასცა.

— ეს წერილი ჩემთვის საპირო აღარ არის, კიდევ გიმეორებ, რომ ის ავაზაკია.

ტასიმ გაკვირვებით ჩამოართვა მოკეცილი წერილი, არ იცოდა რა ეწერა წერილში და ვის ეკუთვნოდა. სწრაფი ნაბიჯით ჩაირბინა კიბე, მეკარესათვის არც შეუხედავს, ისე გაიარა კიშკარი. თვალბზე და ტანზე მაგდას დიდი შალი ებურა. მირბოდა შინისკენ, მაგდამ არ მომასწროსო, ფიქრობდა.

მატარებელი, რომლითაც მაგდა უნდა დაბრუნებულიყო გურიიდან, კივილით შემოდიოდა სადგურში.

ოთახის კარი გამოაღო ტასიმ, ქალაღის ნათლეთი დაუვარდა ფეხებში. მახარე ციხიდან აქ მოსულიყო და მაგდასთვის წერილი დაეტოვებია.

ახლა ჩემი წასვლა ჯობს ბათუმიდანო, სწერდა მახარე მაგდას, სთხოვდა, ერმილეს ოთახისათვის ყურადღება მიექცია მირიანის ჩამოსვლამდე, თან ატყობინებდა: დღეს პატიმრები მიჰყავთ და საგზლისათვის იზრუნე, ფულს ბიძია ტრიფონი მოგცემსო.

მახარეს წასვლის ამბავმა თავზარი დასცა ტასის, საპირვარდო მაგიდასთან ჩამოჯდა, უნებლიეთ სარკეს წააწყდა მისი თვალები. ეუცხოვა თავისი სახე. ქუთუთოები ჩამუქებია, ტუჩები გაფითრებულია, სახეზე ავადმყოფის ფერი დასდებია.

გურიელის ნაბოძები წერილი ამოიღო უბიდან, თვალები აემღვრა, ძლივს წაიკითხა:

„ისევ ლამაზი და სპეტაკი ხარ ჩემთვის, როგორც იყავი თივაში თამაშის დროს. გაზაფხულია და თვალწინ მეხატება აყვავებული ვაშლი, ნუში და ვფიქრობ, კარგია ახლა შენთან ყოფნა“. ტასის თვალები დაუბნელდა. ახლა გაიგო, მის სათაყვანებელს სხვა უყვარდა.

* * *

მზე ცის მალღობიდან დაჰყურებდა დედამიწას.

ღრმა ძილში სიბილო მოელანდა ტასის, უცებ გამოეღვიძა, ზანტად წამოდგა, თავბრუ ეხვეოდა. მიიხედ-მოიხედა, გაუხარდა, მაგდა არ დაბრუნებულიყო გურიიდან. ჭერ კიდევ კარგად გამოფხიზლებული არ იყო, როცა ოთახში სიბილო და დარო შემოვიდნენ.

— მაგდა არ დაბრუნებულა? — იკითხა დარომ.

— არა.

— იცი, ტასი, დღეს ჩვენ უნდა ვიკისროთ მაგდას მაგივრობა.

— ამხანაგებს საგზალი უნდა მოვეუმზადოთ, ტასი, აბა თქვენ იცით, როგორ დატრიალდებით, — უთხრა სიბილომ.

— ტასი, ახალი ამბავი იცი? — მხიარულად წამოიძახა დარომ, — მახარე გაქცეულა ციხიდან.

— სასწაულია პირდაპირ, როგორ მოახერხა! — იკვნიეულობდა სიბილო, მაგრამ როდესაც ტასიმ მახარეს ნაწერი წერილი გაუწოდა, სიბილო დარწმუნდა, მახარე ნამდვილად გაქცეულიყო ციხიდან.

— უთუოდ იმ მკედელმა მოახერხა, — კმაყოფილი ღიმილით წარმოთქვა სიბილომ.

— ბიძია ტრიფონმა?

— ასე მგონია, მოხერხებული კაცია ტრიფონი. იგი ჩვენი ახალგაზრდობის გულწრფელი მეგობარია.

ტასი სდუმდა. მხოლოდ გაკვირვებას გამოთქვამდა. თითქოს კმაყოფილი ილიმებოდა. გულში კი ნაღველი ჰქონდა ჩამდგარი. სიბილოს მხერა ვერ მისწვდა ტასის გულს.

სალამოს სადგურზე გამოფენილიყო ხალხი, გადასახლებულთა მეგობარნი და ჰირისუფალნი. ყველას სანოვაგით სავსე კალათი ეჭირა ხელში. გამცილებლებს ცრემლი ჩამოსდიოდათ თვალებიდან.

ტუსალები ხმაურობდნენ ვაგონში, მღეროდნენ. ფანჯარაში გადმოეყოთ თავი, მხიარული ოხუნჯობით და სიცილით ეთხოვებოდნენ ბათუმს. აგერ, ახალგაზრდა ქალიშვილმა ნიკიტას გიტარა მიაწოდა ფანჯარაში. ეს ქეთინო იყო. ნიკიტამ თითები ჩამოჰკრა სიმებს და გაისმა აკაკის ლექსი:

ერთობა ჩვენთვის ტახტია,
მტრებისთვის სახრხოხელა!

დატო და სეფე ოლომფრესაკენ წავიდნენ კალათებით. აგერ პირგაბადრული მკედელიც გამოჩნდა თეთრი გოგორა პურებით.

ტასი და სიბილო ერმილეს ეძებდნენ. ერმილემ მოგვიანებით გამოჰყო თავი ფანჯარაში. მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა ტასიმ სანოვაგით სავსე კალათთან ვარდების კონა მიაწოდა. გურიელი ჟანდარმებით დადიოდა ბაქანზე. თვალი მოჰკრა ტასის იმ

დროს, როცა ყვავილებს აწვდიდა ერმილეს. შეკრთა გურიელი. ტასის ორი კურცხალი ვერცხლივით უციმციმებდა თვალებში. ახლა გაცილებით უფრო ღამაზი ეჩვენა იგი ლევანს. შეშფოთდა. ტასი უყურადღებოდ ჩაუარა. მატარებელი დაიძრა. ვაგონებში გაისმა სიმღერა.

ხალხი ქუდებს ისროდა.

ავადმყოფი ნინიძე ჯოხზე დაბჯენილი გაჰყურებდა მიმავალ მატარებელს. მთების მწვერვალზე ჩამავალი მზის სხივი ციმციმებდა და ნათელი დღის შუქი ქრებოდა.

ნინიძის სულში შემოდინდა დამე კანდელივით მკრთალი ვარსკვლავებით. იდგა ერთ ადგილს და ჯოხს არაკუნებდა ქვაზე.

ხალხი დაიშალა.

ბაქანი დაცარიელდა.

— რას ელოდები? — ჰკითხა ლულულუღით ვიღაცამ ნინიძეს.

— არაფერს, — ყრუდ გაისმა პასუხი მწუხარე გულიდან.

მოიხედა, გოგილო იდგა მის გვერდით. ხელში ქალის მანდილი ეჭირა და ცრემლს იწმენდა. ნინიძემ იცნო ქეთინოს ხელით ნაქარგი მანდილი, ნიკიტასთვის გადასაცემად რომ მოიტანა ქეთინომ, მაგრამ იმ წამს მატარებელი დაიძრა და მანდილი გოგილოს შერჩა ხელში.

ეს სხვა რამეს ხომ არ მოასწავებსო? — გაიფიქრა ნინიძემ და მწარედ გაიღიმა. იქნებ ქეთინოც გოგილოს შერჩესო?

ბურიის ყვავილნარში

საითაც გაიხედავთ, ყველა ეზოში, ყველა აივნის წინ მაისის ვარდები გაშლილან. მთავარ ქუჩებს მწკრივად მიყვება ცისფრად და თეთრად შეღებილი ოდები. ოდების წინ კოხტა ეზოები კოინდარით აუუუუნებულა. ოდის გვერდით ბაღებში ალუბლები და ალუჩები შეთქვირებულან.

ყველაფერს სიახლისა და სიმწვანის ფერი აძევს.

ყველაფერს საამო სურნელი ასდის.

ატლასივით სრიალა ფოთლებზე ნამი მარგალიტით ციმციმებს. დილაა.

მზეს ოქროსფერი სხივები ამოუწვევრავს ქალარა მთების გადაღმიდან. მერცხლების დაუსრულებელი ჭიკჭიკი აღვიძებს ქალაქს. ეს ქალაქი პატარა ოზურგეთია, გურიის სამაზრო ქალაქი, შემკობილი მრავალფერი ყვავილებითა და ხეხილით. ორი მდინარე საზღვრავს მას — ერთი მხრით — ეუფი და მეორე მხრით — ნატანები. ქუჩის გაღმა-გამოღმა მხარეს, მაღაზიების წინ, ნაკადულები მიჩხრიალებენ. ქალაქის ახალ მესვეურს მოედანზე კვიპაროსები დაურგავს. ბილიკებზე აგურის ფხვნილი დაუფრქვევია. მოედანის მარჯვნივ. კუთხეში, მაღალ აკაციებს შორის, სამსონის კლუბის წინ პატარა ტალავერი აუგია, მაღალი, მრგვალი, ვიწრო კიბით, ოთხი-ხუთი კაცის დასაჯდომი, დასასვენებელი. კოშკს უფრო ჰგავს ეს ტალავერი. დილაადრიან დიტია მგელაძე და კაცია ნაკაშიძე გამოსულან კლუბიდან, ასულან კოშკზე და დამსხდარან ახალუხისამარა. ეტყობათ, ბანქოს თამაშში კლუბში გაუთენებიათ ღამე.

— ფრაჰში მაინცდამაინც არ დაიღუპება კაცი, მაგრამ ეს ბაქარა... დასწყევლოს ღმერთმა ამის მომგონი, — გულგრილად ამბობს კაცია ნაკაშიძე. — ფულის მახეა ნამღვილი.

— მერე უბედურებაა: თუ ჩაჯექი, ვეღარ მოშორდები, ან როგორ უნდა მოშორდე ოქროს კალოს! — შეესიტყვა კაციას მგელაძე, — ერთი ბანკი თუ მოხსენი, ერთი წლით დაზღვეული ხარ.

— ყველა ამას ფიქრობს და ამიტომაც არის სწორედ, უკანასკნელ ჩოხას რომ ტოვებენ.

— არა, ამ მეფართლე დონაძის ვაჟი, შეამჩნიეთ, თავადო, როგორ აგებს მამის ქონებას? ამბობენ. ელიზე არისო შეყვარებული:

— თუ პირიქით, ელი არის დონაძის ფულებზეო შეყვარებული.

— ხა, ხა, ხა... დიდი კკუამაზვილი ბრძანებულხართ. უთუოდ ასეა. ეს ვერ მოვისაზრე. ახლა კი ყველაფერი მესმის... ადვოკატები გაკოტრდნენ. ელის ქმარს კაპიკი არ მოეძებნება. ელის შვილები ჰყავს გასაზრდელი. ლამაზი ქალია, მსუყე ბელელს მისდგომია. ფული... გული... ხა, ხა, ხა...

კაცია კაციას ძემ ცალყბად ჩაიღიმა. დიტამ ახლა სხვაგან გადაუგდო სიტყვა.

— მაკვირვებს მაინც, თავადო კაცია, თქვენი შოურავი დიდი ძუნწი უნდა იყოს.

-- რაზე ამჩნევ?

— მთელი ღამე თავზე დაგვტრიალებდა წუხელ და არც ერთხელ ბანქოსკენ არ წამოწეულა.

— დაფიცული ვარ, ბანქოს არ მოვკიდო ხელიო, — მთქნარე-ბით თქვა ნაკაშიძემ.

წამოდგა დიტია.

— კლუბში ჯობს, ბატონო, წასვლა, — შეახსენა კაციას.

ახალუხის ამარა ბაღში ჯდომა უხერხულად მიაჩნდა მგელაძეს. ქალაქი იღვიძებდა.

ქუჩებში ხალხმა იწყო დენა.

ის იყო კოშკიდან ჩამობრძანდა ნაკაშიძე, ბაღში მისი მოურავი ჰაპანაძე მოიჭრა და უხეშად მიმართა ბატონს:

— თქვენ, ბატონო, ბანქოს თამაშით ერთობით აქ და თქვენს მამულში არც ერთი გლეხი არ ჩადის. საყანე მიწები ჯერაც მოუჩა-ლავია. თესვის დროც გადის, წავიდეთ, ბატონო, შინ... უნდა პოელა-პარაკოთ გლეხებს. შეთანხმებაა, ბატონო, საჭირო.

დიტია მგელაძე ინგლისურ სიგარას აბოლებდა დონიჯშემოყ-რილი.

ნაკაშიძემ ჰაპიროსს მოუკიდა.

— ცხენი მომიყვანე?

— ჰაკი მოგიყვანე, ბატონო, ულაცი ვერ დავიჭირეთ, გავერან-და უხედნელი.

— ესლა მაკლია, იორამ, ახლა ჰაკზე შემსვა, — თქვა უკმაყოფი-ლოდ კაციამ.

— ბატონო, ჯორზე ნუ შეჯდებით და ჰაკს არა უშავს, — ჩა-მოართვა სიტყვა მოურავმა. — ჩამობრძანდით, ბატონო, ჯორიდან. დაუთმეთ გლეხებს ცოტა რამ, თორემ...

— არაფერსაც არ დაუთმობ. რა მმართველს მათი? ეზოს დავათე-სიებ ფარნაოზას და მეყოფა. მორჩა.

— ფარნაოზასო? ჰმ...

გაუყრდა მოურავი, არ უნდოდა ყველაფერი ერთად მიეხალა თავადისათვის.

კლუბის ეზოში მუცელგამობერილი ჰაკი ება, შეკაზმული. სხვა რა გზა ჰქონდა. შეჯდა თავადი ჰაკზე და გაემგზავრა, ზედობანს გა-დაღმა — თავის სასახლეში. ჰიშკრიდან სანამ სასახლემდე მიაღწევ-და, ერთი-ორი კილომეტრი ბაღნარი უნდა გაევილო. უცებ ტყვიამ იშხუელა ხეებიდან.

კაცია მ ქაკი გააქენა. ტყვია აიცდინა, სახლში შევარდა და კარი ჩაკეტა.

საღამომდე ელოდა ფარნაოზას, მაგრამ არსად ჩანდა. ოცი წელი ემსახურებოდა იგი ნაკაშიძის ოჯახს ერთგული ძალღივით. ვერ წარმოედგინა კაციას ოცი წლის ერთგულ მსახურთან ასე უცებ დაშორება. ფარნაოზაც სწუხდა. შეჩვეულ ლხინს შეჩვეული ქირი მიჩვევნია, — ამბობდა. დაყრუებული ფაცხის წინ იჭდა მარტოდმარტო. ჩამავალ მზეს გასცქეროდა. თუთუნს სრესდა ხელისგულით და ჩიბუხს ტენიდა. აგონდებოდა, ბატონის სასახლის ბაღში საღამოობით ჩამავალი მზე როგორ ეფინებოდა მაისის ვარდებს. ამ დროს ნაკაშიძის ხასასთან ერთად დადიოდა ფარნაოზა ბაღში და ასუფთავებდა ბილიკებს, თან სოფლის ქორებზე ემსალათებოდა. ეთამამებოდა ფარნაოზა ქალბატონს და განაგონს არ უმაღავდა.

— ქალბატონო, ბატონს უშენოდ სული ამოსდის, როცა შინ არ ბრძანდები, დღე წელიწადად ეჩვენება, რა გიჭირთ, ბარემ ჯვარი დაიწერეთ და სოფლის ყბა ჩააჩუმეთ!

— რა გულუბრყვილო ხარ, ფარნაოზა, ბატონი ერისთავის ნასიძევეა. ერისთავის ქალის დროსაც ხომ ემსახურებოდი შენს ბატონს?

— ვემსახურებოდი... და თუ გინდა მართალი მოგახსენოთ, ასე ტკბილი არ იყო მაშინ სასახლე.

— ეს იმიტომ, ფარნაოზა. რომ შენ გლეხი ხარ და მეც გლეხის სისხლი მიდგას. თუმცა რა ყურს ვუგდებ ხალხის ლაპარაკს. მე ბატონი მიყვარს, — ამოიოხრა კაციას ხასამ.

ფარნაოზამ გაიღიმა.

..ახლა? ახლა რას ისურვებს ნეტა ნაკაშიძის ხასა? გაიფიქრა ფარნაოზამ. — სიყვარულს ამჯობინებს თუ ხალხის სიმართლეს?“

ნაკაშიძის ხასა ამ დროს გაფითრებული იჭდა ბატონის გვერდით და შეშინებული პირჯვარს იწერდა:

— ვმადლობ უფალს, რომ ტყვია აგცდა, ბატონო. — თან ცრემლებს აღვარღვალუბდა.

კაცია კაციას ძემ ხელი მოხვია მტირალ ქალს და ჩურჩულით უთხრა:

— ადექ, მარინე, ჩაიცვი, დროა ჯვარი დავიწეროთ.

მარინე გაშტერებული მიაჩერდა ბატონს. ყურს არ უჭერებდა

განაგონს. მაგრამ ნაკაშიძემ მის პასუხს აღარ დაუცადა, კარადიდან მოსასხამი გამოიღო და თავისი ხელით მოახურა მარინეს.

— წავიდეთ! — თქვა და ხელი მოჰკიდა ქალს.

კარებში ჭაპანაძე შეეჩეხა. ეს-ეს იყო მოაღწია ოზურგეთიდან ფეხით მომავალმა. აქოშინებული მიიჭრა ბატონთან. გზაში გაეგო, თოფი ესროლესო თავადს. ორი რევოლვერი აიღო ნაკაშიძემ, ერთი იორამს მისცა და ერთი თვითონ დაიკიდა ქამარზე. წავიდნენ ზედობანს, მთავარანგელოზის ეკლესიაში.

ღამე იყო. ტყის ბილიკით მიდიოდნენ შეყვარებულები და მათი მოურავი. ბულბული ხის ტოტზე შემომჭდარიყო და შეღამების საგალობელს გალობდა. მთვარე ვერცხლისფრად მოსავდა ზედობნის ხერნალს, საითენაც ბილიკი მიემართებოდა. მარინეს გულში იფურჩქნებოდა ქალის ნაზი გრძნობა, გრძნობა ქალის, რომელიც პირველად ხდება „მხევალი“ ქმრისა, თუმცა ოცი წელი გაატარა მარინემ ხასის სახელით და ორმოც წელს გადასული იყო.

* * *

როცა კაცია ნაკაშიძე ქაჯზე შეჯდა ზედობანს წასასვლელად, დიტიამ მოედანი მიატოვა, მივიდა შინ, მამას დილამშვიდობის უსურვა და ოთახში ჩაიკეტა. ცოლს მუქარით უთხრა: არავინ გაბედოს ჩემს კარზე დაკაკუნებაო.

ვატა მგელაძე — დიტიას მამა, „დვარიანსკი დრუჟინის“ ყოფილი ოფიცერი, ტანიდან არ იშორებდა ლურჯი მაუდის მუნდირს. ოფიცრის ჩინიც მულამ მხარზე ეკერა. სახლშიაც არ იხდიდა ოფიცრის ქულს. ვატას რამდენიმე წელია მიწაზე ფეხი არ დაუდგამს. მაღლა სართულიდან დაბლა ველარ ჩადიოდა. დილიდანვე მუნდირში გამოჰკიმული, აივანზე იჯდა, ჰიპამდე დაყრილი თეთრი წვერი თოვლის ბაბუას ამსგავსებდა, ყურს არ ესმოდა. მასთან მივიდა ცოლი — ჩხირივით ხმელი დედაბერი და, რაც ძალ-ღონე ჰქონდა, ყურში ჩასძახა: „წამოდეჰი, ბერიკაცო, ალბათ, შენს შვილს რალაც ცუდი ამბავი შეემთხვა“. ვატა წამოდგა, მუნდირი გაისწორა, წვერზე ხელი ჩამოისვა და ოთახის კარს მიადგა ქუსლჩაქეცილი ფლოსტების ჩლარტუნით.

— დიტია,— ბრძანებით მიმართა ყოფილმა ოფიცერმა შვილს,— გააღე კარი!

დიტიამ უსიტყვოდ გააღო კარი. ვატა შევიდა შვილთან. დიტია მაგიდასთან დაჯდა. ვატა გვერდით მოუჯდა.

— შვილო. რამდენჯერ მითხოვნია შენთვის, თავი დაანებე ბანქოს თამაშს-მეთქი! — ბაგეების ცმატუნით უთხრა ვატამ და თვალეში მიაშტერდა შვილს.

შავგვრემანი, პირხმელი. შუატანის კაცი იყო დიტია. ზაფხულობით ევროპულად შეკერილი თეთრი „პარუაინის“ ტანისამოსი უყვარდა. მამის ჩვეულებას არც ის ღალატობდა, იუნკრის ჩინი მუდამ მხარზე ეკერა. იშვიათად იცმევდა ჩოხა-ახალუხს. ამ დღით სწორედ ეს იშვიათი ჩერქეზული ჩაეცვა და ის იყო ლაზარენკოსთან ემზადებოდა წასასვლელად. განცხადებას წერდა ქვეყნის დაცვის საჭიროებაზე. დიტიას მამას — ყრუ ბერიკაცს არაფერი არ ესმოდა, რა ხდებოდა ქვეყანაზე. დიტიას ოთახში ჩაკეტვის მიზეზი ბანქო ეგონა. ალბათ, უკანასკნელი კაპიკი წააგო, — ფიქრობდა.

— რომელ ბანქოზე შეუბნები, მამაჩემო? — გაიკვირვა დიტია და რომ არ ეყვირა სხვის გასაგონად, წერილით გაესაუბრა ყრუ მამას.

„ჩვენი ცხოვრებაც, მამაჩემო, ბანქოს ჰგავს, ტრიალებს ბაქარასავით და, ვინ იცის, ვის ერგება წილად ბედნიერება. დრომ სხვა ამბები მოიტანა, ბანქოზე საშინელი და ოქროზე მკაცრი, საჭიროა ხასიათის სიმტკიცე... ღალატის სუნი ტრიალებს, მამაჩემო. შენ ხომ ხელმწიფის ერთგული ხარ! მეც შენი შვილი ვარ. ხელმწიფეს უნდა ვემსახურო. ახლა შეიძლება უბრალო იუნკერიდან გენერალ-გუბერნატორი გახდეს კაცი. ლევან გურიელს ოლქის უფროსობა ჩააბარეს“.

დიტია წამოდგა, მაზრის უფროს ლაზარენკოსთვის მისართმევ განცხადებას ხელი მოაწერა, გულის ჯიბეში ჩაიდო და სახლიდან გავიდა. ეს იყო 1902 წლის 12 მაისს.

ვატამ ჯოხის ბიჭებით გაიარა აივანი. ბერიკაცს მხოლოდ ხელმწიფის ერთგულება ჩარჩა გულში. სხვა მისთვის გაუგებარი იყო ყველაფერი, რაც მის შვილს ამოქმედებდა. ვატა ნაჩვევ სავარძელში ჩაჯდა, ნახევრად დადამბლებული მუხლები მოხარა და თეთრი წვერი მზეს მიუშვირა.

„ჩემო ძვირფასო, მზიური სიმღერის ერთ უმცირეს სიმს რომ არხვეს სიო მარადისობიდან, ეს შენი ხმაა, სპეტაკი ისე, ვით იაღონის სალბუნები, ვარდზე ნაცრემლი, ჟამსა ცისკრისას. ჩემო ძვირფასო, მოვერცხლილ ტბაზე, როცა რძისფერ ლოტოსს მთვარე დახედავს, მომეჩვენები, თითქოს ჩემ წინ დგებარ უმანკო, ვით ის ლოტოსი ბრინჯაოსფერ ტბის მინანქარზე, და შენი სახის სინარნარე წარმტაცებს მზერას. ჩემო სიცოცხლე, ვით გვალვიან დღეს მოსწყურდება მგზავრს უდაბნოში, ისე მწყურია ჩემი სული შთავენერგო შენში, რომ ერთი გრძნობით, ერთი აზრით, ერთი შეგნებით, ერთად შევეტრფოდეთ მზის და მთვარის ამობრწყინებას. და ასე ვლიდეთ გზას დიდების, კაცს რომ შეშვენის, პატიოსნებისა და სიკეთის დასამყარებლად“.

სკამლოგინზე ზის მახარე, ზურგით მისწოლია ასწლოვან მუხას. შემოლამების მწუხარებას დაუბინდავს მისი სული და ფოთლებიც თითქოს ეჩურჩულება: „ამაოაო ყველაფერი, რასაც ეტრფი... ვერ აფრინდები მიწის ზევით, ვერ აფრინდები“.

რა ემართება ამაღამ მახარეს? რად ჩაღვრია სულში მოწყენის ნალველი? დღეს შელის ლექსის თარგმანის ხელნაწერს კითხულობდა. ეს ლექსი ლიმან-მელიედან! წამოღებული ერთ-ერთი არალეგალური წიგნის უკანა გვერდზე იყო მიწერილი ლამაზი ხელით: „მოწოდება“... იქვე იყო აღნიშნული ლექსის ავტორი. დღეს ისე შეიქრა მახარეს გულში ეს ლექსი, რომ არ იქნა მისი განდევნა. საშინელი დარდი შეიგრძნო, თითქოს ჩასულ მზესთან ჩაესვენაო ყველაფერი სასიცოცხლო და მხოლოდ მიწა დარჩა ფეხქვეშ. „დღეს იქნება თუ ხვალ, ზეგ თუ მაზეგ, სულ ერთია, მახარეც მიწად იქცევა“.

დარჩება მხოლოდ სულის ძახილი: „მეგობარო, ტკბილზე ტკბილო, სანატრელო...“

უმთვარო ღამეა. გარინდებული დგანან მუხები.

დღეს დილიდანვე ბაღში საქველმოქმედო მიზნით სეირნობა იყო მოწყობილი. სეირნობის მომწყობ კომისიაში დია ვაშალომიძეც

¹ ლიმან-მელიე — ასე ეწოდებოდა ბათუმის მუშათა ერთ-ერთ უბანს.

ღებულობდა მონაწილეობას. ვახშობობისას ბაღში ხალხი შემცირდა და ახლა ცაში ავარდნილ ცეცხლის კუდიან მაშხალებს აივნებიდან უცქეროდნენ. იქ, მუხებს იქით, ბაღის მეორე კუნძულში როტონდა ბრწყინავს გაჩირადღნებული. როტონდაში მოცეკვავე ახალგაზრდობა შეკრებილა. სასულე ორკესტრი უკრავს ვალსს, წყვილ-წყვილი მოცეკვავენი ტრიალებენ, წრეს უვლიან და მსუბუქად ირხევიან. წყვილების ტრიალში გამოიქროლებს დია, დია ირისისფერი მსუბუქი კაბა აცვია. მხრებზე დაყრილი ოქროსფერი კულულები თეთრი ძვლის სავარცხლით აუბნევია ყურებთან. წელზე დიდი, თეთრი ბანტი შეუკრავს გრძელი ჩაშვებული ბოლოებით. ღერწამივით ირხევა დიას წელი. გულ-მკერდი ოდნავ ამობურცვია. მაღალ შუბლზე შვენის წვრილი წარბები — თმაზე უფრო მუქი. მოცისფრო თვალებს გარს ევლებიან ხშირი წაშუაშები.

ახალგაზრდა კადეტი მიაფრენს დიას. მარჯვენა ხელით შორს დაუჭერია დიას წელი და გეგონებათ მიაცურებსო. მათ გვერდიით მოქრიან გიმნაზიელი ქალიშვილები და ვაჟები. მერე სტუდენტები, მწვანეკანტაანი ლურჯი კიტელებით. ვაჟები და ქალიშვილები.

რა სწრაფად შეცვლია ფერი გურიის სამაზრო ქალაქს. გამქრალან დიდგვართა შთამომავალნი და წამოზრდილან მდაბიო ხალხის ნაშიერნი.

ზაფხულის არდადეგებია. მოსწავლე ახალგაზრდობას მოუყრია თავი ოზურგეთში. თბილისის პანსიონიდან ჩამოსულან ყმაწვილები, ქუთაისიდან — სემინარიელები, პეტერბურგიდან — კადეტები. კიევისა და ხარკოვის უნივერსიტეტებიდან — სტუდენტები.

სილარიბეში და სილატაკეში გამოზრდილი ახალგაზრდები სხვა აზრით და შეგნებით დაბრუნებულან სამშობლოში. ხალხს უნდა ექსახურონ. ქვეყანას სინათლე მოჰფინონ. დღეს ყველას საქველმოქმედო საქმე დაუსახავს მიზნად. მათ შორის ერთი პირველთაჯანაა დია.

დღეს სეირნობის დასასრულს, სილამაზის ჯილდო დიას არჯუნა ხალხმა. ახლა მოცეკვავე გიმნაზიელები არ ასვენებენ. ხან ერთი იწვევს საცეკვაოდ, ხან მეორე, ხან მესამე.

დია ყველასთან ერთნაირი ხალისით ცეკვავს.

გამოჩნდება დია და მახარეს თვალში გაიეღვებს მისი ირისისფერი კაბა და თეთრი სპეტაკი სახის პროფილი.

მახარეს ჯერ კიდევ ვერ გადაეწყვიტა დიასთან შებვედრა, ინტი-
მურ გრძნობებზე საუბარი უფრო შეუძლებლად მიაჩნდა. მახარემ
გაიგო: დია უკვე გურიის მოწინავე გლეხობას და ახალგაზრდობას
მიმხრობოდა და მათთან შეეკრა მეგობრული კავშირი. ერთად მიე-
ლოთ მეგობრული ფიცი, რომ საერთო საქმეს არ უღალატებდნენ.

ამ დღეებში სწორედ მოწინავე გლეხების და ახალგაზრდობის
კრება იყო მოწვეული. მახარეს მოხსენება უნდა გაეკეთებინა. ბა-
თუმის ორგანიზაციიდან ჰქონდა დავალებული. უთხრეს, კრებას
დიაც დაესწრებო. ეს შეხვედრა სამუდამოდ ჩააქრობდა დიას გულ-
ში მახარესადმი სიყვარულის იმ პაწია ნაპერწკალს, რომელიც ბავ-
შვობიდანვე აკრთობდა დიას. ბათუმის ორგანიზაცია სასიკვდილო
განაჩენის ქვეშ აყენებდა გურიელის ჯაშუშებს. მათ შორის დიას
მამასაც. ეს ამბავი ზარდამცემი იქნებოდა დიასთვის. მახარე სწუხდა.
ბათუმის კომიტეტის სახელით სასტიკი განაჩენი უნდა გამოეტანა
როსტომ ვაშალომიძისათვის. ბათუმის კომიტეტი უზიარებდა მის
გადაწყვეტილებას გურიის მოწინავე ადამიანებს, რადგან ვაშალო-
მიძე გურიის მცხოვრები იყო. სხვანაირად არ შეეძლო. ყველამ
იცოდა, როსტომი გურიელის ოფიციალური ჯაშუში იყო. ის ფიქ-
რები, რომლითაც წინათ სუნთქავდა მახარე, — ვითომ დია უარყოფ-
და მამას და საერთო საქმეს უფრო მალლა დააყენებდა, ახლა ზღაპ-
რად ეჩვენებოდა. „დია ვერ დასთმობს მამას... ამხანაგებს ვერ უღა-
ლატებს... მაშ როგორ მოიქცევა?“ მთელი ღამე გაათენა ამ ფიქრში
მახარემ.

„სულთ, შხამი ჩადგა ჩვენს სიყვარულში...“ — დაღონდა ვაჟკა-
ცი აწ დიას სახელი ველარ გაუნათებს სავალ გზას.

მახარეს ცრემლი მოერიო. ეგონა უეცრად ჩამოინგრა ის საფე-
ხურები, რომელზედაც მახარე აღიოდა, და ზევით დარჩა ოცნება
ისევ ლამაზი და მიუწვდომელი.

„ახ, რა ყოფილა ეგ ცხოვრება, ზღვის გულივით დაუნდობელი.
ექებ ბედნიერებას და იგი შორს მიიწევს“.

ოზურგეთში ყველა უბანზე უფრო მიყრუებული უბანი იყო მაშინ მოიდანახე. მე დავინტერესდი, მინდოდა გამეგო რატომ ჰქვია ამ ადგილს „მოიდანახე“, მაგრამ დღემდის გაუგებარი დარჩა ის ჩემთვის. იქ სანახავი არაფერი იყო, გარდა მაღალი ხეებისა და ტალახიანი ქუჩებისა. მაინც მიყვარდა პატარაობისას მოიდანახეზე არბენა. თვალწინ გაიშლებოდა ბორცვნარზე გაშენებული პატარა სოფელი, ლამაზი ბაღებით და ფიცრული ოდებით. ხოლო სოფელს გადმოდმა ფერდობები დაფარული იყო გვიმრით, სადაც ახლა ჩაის ბუჩქებია აბიბინებული.

ორი რამ მაკავშირებდა ამ უბანთან: ერთი ის, რომ მამიდაჩემი ცხოვრობდა იქ, მოხუცი დედაკაცი, რომელსაც მუდამ ჰქონდა ჩემთვის შენახული ჩურჩხელები და თხილი. მეორეც, ეს გვიმრით დაფარული ფერდობები სავსე იყო მარწყვით. მაგრამ რამდენადაც მიყვარდა ეს უბანი, იმდენად შიშს მგვრიდა იქ მისვლა. შუა მოიდანახეზე იდგა ერთი ყრუ სახლი—ისლით დახურული. ეზო, მოშენებული ხეებით და ხეხილებით, ბალახბულახებით გაქსუებული და მოუვლელი ნოჩანდა. სახლს ალენჯა შემოჰკვროდა გარშემო. ისლი ალაგ-ალაგ აეგლიჯა ქარს. ბელელზე ყავარი ჩამომძალიყო. ნალიას ორი ბოძი გამონგრეოდა და გადმოყირავებული ეგდო მიწაზე. სანამ მამიდაჩემთან მივიდოდი, უთუოდ ამ გაპარტახებულ ეზოსთან უნდა გაქველო. საშინელი ფიქრი შემიპყრობდა.

— სად არიან. მამიდა, ამ ეზოს და სახლის პატრონები? — ვკითხე ერთხელ მამიდაჩემს.

— აღარავინ დარჩა, შვილო, საშინელმა სენმა ამოწყვიტა მთელი ოჯახი, — მიპასუხა მამიდამ და თან ოხვრით დაუმატა, — ალბათ, ხატზე იყვნენ გადაცემულიო.

— მერე ასე უნდა იყოს ეს სახლ-კარი მიტოვებული?

— თექვსმეტი წელიწადია ასეა. ხეელებით დაიხოცნენ უბედურ დღეს გაჩენილები. ვინ გაბედავს იქ მისვლას. ღამით მხოლოდ ქინკები მიდიან და ქვებს ურახუნებენ კედლებს. ჩქარა წამოდი, შვილო, აქ არასოდეს არ გაჩერდე, — მითხრა და სწრაფად გამაქანა შინისაკენ.

მარწყვის საკრეფად უთუოდ მამიდაჩემი უნდა წამყოლოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ მოიდანახეს ბავშვები ძალიან კარგად შეპყრობოდნენ, უმამიდაჩემოდ მაინც ვერ ვბედავდი წასვლას. სადაც მარწყვი იყო ასე ტკბილი და მიმზიდველი, იმ ფერდობების დაბლა ყელამდე გვიმნარში ჯარისკაცთა სასაფლაო იყო. თეთრად შეღებილი ხის მაღალი ჯვრები მოჩანდნენ შორიდან. აქა-იქ მხვდებოდა ამოთხრილი საფლავები. შიში ამიტანდა. მეგონა: სასაფლაოზე ტურები რომ ყმუოდნენ ღამით, ისინი თხრიდნენ მიცვალებულებს. მაგრამ მამიდაჩემმა დამამშვიდა:

— შეილო, ლაზარეთში რომ ჯარისკაცები კვდებიან, ჰირისუფალს არა აქვს უფლება თავის სახლში წაიყვანოს. აქ ასაფლავებენ აფხაზები და მეგრელები ჭიუტი ხასიათის არიან. ჩვეულებად აქეთ ეს წესი: თავიანთ მიცვალებულს სხვაგან არ დატოვებენ. მოკვდებიან, სანამ შინ არ წაასვენებენ. ღამით მოვლენ იმსიშორედან, ამოთხრიან თავიანთ მიცვალებულს და მიასვენებენ თავიანთ ქვეყანაში. ცარიელ კუბოს აქ ტოვებენ. იქ, სადაც ჯვრებია ამართული, უპატრონო ჯარისკაცები არიან დასაფლავებულნი. სადაური ვინ იცის!

მარწყვით სავსე ჩალის კალათებთან ერთად გულით მომქონდა შიში და საოცარი ამბები.

ახლა, მატარებლიდან რომ გავხედავ ციტრუსებით აყვავებულ მოიდანახეს, მომაგონდება ბავშვობა და, 1902 წელი, როცა დიას ტოლა ვიყავი.

მომაგონდება მოიდანახეზე ის გრძელი პარმალიანი სახლი, ხეთა ჩრდილებიდან რომ გადმოყურებდა ნატანების ქუჩას, რომელიც 1906 წლის დასაწყისის კრილოვის ჯარმა გადასწვა. მე მაინც მგონია ისევ იქ დგას ის სახლი, სადაც აფთონი ცხოვრობდა, უღვაშაწყებილი ახალგაზრდა რევოლუციონერი გლეხი.

გურიის სამაზრო ქალაქის ბაღში, მუხის ქვეშ, მახარემ იმდერა „ჰიმნი სიყვარულასა“, სწორედ მეორე ღამეს აფთონის სახლში მოწვეული იყო მოწინავე ახალგაზრდების კრება რევოლუციონერ გლეხებთან ერთად. ხმა დადიოდა, მომხსენებელი ბათუმის კომიტეტიდან გუშინ ჩამოვიდაო.

დია აღრე მივიდა აფთონისას. ჯერ კიდევ ღამის ბინდი არ მოჰკიდებოდა მოიდანახეს.

აფთონის დედა ელისაბედი სამზარეულოს დერეფანში ვახშამს

ამზადებდა. ღია რომ დაინახა ოდის კიბეზე ამავალი, სიცილით მიადხა:

— აბრძანდი, ქალიშვილო, სახლში, და თუ აპაღამ, ვინ იცის, ეშმაკს არ სძინავს, ჯაშუშები დაგვესხა თავს, ნუ იუკადრისებ, დედაშვილობას, თქვი, თითქო ნიშნობა გვაქვს გამართული, ტოლ-მეგობრები გვყვანან მოპატიებულნი-თქო.

ელისაბედის ხუმრობაზე დიამ გადაიკისკისა და გრძელი პარმალი გაიარა. დაწულ სავარძელში ჩაჯდა. სვეტებზე გაბმულ ვენახს მტევნები დაესხა და ლორთქო ფოთლებს ქარი აფუსფუსებდა.

— დილით აფთონი მერიამი წავიდა, — ბოღიში მოიხადა ელისაბედმა, რომ მარტო ტოვებდა სტუმარს. დიასაც ეს უნდოდა, გადაეცილი წიგნი ეჭირა ხელში. ყდაზე „რენანი“ ეწერა. ეს წიგნი ერთმა სემინარიელმა მოუტანა დღეს და უმტკიცებდა, ქრისტეს იქით არაფერი არ არისო.

ღია წიგნს ჩასცქეროდა, ნაგრამ დღის სინათლე ჩაიბინდა. მთვარემ მიანათა თვალეში.

ვარსკვლავებით დაჩითული სპარსული ქისეის კაბა ეცვა, გულამოღებული და ქალიშვილი უფრო სათნო და მშვენიერი მოჩანდა მთვარის ვერცხლისფერ შუქზე.

„ნუთუ სულიც ასეთი მშვენიერი აქვს?“ გაიფიქრა მახარემ და მოკრძალებით შემოდგა კიბეზე ფეხი. მახარე კარგა ხანს უცქეროდა მთვარეზე თვალმიპყრობილ დიას. ქრისტეს იქით არაფერი... ჩურჩულებდა შორეულ ოცნებაში გადაკარგული ღია.

— ღმერთო, სახიერო, მე არ მინდა მიწის ქია ვიყო, — წარმოთქვა ბაგეების თრთოლვით დიამ და შეერთა, მოიხედა: მახარე უახლოვდებოდა ნელი ნაბიჯით.

— სალამი, ღია!

— მახარე?! — წამოიძახა დიამ. იცნო ბავშვობის მეგობარი. გული აუფეთქდა. უხერხულად წამოიწია სავარძლიდან, უნდოდა გადახვეოდა, უსაზღვრო სიხარული გამოეხატა, მაგრამ ქალწულის მორცხვი გრძნობა წინ აღუდგა სურვილს. მახარეს დიას ფაფუკა ხელი შერჩა ხელში. კარგა ხანს შესცქეროდნენ ერთმანეთს უსიტყვოდ. მერე უცებ მიბრუნდა მახარე, მრგვალი მაგიდის იქით მდგარ დაწულ სავარძელში ჩაჯდა. ქუდი არ ეხურა. დღეს მაკას მოქსოვილი ჩალისფერი დაჩაიის ხალათი ჩაეცვა ლურჯი ხალათის მაგიერ.

დია გაყუჩებული უცქეროდა. ვერ ახერხებდა საუბარს, მახარესაგან ელოდა პირველ სიტყვას. მახარემ შუბლზე ხელი გადაისვა. ეტყო-ბოდა, მასაც ეძნელებოდა პირველად გამოსაუბრება. ბოლოს მაინც დაარღვია ღუმელი.

— მგონი შევრიგდით, დია, არა?

— ახლა ხომ ბავშვები არა ვართ? — თქვა დიამ ღიმილით.

— მით უკეთესი, თუ ბავშვები არა ვართ.

— სულ შევრიგდეთ, თუ ცოტა ხნით? — ჰკითხა დიამ და თვა-ლებში შეხედა.

— ეს თქვენზეა დამოკიდებული.

„თქვენობით შორეულ ადამიანს ელაპარაკებიან. ნუთუ მახარე ასე შორეული გახდა ჩემთვის?“ — გაიფიქრა დიამ.

— მიხარია, დია, რომ ჩვენი საერთო ოჯახის წევრი გამხდარ-ხართ. ხალხის თავისუფლება, სამშობლოს თავისუფლება დაგისა-ხავთ მიზნად.

— პირველ ყოვლისა — თანასწორობა! — მტკიცედ წარმოთქვა დიამ.

— რა თქმა უნდა, თანასწორობაც! მხოლოდ, უნდა იცოდეთ, ბევრი უსიამოვნება შეგხვდებათ ამ გზაზე. გულწრფელად უნდა გწამდეთ ის, რასაც ემსახურებით.

— გულწრფელად მწამს და ვემსახურები ჩვენს საქმეს. თუ სა-ჭირო იქნება, არც ციხეს და ტყვიას შევეუშინდები.

— მაშ შესაძლოა თუ არა მშობლებზე მალლა საქვეყნო საქმე დავაყენოთ?

— ეს ასე მოხდება, ალბათ. ცოტა რამ წამიკითხავს ისტორიიდან, საუკეთესო დედები შვილებს ქვეყნის საქმეს სწირავდნენ.

მახარე დიას ნათელ თვალებში ჩააცქერდა და დაბეჭითებით თქვა:

— შეიძლება პირიქით მოხდეს, ამხანაგო დია, შეიძლება ახლა შვილებმა გასწირონ უღირსი მშობლები. ხალხის სიმართლეს ვერა-ვინ დაუდგება წინ.

მახარემ მაჯის საათს დახედა. ცოტალა აკლდა ამხანაგების შეკრე-ბას.

ღელავდა მახარე, გაემხილა თუ არა დიასათვის ამდენი ხნის ნა-ურევები სიყვარული? თუ ამას კრების დაწყებამდე ვერ მოახერხებ-

და, მერე მახარეს სიკვდილამდე დარჩებოდა გულში უთქმელი ძვირფასი გრძნობა.

„არა, ან ახლა. ან არასოდეს“...

ღია ღუმდა. ასე ცივად შეხვედრას არ მოელოდა მახარესაგან. ქალიშვილი არ იყო საცნაურს, რა ხდებოდა მახარეს გულში.

მახარე წამოდგა, რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა წინ და უკან. მერე დიას მიუახლოვდა.

— დია, ჩემო ძვირფასო, აღამიანმა თავისი გულის ნაგრძნობი და ნაფიქრი ერთხელ მაინც უნდა თქვას.

— უსათუოდ... — ბაგის თრთოლვით უპასუხა დიამ და სახეზე ყაყაჩოსფერი აეკრა.

— იმ დღიდან, რაც ჩვენ დავშორდით ერთმანეთს თქვენს სათიბში, შენი სახელი მიმიძღვის წინ, — ძველებურად შენობით მიმართა ისევ მახარემ, — და ახლა შენამდე მოვიტანე ბავშვური ფაქიზი გულით შენი წმინდა სიყვარული. მე მგონია გამიგებ.

დიამ თავი ჩალუნა:

— დიახ... — ძლივს გასაგონად წაიჩურჩულა.

— მერე? რას ამბობს შენი გული? არა, შებრალებას არ გთხოვ... არც მოწყალებას გთხოვ... ხელს გთხოვ, მეგობრულ ხელს.

— უნდა გამოვტყდე, — მორცხვად დაიწყო დიამ, — მეც ბევრი ღამე გამიტეხია შენზე ფიქრით, მოველოდი შენს ნახვას... მიყვარხარ, როგორც მაშინ მიყვარდი.

— დია! — აღფრთოვანებით შესძახა მახარემ.

დიამ უსიტყვოდ გაუშვირა ხელი, მაგრამ გაოცდა — მახარემ უეცრად დაიწია უკან და ტანჯვით წარმოთქვა:

— არა, დღეს არა, არა, დია, ხვალ გადავწყვიტოთ, ზეგ... მაზეგ...

ღია აღელვებული წამოდგა. ვაზის ყლორტიდან ერთი ფოთოლი მოწყვიტა და უნებლიეთ დაუწყო სრესა.

„რატომ ხვალ... ზეგ... მაზეგ?!“

ცახცახებდა დია. მხრებზე მახარეს ხელს გრძნობდა... ბაგეზე მახარეს ბაგის სიტკბო ეღვრებოდა... „რატომ ხვალ... ზეგ... მაზეგ?!“

მახარე ჩაჰედლილივით ზის სავარძელში.

კრება და მოხსენება უტრიალებს თავში.

„რას გადაწყვეტს დია? მამაზე აიღებს ხელს?“

აფთონის დედამ ელისაბედმა სინათლე აანთო სასტუმრო ოთახში და სტუმრები შეიპატოჟა.

* * *

ოცამდე კაცი შეიკრიბა აფთონის სახლში. მათ შორის იყო ორი ქალი — დია და ბაბი გურგენიძე, დაბალი, ჩამკვრივებული გოგო. ბაბი დაბა სუფსის ორკლასიანი სკოლის მასწავლებელი იყო. არასასიამოვნოდ მოხვდა თვალში დიას სახე. არ მოელოდა კრებაზე ჯამუშის ქალიშვილს.

— მერე რა არის გასაოცარი? — ჩააჩუმა მირიანმა ბაბი, — რწმენის საქმე არ არის?

ბაბი გაუჩნდა. მხოლოდ დიასთან ახლოს არ დაჯდა, თავი არ გაუყადრა. ზედობნელებთან მისწია სკამი. ხრიალეთელ ლუკა მეგრელიძეს მიესალმა, სეფე მოიკითხა.

მირიანი მახარესთან დაჯდა. მახარემ ერმილე მოაგონა მირიანს. პეტერბურგს უნდა წავიდეთ, ირკუტსკიდან ერმილეს გადმოყვანა უნდა მოვახერხო, თბილი ჰავა არისო ასტრახანში. მირიანს გულზე მოეფინა ძმაზე მზრუნველობა. თავის მხრითაც შეჰპირდა დახმარებას. ამ დროს აფთონი დაბრუნდა მერიიდან. მას ორი ახალგაზრდა მოჰყვა — მხარბეჭვაშლილი ვაჟკაცები. ერთი ჩოხატაურის რაიონიდან იყო, მეორე ვაკიჯვრიდან.

ხიდისთავიდან ვარლამი ჩამოვიდა. ვარლამს ჩია ინტელიგენტს ეძახდნენ ამხანაგები. მის მუდამ ორჭოფი ლაპარაკი უყვარდა, მიკიბულ-მოკიბული, არც „ჰო“, არც „არა“.

კრების მდივანი, კიევის უნივერსიტეტის ყოფილი სტუდენტი ბიქტორი, „სოფისტს“ ეძახდა ვარლამს. მსოფლმხედველობით დუალისტური მიმართულების იყო, არც „ცისიერი“, არც „მიწიერი“.

კრების თავმჯდომარედ ექიმი ბესარიონი აირჩიეს.

დია გრძელი ტახტის კუთხეში იჯდა ფანჯარასთან. გადაშლილ წიგნში ფანქრით რალაცას ხაზავდა.

— ამხანაგებო, — დაიწყო თავმჯდომარემ, — დღევანდელი კრება მოწვეულია ჯამუშების საპასუხოდ. სიტყვა მოხსენებისათვის ეკუთვნის ბათუმის კომიტეტის წარმომადგენელს. მაგრამ, სანამ

მოხსენებას დავიწყებდეთ, მოვისმინოთ გუშინ ჩატარებული სეირნობის ანგარიში და სხვა წვრილმანი.

ბიქტორმა წინაღობით გამართული სეირნობის ანგარიში წაიკითხა:

— სეირნობიდან შემოსული თანხა, ამხანაგებო, რაც ჩვენ ვილაც არარსებული სტუდენტის სახელით შევაგროვეთ, სასწრაფოდ უნდა გადაეგზავნოს გადასახლებულ ამხანაგებს. ამ სეირნობის მოწყობაში დიდი შრომა გააწია დიამ. ამხანაგი დია ამ დღეებში კიდეც აწყობს წარმოდგენას დაბა ლანჩხუთში.

— დიდად სასიხარულოა, — დაიძახა კუთხიდან პაპუნამ, — ნეტა ასეთი ქალიშვილები კიდეც შეგვემატებოდეს პარტიაში. მაგრამ არ შეიძლება ვთხოვოთ დიას, ერთი წარმოდგენა აკეთში გაგვიმართოს? ჩვენც დავებმარებით. კაი იქნებოდა, იი არსენა რომ არის, ოძელაშვილი. იმას წარმოდგენდნენ.

— კაია მე და ჩემმა ღმერთმა! — გაეხუმრა ვაკიჯვრელი ახალგაზრდა აკეთელ გლეხს და უღვაშის გრებით გადახედა დიას. — ვაკიჯვარშიც შეიძლება, ქალიშვილო, ერთი წარმოდგენის დადგმა. მოაგარაკენი ბლომად იქნებიან წელს.

პაპუნა, აკეთელი გლეხი, ყურებთან თმაშევერცხლილი, ყველაზე ხნიერი მოჩანდა ამხანაგებში. დიასთან იჯდა ახლოს. დიამ თანაგრძნობით დაუქნია თავი პაპუნას და სიტყვა ითხოვა:

— ამხანაგებო, მე უკვე შედგენილი მაქვს პლანი.

— გეგმა... — გაუსწორა ბესარიონმა სიტყვა დიას.

— დიახ, გეგმა. ამ ზაფხულს ვფიქრობ მოვაწყო წარმოდგენები ლანჩხუთში, აკეთში, ჩოხატაურში, ვაკიჯვარში და ერთიც ისევ ოზურგეთში. ნებართვას ბიბლიოთეკის სახელით ვახერხებ.

ბაბი, რომელიც შურით უცქეროდა დიას, წამოდგა, სიტყვა არ უთხოვია, ისე განაცხადა:

— ამხანაგებო, ამ დღეებში სუფსაში ვაწყობ წარმოდგენა „დამას“, ვფიქრობ კარგი შემოსავალი გვექნება.

— კეთილი და პატიოსანი. როგორც ჩანს, ფული გვექნება, — მხიარული ხორხოციტ თქვა ბესარიონმა.

— კიდეც აქვს ვინმეს განცხადება?

— მე მაქვს, ამხანაგო ბესარიონ, — წამოდგა მირიანი, — კაცო, ყანების დათესვა დაგვიანდა. ცხადია, გურიელის მიწაზე არ ჩავა ხალხი, მაგრამ ნაკაშიძის მამულში ზოგიერთებმა დაიწყეს თესვა. ნა-

კაშიძის მოურავი, გაიძვერა ჭაპანაძე, სამეათედლოდ მორიგებია მეყანეებს. ან ყველას უნდა მიეცეს ნება თესვის, ან ყველა უნდა დავი-თხოვოთ.

— ამხანაგებო, გადავდოთ ეს საკითხი, გავიგოთ რა აზრის არის ბათუმის კომიტეტი და მერე ვიმსჯელოთ, ჭერ მოხსენება მოვისმინოთ, — წინადადება შემოიტანა კრების მდივანმა ბიქტორმა.

— მოვისმინოთ! — გაისმა ხმები.

სანამ მახარე მოხსენებას დაიწყებდა, კუთხეებში რალაც ფარული ჩურჩული გაისმა. ბაბი გურგენიძემ დია აივანზე გაიხმო და მკვანხედ უთხრა:

— ხომ იცი, დღეს მამაშენზეა ლაპარაკი. არ გირჩევნია კრება დასტოვო?

დიას ხმა არ ამოუღია.

ახალგაზრდებს თვალი ააჩიდა და მოხუც პაპუნას გვერდით ჩამოჯდა.

დიას გაკვრით კიდევ ესმოდა მამაზე არასასიამოვნო ამბები. თებრონესგანაც ხშირად გაუგონია: ლევან გურიელმა გამიცივაო ოჯახი. მაგრამ რა ექნა, მამა ისე უყვარდა, რომ მის წყენას ერიდებოდა. თანაც ძალიან იშვიათად ხედავდა მას.

დიამ არ იცოდა მომხსენებელი რას იტყოდა და წინასწარ ვერ გადაეწყვიტა, როგორ მოქცეულიყო. მხოლოდ ერთი რამ კი უცვლელად ჩასქედოდა თავში. ეს იყო „ხალხის სიმართლე“, რომელმაც დიას ფაქიზი სული ახალგაზრდობის მოძრაობასთან შეაკავშირა.

მახარემ მოხსენება დაამთავრა.

ყველაფერი გარკვევით იყო მოხსენებაში ნათქვამი.

ბიქტორმა წინადადება შემოიტანა:

„არ დაითესოს გურიელის მიწა, ვინაიდან გურიელი აშკარა მტერია ხალხის“.

„დაითესოს ნაკაშიძის მიწა, მხოლოდ ნაკაშიძე გაძევებული იქნეს გურიიდან, როგორც ჯაშუში“.

„ნაკაშიძის მოურავს, ჭაპანაძეს, გამოეცხადოს გაფრთხილება „ზალბით““.

„მოიხმარონ გლეხებმა ტყეები თავისი საჭიროებისათვის. ტყის-მცველებმა არ გაბედონ ხმის დაძვრა“.

„ბათუმის მუშების აწიოკებისათვის მიესაჯოს სიკვდილი, გურიელის ჯაშუს, როსტომ ვაშალომიძეს“.

ღუმელი ჩამოვარდა. ყველამ დიას გახედა ცალი თვალით. დია თავის ფეხებს დასცქეროდა გაფითრებული, ქვასავით ცივი და უძრავი.

მახარე კოპებშეკრული იჯდა, მაგიდაზე გაშლილ ქალღმერთებში ჩაერგო თავი.

ღუმელი პაპუნამ დაარღვია. პაპუნა მშობლიური გულისყურით იზიარებდა დიას მდგომარეობას.

— ამხანაგებო, ყველაფერი მისაღებია, რაც მომხსენებელმა ბრძანა. ბათუმის კომიტეტის დადგენილება ჩვენთვის უღავთა, მარა...

— მარა... რა... დააბოლოვე, შენებურად, გულახდილად! — დაუძახა მეორე კუთხიდან ვილაცამ.

— დიდი არაფერი, ამხანაგებო, — ჩამოისევა წვერზე ხელი პაპუნამ, — უკანასკნელ წინადადებაზე მოგახსენებდით, იქნებ ნაწილობრივ შევამსუბუქოთ სასჯელი-მეთქი.

— გლეხური გულკეთილობა გალაპარაკებს, ალბათ, პაპუნა, — უთხრა პაპუნას ბესარიონმა. ბესარიონს სახე დაღრეჯოდა. ხშირად გასცქეროდა კუთხეში თავდახრილ დიას. თავმჯდომარის თვალი კრების სხვა წევრებსაც არ ტოვებდა დაუზვერაავად. არავის სურდა ჯაშუსის დამცველად გამოსვლა. მირიანი არწივის მძაფრი თვალით დასტრიალებდა ამხანაგებს. ძმის მოღალატის სისხლი სწყუროდა.

— ამხანაგებო, — თქვა დაბალი ხმით თავმჯდომარემ, — ვინ არის უკანასკნელი წინადადების მომხრე?

მდივანმა ხმები დათვალა. დია ისევ თავჩაქინდრული იჯდა. ვარლამს მუხლებზე დაეწყო ხელები.

— წინააღმდეგი ვინ არის?

— არავინ, — გასაგონად თქვა მდივანმა.

— თავი ვინ შეიკავა?

ისევ მოავლო თვალი ბესარიონმა კრებას. ვარლამს აეშვირა თითი ზევით.

მახარემ ირიბად გახედა დიას. დია რალაცნაირად იშმუშნებოდა, ხან მუხლებს ჩააფრინებოდა ხელისგულთ, ხან თითებს იმტკრებდა, ხან შუბლს ისრესდა ისე მაგრად, რომ მახარეს ფიქრმა გაუელვა: „საზიზღარი მამის აჩრდილს იგერიებსო თვალიდან“.

— თავს იჭერს „ცისიფრი-მიწიერი“, — გაიხუმრა ბიქტორმა. კუთხეებში გაისმა ხარხარი.

— ამხანაგო თავმჯდომარევ! — წამოდგა ხრიალეთელი ლუკა მეგრელიძე, — მე პროტესტს ვაცხადებ. ჩვენ, ამხანაგებო, მოწმეები არ გვჭირდება. ჩვენ ვიკრიბებით ჩვენი მტკივნეული საკითხების გადასაწყვეტად. დღეს პირველი არ არის, არც მეორე, არც მესამე... ამხანაგი ვარლამი ყოველთვის თავს იკავებს. რა თქმა უნდა, ეს მისი შეგნების საქმეა, მაგრამ თუ ყველა საკითხზე თავი შევიკავეთ — რა გამოვა, შეიძლება არ ეთანხმებით, უნდა თქვათ თქვენი მოსაზრებანი. მადლობა ღმერთს, ლაპარაკი კარგად გეხერხებათ, ამხანაგო ვარლამ.

კრებამ სამართლიანად ჩათვალა ლუკა მეგრელიძის შენიშვნა.

— ყველაფერზე თავშეკავება, ამხანაგო, არარაობას უდრის. — განმარტა ხარკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტმა ლავროსიმ.

შემდეგ თავმჯდომარემ მოულოდნელად განაცხადა:

— ამხანაგი დია თხოულობს სიტყვას.

ყველა დიას მიაშტერდა, ეგონათ დია ითხოვდა ჯამუში მამის შეწყნარებას.

დია იდგა, მუხლები უკანკალებდა, სახე საოცრად დაგრძელებოდა, ბაგე უთრთოდა, თვალები მიბნედიდა. მახარეს მეტს თითქოს არავის ხედავდა. და ამ წამს ისე სძულდა მახარე, გაფიქრებაც არ შეეძლო, თუ ოდესმე უყვარდა იგი.

— პატივცემულო თავმჯდომარევ, — თქვა დიამ და უფრო აუთრთოლდა ხმა, — იმ მოხსენების შემდეგ, რომელიც მოვისმინეთ ბათუმის კომიტეტის წარმომადგენლისაგან... — დიას ყელში რაღაც მოებჯინა, კისრის ძარღვები დაეჭიმა, ერთხელ კიდევ დაიმტვრია თითები და უკანასკნელი სიტყვა ისე ბეჭითი ხმით წარმოთქვა, რომ ეჭვი არავის შეჰპარვია მისი სიტყვის სიწმინდეში, — მე ხმას ვუერთებ ამხანაგების გადაწყვეტილებას მამაჩემის შესახებ.

დია მამასთან

ოთახში ღამის სანათური ბეუტავს. შებოლილ შუშას ფარვანები ეხვევა. დიას თეთრი ზეწარი წაუფარებია და სძინავს. თებრონე წამოდგება პერანგის ამარა, დახედავს დიას და ისევ ჩაწევა ლოგინში.

დაბინდდა... მთვარეს არ დაუცადა... სიბნელეში მოდის... მახარე...
საზიზღლარი... ზურგით კუბოს მოათრევს...

— მა-მა... მა-მა!.. — დაიკივლებს ღია. თებრონე გულგახეთქილი
წამოვარდება.

ღია წამოჯდება ლოგინზე, თვალებს იფშვნეტს.

— რა დაგემართა, ღია, ავადა ხარ?

— არა, არაფერი... საშინელი სიზმარი ვნახე. ღმერთო დამი-
ფარე!

— რა გესიზმრა ასეთი, შეგაშინა ვინმემ?

— ნეტა როდის გათენდება?

თებრონე ფანჯარასთან მიდის, ფარდას გადასწევს.

— ალიონის ვარსკვლავი კაშკაშებს. ჩქარა გათენდება.

— ჩემოდანი გამიმზადე. დილით მამასთან უნდა წავიდე, ბა-
თუმში.

— ბათუმში წახვიდე? ხომ არ გინდა მამაშენი გაღარიბო. რამ-
დენჯერ დამაბარა: ბათუმში არ ჩამოვიდესო ღია.

— ცუდი სიზმრები მაქვს. უნდა შევეხვეწო მამას, ჩამოშორდეს
ლევან გურიელს. გურიელი ქვეყანას სძულს. შინ დაბრუნდეს, სო-
ფელში იცხოვროს. სხვებივით იშრომოს.

თებრონეს მუხლები მოეკვეთა.

— ღია, ნუ მიმაღავ, შენ რაღაც იცი მამაშენის შესახებ.

— მე... არაფერიც არ ვიცი... მე... არაფერი არ ვიცი... ეს ვიცი,
რომ ქვეყანა იცვლება. გესმია? ნაკაშიძეს ბოიკოტი აქვს გამოცხა-
დებული. ივანე ხუცესს არავინ ეკარება. ეკლესიაში ხალხი აღარ
დადის. გურიელის მიწები გავერანებულია. მადლობელი ვიყოთ,
გლებები სალაშს რომ იმეტებენ ჩვენთვის.

— რა ვქნა, რა დამიშავებია. წყაროს მდღავებოდნენ და, ვაჩუქე
სოფელს. ზეგანს ჩემი ხელით ვთოხნი. მეტი რაღა უნდათ!

— მამაჩემი უნდა მოვიყვანო შინ.

— წადი, გენაცვალოს ჩემი თავი. მარა, ვგრძნობ რაღაცას მიმა-
ღავ.

— არ გიმაღავ...

— რა გესიზმრა მაინც?

— ნუ მკითხავ, მეშინია.

როსტომი ახალუხის ღილ-კილოს იკრავდა ბატის ფრთით, როცა დია შევიდა ოთახში. როსტომმა ფრთა გააგდო, ქალიშვილს მიეგება კარებში და ჩემოდანი ჩამოართვა. მხრებზე ხელი მოხვია, სკამზე დასვა და შუბლზე აკოცა.

— მამა, ხომ არ ჯავრობ?

— რატომ, შვილო? — გაიღიმა როსტომმა.

— იმიტომ, რომ ჩამოვედი.

— არ მსიამოვნებს, მარა თუ საჭიროა... ან რა სასიამოვნოა ჩემს ოთახში სტუმრობა.

— მე ხომ სტუმარი არა ვარ, მამა?

— სტუმარი ხარ, მამ! — გადაიხარხარა როსტომმა.

— არა, მამა, სტუმარი არა ვარ. მინდა შენ მამა იყო ჩემი და მეგობარიც.

— კარგად გიფიქრია, შვილო.

— შეიძლება ცუდად...

როსტომმა წარბები მოღუშა.

— მართლა სტუმრად ჩამოვედი, მამა, ორი საათით.

ღიამ ჩემოდანი გახსნა, ამოალაგა სანოვაგე: ხაჭაპურები, შემწვარი წიწილები და სანთლის არაყი. მაგიდაზე დააწყო, ოთახში მიმოიხედა.

როსტომს ჯერ ლოგინი არ გაესწორებინა. არც ფიქრობდა ოთახის დალაგებას. ღიამ ფანჯარა გამოალო.

ქჩის პირას იყო როსტომის ოთახი. მცირე ნიავსაც საკმაო მტვერი შემოჰქონდა ფანჯრიდან. არ ესიამოვნა ღიას, — ყველაფერს მტვრისფერი ეღო ოთახში. მაგიდას ჭუჭყიანი სუფრა ეფარა. დანჯრის ფარდებიც ჭუჭყიანი იყო.

სოფელში უფრო სუფთად და ლამაზად ჰქონდა თებრონეს დალაგებული როსტომის ოთახი. სასთუმალთან ლევან გურიელის სურათი მიეკრა როსტომს თავისი ხელით. მეორე კედელზე პირდაპირ, კონსტანტინე დადეშქელიანის დიდი სურათი ეკიდა, ფანქრით დახატული, ქუთაისელი მეწვრილმანე ებრაელიდან ეყიდა თებრონეს ეს სურათი, მოაწონებოდა. კარგი ვაჟკაცი იყო. თმა შავი კრაველის ბეწვით დახუჭუქებული ეყარა შუბლზე. ხშირად უცქეროდა ღიას

კონსტანტინე დაღეშქელიანის პორტრეტს, მხატვარს ქართველი რაინდის სული ჩაედგა სურათისათვის. როსტომსაც მოსწონდა ეს სურათი.

— მამა, შენი ოთახი სოფელში უფრო ლამაზია.

— ლამაზია და მოსაწყენი.

როსტომმა ბარკალი ააგლიჯა ქათამს და დიას დაუღო თეფშზე.

— დია, რა გიყვარს ქათმის?

დიამ გაიცინა, მოაგონდა, როგორ უპასუხებდა მამას ამ კითხვაზე ბავშვობისას.

— ჰო, მიპასუხე წინანდებურად, ბავშვურად!

დია ცდილობს ასიამოვნოს მამას და ბოლოს ნელ-ნელა შეაპა-როს სათქმელი.

— ლა მიყვალს, მამა? კულტუმ-მკელდი, მხალ-ბალკალი.

— ჰა, ჰა, ჰა!.. — ხარხარებს როსტომი.

კისკისებს დია, მაგრამ... უეცრად თითქოს გული ყელში მოებ-ჯინაო — ენას ველარ მოიბრუნებს და საშინელი ტირილი წასკდება ერთბაშად.

— მე ყველაფერი ვიცი... და მიკვირს რად გქირია ამდენი ცრემ-ლი, როდესაც ერთი მართალი სიტყვა არ მოგეპოვება მამაშენისა-თვის. სულერთია, დია, საიდუმლოს ცრემლი ამელავენებს. სჯობს აღი-არო ყველაფერი. მამა ვარ შენი. შეცდომებს გაპატიებ. ალბათ, მშობლიურმა გრძნობამ ჩამოგიყვანა ჩემთან. მესმის... საბრალოვ, შენ ეგეც არ იცი. რომ ყოველ ჩირგვში კურდღლის მაგიერ ჩვენი შიკრიკი ზის, რომელსაც შენი ამხანაგები ჯამუშს ეძახიან. იცოდე, ოქრო ყველაფერზე ძლიერია. ოქრო ჯოჯოხეთს გაანათებს.

— მაგრამ მზეს ვერ დააბნელებს. ხალხის სიმართლევ, მამა, მზეს ჰგავს, ხალხის შეგნებაში ამობრწყინებული. მამა, ჩემო მამა, წავი-დეთ სოფელში ხალხთან, ვიშრომით პატიოსნად და ვიცხოვროთ. მამა, ერთ წუთსაც არ მოგაწყენ. მუდამ შენთან ვიქნები. მამა, ლე-ვან გურიელი ქვეყანას სძულს. ჩამოეთხოვე ლევანს, თუ შეილი გიყ-ყვარს, წავიდეთ შინ. ჩვენც ვიბრძოლოთ თავისუფლებისათვის, თა-ნასწორობისათვის, სამართლიანობისათვის.

— დია, ჩვენი გზა არ შეერთდება. შენი ოცნება ბავშვურია. თა-ვისუფლება, თანასწორობა, ჩირიკა ხალხის მოქორილი ამბავია.

არასოდეს არ გამართლდება. დაიღუპები, შვილო, შენ არ შეიბრა-
ლე. მამა, შენმა სინდისმა იცოდეს... მე მაინც მებრალეები!..

— არ მესმის... — თქვა დიამ და თავი დახარა, თვალი ააჩიდა
მამას.

— სხვანაირად არც შეგეძლო, — განაგრძო მიტოვებული სი-
ტყვა როსტომმა, — არ გამტყუნებ...

— მამა... — სასოწარკვეთილად დაიყვირა დიამ.

როსტომმა საათი ამოიღო გულის ჯიბიდან, დახედა.

— ჩქარა მატარებელი გავა. გავვიანდება. მე სიტყვა მივეცი გუ-
რიელს, სიკვდილამდე მისი ერთგული ვიყო.

მახარე ამოდ ელოდა დიას ნახვას, ყოველ საღამოს ჩაივლიდა
დიას ოთახის წინ ქალაქის ბაღის გვერდით. დიდხანს იდგა ფანჯა-
რასთან მღელვარე. უნდოდა ერთხელ კიდევ შეეველო თვალი დიას-
თვის, ეთქვა, რომ მახარე არავის არ შეიყვარებს თავის დღეში. სიკვ-
დილამდე დია იქნება მახარეს ოცნება, გზის მანათობელი, რომ
დიას სპეტაკი სული ზღაპრული სილამაზით წაუძღვება წინ, სანამ
მზე არ დაუბნელებდა თვალს.

ოცნებობდა მახარე, მაგრამ დია არ ჩანდა ნათლიდელის ბინაზე.
სოფელში წავიდაო, უთხრეს.

კლუბში შეიარა მახარემ. ახალგაზრდები წარმოდგენისათვის ემ-
ზადებოდნენ. დიას ჩამოსვლას უცდიდნენ. როლები გადაეწერათ.
არსენას როლს ვაკიჯგრელი მასწავლებელი თამაშობდა. ნინოს
როლი დიასთვის შემოენახათ.

კლუბის გამგემ სამსონმა ანთებული ლამპა შემოიტანა. ღამდე-
ბოდა. მახარე დაინახა. გაუხარდა სამსონს. ორი დღეა ექიმი ბესა-
რიონი დაგეძებსო, უთხრა. მახარე იმ წამსვე წავიდა ბესარიონთან.
წერილი დახვდა დაბეჭდილი. ბათუმის კომიტეტში იბარებდნენ სას-
წრაფოდ.

მახარე ბათუმს არ მოშორებია. ციხიდან გათავისუფლების შემდეგ ერთი კვირით წავიდა გურიაში. გურიის საქმეები მიმოიხილა და ისევ დაბრუნდა ფარულად. უკანასკნელად ბათუმის კომიტეტის დავალებით იყო გურიაში წასული. არ იცოდა რად იწვევდნენ უკან. ლელავდა მახარე. ცხრა საათის მატარებელს ჩამოჰყვა. საბარგო სადგურზე ჩამოხტა და კრებზე გაეშურა. სწორედ მორიგი კრების დღე იყო. ბინის პატრონი ისილორე მოლუშული შეხვდა მახარეს. ეუცხოვა. სხვა დროს ასეთი შეხვედრა არ იცოდა ისილორემ. „რა მოხდა?“

ნინიძე ხელმძღვანელობდა კრებას. გოგილო ყურებჩამოყრილი იჯდა. ბიძია ტრიფონს დანა პირს არ უღებდა. მაგდას წარბები მოეხარა.

— რა ამბავია, ამხანაგებო, რამ დაგაძმარათ? — შესვლისთანავე იკითხა მახარემ.

— მოდი, კაცო, დაჯექი, რა დროს ძმარია! — წაიხუმრა ნინიძემ და თავის გვერდით გამოუწია სკამი.

მახარე დაჯდა. ტრიფონს შეხედა. ტრიფონმა თვალი აარიდა ყოფილ შეგირდს.

„რა მოხდა ნეტა?“

თავმჯდომარემ მშვიდად გადაფურცლა მავიდაზე გაშლილი საქმის ქაღალდები და მახარეს აცნობა გურიიდან გამოწვევის მიზეზი.

— არასასიამოვნო წერილი მივიღეთ ერმილესაგან.

მახარე შეერთა. ავად იქნებაო, გაიფიქრა და ყური მიუგდო წერილის შინაარსს.

„ამხანაგებო, არ მჯერა, მახარე ამხანაგებს ლალატობდეს, მაგრამ რაკი გადასახლებაში მყოფ ამხანაგებში წარმოიშვა სამწუხარო ეჭვი. საჭიროა გამოიჩვენეს. მე არ ვამტყუნებ ამ ეჭვისათვის აქ მყოფ ამხანაგებს. მახარე შუალამეზე გაქრა საკანიდან. ქუთაისში გვიტხარეს გამგზავრების წინ, მახარე გურიაში ვნახეთო. „მაშ ცოცხალია?“ ეს მოულოდნელი ამბავი იყო ჩვენთვის. საბაბი ჰქონდათ ამხანაგებს ეფიქრათ კიდევ უფრო მეტი“.

მახარე გაფითრდა. დიდხანს იჯდა გაყუჩებული. ბოლოს ისევ მქედელმა დაარღვია ღუმელი.

— მახარე, ბიძია, — თქვა ტრიფონმა დაბალი ხმით და მტკიცედ, — ღუმლის დრო არ არის. თავი უნდა იმართლო. მართლაც, რა მოხდა ისეთი, რომ შუალამეზე გაგაპარეს საკანიდან და გაგათავისუფლეს? ჩვენ, თვითონ უნდა გამოგვერკვია ეს საქმე, ახლა პასუხს ვაგებთ...

მახარემ ხელი მოივლო ჯიბეზე. ნაფლეთი ქალღალი ამოიღო გურიელის ხელმოწერილი.

— მე არაფერი არ ვიცი. გამომიყვანეს საკნიდან ჩუმად, მეგონა დასახვრეტად მიეყავდი ჯალათს. მოულოდნელად ეს ბრძანება მომცეს ხელში და გამომადღეს ეზოდან. თუ არ დამიჯერებთ, თქვენ თვითონ დაადგენთ მოღალატის სასჯელს.

მახარე წამოდგა, ის იყო ოთახიდან გასვლას აპირებდა, ისიღორე შემოეჩეხა წინ. ისიღორეს ტასი შემოაპყვა ოთახში — ნარმის ფერი დასდებოდა სახეზე. ამხანაგებს გაუყვირდათ. ტასის არ მოელოდნენ ამ კრებაზე. ტასი ჯერ კიდევ პარტიის წევრად არ ითვლებოდა.

— არაფერია, ამხანაგებო, ისეთი, მაპატიეთ! — ნაძალადევად გაიღიმა ტასიმ და წერილი პირდაპირ თავმჯდომარეს მისცა ხელში. მახარეს შეხედა და სწრაფად გაბრუნდა. ისევ ისიღორემ გააცილა ტასი.

თავმჯდომარემ წერილი გახსნა.

მახარე იდგა წასასვლელად მომზადებული. უნდოდა გაეგო წერილის შინაარსი, მაგრამ უხერხულად გრძნობდა თავს. ისევ წასვლა დააპირა. ამ დროს თავმჯდომარემ შეაჩერა:

— სად იქჟარი, ამხანაგო, წერილი შენ ეცხება.

მახარე გაოცდა.

— მე?!

ყველანი სმენად გადაიქცნენ. ცხრა თვალი მოუთმენლად უმზერდა თავმჯდომარეს.

ბიძია ტრიფონმა ჩიბუხში თუთუნი ჩატენა, გულზე მოეშვა, რალაც „მუხრატქი“ რომ უჭერდა, თითქო შეიციხო: წერილში მახარეს სიმართლე გამოჩნდებოდა.

— შეტად სერიოზული წერილია, — განაცხადა თავმჯდომარემ.

„ამხანაგებო, — წერდა ტასი, — იყავით მართლმსაჯულნი. გთხოვთ გაათავისუფლოთ მახარე საზიზღარი ცილისწამებვისაგან. ის

სპეტაკია, ცამდი მართალი. მახარემ არაფერი არ იცის. მე გავათავისუფლე ის... მე... ორი მაისის ღამეს... მე გამოვიწყიდე მახარეს სიცოცხლე... მახარე სპეტაკია... მშვიდობით, ამხანაგებო... სთხოვეთ ჩემს დას — მაგდას, მაპატიოს, როგორც მაპატიებდა ხოლმე ყოველთვის ჩემს ცელქობას.

ტ ა ს ი“.

,

• • •

ტასი მთელი ღამე ავი სულივით დაძრწოდა ქუჩებში, იმალებოდა კიბის ქვეშ, ალაყათის კარების უკან, ორღობეებს იქით. შორიდან ხედავდა, როგორ დარბოდნენ მის საძებრად.

ცივად უცქერდა აწრიალებულ ამხანაგებს. არავინ არ ებრალებოდა. არც მაგდა, არც სიბილო. თვალი მოჰკრა ანტონ ჟლენტს მაგდასაკენ მიმავალს. ანტონს დარო მისდევდა. ტასის ყველა სძულდა ამალამ, თითქოს ჭავრს იყრიდა ამხანაგებზე. „აგრე... აგრე... — ჩურჩულებდა თავისთვის, — იწუხეთ, იწრიალეთ... გაიწეწეთ... სულ ერთია ჩემთვის... მოიქანცებით და დაეგდებით. მოგშივდებით და ქამთ... მოგწყურდებით და დაღევთ — გულს დაიმშვიდებთ“.

• • •

მთვარე ჭერ კიდევ არ ამოსულიყო. ქალაქის საათმა თორმეტჯერ დარეკა. შორს იცქირებოდა ტასის თვალი, ქუჩებში წრიალი რომ მიწყდა ტასი გამოძვრა კიბიდან, ორღობეებს მიჰყვა, ეკლესიის კედელს აეტმასნა. მიიხედ-მოიხედა, არავინ იყო ორი ბრინჯაოს ძეგლის გარდა. მხოლოდ ერთი ციციანათელა დაფორიაქობდა თბილი ღამის მსუბუქ კალთებში. ტასის მოაგონდა, ერთ დროს როგორ მხიარულად დასდევდა ციციანათელებს. იქერდა ჭრელ პეპლებს, ჭიანჭიებს და მძივებივით იბნევდა გულზე. ეს სულ ცოტა ხნის წინ იყო, მაგრამ ამალამ, ფიქრში გართულ ტასის ეგონა რამდენიმე ათეული წელი გავიდაო მას შემდეგ და ახლა სარკეში რომ ჩაიხედოს, ალბათ, მოხუცებულს დაინახავს თავის სახეს. ამოიოხრა, რაღაც შეება იგრძნო. მოაგონდა დიდი პოეტის ლექსის ერთი სტრიქონი:

„ოხერა არის შვება უბედურისა“-ო. ფეხაკრეფით შემოუარა ეკლესიას და სამრეკლოზე ასვლა დააპირა. შეერთა ტასი, კიბეზე შენიშნა: შაგიბში ჩაცმული, ქალარა წვერიანი კაცი იჯდა. წინ დიდი კალათი ედგა. კალათზე დამზობილი თვლემდა. დააკვირდა. იცნო მეწვრილმანე მოშა. მოშა ყოველ უთენიას, ეკლესიის წინ, გზაჯვარედინზე გაშლიდა საწვრილმანოს და გამველელ-გამომველელს მისძახოდა: „ძაფი, ნემსი, ქინძისთავი... ფანქარი, ბლოკნოტი... საპარსავი სამართებელი-ი!..“ ვაჭრობდა მოშა და თბილ ღამეებში აქვე იძინებდა სამრეკლოს კიბეებზე. მოშა გამოფხიზლდა, თავი ასწია, წვერი შეარხია და მის წინ ქალი რომ დაინახა, ლიფლიფით თქვა:

— ვინა ხარ, რა სული ხარ? ჩემს კალათაში ხომ არ გინდა ჩაძვრე?

— ჩუმად, მოშა!.. ტასი ვარ... ხომ გახსოვს, ამას წინათ ბაფთები რომ ვიყიდე შენგან, შენ რომ ვარდისფერი მულინეს ძაფს დამპირდი.

— მახსოვს... ლამაზო ქალო, რამ გაიძულა აქ მოსულიყავ?

— ჩემმა დამ გამაბრაზა. ამაღამ აქ მინდა დავიმალო, მოშა. თუ ვინმე მოვიდეს, არაფერი უთხრა და აპა შენ სამაგიეროდ საჩუქარი.

ტასიმ ყელიდან ახალნაყიდი წითელი აბრეშუმქსოვილი მოიძრო და მოშას დაუგდო წინ. მოშამ უბეში ჩაიტენა საჩუქარი. ტასი ჩუმად აცოცდა სამრეკლოზე. მოშამ თვალი გააყოლა კიბეებზე მიმავალს. გულში კი გაიფიქრა: „აღბათ, კუროები ეყოლებათ ამ გოგოს“. ბებერ ებრაელს სძულდა ახტაჯი გოგოები. „ბინძურ სულდგმულს“ ეძახდა მათ. პირი მიიბრუნა უკუღმა და ათასჯერ ნათქვამი ლოცვა წაიბუტბუტა ებრაული თალმუდიდან: „გმადლობ შენ უფალო, რომ ქალად არ გამაჩინე“.

თოლიები დაფრინავდნენ ზღვაზე. ლურჯ მოკამკამე ალიონს აღმასები დაეფრქვია მათ ფრთებზე. ნელ-ნელა იბზარებოდა ზღვის იისფერი უზარმაზარი სარკე — უნაპირო ცის ქვეშ გადაშლილი. თეთრად აქაფებული ზვირთების შხეფები კრისტალებივით ცვიოდნენ ნაპირზე. შემოთენებული მთვარე ცხენის, ნალივით მიკროდა

ცას. მშვიდად იღვიძებდა სიციხით დათენთილი ზაფხულის ღამე. ზანტად იზმორებოდა ქალაქი.

სადგურის უკან ეტლები იდგნენ. მეეტლეებს სადავეები ცხენების ზურგზე დაეყარათ და კოფოზე ყვინთავდნენ.

მოშამ თვალეები ამოიფშენიდა. დიდი კალათი გზაჯვარედინზე გამოიტანა და ჩვეულებრივად გაშალა სავაჭრო წვრილმანი. ტასის ნაჩუქარი წითელი აბრეშუმქსოვილი მანდილი კალათის ხელზე გადმოჰკიდა. მოშას არ შეუმჩნევია მანდილის რიდეზე ვარდისფერი ძაფით წარწერილი სახელი „ტასი“.

— მოშა, როგორ ყიდი ამ მანდილს?

მოშამ თვალეები დააფახულა.

— ერთ ოქროდ, თქვენი ჭირიმე!

მახარე არ შევაპრებია, ამოიღო ფული და მანდილი უბეში ჩაიღო. მერმე ჰკითხა:

— მოშა, ვინ მოგცა ეს მანდილი? მართალი მითხარი, მოშა, თორემ...

მოშამ წვრილი თვალეები მახარეს მშვენიერ სახეს მიაშტერა. ოხუნჯის გამომეტყველება მიიღო და ხუმრობის კილოთი უპასუხა:

— თქვენმა ანგელოზმა, ჩემო ხელმწიფეც.

— შენ სად ნახე, მოშა, ის ანგელოზი?

— წუხელ ამ სამრეკლოზე გაათია ღამე, შენი ჭირი შემეყაროს. დამ გამაბრაზაო. გათენებამდე ლოცულობდა და ტიროდა. მაღლიდან წვიმასავით მაცვივოდა მისი ცრემლები. ქუდი მოვიხადე და შიშველი თავი მივეშვირე. ეგების თქვენი ანგელოზის ცრემლებმა წარხოცოს ჩემი ცოდვები-მეთქი, გავიფიქრე გულში.

მახარეს თვალეები აებლანდა, ტირილი მოუნდა. ამ წუთს ყველაფერი დაავიწყდა: მისი ბავშვობაც, როსტომის სათიბიც, დიაც, გაქრა ლამაზი ოცნებები... მხოლოდ ტასი ნახოს მახარემ და სხვა არაფერი უნდა ქვეყანაზე. ტასი ანუგეშოს, მიუალერსოს. ტასი ყოფილა ამქვეყნად მახარესათვის ყველაფერი — სიცოცხლის დამბრუნებელი, პატიოსნების მომნიჭებელი. ტასიმ მახარეს სიცოცხლისათვის გასწირა ქალიშვილის ღირსება, მახარეს პატიოსნებისათვის გაცა თავისი საიდუმლო...

მახარე ფიქრიდან მოშას ხმამ გამოარკვია. თვალეებიდან ცრემლი მოიწმინდა, მოშას დაღრეჯილ სახეს შეხედა.

- რაც გითხარი, არავის უთხრა, შენი კვნესამე!
- არავის ვეტყვი, მოშა, მარა, სად წავიდა მერე ის ანგელოზი?
- იქით წავიდა, ჩემო ბატონო, — მოშამ ხელი ზღვისაკენ გაიშვირა.

ექიმ მონსეს პირსახოცი ამოდო ილლიაში, ზღვაზე საბანაოდ მიდიოდა დილადრიან. ბაღში კაცი არ ქაჭანებდა. მარტო ფარდულის მოსამსახურე ქალი ტრიალებდა: სამოვარს აჩაღებდა, პატარა მაგიდებზე თეთრ სუფრებს აფარებდა, კალათებით ტკბილი ნამცხვრები მოეტანა საშაქარლამოდან, დახლზე მინის ყუთებში ალაგებდა. ჩაის ჭიქები დაეწკრიალებია და ბროლის ლამბაქებს წმენდდა ნაყინისათვის. მონსემ ფარდულის წინ ჩაიარა, მიესალმა თეთრწინსაფრიან ქალს. ფროსი იცნობდა ექიმს. ყოველ დილით, ბანაობის შემდეგ, აქ მიირთმევდა ექიმი ჩაის. სუფთა საზოგადოება იყრიდა აქ თავს. ყველაფერი ორმაგ ფასად ღირდა სხვა საჩაიებთან შედარებით. ამიტომ ღარიბი ხალხი არ ეკარებოდა ბაღის ფარდულს.

ექიმმა მონსემ ზღვის პირად რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა და შეჩერდა. მის წინ გაირბინა ახალგაზრდა ლამაზმა ქალმა — თეთრ, მსუბუქ ტანისამოსში — და გედვიით შთაინთქა ტალღებში. იმავე წუთში გიჟივით გამოვარდა ბაღიდან სასიამოვნო გარეგნობის ვაჟკაცი, ფეხებიდან ფეხსაცმელები წაიგლიჯა, ლურჯი ხალათი გაიხადა და ზღვაში გადაეშვა. წმინდა იყო ზღვა, არაფერი დაემალებოდა კაცის თვალს.

ექიმი მონსე მიხვდა, მობანავენი არ იყვნენ ისინი. რაღაც უბედურება მოხდა მის თვალწინ. ქუჩაში გაიქრა ექიმი და შემზარავი ყვირილი მორთო. ხალხი შექუჩდა. აჩოჩქოლდა ბაღი. ვიღაც ჭკუამახვილმა ახმედ-ალას ყავახანისაკენ გაქუსლა, მენავეები წამოავდო. მეორემ სადარაჯოში შეირბინა, ტელეფონს ეცა და ნავსადგურიდან მეზღვაურები გამოიძახა. მაგრამ იმათ მოსვლას დაასწრო თავგანწირულმა ვაჟმა. გაგუდული ქალი ნაპირზე გამოიყვანა. ექიმი მონსე ქალთან მიიქრა. ბაღის თავში გაიშმა უეცარი კივილი. მაგდა მორბოდა სახედაკაწრული. სიბილო, ანტონი, გოგილო, ტრიფონი, დარო, — მორბოდნენ ყველანი. არც ერთ იმათგანს იმ დამეს არ უძი-

ნია. ტრიფონმა შორიდან იცნო, მკერდტიტველი მახარე იდგა შექუჩებულ ხალხში. ბიძია ტრიფონმა გამოცდილი თვალი მიმოავლო ქუჩებს. ბაღის ბოლოში შენიშნა, არა ერთხელ ნახული ახმახი პოლიციელი მოდიოდა. პალტო გაიხადა, მახარეს ჩააცვა და მკლავში მაგრად მოჰკიდა ხელი.

— აქ შენი ადგილი არ არის... წავიდეთ! — ბრძანებით უთხრა მკედელმა ყოფილ შეგირდს.

ზ ა ლ კ ი

ყორანივით შავი ღამე იყო. წვიმით გაჟღენთილი შავლეგო ღრუბლები ჩამოსწოლოდა გურიის ცას. ზედობანს გადაღმა გამუდმებით ყმუოდნენ ტურები. ძაღლები ყეფით ეხმაურებოდნენ ტურებს.

იატაკზე გართხმული იორამ ჰაპანაძე გატვრენილი უგდებდა ყურს ტყვიების წივილს. მიწყდა სროლა. ერთი საათი გავიდა, იორამი მაინც ვერ ბედავდა წამოდგომას. მერე ფრთხილად წამოჰყო თავი, წამოხობდა და დაოთხებული გაფორთხდა მეორე ოთახში.

— ცოცხალი ხართ? — ჩურჩულით ჰკითხა ცოლ-შვილს.

ჰაპანაძის მეუღლეს უზარმაზარი არყის სახდელი ქვაბი გადმოემხო და თორმეტი წლის ვაჟი შეემწყვდია შიგ გოჭივით. იქვე ვეებერთელა სპილენძის ტაშტი წამოეჭკია პირქვე და თვითონ დაედო თავზე და მხრებზე. ჰაპანაძის მოსამსახურე გოგოს — ფატუს თავი შეეყო ტაშტს ქვეშ, წელსქვედა ნაწილი ტაშტის გარეთ გაემსლართა, სამივე ძაგდაგებდნენ. იორამის ხმაზე ფატუ გამოძვრა, დაოთხებულ ბატონს რომ შეხედა. თვითონაც დაოთხდა.

— აქეთ მოდი, ბოშო, — თქვა ჰაპანაძის მეუღლემ, ხელი წაავლო ქმარს სახელოში და თავისკენ მისწია. იორამმაც შეყო თავი ტაშტს ქვეშ, ფატუ ისევ გაიმსლართა იატაკზე მთელი ღამე იყვნენ ასე გატვრენილნი. ძლივს ეღიროსა იორამს გათენება. ცისკარმა შემოიჭვრიტა ფანჯრებში. პირველად ფატუ გამოძვრა ტაშტის ქვემოლან.

— გათენდა, ბატონო, გათენდა! — სიხარულით წამოიძახა გოგომ და უძინარი თვალები კარისაკენ გააცეცა.

იორამმა თავით ასწია ტაშტი. ჯორკოზე ცალი კიდით დამხობილი ქვაბი გადააგორა, დოდიკს ჩასძინებოდა.

— დედა მოგიკვდეს, შვილო! — შეწუხდა ჭაპანაძის მეუღლე, გამოაფხიზლა ყმაწვილი და გულში ჩაიკრა.

— მადლობა ღმერთს, ცოცხლები ვართ, — წაიბუტბუტა იორამმა და პირჯვარი გადაიწერა. კედლების მალლა ნაწილი დაცხრილული იყო ტყვიებით. ნატყვიარ ჭერში თავგების წრუწუნნი ისმოდა.

ცას ღრუბლები გადაეწმინდა. შარაზე სოფლელები მიდიოდნენ ყანის სატეხად. ჭალაში ბიჭებს ხბოები მოერეკათ და მღეროდნენ. ჭაპანაძეს ფეხი აღარ დაუდგამს ნაკაშიძის მამულში.

— რა ვქნა, ბატონო, ღალას არ იძლევიან გლეხები, — არწმუნებდა იორამი ნაკაშიძეს. მარინე თავისი ხელით მოწვეულ ბოსტანში წითელ ბადრიჯანს ჰკრეფდა. ნაკაშიძე იჭდა აივანზე ყურებჩამოყრილი. სიკვდილი იტყირებოდა კაცობას თვალებიდან. გავერანებულ იყო ყვავილნარი.

ნელ-ნელა ცვიოდა აკაციის ყვითელი ფოთლები.

— იორამ, ადი თუ კაცი ხარ, ორი მტევანი ყურძენი ჩამოწყვიტე იმ ხურმის ხიდან. ხურმის ხემ გემრიელი ყურძენი იცის, — მორიდებით სთხოვა თავის მოურავს ნაკაშიძემ.

იორამმა გიდელის კავი გაირჭო ქამარში და საცალფეხო კიბე მიუღდა ხეს. ნაკაშიძეს მოაგონდა ფარნაოზ მქავია. ფარნაოზმაც ასე იცოდა ხეზე გიდელის ატანა. მქავია მაშინ კაცია კაციას ძეს ერთგულებაზე ეფიცებოდა, მაგრამ „ეჰ, ყველაფერი ამაოა. ერთადერთი მართალი სიყვარული ყოფილა“, გაიფიქრა თავადმა. ამ დროს მარინე ამოვიდა კიბეზე პირმცინარი. ბადრიჯანით სავსე კალათი ამოიტანა.

— ბატონო, შენს თავს ვფიცავ, — გაიკისკისა მარინემ, — ახლა დავრწმუნდი, ამქვეყნად ბედნიერება სიყვარულში ყოფილა.

— ამაზე ფიქრობდი ამდენ ხანს, მარინე?

— განა სხვაფრივ შეიძლება ამ დროში იფიქროს ადამიანმა? ბატონო, მე ვინატრებდი, ჩემსავით უყვარღე სხვებსაც. მაშინ ასე არ შეგვიძულებდა სოფელი.

— ყველაფერი გაივლის, მარინე, სანამ ცოცხალი ვარ, შენი სიყვარული მეყოფა, ხომ არ მოგწყინდა მარტოობა?

— სანამ შენ გხედავ, რა მომაწყენს, ბატონო.

— ამაღამ იორამი ჩვენთან დარჩება. იორამს მირონი სწამს.

სიმთვრალეში წამოვროშე

დიდი სამაზრო ყრილობა უნდა მოეწვიათ ოზურგეთში. მაზრის უფროსისაგან ნაბრძანები ჰქონდათ ჩაფრებს გურიის სოფლებიდან ძალად მოერეკათ ხალხი. ქალაქში მთელი კვირა დაჭირითობდნენ კარდაკარ ჩაფრები. ვინც არ გამოცხადდებოდა, დასჯით ემუქრებოდნენ.

გლეხებს შემოდგომის მოსავალი უკვე დაებინავებიათ თავიანთ ბედლებში. საქონლის საკვები ჩალა ზვინებად დაედგათ ბედლის უკან. სასწაული მომზადარიყო წელს ჩვენს სოფლებში: ყველა უმჟადოს საკმაო მჟადი მოეწია ნაკაშიძის მამულში. ბეგლარ მანთიძეს პირამდე აევსო ნალია სიმინდის ტაროებით. ბეგლარი თვალთ ზომავდა ნალიაში შეყრილი სიმინდის გროვას და სიამოვნებით ჩურჩულებდა: „ჩემო მიწავ, საყვარელო მიწავ, მამა-პაპის ოფლით განოყიერებულო ტყბილო მიწავ“... ვინ თქვა, ბეგლარს მუშაობა არ შეუძლიაო. მაგრამ მიწა არ ჰქონდა. ახლა მიწაც ბეგლარის არის და მზეც. ოღონდ მახარე და მირიანი ჰყავდეს ქვეყანას ცოცხალი. ვაშალომიძის მწირი მიწა აღარ იყო საჭირო ბეგლარისათვის. ზაალის და საულის გაწმენდილ ზეგანზე თებრონე ატეხდა თავს. ყველამ რომ მიატოვეთ ჩემი ზეგანი, რა გააკეთეთ უკეთესიო, — ესაყვედურებოდა განსაკუთრებით ბეგლარის ოჯახს. რთველის აღების შემდეგ მხიარული გლეხები ტყეში გასულიყვენ შეშის საჩეხად. ბეგლარ მანთიძეს ვეებერთელა წაბლის ხე წაეჭვია გურიელების ტყეში. სეფემ და მირიანმა წააქეზა ბეგლარი. ოდის მასალა დაამზადებინეს. ხარები მირიანმა ათხოვა. სოფლის ახალგაზრდებმა „ელესას“ სიმღერით გამოიტანეს ხეები გზაზე და ხარულელს აჰკიდეს სათრიელი. ბეგლარმა ფაცხის დერეფანში დააწყო ოდის მასალა. გამხიარულდა მაკა. იმედი მოეცა, ოდესღაც მის „ბაღნებსაც“ ექნებოდათ ოდა.

მხიარულობდა სოფელი. სინათლის ხილვამ სიბნელე დაავიწყა გლეხებს. ეგონათ, ჩქარა გადაიგდებდნენ კისრიდან ბატონის უღელს. შქერის წნელს ჰკრიდნენ, ეზოებს ილობავდნენ. ახლო მღებარე მიწის ნაკვეთებს თავისკენ იტოვებდნენ. არავინ ჰყავდათ მოდავე — წისქვილზე მინდს არავინ იხდიდა ნაკაშიძის სასარგებლოდ.

— რა ვქნა, ბატონო, ასე მიბრძანეს, — თავს იმართლებდა მე-

წისკვილე; ხოლო ვინ იყვნენ მბრძანებლები, ამაზე კრინტს არ სძრავდა ფილიმონი.

ტყისმცველებმა თავი მიანებეს ტყის დაცვას.

ზედობანის მამასახლისმა ჯაკვი მოიხსნა. სოფლის მწერალმა თავს უშველა.

სამრევლო ფული იყო სოფელში ასაკრეფი. მღვდლები ხმაგაქმენდილი ისხდნენ. ფოსტის ფულის გადასახადზე პირველად ხრიალეთელებმა განაცხადეს უარი. გზის შესაკეთებლად მირიანმა აზნაურებიც გამოიხმო. აზნაურებს ტყვიასავით ეშინოდათ ბოიკოტის. რატომ არ ვიმუშავებთ, ძმებო, გზა ქვეყნის არისო, გაიძახოდნენ დიდად კმაყოფილებივით.

ჯაშუშს, აზნაურ ლევარსის, ზედობნელებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს. ლევარსიმ მოციქული მიუგზავნა მირიანს და სეფეს: არ მინდა აზნაურობა, ძმებო. გლახად ჩამწერეთ, ამხანაგად მიმიღეთო, მირიანმა უპასუხა: ჯაშუში რომ ამხანაგად მივიღოთ, სადღა გავახილოთო თვალი; დუნია მელექეთში მოგვექრება თავიო. ლევარსი იჭდა თავის ბუნაგში დაძმარებულნი. „ნეტა ფეხი მოსტეხოდა ლევარსის და იმ დასაქცევ სამიკიტნოში არ შესულიყო. ეშმაკად გადაეყარა დიტია მგელაძეს. ორი ჭიქა ღვინო დალიეს ერთად სკოლის მეგობრებმა. მერმე რა მოხდა? არაფერი ისეთი. დიტიამ გამოთხოვებისას ხელი მხურვალედ ჩამოართვა. სადღეგრძელოში ორი სიტყვა წამოროშა ლევარსიმ. ეს იყო და ეს...“

— ეს იყო და ეს... — ხმამაღლა წამოიძახა ლევარსიმ განათქვარი.

ოთახში გოგონა შემოვიდა, დალუქული წერილი შემოუტანა მამას. ლევარსიმ ბარათი გახსნა. მაზრის უფროსი იბარებდა საჩქაროდ. ელდა ეცა: მიხვდა, დიტიას კარნახით იყო დაბარებული. არ წავიდეს, არ შეიძლება. წავიდეს და სოფელში რა პირით დაბრუნდეს? ორ ცეცხლშუა მოექცა ლევარსი. წამოდგა. დალუქული ბარათი ხელში დაიჭირა და მირიანისაკენ გაეშურა. ეს ერთადერთი გზა ჰქონდა წინ. მირიანი თოფს სწმენდდა. დაშლილი ჩახმახი მაგიდაზე ეწყო, იქვე გროვა ვაზნები ეყარა. შევიდა თუ არა ლევარსი ოთახში, გაპარჯობა არ გახსენებია, მირიანის წინ მუხლებზე დავარდა.

— მაპატიე. მირიან, ძმაო, მაპატიე... წამცდა... სიმთვრალეში წამოვროშე... მა-პა-ტიე... — აკენესდა ლევარსი.

მირიანმა ულვაში გადაიგრიხა და ზიზლით ჩახედა თვალბში მის წინ ეუნძივით დაგდებულ ახოვან ლაჩარს.

— აა, ლევარსი ბრძანდები?

— ლევარსი ვარ, ღმერთგამწყყრალი, თავლაფდასხმული, ცოცხლად-მკვდარი.

— კმარა. ბატონო ჩემო, თავის დროზე უნდა გეფიქრა. ღმერთმა კბილები ენის ჩასაქმენდათ მოგვცა. შარტო საღეჭად როდი მოუცია. სულ ერთია. წაგცდა თუ წამოროშე. ამ თოფს შენისთანა ძალებსათვის ვწმენდ.

ოთხმოცი წლის გერიკაპი

მოედანზე ეკლესიის წინ შეგროვილიყო სოფლებიდან ძალად მორეკილი ხალხი. ქმრებს ცოლები მოსდევდნენ, შვილებს დედები, ძმებს დები და მამებს შვილები. ქუჩაზე ორმოცამდე ცხენოსანი კაზაკი იდგა მწყრივში. ბოქაული ჩაგუნავა ცხენით დათარეშობდა ქუჩებში, ხალხს მათარახით ემუქრებოდა. ვაზრის უფროსი ლაზარენკო ტალავარზე გადმომდგარი ფეხებს ისე მავრად აბაკუნებდა, რომ დეზების წყარუნი ზარივით გაისმოდა ხალხში.

-- ნუ უჯერებთ მატყუარებს, ღვთისაგან გადამდგართ. თქვენ დაგლუპავთ იმათი აყოლა. დამიჯერეთ, ისმინეთ ჩემი რჩევა. დაუყოვნებლივ შეაგროვეთ ფოსტის ფული, გადაიხაღეთ დრამის ფული, მიეცით მემამულეებს ღალა! — ყვიროდა ლაზარენკო ხალხის გასაგონად.

შუა მოედანზე გოროზად იდგა ცხვირაშვერილი, გრძელლულიანი ზარბაზანი. ტალავარის დაბლა მემუსიკე ჯარისკაცები იდგნენ ერთ ადგილას შექუჩებულნი, დაძაბული ელოდნენ კაპელმეისტერის ჯოხის აქნევას.

ლაზარენკო განაგრძობდა:

— თქვით, ვინ ჩაგაგონათ ყოველივე ის, რასაც თქვენ მოქმედებთ, ვინ მოგცათ ნება სახელმწიფო ტყეში თარეშის? რომელი უფლებით მიითვისეთ მემამულეების მიწები?.. ვინ თქვა, ლომისკარის ხატი მკედლის გაქედილი არისო? ურჯულოებო, ესლა გაკ-

ლიათ ცაზე კიბე მიიდგათ და ღმერთს მოეპოტინოთ. გირჩევნიათ დროზე მოინანიოთ შეცოდებანი...

ტაძარში ზარის გუგუნე გაისმა. კვირა იყო, წირვად დგებოდა დეკანოზი ღუმბაძე. ლაზარენკომ ქუდი მოიხადა და პირჯვარი გადაიწერა. ხალხს გადახედა.

მიძინებულ ზღვის გულივით ღუმდა ხალხი. არავის პირჯვარი არ გამოუსახავს. არავის სინანული არ გამოუთქვამს. ჩაგუნავამ ცხენს დეზები ჰკრა, „ფაფარა“ შუა ხალხში შევარდა, ტორები ასწია და უკანა ფეხებზე შედგა.

ხალხი დაფრთხა. მიიწ-მოიწია. ტაძრის საკუროთხევლიდან ბარძიმით გამოვიდა დეკანოზი ღუმბაძე. რომანოვების გვარისთვის ილოცა. შუა წირვის ჩამოჰკრეს ზარს. სასულე ორკესტრმა „ბოჟე ცარია ხრანი“ დააგუგუნა. ლაზარენკომ ისევ მოიხადა ქუდი. ხალხს მზვერავი თვალით გადახედა. ხალხი კვლავ ღუმდა. არავის აზრად არ მოსვლია ქუდის მოხდა. „ჭიუტია გურიის ხალხი“, გაიფიქრა მაზრის უფროსმა, კბილები დაახრქიალა და ჩაგუნავას გადახედა. ჩაგუნავას კვლავ ტალავართან მოეგდო ცხენი. ბოქაული წელში აიწია და ხალხს გადასძახა:

— რას დამუნჯებულხართ, ხალხნო, გვიპასუხეთ, ასრულებთ თუ არა მაზრის უფროსის ბრძანებას?

ხალხიდან წინ გამოვიდა ოთხმოცი წლის ბერიკაცი. გამხდარს, კაფანდარას, შავი ჩოხა ეცვა, თავზე შავი ყაბალახი წაეკრა, მკერდზე წვერი სცემდა.

— ჩემო ბატონო, — ასე მიმართა ბერიკაცმა მაზრის უფროსს, — ჩვენ ჩამგონებლები არა გვყავს. ფოსტის ფულს გადავიხდით, ბატონო, რაც შეეხება ღალას, რად უნდა გადავიხადოთ. მოხვნაზე მოგვეხმარა ვინმე? სათესლე მოგვეცეს? რა გემართებს, ბატონო, მათი?

— ჰეი, შენ, ბებერო, ბევრს ნუ რომავ! — დაიყვირა ბოქაულმა ჩაგუნავამ და მათრახი მწვავედ დაჰკრა ზურგზე ბერიკაცს. ამ დროს ხალხიდან სწრაფად გამოიჭრა აღშფოთებული ახალგაზრდა ქალი და წაბარბაცებულ მოხუცს გადაეფარა. მესამედ მოქნეული მათრახი ქალს მოხვდა მხრებზე. ქალი არ შედრკა, წელში მაგრად ჩასჭიდა ხელი ბერიკაცს და ჩურჩულით უთხრა:

— წამოდი, ბაბუ, რა გალაპარაკებს!

ხალხი აჩოჩქოლდა. არ მოელოდნენ ოთხმოცი წლის ბერიკაცის

გამათრახებას. იუკადრისეს ვაჟკაცებმა, წინ მოინდომეს გაწევა, მაზრის უფროსისაკენ. გამწარებული ქალები უკან ეწეოდნენ კაცებს. იქ ვილაცამ ზარბაზნის აშვერილი ცხვირი დაბლა დააყენა. ამ დროს შუა ხალხში გრიგალივით გაისმა მოწოდების ხმა:

— დაიშალენით!

მაზრის უფროსს ფერი ეცვალა. შენიშნა, ხალხი ლელავდა. აბობოქრებული ჯგუფები წინ მიიწევდნენ. წრიალებდნენ ბებრები, ქალები, ახალგაზრდები მუშტს იშვერდნენ ზევით. მაშინ ლაზარენკომ ხმა დაიდაბლა:

— შეილებო, — რბილად მიმართა ხალხს, — თქვენთვის ვამბობ, ნუ აპყვებით მაცთურს, ნუ დაილუპავთ თავს-მეთქი. დაფიქრდით, შეილებო! სამ დღეს გაძლევთ ვადას. გონს მოდით!

• • •

დღე და ღამე გაიყარა. აზნაური ლევარსი და ნაკაშიძის მოურავი ქაპანაძე მაზრის უფროსის ბინიდან გამოვიდნენ, შიშით გააცუცეს თვალები. ქუჩაში არავინ ჩანდა.

— კაცო, ორ ცეცხლშუა ვართ ჩავარდნილი, — ჩილაპარაკა ლევარსიმ.

— ახლა ორ ცეცხლშუა ჯობს ყოფნა, ლევარსი, რომელიც უფრო გაჩაღდება, ჩვენც იქით მივიწევთ. დამქრალ მუგუზლებზე ადვილია წყლის დასხმა, — გაეხმაურა იორამი ლევარსის, და ბნელ მოსახვევში მიიმალნენ.

მ ი ლ ყ ვ ა ვ ე ბ ი

დუკემბრის ცა მოპირქეშებული დაჰყურებდა გურიის სამაზრო ქალაქს. მოედანს ჰილყვავები შესეოდა. საზარლად ჰყიოდნენ, მცხოვრებლებს ცივი იანვრის მოახლოებას აუწყებდნენ. ჰადრებს ტიტველი კენწეროები აეშვირათ ცისკენ. ჰუჰყის სუნი იდგა ტაძრის გალავანში. გაფცქვნილი ვარდების ყლორტები სევდის მომგვრელად მიჰკვროდნენ მარმარილოს ძეგლებს. ქალაქში არ ჩანდა სტუ-

დენტობა. არდადეგების შემდეგ ყველანი რუსეთს გაკრეფილიყვნენ. უფრო ადრე გიმნაზიელები და სემინარიელები გამგზავრებულიყვნენ თბილისს. ქუჩებში მხოლოდ მოსწავლეები ხმაურობდნენ. ლევან ესეს ძე გურიელის სასახლეში, მოედნის გვერდით. კაზაკები დაბინავებულიყვნენ დაბლა სართულში. ყაზარმაში, რომელიც საერობო ყარაულის უფროსს ესე გურიელს ოდესღაც სათივედ ჰქონდა მიჩნეული, ახლა კაზაკების ცხენები ება. ხმელი ჩალის ღერს ტყვერდნენ ულაყები და ხვიხვიხებდნენ.

გურიელის ქვრივი მალა სართულში ჩაკეტილიყო. დიტია მგელაძეს ბედის კარი გახსნოდა: ორმოცი კაზაკი გადმოეგზავნათ მის განკარგულებაში, ოფიცრის ჩინიც მიეცით და ოდესღაც უმამულო, მაძიებელი აზნაურის შთაჰომავალი, ახლა წელგამართული დადიოდა, კაზაკებს წინ მიუძღოდა და სოფლებს აწიოკებით ემუქრებოდა: თუ გადასახადი არ შემოგიტანიათ, შავ დღეს დაგაყენებთო. სწორედ იმ ცივსა და ნამიან დღეს, როცა მოედანს ჭილყვაკები შეესია, დიტია თავისი ამალით გაკირულ ხიდთან მიაჰქენებდა ცხენს, საიდანღაც უეცრად გაიშხუვლა ტყვიამ და ბარძაყი გაუზვირტა.

მაზრის უფროსი ლაზარენკო ფანჯრიდან უცქეროდა დაკემბრის ჩაქუფრულ ღამეს. მთელი სამი წლის მანძილზე მომხდარი ამბები შიშის ზარსა სცემდა მაზრის უფროსს.

მემამულეების გაბოროტება, ათასი თავდასხმა, დემონსტრაციები, დროშაზე თავდაყირა დახატული მეფე-დედოფალი. მოწაფეების არეულობა, კიდევ თავდასხმა, კიდევ დემონსტრაცია. მაგრამ ყველაზე უფრო ლაზარენკოს ფიქრში გამოიყო ჯარში გასაწვევი ახალგაზრდების დემონსტრაცია. მაზრის უფროსის აზრით. ეს მეტად სამიში გამოსვლები იყო.

— ლაწირაკები, — ჩაიხურჩულა ბრაზმორეულმა. — დამშვიდებას, დაწყნარებას, კიდევ დამშვიდებას და კიდევ დაწყნარებას აღარა აქვს ბოლო. გურია კი არა. ყაჩაღი უნდა იყოს გურიის სახელი. — ჩაიქნია ხელი ლაზარენკომ და ფანჯრის ფართო რაფა დაეყრდნო. ამ დროს დიტიას დაქრის ამბავი მოახსენეს. შეშფოთდა ლაზარენკო, ჯერ ერთი უბედურება ვერ გადაეხარშა. მეორე დაერთო. აგერ ორი თვე გავიდა ბოქაულ ჩაგუნავას დაკარგვის შემდეგ. ახლა გუბერნატორისათვის ბისართმევ „პატაჟზე“ ფიქრობდა. არ იცოდა, რა დაეწერა, ვისთვის მოეხვია

თავზე დანაშაული. რალაც ზღაპრული ამბავი ხდებოდა მის თვალწინ. ჩაგუნავას ღამით თავის ოთახში დაუძინია თურმე, მაგრამ დილით ამდგარი არავის უნახავს. ეძიეს აქეთ-იქით. კაცი გაქრა „უმუნდროდ“.

საშინელმა ფიქრმა შეიპყრო ლაზარენკო — ბუნებით მხალღი, ჭლარაშერეული მოხელე. მაგიდაზე ბროლის ვაზაში უსახელო წერილები ეწყო: „ერიღე ხალხის აწიოკებას, თორემ ტყავს დატოვებ გურიაში“, — წერდნენ ვილაყეები. ლაზარენკო დუმდა, ღროს იგებდა, სანამ ზევიდან არ დააჭერდნენ მუხრუქს, და ეს მუხრუქის დაჰქერი ჩერჯერობით არავინ ჩანდა. თითო-ორორი მკვლელობისათვის არავინ იწუხებდა თავს. ბოლოს მაინც საკირო იყო „პატაკის“ დაწერა. ადგა ლაზარენკო, მეორე ოთახში გავიდა შიშის გასაქარვებლად, მეკარეს ხმა გასცა, ისევ შემობრუნდა კაბინეტში, მაგიდას მოუჯდა, ლამა აანთო.

ცივი ცრემლები სცვიოდა ღეკეპბრის ცას.

ცხრაას ოთხი წელი მიდიოდა. ექვს წელზე მეტი იყო. რაც ლაზარენკო მაზრის უფროსად გამოგზავნეს გურიაში. წინათ უღარდელი პოლიციელი შიშმა შეიპყრო. ორიოდ უღანაშაულოს გადასახლება ძლივს მოახერხა და პასუხისმგებლობაც ჩაგუნავას მოახვია თავზე. ახლა დიტია მგელაძეზე ამყარებდა გურიის ბედ-იღბალს.

გაზეთებში ყოველდღე ეწერა რაიმე გულშემზარავი ამბავი: „თბილისში, № ქუჩაზე, ბოროტმოქმედებმა ღამით მოჰკლეს აზნაური როსტომ ვაშალომიძე. გურიის მცხოვრები. მიცვალებული პოლიციამ დაასაფლავა“. ლაზარენკომ შუბლზე ხელი შემოიკრა. არაერთხელ უნახავს ლევან გურიელთან როსტომ ვაშალომიძე. თან თვალწინ წარმოუდგა ბათუმის ოლქის ურიადნიკის დაღვრემილი სახე.

— ცუდი დრო უდგება ქვეყანას, — წაიბუტბუტა თავისთვის მოხელემ და კალმისტარს მოჰკიდა ხელი. რა დაწეროს?

„მის აღმატებულებას ბატონ გუბერნატორს“...

მერე?

ხელი გაუჩერდა. დიდხანს იფიქრა, როგორ გადაირჩინოს თავი ხალხის რისხვისაგან. და ჰა, ძლივს მოიფიქრა. „ასე ჯობს“, დაასკენა და დაიწყო:

„თქვენო აღმატებულეზავ, ბოქაული ჩაგუნავა წინა ღლეებში რალაც არეულად ლაპარაკობდა, თითქო ვერ იყო სრულ ჰქუაზე. უადგილოდ იცინოდა. გამოძიებამ გამოარკვია: ბოქაული ჩაგუნავა ხიდიდან გადამხტარა მდინარე ნატანებში. მწყემს ბავშვებს დაუნახავთ. იმ ღლეებში ხანგრძლივი წვიმების შედეგად მდინარე აღიდებული იყო და მღვრიე. მრავალი ხერგი მოჰქონდა მთიდან. გვამი ვერ აღმოვაჩინეთ.

თქვენო აღმატებულეზავ, გვიბრძანეთ როგორ მოვიქცეთ?“.

ორი კვირის შემდეგ ლაზარენკომ გუბერნატორის სამმართველოდან ასეთი შინაარსის განკარგულება მიიღო: „ვინაიდან უფალმა ჩვენმა ინება ბოქაული ჩაგუნავას წიალთა თვისთა განსვენება და ეს მოხდა ნებითა მისითა, კეთილ ინებეთ და გადაუხადეთ პანაშვიდი სასიქადულო ბოქაულს, რათა პატივი სცეთ მიცვალებულს ხელმწიფის ერთგულებისათვის“.

ლაზარენკომ შეიცნო: მიღებულ ბრძანებაში დაცივის კილო ისმოდა. შეებით ამოიხუნთქა და ერთი თვის უძინარს დარდით ისე ღრმად ჩაეძინა, რომ გულიდან საბოლოოდ გადასცილდა მეორე „პატაკის“ დაწერა დიტია მგელაძის გახვრეტილი ბარძაყის შესახებ. როცა ტაძარში შუაწირვის ზარები აგუგუნდა, დიტია კოქლობით მიადგა ლაზარენკოს კარზე და ცხრაას ხუთი წელი მიულოცა.

ერთი სცენისათვის

ჩაესვენა უკანასკნელი „მზე“ გურიელების გვარისა.

— ძალღი ჩააკედეს სულში, — გაიფიქრა მაგდამ და შალი მოიხვია. წამლებისათვის წავიდა აფთიაქში.

ტასიმ თვალი გაახილა.

— რა თქვი, სიბილო ბატონო, ყვავილებით შეამკეს? საბრალო ყვავილები...

— ალბათ, დაგესიზმრა ყვავილები, ჩემო გოგონავ, ყვავილი სიხარულის ნიშანია.

— უთუოდ მახარე ჩამოვა.

— ურიაღნიკს არც ერთი ყვავილი არ მიუღია. ამბობენ ცინკის კუბოშიაო ჩაქედელი.

— ძვირი ღირს ცინკის კუბო? გთხოვთ მეც ცინკის კუბოში ჩამ-
ქვოთ.

— ტასი! — შესძახა სიბილომ, — რამდენჯერ გთხოვე ასეთ სი-
სულელებზე ნუ იფიქრებ-მეთქი.

— ცუდად ვგრძნობ თავს.

— ამ მოღუშული, ნაღვლიანი დღეების ბრალია. მოვითმინოთ,
ეს ზამთარიც ჩქარა გაივლის.

— მაშინ მე აღარ ვიქნები.

— მარტში ვაკიჯვარში წაველთ, მერმე ბახმაროზე. სექტემბერში
ჩამოვალთ ჭანმრთელი და ვიქორწინებთ. ჭერ შენ და მახარე. მერე
მე და მაგდა. მეც მომბეზრდა მარტო ცხოვრება.

სიბილო აჯჯა, ბუხარს ცეცხლი შეუკეთა.

— ჩემო პატარა მეგობარო, ძნელია მარტობა სულისა...

— მას ელტვიან სიაშენი სოფლისა, — განავრძო ტასიმ მინაბუ-
ლი ხმით. თვალებზე ცრემლი გაღმოეკადა; გამხდარი ხელი გამოი-
ლო საბნიდან და თვალები მოიწმინდა.

— მაშ, შემოძლია უღარდელად მოვკვდე? დავიჭერო ჩემს დაი-
კოს შენისთანა კარგი მეგობარი ეყოლება?

— მე საიცოცხლეზე გეუბნები, დარწმუნდი. მახარეს შენს გარ-
და არავინ უყვარს.

— გვიანდაა ჩემთვის ყველაფერი. მე მახარეს არ წაყვეები. მის
პირველ სიყვარულს არ შევეცილები. პირველი სიყვარული დაუვიწყ-
არი იქნება მისთვის. მე სინდისის ნაკარნახევი ცოლი დავრჩები
მუდამ. გადავწყვიტე: თუ მეღირსა ფეხზე აღვგომა, მესამე ცოლი
გავზღე ორჯერ ბედნაცვალი კაცისა.

— ხა, ხა, ხა... — გადაიხარხარა სიბილომ, — გენიალური აზრია,
შენს მეტი ვერც ერთი ქალიშვილი ვერ იტყოდა ამას.

ტასის უნებლიეთ გაეცინა და ხველა აუვარდა. დასუსტდა. ისევ
მინაბა თვალები. გამხდარ ღაწვებზე ვარდი ეფინებოდა ტასის. სიმ-
ხურვალე თავში აუვარდა, სიცხემ უმატა.

ქუჩებში, ნავსადგურიდან რკინიგზის სადგურამდე ყარაულები
იდგნენ. არ ისმოდა ქარხნების საყვირი. დღეს, დილიდანვე გაფი-
ცულიყვნენ მუშები. ისინი პეტერბურგის მუშებს ეხმაურებოდნენ
ცხრა იანვარს მომხდარი ხოცვა-ჟლეტის გამო. კიცხავდნენ მღვდელ
გაპონს, კიცხავდნენ თვითმპყრობელ მთავრობას, ემუქრებოდნენ

ადგილობრივ პოლიციას. მთელი კვირა იდგა დაუტვირთავი გემები. გიმნაზიელები სკოლის ფანჯრებს ამტკრევენ. ხელმწიფის პორტრეტს ფეხით თელავდნენ.

ტასიმ ისევ გაახილა თვალი, მიიხედ-მოიხედა.

— მახარე მოვიდა მეგონა.

— ალბათ დავესიზმრა. უთუოდ ჩამოვა დღეს, — აუხსნა სიზნარი სიბილომ.

არ გასულა ხუთი წუთი — მაგდა და მახარე ერთად შემოვიდნენ ოთახში.

— დილით ჩამოსულმა ძლივს მოვახერხე მოსვლა. ქუჩებში, სადგურში, ყველგან პოლიციელები დგანან. საცაა გამოასვენებენ ურიადნიკს. მიწა ერთნაირად შეინდობს ყველას. უკანასკნელად ნახავს ბაილეთის მყუდრო სასახლეს უღირსი თავადი. — თქვა მახარემ და ნამგზავრი, სათბურების გახდის შემდეგ, ტასის მიუბრუნდა, ავადმყოფის სასთუმალთან მისწია სკამი.

— ჩემო მშვენიერო, — წაიხუმრა მახარემ, — დღეს უნდა აღსრულდეს ჩვენი პირობა: ხალხის მტრის ჩაძაღვლებას ღსინით უნდა შევხვდეთ, ასეთი იყო ხომ ჩვენი პირობა? ადგომა არ გჭირია, აქ მოვიყვან მღვდელს, რადგან მაგდას სურვილია ქრისტიანული წესით მოხდეს ჩვენი ჯვრისწერა.

— სამართლიანია მაგდას სურვილი, — დაასკვნა სიბილომ, — ვინაიდან ჯერ არ არსებობს შეუღლების სხვა წესი.

ტასი თეთრ ბალიშზე დახატულივით იწვა. შავი ნაწნავები გვერდზე გადმოეწყო. მახარე თვალს ვერ აშორებდა. სიბრალულის სავესე გრძნობით ჩასცქეროდა თვალებში. მახარემ იცოდა, მეტად ხანმოკლე იყო ტასის სიცოცხლე. ცდილობდა სიხარულით აევსო ავადმყოფის გული. უბის ჯიბიდან ამოიღო ორი საგვირგვინო ბეჭედი, სიბილოს მისცა ხელში და უთხრა:

— შენ უნდა იყო ჩვენი მეჭვარე. წამოგვაცვი თითზე.

სიბილომ აიღო ბეჭედები, ერთი მახარეს წამოაცვა მარჯვენა თითზე, ერთი ტასის. ტასი ხმას არ იღებდა. მოჯადოებულებით უსმენდა მახარეს განკარგულებას.

სიბილო ბუხართან მოფუსფუსე მაგდასთან მივიდა და რაღაც წასჩურჩულა. მაგდა გაკვირვებული მიაშტერდა სიბილოს.

— ძამია, ღვინო ხომ არ დაგიღვევია დღეს? — გაელიმა მაგდას.

უცებ ყველამ ყურები ცქვიტა. ქუჩიდან მოისმა სასულე ორკესტრის სამგლოვიარო გუგუნე.

— ამაყენეთ, ჩქარა ამაყენეთ! — დაიძახა ტასიმ და რაღაც არაჩვეულებრივი სიმსუბუქე იგრძნო. მაგდამ სწრაფად ჩააცვა თბილი ხალათი. მახარემ წამოაყენა ტასი, წელზე მკლავი მოსკიდა, ფანჯარასთან მიდგნენ. დუმდნენ ყველანი. მიასვენებდნენ გურიელს სადგურისაკენ. არავინ მიჰყვებოდა თმაგაშლილო, არავინ ტიროდა. მიცვალეზულს მარტო პოლიციის მოხელენი მიყვებოდნენ. მოხელეებს შემდეგ შემუსიკენი. ბოლოს ბალდახინი. ტასიმ თვალი გააყოლა ჟანდარმების აშვერილ ხელებზე შედგმულ ნაცრისფერ კუბოს. მოაგონდა 1902 წლის 2 მაისის ღამე. იისფერი სინათლე ჩადგა ტასის თვალებში. სული შეეხუთა, შეწუხდა, ერთი მძიმედ ამოიკვნესა და მახარეს მკლავზე ჩაჰკიდა თავი.

საძულველი ლანდი დაეფულა მარადიულ ძილში ჩათვლემილ ტასის. თათიდან საგვირგვინო ბეჭედი წაძვრა. ოქრომ იატაკზე გაიწკარუნა.

მახარემ უკანასკნელად ჩახედა ხშირ წამწამებში ჩაპუქებულ თვალებს. მშვიდად წაიძრო ბეჭედი და ბუხრის ქვას დაახეთქა... იმ დღიდან სამუდამოდ დატოვა მახარემ ბათუმში. ცრემლით გამოეთხოვა საყვარელ მიდამოებს, სადაც ესოდენ სიავე და სიამე განიცადა, სადაც მომწიფდა და დავაჟკაცდა.

მ ა შ ლ ნ ა რ ი

მშრალი, ყინვიანი იანვარი იღვა გურიაში. ბიჭებს ციგაობა ენატრებოდათ. ცივი ქარი სისინებდა. „კატთა მშვიდობა და პირუტყვთა დანაკლისი“, — ასე ხსნიდნენ ამ წელს მედავითნენი.

ხრიოკი ეწერი დამზრალიყო ყინვით.

ბაგაში დაბმულ პირუტყვს მკბენარი დახვეოდა. ფერდებჩაცვენილი ძროხები ძლივს მიბობდავდნენ მდინარეზე წყლის დასაღვეად. მოკუნტულიყვნენ ჯიგრდაუყრელი, კანკებშემხმარი ხბოები. სოფელს ტყე არ ჰქონდა. მდინარე სკურდუმის გაღმა, მოდგმიდან—მოდგმამდე თხრილშემოვლებული შქერით შეკავებული ვაშლნარი ისევ ისე იღვა ხელშეუხებლად. ეს ტყე გარს ერტყა თავად ტიფო ნაკაში-

ძის სასახლეს. საკვირველი იყო: ცხრაას ხუთი წლის იანვარი ილეოდა, გლეხებს ჭერ კიდევ ვერ გადაეწყვიტათ ამ ტყეში შესვლა. ტყე ლამაზი, სწორი ბილიკებით იყო დასერილი. პრინც ოლდენბურგს უყვარდა ამ ტყეში სეირნობა, როცა ქვისლს ესტუმრებოდა ქუთაისიდან. განსაკუთრებით შემოდგომის დღეებში, როცა ოქროსფერ ფოთლებს საამოდ ააშრიალებდა ნელი ნიავი. საგანგებოდ მოშენებულ შველზე და კურდღელზე ნადირობდა პრინცი. ციყვიც საკმაოდ მოიპოვებოდა ვაშლნარში. გარეულ თხილს ეტანებოდა პაწია ნადირი. პრინც ოლდენბურგს ციყვზე ნადირობა უფრო საინტერესოდ მიაჩნდა. თავადმა ტიფომ არ იცოდა ნადირობა. თვალის სასეიროდ თუ გაყვებოდა პრინცს ტყეში და ძვირფას ხეებს ათვალეირებდა. ხანდახან ზამთრის ბუხართან მოიგონებდა ამ ამბავს ცოლის გასაგონად თავადი. ტიფოს მეუღლე — რაქველი ჯათარძის ქალი — დასცინოდა ნახევრად მოშინაურებულ შველზე პრინცის ნადირობას. ჩვენი აფხაზი მეჭინიბე უკეთესი მონადირეაო, — ამბობდა. — ხოხონს და ტყის ქათამს მარჯვედ ამოიღებსო ნიშანში. კარგა ხანია არაფერი აღარ იცოდა ტიფომ ქვისლის. პრინცი ოლდენბურგი აღრიან გამგზავრებულიყო ქუთაისიდან რუსეთს, ბევრი ცოდვა პქონდა ჩადენილი ქუთაისში პრინცს და დროზე ამჯობინა წასვლა. მთელმა ქუთაისმა იცოდა. როგორ წაართვა პრინცმა აგრაფინა ჯათარძის ქალი პირველ ქმარს — დადიანს. ეს ამბავი საკოროიკანოდ მოედო ქუთაისს. ქალიშვილები გიტარაზე მღეროდნენ: „აგრაფინა კისკისაო, დადიანმა პრინცს მისცაო“.

პრინცის მეუღლე ბევრჯერ ყოფილა დასთან სტუმრად და დასწრებია პრინცის ციყვზე ნადირობას. ახლა თავადი ტიფო იშვიათად მოდიოდა სოფლად. მომრიგებელი შუამავლის თანამდებობას ასრულებდა ოზურგეთში და იქ ამჯობინებდა ცხოვრებას. ამაოდ იმტყერებოდა ხავერდებით და ატლაპებით მორთული სასახლის კედლები. ამჟამად აფხაზი მეჭინიბე ცხოვრობდა სასახლეში და ერთი ღვთისაგან მოძულეებული შუახნის ზანგი, რომელიც პრინცმა უსახსოვრა ქვისლს. ზანგი ჟამიდან ჟამამდე დადიოდა ბაღში. კარგი მოვლა იცოდა ბაღის. თავისი შავი კანით და თეთრი კბილებით აფრთხობდა სოფლის ბავშვებს. აღარ იყვნენ სასახლეში მექათმე ქალები, ძროხის მწველავეები და მოჯამაგირეები. ყველანი გაქცეულიყვნენ.

გლეხები დელავდნენ სკურდუმს გაღმა. დღე-დღეზე უცქეროდ-

ნენ ტყეს გასაჩხვად. წინა ღამით, ოცდაცხრა იანვარს ვილაცას პროკლამაციები დაეყარა სოფელში: „რას უყურებთ, გახსენით ვაშლნარა და ისარგებლეთ!“ მოუწოდებდნენ სოფელს. აზავდა სოფელი თოხებით, ბარებით, ნაჯახებით და დაანგრიეს მოდგმიდან-მოდგმამდე გამაგრებული ვაშლნარის ღობე-ყორე. შეშინებულმა აფხაზმა მეჭინიბემ ჩქარა შეკაზმა თავადი ტიფოს ცხენი, მოახტა ზურგზე და გზატკეცილზე შეაყენა. ფაფარზე ხელი გადაუსვა. სული ელეოდა აფხაზს ამ ცხენისათვის. სწორედ ცხენის ქურდობისათვის იყო აფხაზეთიდან გამოქცეული. ახლა ადვილი ეჩვენებოდა აფხაზურ ფაცხაში დაბრუნება. ეშმაკი ჩაჯდომოდა გულში და აფხაზეთისაკენ ეწეოდა. კიდევ გადაუსვა ცხენს ხელი და ამომავალ მზეს გახედა.

— საით გავფრინდეთ, ჩემო რაშო? — ჩაეკითხა პირუტყვს მეჭინიბე. ცხენმა ნაჩვევი გზისაკენ გაიწია. მეჭინიბემ სადავე მოსწია და მარცხნივ მიაბრუნა ცხენი. ზამთრის მოკლე დღე თვალის დახაზხანებაში ჩაიქუფრა. აფხაზმა ფიჩორზე მიაგდო ცხენი. გურიის საზღვარს რომ გასცილდა, მშვიდად ჩაითქვა სული აფხაზმა, უკან მოიხედა, მის კვალს ღამე დაუფლებოდა.

მომრიგებელი შუამავალი თავადი ტიფო ნაკაშიძე ზანტად წამოდგა ლოგინიდან, თეთრეულის ამარამ თბილ ბუხარს მიაშურა. რუსული ჩექმები ჩაიცვა და ხელ-პირი დაიბანა. მეორე ოთახში ბავშვები აყრიამულდნენ ცოლის ხმაც შემოესმა. საათს შეხედა. სამმართველოში ხალხი ჰყავდა დაბარებული. სწრაფად ჩაიცვა თავვისფერი ქურქი, კვერნის ტყავით გამოკრული, თავზე ცილინდრი დაიხურა და სახლიდან გავიდა.

მზის თვალს ღრუბლის თეთრი ფთილები მიფარებოდა, უხასიათოდ იცქირებოდა მზე. უცებ მაუზერმა იქუხა ზედიზედ, მომრიგებელი შუამავალი თავადი ტიფო ნაკაშიძე კიშკართან გაიშხლართა მიწაზე, ცილინდრი გვერდზე გადაუვარდა. ჯაფარიძის ქალმა კარი გამოაღო, დაინახა უსულოდ დაგდებული მეუღლე, წაბარბაცდა და პირქვე დაემხო იატაკზე.

პატაკზე ეწერა: 20... 23... 29...

ლაზარენკო მაგიდაზე ხელებდაბჯენილი დგას. თმა ზღარბივით აბურძვნია, სახე ახორკლია. წუხელ მაზრის უფროსის პირადი მდივანი მთელი ღამე პატაკს წერდა. კალმისტარზე ჩამოეყვინთა თვალებგამოღამებულ, მომცრო ტანის კუზიან მოხელეს. ამ დილით თვალები დასწითლებია. სიწითლე გუგებზედაც გადასდებია.

— კობტა! ბორის სიმეაევით მოიბახე, კაცო, თვალები, მეშინია შენი შეხედვა. კომპრესი დაიდე. — ეუბნება ლაზარენკო წელმოკლე კუზიან მოხელეს. გულში კი ფიქრობს: „მისი დედა... ვინც შენ კობტა დაგარქვა“. მოსწყინდა ლაზარენკოს წლობით ამ უემურის ცქერა, მაგრამ ვინ სულელი შეეღევა კობტას. ოქროს ხელი აქვს. გააქნევს კალამს და კი არ წერს, ხატავს. საიდუმლოს შენახვაც იცის კობტამ. „სინდისიერი ორფეხა ცხოველია“, ასე ახასიათებს უფროსი მის მოხელეს. ლაზარენკოს არასოდეს არ უფიქრია კობტას დაწინაურებაზე. კობტა დაბერდა კანცელარიაში. ვერ ეღირსა ბოქაულის თანამდებობას. ამის მიზეზი მისი „ოქრო ხელია“. რამდენჯერ დაახეთქა იატაკზე კალმისტარი კობტამ, მაგრამ ისევე აიღო.

— როდის დავიდო, ბატონო, ეს პარტახი კომპრესი. გთხოვთ დროებით მაინც გამათავისუფლოთ.

ლაზარენკომ წარბები შეკრა. კობტას შეუბღვირა:

— მე კი მათავისუფლებენ? მეორეჯერ არ წამოგცდეს ასეთი რამ! რას ნიშნავს ეს ჩამწყკრივებული ციფრები?

— თარიღია, ბატონო! 20 იანვარს მოკლეს ბოქაული კოსტავა და ჩაფარი კოვალენკო.

— ღმერთმა განუსვენოს ორივეს. ტახტის ერთგულნი იყვნენ,— მაზრის უფროსმა პირჯვარი გადაიწერა.

— 23-ს დასჭრეს ბოქაულის თანამემწე კვაშალი.

— მძიმე კრილობა აქვს?

კობტა შეეყოყმანდა, რალაცნაირად დაიღრიჯა, მერე თავი აიღო და ყოჩაღად შეხედა უფროსს.

— იქნებ მე გადამიყვანოთ, ბატონო, კვაშალის ადგილზე.

— მიჰქარავ! — ლაზარენკომ ჩექმები დააბაკუნა და უფრო აემრიხა სახე ბრაზისაგან.

— ეს 29 რაღაა?

— ლანჩუთის ახლოს რკინიგზის ლიანდაგი აყარეს.

— საშინელებაა, — წაიჩურჩულა უფროსმა.

— ამავე დღეს თავს დაესხნენ უფროს ჩაფარს — ნაჟყებიას, წაართვეს იარაღი და ცხენიდან ჩამოაგდეს.

ლაზარენკომ ამოიოხრა. მერე მშვიდად წარმოთქვა:

— დაუმატე თარიღი 31.

კობტამ კალმისტარი მოიმარჯვა.

„თავის ქიშკართან მოჰკლეს მომრიგებელი შუამავალი თავადი ტიფო ნაკაშიძე. გამოვიყვანეთ მთელი რაზმი და სოფელ ზვანამდე მივსდით მკვლელებს, ვერ დავეწიეთ. დავაპატიმრეთ ოთხი სოფლელი, რომელნიც გულგრილად შეხვდნენ ჩვენს შეკითხვას და არ გვითხრეს საით წავიდნენ მკვლელები“.

ლაზარენკომ ხელი მოაწერა პატაკს.

— დაიცა, კობტა! — მიძახა ოთახიდან მიმავალ მოხელეს, — დაწერე ბრძანება: „ღითია ვატას ძე მგელაძე... დროა სამსახურს დაუბრუნდეს“.

— გუშინ ვნახე, ბატონო, თქვენ რომ ზვანში წაბრძანდით, მკვლელობის ადგილს, მოვიდა კოქლობით. არ შემიძლია ცხენზე ჯდომაო.

— კობტა, მე ნუ მასწავლი!

— მესმის, ბატონო!

ფიქრმა წაიღო ლაზარენკო. სავარძელში ჩაჯდა. სევდა შემოაწვა, არც მუქარა მოქმედებს ამ ხალხზე, არც მამაშვილური დარიგება. საშიშარია წარმართი გურია. ვისაც ანბანი უსწავლია, ყველა ათეისტი. ვისაც ევროპული ქუდი ახურავს, ყველა სოციალისტი. მოწაფეები ხელმწიფის სურათს გლეჯენ კედლიდან, ღმერთო, დამიხსენი შეშლილებიდან“.

სამჯერ გადაიწერა ლაზარენკომ პირჩვარი. ზარს თითი დააქირა, ეტლის შებმა უბრძანა მოსამსახურეს.

მომრიგებელ შუამავალის. თავადი ტიფოს ქვრივი შავი პირბადით იჯდა მიცვალებულის თავთან. ლაზარენკომ ხალიჩებით დაფენილი დარბაზი გაიარა და გულთბილად მიუსამძიმრა ძალად დაქვრივებულს. ღუმდა დარბაზი. ლაპლაპებდა თავლის სანთლების კელაპტარი. დეკანოზი ღუმბაძე კუბოსთან იდგა მოვერცხლილი ოლარით

და სახარებას კითხულობდა. სხვა არავინ ჩანდა კირისუფალი. როცა ლაზარენკო კუბოს მიუახლოვდა, დეკანოზმა მძიმე ჯვარი ასწია მიცვალებულის გულიდან და საპატიო სტუმარს ჯვარცმული ქრისტე მიაგება.

როსტომ ვაშალომიძეზე მოიდანახეზე დანიშნული განაჩენი თბილისში აღსრულდა. გურიელის სიცოცხლეში მოხდა ეს ამბავი.

როსტომმა შენიშნა, ვიღაც უცნობები უთვალთვალებდნენ მის ოთახს. აუცილებელი საფრთხე მოელოდა. ბათუმში მის დარჩენას აზრი აღარ ჰქონდა. პატარ-პატარა ღამის შიკრიკებსაც ვეღარ ხედავდა როსტომი გურიელის კარზე. „კოლო“ სადგურის უკან ნახეს ჰკვდარი მეეტლეებმა. შიგ გულში ჰქონდა ტყვია ჩამჭდარი. ხმა დიდოდა, „ქვეშქვეშამ“ მოულოო ბოლო. ამით გამოისყიდაო დანაშაული. „ქვეშქვეშამ“ მართლაც დაბრუნდა ქარხანაში თავის სამუშაოზე. დაერწმუნებია ამხანაგები იმაში, რომ „ქვეშქვეშას“ დიდი ცოდვები არ მიუძღოდა. პატარა შეცდომები ქრისტე ღმერთმა მაპატიოსო, იცრემლებოდა „ქვეშქვეშამ“. „დამაცადეს“ ლანდი აღარ ჩანდა ბათუმში. არც არავინ იცოდა, სად გადაიკარგა. ბოლო ხანებში გურიელი როსტომს შესცქეროდა თვლებში და ვერ ატყობდა, რომ როსტომს ძისთვის აღარ ცხელოდა. გაქცევაზე ეჭირა თვალი. როსტომი ახლა თავის გულს ეხმაურებოდა. „საით, როსტომ? სად გაქვს წასასვლელი? გურიელი ვერ დაგიფარავს. სოფელი შენი მტერია. ნათლიედები ირიბად გიცქერიან. შვილი გადაგიდგა, შვილი, საკუთარი სისხლხორცი...“

არ ასვენებდა როსტომს ფიქრი, სიზმრები, მოჩვენებები. ეგონა ყოველ ფენის ნაბიჯზე დასდევდნენ შეიარაღებული ტერორისტები. იმ დღეებში ახმახი პოლიციელი მოჰკლეს ნავსადგურში, ბებუთი დაჰკრეს ზურგში და ეს ბებუთი იყო, რომ აწამებდა როსტომს.

ღამე იყო. როსტომი მოდიოდა ქუჩაში და გრძნობდა, აი ახლა წამოეწეოდნენ უკანიდან და დაჰკრავდნენ.

როსტომს უკან-უკან ცქერით კისერი მოეგრიხა. გულამოვარდნა-ლი მიადგა გურიელის კიბეს, შედგა, დაფიქრდა: როსტომს ერთად-

ერთი გზა ჰქონდა — მანჯურიისაკენ. მოაგონდა, ქუთაისში რომ იყო ამას წინათ, სევერიან მიქელაძესთან. სევერიანე მანჯურიაში აპირებდა გასამდიდრებლად წასვლას. არაყის წაღებას ფიქრობდა ფარულად. არაყს კარგი გასავალი ჰქონდა. ერთი პატარა ჩინური ფარულ-ლი ჯარის ზურგში — ააშენებდა მიქელაძეს. როსტომი გაირჩებოდა და თავს შეათარებდა მეგობართან. ახლა როსტომს მხოლოდ ფული სჭირდებოდა სასწრაფოდ. სოფლისკენ ველარ მიიხედავდა, თორემ თებრონე ქვას გაბეთქავდა და უშოვნოდა. „საწყალი თებრონე“. მარტო თებრონეს უყვარს როსტომი. ერთ კაკალა ძმას ვფიცავო, რამდენჯერ გაუგონია როსტომს თებრონეს პირიდან წარმოთქმული. შეებრალა დაი. იცოდა, აწ ველარ ნახავდა თებრონე მის „ერთ კაკალა ძმას“.

არის დანაშაული, რომლის გამოსყიდვა არაფრით არ შეიძლება.

„არაფრით არ შეიძლება“, დაადასტურა როსტომმა. ახლა ფულია ერთადერთი მხსნელი ვაშალომიძისა და... როსტომმა უღვაშზე გადაისვა ხელი, ჩასკვარამებულ ჰორიზონტს გახედა.

რამ დააბნელა ამალამ ეს ცა როსტომის სულივით?

„იტყუე... იტყუე... და იხილავ სინათლეს“, ჩასჩურჩულა ვილა-ცამ როსტომს ყურში. ეს მისი ჩადამებული გულისხმა იყო.

ზარს თითი დააჭირა ვაშალომიძემ.

ლევან ესეს ძე ტახტზე იწვა. საღილის შემდეგ ძილი მოჰკიდებოდა, იზმორებოდა, ეზარებოდა წამოდგომა.

— კარგ დროზე მოხვედი, როსტომ, სწორედ შენზე ვფიქრობდი. ამალამ ერთ ოჯახში ვარ მიპატიჟებული, — თქვა გურიელმა და ზანტად წამოდგა.

— ამალამ არ გირჩევ, ბატონო, გარეთ გამოსვლას.

— რათა, რა მოხდა? — გაიკვირვა ურიადნიკმა.

როსტომმა თავი მოიკატუნა, სიტყვა გააზვიადა.

— ვილაც შავი ნაბღიანები შეენიშნე, შორიასლო გივლიან. ამალამ ჩემი დაგეშილი ბაცაცები უნდა დავატრიალო. როსტომი არ ეიქნები, თუ მათ სეირი არ დავმართო. მაგრამ, ბატონო, ყველა წინასწარ თხოულობს ამ ოხერს.

როსტომმა თითებით ანიშნა ურიადნიკს, — ფულიო.

ისედაც ფერმკრთალ სახეზე თაბაშირის ფერი დაედო ლევან ესეს ქეს. არ შეიმჩნია.

— როგორ, ვიღაც სადღაც დადის და მე სახლში ჩავიკეტო? ჩემს მღევარს მე თვითონ გამოვუდგები და სიქას გავაცლი.

ლევანმა ტანზე ჩაიცვა. მამაპაპური ხმალი გადაიკიდა და როცა ნაბიჯი გადადგა, როსტომმა ვედრებით სტაცა ხელი ჩოხის სახე-ლოზე.

— თავადო, გთხოვთ! დამიჯერეთ, ორი საათი მაინც დარჩით შინ. ჯერ მე დავივლი ქუჩებს. სიფრთხილეს თავი არ სტკივა. თერთმეტი საათისათვის უბრალოდ ეტლი. გთხოვთ, ორი საათი დამითმოდ!

ლევანი მოლბა. მეგობრულად გადასდო ხელი ვაშალომიძეს მხრებზე და შეჩერდა:

— რაკი ასეა, დაგიჯერებ.

— მე თქვენი კეთილდღეობისათვის ვზრუნავ. ბატონო ჩემო, თორემ როსტომს სულიც დალეოდეს უთქვენოდ.

— მესმის, უშენოდ მძიმე იქნებოდა, როსტომ, ჩემი ცხოვრება. აღარ ვხედავ კაცს სულით მონათესავეს, გულის მეინახეს, შენს გარდა. მოდი, თითო ჰიქა არაყი შევსვათ ამ ცხელ გულზე, — მაგიდაზე ნოუბრუნდა ლევანი. არაყი ჩამოასხა, — ჰაჰის არის. გაგიმარჯოს, ძმაო!

ჰიქები მიუჯახუნეს ერთმანეთს. გურიელმა განაგრძო:

— მე ვისურვებ, ჩვენი მეგობრობა ასე მტკიცე ყოფილიყოს მუდამ. ერთი რამ გწამდეს, როსტომ, რუს ხელმწიფის ტახტი ურყევია. სამასი წელია რომანოვების გვარი მეფობს. სამას წელიწადს იმეცებს კიდევ. დაიხსომე, როსტომ, ჩემი სიტყვა. ეს ლაწირაკები დალუპავენ საქართველოს. თვითონაც დაიღუპებიან ისე, რომ მათი სინსილა არ დარჩება. გაგიმარჯოს!

გურიელმა გადაკოცნა ვაშალომიძე.

როსტომს მღელვარება დაეტყო. სინანულის პაწია გრძნობა აუჩქროლდა გულში. ათი წლის მეგობართან ვერ გამონახა თაღლითი სიტყვა. მართალი არ ეთქმოდა, საკუთარი ტყავი უფრო ეწვოდა. წასასვლელად წამოდგა.

ურიადნიკმა ყუთი გამოაღო. ხუთიოდე ოქრო ჩაუდო ხელში როსტომს. არ დამაგვიანო, — დააბარა.

ეს უკანასკნელი საუბარი ასე დამთავრდა ლევან გურიელსა და როსტომს შორის. — 1905 წლის ექვს იანვარს. — ნათლილება ღამით. რა იცოდა გურიელმა, თუ მისი სიცოცხლის დღეები დათვლილი იყო.

არც როსტომმა იცოდა, „გადარჩენის“ გზაზე დამდგარს რომ სიკვდილი ყურის ძირში უდარაჯებდა.

როსტომ ვაშალომიძე მეორე დღეს თბილისის სადგურზე ჩამოხტა საბარგო მატარებლიდან. არ შეუმჩნევია იმავე მატარებლიდან როგორ ჩამოვიდა ნაბდიანი ვაჟკაცი შავი ყაბალახით თავწაყრული. ფესდაფეს მისდევდა ბათუმიდან გამოპარულ ჯაშუშს. როსტომი სადგურის უკან გავიდა, თავისუფლად ამოისუნთქა. ყოველი ხიფათი ბათუმში დატოვა ეგონა, ახლა მანჯურისაკენ მიქროდა როსტომის ოცნება. თვალწინ ეხატებოდა სევერიან მიქელაძის ჩინური ყაიდის ფანზა, პატარა მაგიდები და არყით გაღეშილი ჯარისკაცები. ღმერთმა ააშენოს თიამას ოჯახით, უნდოდა ეთქვა თავის გულში და უეცრად დაიგრილა ბრაუნინგმა. როსტომი წაიქცა. მკვლელობას ადგილას მკვლელის ნაბადი ეგდო უპატრონოდ, ვიღაცამ აიღო და წიცივალებულს წააფარა.

თებრონემ გვიან გაიგო ძმის სიკვდილის ამბავი.

ზამთარი უკვე გასული იყო. ცხრაას ხუთი წლის გაზაფხული იწყებოდა. ლევან გურიელი კარგა ხანია განისვენებდა მამა-პაპათა სასაფლაოზე. გურიელის გულზე ბაილეთის ზეგნის ძელქვები ეყარა. არაეინ რგავდა მის საფლაოზე ვარდსა და სუშამბარს.

თებრონეს მოთქმას ყურს არაეინ უგდებდა. მარტი დგებოდა. საგაზაფხულო შრომაში გართულიყო სოფელი. ხნავდნენ, ფარცხავდნენ გურიელის უპატრონო მიწას. ნაკაშიძის მიწასაც ჩალავდნენ, ხნავდნენ. თებრონეს საღ ჰქონდა მუშაობის თავი. მის საყანე ზეგანში ალენჯა იკიდებდა ფესკს.

ღია ეხვეოდა, ეფერებოდა, კოცნიდა მამიდას. ნუ ტირიო, — ეხვეწებოდა, — სოფლის ყბად ასალები გახდებო.

თებრონემ დაუჭერა დიას. მარტო მუნჯი გოგო ხედავდა მის ცრემლებს. დიამ მკვიდრი დის უფლებით აღადგინა მუნჯი გოგო ოჯახში. სოფელში ახალი საკოროიკანო ამბავი გავრცელდა: მუნჯი გოგო როსტომის ბუმში არისო. თებრონემ იმიტომ შესწირა თავი მის გაზრდას, ამიტომ დაბერდაო გაუთხოვარი.

სოფელში ამასაც ჩურჩულებდნენ: „დიამ პირველმა მოაწერაო ხელი მამის სასიკვდილო განაჩენს“.

თებრონეს ვერ უბედავდნენ ამ „მომაკვდინებელი ცოდვის“ გამ-

ხელას. ამ ამბავმა ბეგლარ მანთიძის ყურამდეც მიაღწია. მაკამ სიმართლის ნასახი შეიციწო დიას მოქმედებაში.

-- ბეგლარ, წადი, კაი საქმე არ დაგვეყარება, ორი კაცალი სიმინდის თესლი ჩაუგდე იმ გოგოს ჩვენს გაწმენდილ ზეგანში! — შეემუდარა მაკა თავის მეუღლეს. ბეგლარს არ გაჰკვირვებია მაკას გულკეთილობა. სოფელში ერთი წარმოდგენის დადგმით გაითქვა დიამ სახელი. პირველად დიამ აჩვენა ხალხს „არსენა“. ასლა ქოხსამკიოხველოს დასაარსებლად ზრუნავდა. ყველას უყვარდა დია. მაგრამ მაინც შექოქმანდა ბეგლარი.

— მერმე რას იტყვის, ქალო, სოფელი?

— სოფელმა რა უნდა თქვას? დია ხომ სოფლის მომხრეა. ცოდვას ვერ ვიტყვი, თებრონესაც არ მოსწონდა გურიელისა და როსტომის მეგობრობა. მაინც ჰკითხე მირიანს და სეფეს. მათი საქმე არ არის?

თებრონეს ხმა არ ამოუღია. ეგონა მანთიძემ მიითვიაო მისი გაწმენდილი მიწა.

ერთ დღეს წყაროზე მიდგა მაკა, გამოიხშო თებრონე და თავაზიანად მოახსენა:

— ქალბატონო, შეგიძლიათ უპატრონოთ თქვენს ზეგანს. ბეგლარმა ყანა დიას დაუთესა.

თებრონეს მუხლები მოეკეცა. საშინელი სირცხვილი იგრძნო. მოაგონდა უკანასკნელი გოჭი რომ წაართვა დალაში გვალვიან წელს მანთიძის ოჯახს. ენა ჩაუვარდა, გაიხსენა საღმრთო წერილის ერთი სიტყვა: „წინანი უკან“ და სინანულით გადახედა მაკას.

მზადება კრიმ-გირაის¹ შესახებ დრად

შუალამე გადასულიყო. ჩაქუფრულიყო ცისკიდურები. ასპიროზის ციმციმს ელოდნენ მგზავრები. მდინარე სუფსის ნაპირს მიყვებოდნენ ზღვისკენ. ზანტად მიედინებოდა სუფსის მღვრიე ტალღები, არ ჰგავდა ნატანებისა და ეუფის ვერცხლისფერ ჩხრიალს. მუდამ

¹ კრიმ-გირეი — მეფის ლიბერალური მოხელე, მთავარმართებლობის სამკოს წევრი.

ტალახისფერ სუფსას იშვიათად თუ ნახავს კაცი დაწმენდილს. მაინც მდინარის ხმაურზე არჩევდნენ სიარულს. ამაღამ ხიდისთავში ჰქონდათ კრება გურიის მეთაურებს. გარს უვლიდნენ სოფელს.

ძალზე დაქანცულიყვნენ მგზავრები. ესენი ქვედა გურიის ორგანიზაციის წევრები იყვნენ. მირიანი. სეფე და ლუკა მეგრელიძე. მახარეც დაბრუნებულყო თბილისიდან და ამაღამ შინ აპირებდა დარჩენას. მათ ორი ახალგაზრდა სტუდენტი ახლდა: — ქართველი ებრაელი მოშიაშვილი და ივანიძე. ორივე ქუთაისლები იყვნენ, პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლობდნენ. უკვე დაემთავრებინათ უნივერსიტეტი. გურიის ამბებით დაინტერესებულნი თათბირს ესწრებოდნენ. ყველას საგზალი ეკიდა ზურგზე. ძლივს მიაღმამდნენ ფეხებს. სტუმრები სადგურისაკენ იჩქაროდნენ.

მოშიაშვილი არ იმჩნევდა დაღლილობას. ბრიუსელის ყრილობის შედეგებზე ედავებოდა ივანიძეს რალაცას, მათ დავაში არ ისმობდა მტრული განწყობილება ერთმანეთისადმი. უფრო თვითგამორკვევის ამბავს წააგავდა.

მოშიაშვილი წინათ „ბუნდის“ წევრი იყო, ივანიძე ლენინური „ისკრის“ მიმდევარი. ბრიუსელის ყრილობის შემდეგ ორთავეს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მანდატი ჰქონდა. აშკარად ამბობდნენ. რომ მათ გლეხური მოძრაობა უფრო კარგად ესმობათ. მირიანი დუმდა. მირიანს თოფზე და იარაღზე ეკირა თვალი. მას მხოლოდ ერთი რამ სწამდა კარგად — მტერი და მოყვარე. მახარე ყურს უგდებდა ახალი გაცნობილი მეგობრების საუბარს და რალაც დიდი და დიადი გრძნობა აკავშირებდა მათთან. ეს არ იყო მარტო სამი დღის მეგობრული ნაცნობობის შედეგი. უფრო ბრწყინვალე ამბები ედო საფუძვლად მახარეს გულში. ეს იყო ის. რომ ბრიუსელის ყრილობის შემდეგ ეს ორი ახალგაზრდაც მახარესთან და მირიანთან ერთად ლენინის მხარეზე იდგნენ. კომუნისტური გრძნობით მიიწვედნენ რევოლუციისაკენ და დიდი ხელმძღვანელის მითითებებს იზიარებდნენ: გამარჯვებისათვის ბრძოლაა საქირო და ბრძოლისათვის იარაღი...

მახარესთვის გამორკვეული იყო მეორე ყრილობის ამბები. ჯერ კიდევ 1904 წლის ბოლოს ბარცხანაში გამართულ „უმცირესობას“ და „უმრავლესობას“ შორის დისკუსიებს მახარეც დაესწრო. მაშინ მახარემ მტკიცედ გადადგა ნაბიჯი უმრავლესობისაკენ და ასე დააღ-

წია თავი მენშევიკური „ობობის ქსელიდან“. ხოლო ამას კი გრძნობდა, რომ ჭერ კიდევ ბევრი რამ აკლდა.

მირიანმა თანამგზავრებს გადახედა და ახალგაზრდებს შეეხმინა: — ჯობს, იარაღს მოვკიდოთ ხელი, ძმებო! ლათაიებით ვის შევაშინებთ!

დუმდა ლამე. მიდიოდნენ ექესნი. დუღუნებდა სუფსა.

დღეს მეთაურთა კრებაზე ბევრი ფარული „მრჩეველი“ ეწვია გურიას.

ეს ფირცხალავაო, ეს ლასხიშვილო, ეს ნათაძეო. თბილისელებით აივსო ხიდისთავი. გარს შემოუარეს ოზურგეთს. ასკანა, ჩოხატაურა, ლანჩხუთი — აქეთ მიიმართებოდა კრიმ-გირეის მარშრუტი.

რას ეტყვის ხალხი კრიმ-გირეის, ამისთვის იყვნენ ყველანი ჩამოსულნი.

— ვინ არის ეს ლასხიშვილი? — იკითხა მოშიაშვილმა. თან დაუმატა: — კარგი მოლაპარაკეა ვილაცაა.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტმა არ იცოდა საქართველოში რამდენი პარტია არსებობდა. ან ამ პატარა ქვეყანაში ყველა მოკალმე ჯგუფებს თუ თავისი ეურნალ-გაზეთი ჰქონდა. ჯერ სავსებით არ გასცნობოდა ადგილობრივ ამბებს. მოშიაშვილი ოთხი წელი მოწყვეტილი იყო საქართველოდან. ზაფხულობითაც პეტერბურგში რჩებოდა საქმეების გამო.

— დემოკრატია, — უთხრა მახარემ, — კერძო საკუთრების მომხრეა. „იზმი“ არ განხორციელდებაო, დაგვცინიან კიდევ.

— დაიკარგოს იქეთ, — თქვა მირიანმა მკვახედ, — მაგისტანა „მრჩეველს“ ფეხს არ დავადგმევინებ გურიაში, თუ ულვაში მაქვს.

— ი ფირცხალავაც ძალიან იგდებდა თავს, — თქვა სეფემ. — ვინ არის, რა იდეის კაცია? გამეცინა, სათვალეს ქვევიდან გვიცქეროდა. კინალამ დავუძახე: მოიხსენით სათვალე, იქნებ უფრო კარგად დაგვინახოთ-მეთქი.

ძალიან დაქანცული იყო ივანიძე, მაგრამ ისე გულიანად გადაიხარხარა სეფეს სიტყვაზე, რომ ყველანი აჰყვნენ მის სიცილს.

— „ცნობის ფერცლის“ თანამშრომელია, ფედერალისტი,— განმარტა ისევ მახარემ.

— არა, საკვირველი ის არის, — მოგვიანებით გაიღიმა ლუკამ, — ყველა იმას ცდილობს, თავიანთი აზრი მოახვიონ თავზე ხალხს.

— კარგად უპასუხა ერთმა ამხანაგმა: ხალხმა უფრო კარგად იცის თავისი სატკივარიო. მომეწონა, — განაგრძო სიტყვა მოშიაშვილმა. — ის ვინდა იყო, დაყუდებულ ბერს რომ ჰგავდა?

— იმას მე ვიცნობ კარგად, — თქვა ივანიძემ, — არაუშავს, კეთილშობილი კაცია. ერთ დროს ტოლსტოის მიმდევარი იყო. მაქსიმალისტია, სტუდენტობის დროს, პირველ წლებში ერთად ჩავვირკიტებდით ჩერნიშევსკის. მერე დაგვეკარგა ერთმანეთის მისამართა.

უცებ შეწყვიტეს საუბარი. ცხენების ფლოქვების თქარა-თქური მოესმათ.

მირიანი, რომელიც მეგზურის მოვალეობას ასრულებდა, სწრაფად შემობრუნდა და ამხანაგებს შესძახა:

— გადადექით ვზიდან, მეგობრებო!

ერთ წუთში ყველანი მიიმალნენ, ჩირგვების უკან ჩაწვნენ, ხეებს ამოეფარნენ. მირიანი დიდ რცხილას აეტუზა. იარალი მოიმარჯვა. არ გასულა ხუთი წუთი, კენებით ჩამოაქროლა ცხენები ორმა მხედარმა, ჩასცილდნენ მიმალულ მგზავრებს და პირდაპირ სუფსაში გადაადგეს ბედაურები, არ ეძიეს ფონი. მირიანმა მოგვიანებით იცნო აფთონი. „მეორე ბიქტორი იქნებოდა უთუოდ“, ჯუმათის მონასტრისაკენ მიაჭენებდნენ ცხენებს. მირიანმა არაფერი თქვა. თუმცა იცოდა, ჯუმათის მონასტერში იარალი ჰქონდათ ამხანაგებს შენახული ბერებთან.

მახარე დაეწია დაწინაურებულ მირიანს და დაბალი ხმით წასჩურჩულა:

— ჩვენები იყვნენ, არა? რატომ არ შეაჩერე?

— ვერ გავარჩიე ბნელში, გვიან ვიცანი.

— ხეალ იარალი უნდა ჩააბარონ პარტიზანებს.

— ალიხანოვს ჰგონია, გავანიავებო გურიას. ვნახოთ, — ჩაიცინა მირიანმა.

ალიხანოვ-ავარსკი დამსჯელი ჯარით ნატანებში იდგა და მალამას ბრაზი ადგა ყელზე, რად გამოგზავნათ კრიმ-გირეი გურიაში.

„ძიმ-ძიმ“... წკარუნებდნენ მონასტრის წვრილი ზარები. ორი ხანში შესული ბერი დაფუსფუსებდა ეკლესიაში. ორივე გამხდარი, კაჟანდარა. ერთს მეჩხერი შავი წვერი ვაცივით ჩამოეშვა გრძელ ნიკაპზე. მეორეს, უფრო შავვერემანს, ყურებამდე გაებურძგნა შავი ხშირი წვერ-ულვაში და სტაფილოსფერი, კეხიანი ცხვირი ჰქონდა.

მონასტრის გვერდით სენაკში ორი ძალზე მოხუცი მონაზონი ცხოვრობდა. ერთი დავარდნილი იყო ლოგინად, მეორე—მანიყა მონაზონი, ძლივს იდგა ფეხზე. ყოველ შაბათს შევიდოდა მანიყა ეკლესიაში, დაემხობოდა ღვთისმშობლის წინ და ევედრებოდა უფალს: „უფალო, მიიღე სული მონისა შენისა— ჭუფანა მონაზონისა, ვინაიდან არ არს მწირსა სენაკსა სიცოცხლე მისი, არ არს ფეხისდგმა მისი, არ არს სენაკსა სიცოცხლე მისი, არ არს საზრდო კუჭისა მისისა, მუცლისა მისისა, კიებისა მისისა. არა ბრწყინვალეებს მზე თვალთა მისთა. მიიღე უფალო სული ჭუფანა მონაზონისა“.

შაბათი საღამო იყო. არავინ მიდიოდა მონასტერში სალოცავად. არავის მიჰყავდა ზვარაკად შესაწირავი ციკანი, არც მოზვერი—ვერცხლით რქამოქედელი. აგერ ორი წელიწადი მიდიოდა, მონასტერში ზედაშე არ დაღვრილა მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად.

— უფალო, მოხედე ქვეყანას შენ მიერ გაჩენილს. უფალო, გვიხსენ გზასა ეშმაკეულსა, — ლაღადებდნენ ბერები.

დიდმარხვა იდგა, მაგრამ არავინ მიდიოდა ეკლესიაში წმიდა ზიარების მისაღებად. დაღონდნენ ბერები. საერთო ბელელში პურის ფინჩხი გამოელათ. ელოგიისათვის სეთისკვერი არ გააჩნდათ. მთელი დღე გზისკენ აცეცებდნენ თვალებს, იქნებ გამოჩნდესო ვინაჲ ქრისტიანი.

— ზოსიმე! ზოსიმე! — ღია კარიდან მიაძახა სერაფიონმა საკურთხევლის წინ ზურგმუქცეულ ზოსიმეს, — ერთ წუთს აქ მობრძანდით!

ზოსიმე სასწრაფოდ გამოვიდა ეკლესიიდან. ეგონა ჭუფანა მონაზონი გაათავისუფლო დედა მარიაშმა. სერაფიონმა არ აცალა ამოსუნთქვა, მძლავრად წაავლო ხელი ანაფორის სახელოში და ჩიქჩიქით მიიყვანა ორღობესთან.

— გადაიხედე, ზოსიმე, — ჩასძახა ყურში.

ზოსიმემ შუბლი მოიჩრდილა, გაიღიმა. მეჩხერ წვერზე სიამოვნებით ჩამოისვა ხელი.

— მადლობა უფალს! — კმაყოფილებით წარმოთქვა სერაფიონმა.

გამოცუნცულდა ზოსიმე, მონასტრის კარი ფართოდ გააღო. აღსავლის წინ ფეხსაფენელი დააგო. გარდამოხსნას ფარჩა ახადა და გამოიტანა კუბოზე გადასაფარებლად. ისევ გავიდა გარეთ, სერაფიონს ამოუდგა გვერდით, გადაიხედეს, რვა კაცი შემოდგომია მონასტრის აღმართს. უზარმაზარი ფიცრის კუბო შეუდგამთ მხარზე.

ღამის ბინდი ეფინებოდა სოფელს. შორს, დაბლობში მიმოფანტული ქოხ-ფაცხებიდან კვამლი ამოდებოდა. ვახშმის მზადებას შესდგომოდნენ ქალები. მიცვალებული მონასტრის კართან მოასვენეს.

— ღვთიან მომადლებულ მამებო, — დაიწყა ერთმა, როცა კუბო ფეხსაფენელზე დადგეს, — ეს მიცვალებული მღევკაციისოდენა იყო. ბრგე მხარბეჭი ჰქონდა. ამ დღით უცებ გაეპარა სული.

— ცხოვებული ყოფილა, შვილო, — სასოებით წარმოთქვა სერაფიონმა.

— დიდი ვინმეა. თბილის ქალაქიდან არის. სანამ კაცს გავგზავნით, ძმას გავაგებინებთ ამ უბედურებას, მანამ აქ ესვენოს.

შეშფოთდნენ ბერები. ზოსიმემ თვლები დააჭყიტა.

— უწმინდური სუნი გაუვარდება, — თქვა სერაფიონმა მორიდებით...

— არა, მამაო, ნუ სწუხხარ! — ყველამ ერთხმად წამოიძახა.

— ეს წმიდა მიცვალებულია, — განაგრძო მეთაურმა, — თიხაში გვყავს ჩასმული. მიხედეთ, ქრისტიანია. უწირეთ, ულოცეთ ქრისტიანულად.

მეორემ ათიოდე ვერცხლის მანეთიანი ამოიღო ქისიდან.

— ეს თქვენ ინებეთ წირვა-ლოცვისათვის. როცა ძმა ჩამოვა, კიდევ მოგცემთ. ღამით მარტო არ მიატოვოთ, მამაო, ქრისტიანია.

— უფალმა აცხონოს სული თქვენი მიცვალებულისა, — თქვა სერაფიონმა.

— ვალდებული ვართ ვუპატრონოთ, — სიტყვა დააბოლოვა ზოსიმემ. გაშალა ყვითელი სირმანაქსოვი ფარჩა და კუბოს გადაათარა. შემობაჯბაჯდა მანიყა, დაიხოქა და ფორთხვით მივიდა კუბოსთან. კუბოზე დასვენებულ ჯვარს ეამბორა, პირჯვარი გამოისახა. დიდი

ხანია მანიყას ზედაშეში ჩაწებული თეთრი პური არ უქამია. ყველას ხელში შეხედა. ერთმა ამოიღო ჩანთიდან ერთი ბოთლი ღვინო და ბამბასავით თეთრი პური. ყველას თითო ჭიქა ღვინო დაუსხა და თითო ნაქერი პური ჩამოურიგა. გახარებულმა მანიყამ, როცა პური ჩა-
ლუკმა. მერე გაახსენდა საპყარი ჯუფანა მონაზონი.

— შვილებო, — აქაქანდა მანიყა მონაზონი ნახევრად მტირალი ხმით, — ერთი ლუკმა ჯუფანა მონაზონსაც ახვედრეთ, საპყარია, შვილებო, მაღლია.

— აჰა, ეს ჯუფანას, — სიცილით თქვა „მერიქიფემ“.

ფრთაშესხმულივით წაფარფატდა მანიყა სენაქში. კარში შესე-
ლისთანავე ლოცვის ხმით ალაღანდა:

— უფალმა მოისურვა შენი დაპურება, ჯუფანავ!

ჯუფანას ნიკაპი აუცახცახდა თეთრი პურის დანახვაზე. ჭიქაში წითელი ღვინო ბრჭყვიანობდა.

პანაშვილის შემდეგ ზოსიმე დარჩა კუბოსთან ღამის სათევად. შუალამე დადგა. ერთი ღერი თაფლის სანთელი ბეუტავდა კელაპ-
ტარზე. ყვინთავდა ზოსიმე და ბუტბუტებდა გაზეპირებულ ლოც-
ვებს. უცებ ლოცვა შესწყვიტა. თავი ასწია, მიიხედ-მოიხედა. ეკლი-
სია დაკეტილი იყო. გუმბათის სარკმელში მთვარე იჭვრიტებოდა. ზოსიმეს რაღაც გამოურკვეველი ეჭვი შეეპარა გულში. თიხაში მიც-
ვალეზული თავის დღეში არ სმენია ბერს. ასწია ფარჩა, მოსინჯა კუ-
ბოს თავი, მაგრად იყო დაჭედილი. მერე ფეხებთან მივიდა. ეცადა
კუბოს აწევას, მაგრამ ვერ დასძრა. „ცოდვილია უბედური“, გაიფიქ-
რა ბერმა. გულში მაინც რაღაც სხვა დარჩა. შეშინდა, ყური მიუგდო,
კარზე სერაფიონი აბრაახუნებდა. ცვლის საათი მოღწეულიყო.

ახლა სერაფიონმა შესცვალა ზოსიმე.

ინათა, სადაფისფერი შუქი მოეფინა მონასტრის რუხ კედლებს. სერაფიონი ყვინთვიდან გამოერკვა. ახედა გუმბათს. ლურჯი ცა
კამკამებდა. კელაპტარი ჩამქრალიყო. ადგა ბერი, თაფლის სანთე-
ლი აანთო. დილის ლოცვას შეუდგა. „უ-ფა-ლო, შეი-ი-წყა-ლე მო-
ნ-ა შე-ნ-იი ფ... ფ... ფ...“ გადაავიწყდა სერაფიონს მიცვალეზულის
სახელი. გაშეშდა ბერი. მიატოვა ლოცვა. საკურთხეველში შევიდა.
კუთხეები მოათვალიერა. ტრაპეზს ახედ-დახედა. მობრუნდა. ისევ
კუბოს დააშტერდა. ძალზე დიდი მოეჩვენა, უზარმაზარი. „ჯერ თი-
ხაა ალბათ ჩადებული, თიხაში კი კაცი, მერე კიდევ თიხითაა დახუ-

რული“. ასწია ფარჩა, დაყნოსა, მიცვალებულის სუნი ვერ შეიკნო. მივიდა ფეხებთან, ზოსიმესავით მოინდომა კუბოს აწვევა, ვერ დასძრა. „უპ, უპ, რა ცოდვილი ყოფილა!“ ზოსიმესებურად წარმოთქვა სერაფიონმაც. კარისკენ მიბრუნდა. კარში ზოსიმე შემოხვდა, ხელპირდაბანილი. გაუქვირდა სერაფიონს, რამ გააღვიძაო ასე ადრე მთელი ღამის უძინარი ბერი, ხელში ჩანთა ეჭირა ზოსიმეს.

— მამაო სერაფიონ! პურისთვის წავალ სადგურში, — მორიდებით მიმართა ზოსიმემ სერაფიონს და თვალში შეაღებდა — რას იტყვისო. სალარო სერაფიონს ებარა. სერაფიონი მომთვარელოვით იდგა გალენჩებული, რალაცაზე ფიქრობდა. მოგვიანებით მოიქეჭა თავი და აღმაცერად თქვა:

— მამაო ზოსიმე, ჰერ ვილოცოთ ამ ცოდვილი კაცისათვის. ყოველ საათში მძიმდება და სივდება, ღამის საყუდელი ამოხეთქოს.

შეყოყმანდა ზოსიმე, მიცუცქდა კუბოსთან, დაყნოსა:

— პა-პა-პა... სუნი გავარდნია.

სერაფიონიც მიფარფატდა, დაყნოსა, დაიჭლანა ბერი.

— წუხელს აქეთ სულ წაჰხდარა.

აფუტუფუნდნენ ბერები, ჩაიცივეს ოლარი და შეუდგნენ ლოცვას. მიადგნენ ისევ სახელს „უ-ფა-ლ-ო, შ-ე-ი-წ-ყ-ა-ლ-ე სუ-ლი-ი მონ-სა შე-ნი-სა ფ... ფ... ფ...“

— ზოსიმიო, — გაბრაზებულმა წამოიძახა სერაფიონმა, — რატომ სახელი არ დაიწერე ამ მიცვალებულის? ხომ იცი, გულმავიწყი ხარ.

— რატომ შენ არ დაიწერე? ხომ იცოდი მახსოვრობა გაკლია! — მკვახედ უპასუხა ზოსიმემ.

— შენ უნდა დაგეწერა.

— რატომ მე და არა შენ? — დაიბღვირა სერაფიონი.

„ფ... ფ... ფ...“ — განაგრძო ზოსიმემ და გახარებულმა დაიყვირა: „ფილთანელ“.

გალობით დაამთავრეს ლოცვა ბერებმა.

დგას ზოსიმე. ელოდება როდის ამოიღებს ხმას სერაფიონი. სერაფიონმა ათი ვერცხლი დათვალა, თითო მანეთიანი.

ზოსიმე ხელში უცქერის.

— ერთი მანეთი გეყოფა.

— მანეთი რაა. მანეთისთვის გავიცვითო ფეხის გული? — ბურღლუნებს ზოსიმე.

— ადამიანო, დაზოგვა უნდა ვისწავლოთ. დროებას უნდა მივყვეთ. ერთი აბაზის ხახვს იყიდი, სამი აბაზის ღვინოს, აბაზიც პურისათვის.

— მამაო სერაფიონ, მონაზნები შექარს თხოულობენ მისაკვნიტად. დიდი ხანია ჩაი არ მიუერთმევიათ.

— რა თქვი ზოსიმია? — გაბრაზდა სერაფიონი, — არ მიუერთმევიათო? ვინ უნდა მიართვას?

ზოსიმემ გრძელ ნიკაპზე ჩამოსვა ხელი და მეჩხერი წვერი აათანთალა, უღვაშში ჩაიციხა და წვრილი თვალები ეშმაკურად შეაჭყიტა სერაფიონს.

— ვინც ჩვენ მოგვართვა, მამაო!—მერე ცისკენ ააპყრო ზოსიმემ თვალი. უკმაყოფილოდ აიღო მანეთიანი და ფეხის თრევით გაუღდა გზას. ნელა მიდიოდა ზოსიმე, თითქოს რაღაც რჩებოდა უკან. ზეთისხილი ენატრებოდა ბერს. დიდმარხვა იყო, ხარება ახლოვდებოდა. დოში გაახსენდა, დიდი ხანია ზურგიელი არ უჭამია. „ახი იქნება ცოცხალი არ დახვდებოდეს ზოსიმეს ძუნწი სერაფიონი“. ეს გაიფიქრა და ერთხელ კიდევ ამოიხედა ზევით, თავდაღმართში მიმავალმა. დაინახა სერაფიონი, გორაზე გადმომდგარიყო.

— სერაფიონ, მამაო, რას მიბრძანებ, ზეთისხილი მოვიტანო? — ამოსძახა ქვევიდან.

სერაფიონსაც უშრებოდა პირი ზეთისხილისათვის, მაგრამ არ იმჩნევდა, მომპირნეობას იჩენდა. რაკი ზოსიმემ გაახსენა, ამოიღო მანეთიანი და გადაუგდო.

მზე ამოვიდა. სერაფიონი საფლავის ქვაზე ჩამოჯდა. საით გაიხედოს, რომელი სილამაზით დასტკბეს. დასავლეთით ზღვა გაკიმულა ცისკიდემდე, აღმოსავლეთით ბუმბერაზი მთები აყუდებულან. ორივე მიწიღველია, ორივე მშობლიური. უყვარს სერაფიონს ეს ქვეყანა, ეს სიცოცხლე. მაგრამ... უფრო უყვარს მეორე სიცოცხლე... „აქ ლეშია ადამიანის, იქ სული მარადიული. ვაი იმას, ვინც სასუფეველს ვერ დაიმკვიდრებს, ვინც ბეწვის ხიდზე ვერ გაივლის“. დახედა სერაფიონმა მის გვერდით გამოტილ ფართო ლოდს. არა ერთხელ წაუკითხავს ეს წარწერა: „აქ განისვენებს ახალგაზრდა თავადი ვარდინ გუგუნავა, დედის ერთა შვილი“. ქვევით მიწერილია: „წყეული იყოს, ქალის სიყვარული“.

სერაფიონს გაახსენდა პაშა ერისთავი, უნაკლო სილამაზით შემ-

კული თვრამეტი წლის მონაზონი. ჭუფანამ მოაქცია პაშა მონაზნად. ჭუფანასთან ცხოვრობდა სენაკში, შავებით პირდაბურული შემოდოდა სალოცავად ეკლესიაში. მონაზნად მოქცევის შემდეგ, როცა ბერებმა ლოცვა-კურთხევით დაამკვიდრეს პაშა მონასტერში, სამუდამოდ წაშალეს ხსენება ერისთავისა. პირველ ხანებში ბევრი საჩუქრები მოსდიოდა ნათესაეებიდან „პაშა მონაზონს“, ვერ ივიწყებდნენ ნათესაეები ერისთავის მშვენიერ ასულს. ტიროდნენ, რად გამოეთიშაო ქვეყანას, რა ჩაუჯდაო გულში. სწყევლიდნენ ვარდინ გუგუნავას დედას; მაგ კაპარანახის ბრალიაო ყველაფერი. საქმე ასე იყო: ქრისტეს ამალღების წინ დღით ვარდინი დაპირებოდა პაშას, რომლის სიყვარული ადრევე ენთო ქაბუკს გულში, ხვალ დღით ცხენებს მოვიყვან და ამალღებაში წაგიყვანო საეკლესიო დღესასწაულზე. გათენდა ამალღება დილა. ვარდინი დედის უკითხავად შევიდა საჩინბოში, შეკაზმა ცხენები, შეჯდა ერთზე და მეორე ქალისათვის გამოიყვანა შეკაზმული. ამ დროს ვარდინის დედა გამობრძანდა აივანზე.

— სად აპირებ წასვლას, ყმაწვილო? — მკვახედ ჰკითხა შვილს.

— პაშასთან, — უპასუხა ვარდინმა.

— ტყუილად გიფიქრია. ახლავე მოხადე უნაგირი ცხენებს! — ბრძანებით გადასძახა აივნიდან. ვარდინს ხმა არ ამოუღია. უსიტყვოდ შეასრულა დედის ბრძანება. გამოვიდა საჩინბოდან და იქვე მოიკლა თავი. პაშა ერისთავი მონასტერში ჩაიკეტა. „პაშა მონაზონის“ სახელწოდება მიიღო. სამი წელიწადი იგლოვა ვარდინი. სამ წელიწადს ილოცა სულისათვის.

ერთხელ ოზურგეთიდან ახალგაზრდა ოქრომქედელი ვახო ავიდა მონასტერში. შესაწირავი მიართვა ბერებს დედის სულის მოსახსენებლად. პაშა მონაზონმა დაინახა თუ არა ვანო ოქრომქედელი, დაიჩემა: ვარდინ გუგუნავას ჰგავსო. ადგა და გაედევნა. თორმეტი შვილი გააჩინა ვანო ოქრომქედელთან და სიყვარულით გაატარა დარიბული ცხოვრება.

სერაფიონს აგონდება ეს ამბავი, დასცქერის ლოდს და ფიქრობს: „ვარდინ გუგუნავა, როგორც თავისმკვლელი, ვერასოდეს ვერ ეღირსება სასუფეველსა უფლისა. ერისთავის ასულს აპატიებს უფალი შეცდომას, ვინაიდან პაშამ შეიყვარა მდაბიო ადამიანი და თორმეტი შვილი აღუზარდა ქვეყანას“. გაიფიქრა ეს სერაფიონმა,

მაგრამ უცებ არ მოეწონა ნაფიქრი. „როგორ? მარტო ვარდინი იყო ღამნაშავე? ჰაშას სიყვარულმა არ მოაკვლევინა ვარდინს თავი? მერე იმ დედაკაცმა ღვთისმშობელიც რომ შეარცხვინა? მონაზვნებს სხელი გაუტეხა. ეშმაკი ეჭდა ალბათ ტანში... ჩვენთან არს უფალი...“ პირჯვარი გადაიწერა სერაფიონმა. თვალი მოჰკრა აღმართში რომავალ ორ მხედარს. წამოდგა, დააკვირდა. ერთ-ერთი ის იყო, რომელმაც ვერცხლი აჩუქა. გაუხარდა, მიცვალებული მოიკითხესო. ანერ ზოსიმეც გამოჩნდა ნავაჭრით მხარზე აბგაგადაკიდებული. ზოსიმემ პირდაპირი ბილიკით ამოასწრო ცხენებს.

დაფაცურდნენ ბერები. გადაიცვეს ოლარები და შეუდგნენ ლოცვას.

აფთონმა და ბიქტორმა თქარუნით მოაგდეს ცხენები ეკლესიის კარზე. შეხედეს ღვთის მსახურთ და უღვაშში ჩაიღიშეს.

სანამ მხედრები დაქვეითდებოდნენ, შალწამოსხმული მანდილოსნები შემოიკრიბნენ სამლოცველოში. სერაფიონს თვალები გაუბრწყინდა. დიდი ხანია ამდენი მლოცველნი არ უნახავს. ზოსიმე მიცვალებულს გარს უვლიდა საცეცხლურით, აკმევდა საკმეველს და გალობდა „უფალო შეგვიწყალეს“. ბოლოს სერაფიონმა ჯვარი აიღო კუბოდან და ზვიადად წარმოთქვა უკანასკნელი სიტყვა: „შენმა სიმართლემ გაცხონოსო“ და ამით დაამთავრეს ლოცვა ბერებმა.

ბიქტორი ძლივს იკავებდა სიცილს. აფთონი წარბშეკრული უტყუროდა საბრალო კაფანდარა ბერებს.

— მაშ, მარტო სიმართლე მიყვება ადამიანს ამქვეყნიდან? — გადაულაპარაკა ბიქტორს.

— სიმართლეშია ადამიანის სულის სიმშვიდე, — გაცინა ბიქტორმა და იქვე მდგომ ქალს მოკლეტარიანი ნაჯახი გამოართვა. მანიყა მონაზონი კუბოს თავთან იყო დაჩოქილი.

— წამოდექი, ღედი, — მშვიდად სთხოვა აფთონმა და მკლავში მოჰკიდა ხელი წამოსაყენებლად. ბიქტორი კუბოს გახსნას შეუდგა. დატრიალდნენ ბერები, წმიდა ზეთი გამოიტანეს მიცვალებულის გულზე და შუბლზე საცხებლად.

როცა ბიქტორმა კუბოს თავი ახადა, ბერები შეკრთნენ. ზეთი და ჯვარი იატაკზე დაუვარდათ. თვითონაც აკანკალებული დაემხენ იატაკზე. განცვიფრებული მანიყა მიცოცდა კუბოსთან. ჩაიჭვრიტა. მონაზონმა თვალზე ხელი მიიფარა და ისიც დაემხო იატაკზე.

„წაწყმედილები ვართ“, წაიბუტბუტა სერაფიონმა და ყველანა ატირდნენ.

სანამ ღვთისმსახური იატაკზე ცახცახებდნენ და ტიროდნენ. ბიქტორმა იარალი უკვე ჩააბარა ქალებს თავიანთი ქმრებისათვის. ქალები სხვადასხვა ბილიკით გაიპარნენ მონასტრიდან.

— აბრძანდით, მამაო, ნუ გეშინიათ, თქვენ არაფერს გერჩით, — მიმართა აფთონმა ბერებს.

— ჩვენ წაწყმედილები ვართ, — წამოიძახეს ერთხმად სამთავემ და უფრო მოიკუნტნენ. მერე მანიყა წამოდგა, წასძლია ცნობის-მოყვარეობამ, მიცუცქდა კუბოსთან, ცალი თვალი აფთონს მიაპყრო. ბერებიც წამოფორთხდნენ, ჩაიკვირტეს კუბოში, კუბო ცარიელი იყო.

აფთონმა ბრძანებით უთხრა ბერებს:

— სულიერო მამანო. ხმა არ დასძრათ, თორემ... ეს კუბო შეშად გამოიყენეთ, ახლავე დაჩეხეთ.

მანიყას გაუხარდა. წაბაჯბაჯდა, ნაჯახი მოიტანა.

ზოსიმემ კუბოს თავი მოაბრუნა დასაჩეხად. როცა ნაჯახი მოუქნია, სერაფიონი უცებ, თითქოს ძილიდან გამოფხიზლდაო, ხელში ეცა ზოსიმეს და შეაჩერა:

— სულელო, — შესძახა ბერმა, — ეს კუბო ეუფანა მონაზონს დასკირდება.

ზოსიმემ ნაჯახი დაუშვა.

— დიღია, მამაო, — წაიბურღლუნა და თვალეში მიაშტერდა სერაფიონს.

— სულელო ბებერო, — გადაქრით თქვა სერაფიონმა, — კუბოზე უფრო იაფი დაგვიკდება ფართო მიწის გათხრა.

ც რ ე მ ლ ე ბ ი

ზღვა ხალხი მოაწყდა ლანჩხუთის სადგურს დიდი მიტინგის შემდეგ. გურულები პატრივისცემით გამოეთხოვნენ კრიმ-ვირეის, რომელიც ყველაფერ კარგს დაჰპირდა ხალხს. როცა კრიმ-ვირეი კუბეში შებრძანდა და მატარებელი სადგურს გაშორდა, ერთმა კორესპონდენტმა ჰკითხა:

— ხალხის მწყალობელო, რა დასკვნა გამოიტანეთ გურიაში მოგზაურობიდან?

კრიმ-გირეიმ კორესპონდენტს გაუღიმა. მერე ამოიოხრა.

— რა მოგახსენოთ, მე ვფიქრობ ეს ხალხი აღარ „მოითოკება“.

— მაშ ეს ავარსკის რეპრესიები უნდა გავრცელდეს გურიაში? კრიმ-გირეი დაფიქრდა და, პატარა პაუზის შემდეგ, წარბების ზევით აყეცით თქვა:

— მე მგონია, ეს რეპრესიები უფრო გააცოფებს ამ ხალხს. თბილისში ჩასვლისთანავე მივიღებ სასწრაფო ზომებს, გენერალ ავარსკის ჭარები ახლავე გაიყვანონ სადმე ნატანებიდან.

კრიმ-გირეის „გულკეთილობისათვის“ კორესპონდენტმა მადლობა გადაუხადა. კრიმ-გირეი ხალხის მოთხოვნილებებით გურიიდან დატვირთული მოდიოდა. ყველაფერი ეს რომ განეხორციელებინა ხელმწიფეს — გენერალ-ლეიტენანტ მალამას¹ თავის ხელით უნდა აეკრა ბარგი და წასულიყო თბილისიდან. ხელმწიფე იმპერატორიც თავისი ნებით უნდა ჩამობრძანებულიყო ტახტიდან. ცხადია, პური-შეკევიჩის პარტია სულ აღიგვებოდა მიწის პირიდან. ვორონცოვ-დაშკოვიც აცდებოდა მეფის ნაცვლის თანამდებობას საქართველოში.

უსისხლოდ დამყარდებოდა რესპუბლიკა. ასეც ფიქრობდნენ ზოგიერთი გულუბრყვილო მოკალმენი.

* * *

— ჰოდა, მეც ამას მოგახსენებდი, მირიან, — განაგრძო საუბარი ბეგლარ მანთიძემ, — რამდენი რა უნდა აგვისრულონ. ერთბაშად მივაყარეთ, რაც გულში გვქონდა სათქმელი. ვინ ოხერი ჩამოხტება თავის სურვილით საკუთარი ცხენიდან და გეტყვის: „მირიან, აბა შებრძანდით, ბატონო, და იარეთ, სანამ გენებოთ“. ხელმწიფე საკუთარ ტახტზე ზის, მიდის, მიაქენებს წლებს და საუკუნეებს. სამასი წელი ფაფარი ვერავინ შეურხია მის „მერანს“. ახლა მე, საწყალი, უპერანგო გლეხკაცი ვეუბნები: ჩამობრძანდით ძირს, თქვენო

¹ მალამა — მთავარმმართველს თანაშემწე სამოქალაქო ნაწილში კავკასიაში, 1904-1907 წლებში.

ზრწყინვალეზავ, ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე, აგერ, (მისი კირი შე-
შეყაროს) ჩემს მახარეს მოუნდა პრეზიდენტის თანამდებობა-მეთქი,
ჰა-ჰა-ჰა, — ხარხარებს ბეგლარ მანთიძე.

მახარემ გულიანად გადაიხარხარა.

— საქმეც ეგ არის ჩემო ბეგლარ, — თქვა მირიანმა თავისებუ-
რი დინჯი სიცილით, — რომ მაგ შენს ოხუნჯობაში იმდენი სიმართ-
ლეა, რამდენიც სიტყვაა. მაგრამ გურულმა კაცმა უკან დაიხიოს?
შეარცხვინოს ღმერთმა. ჩვენ გამოვთქვით ჩვენი სურვილი და ჩვენი
ის იქნება, რასაც ჩვენ თვითონ მოვიპოვებთ.

— ამ კურმუხეთ ალიხანოვის ჯარს მაინც გაიყვანდნენ უკან.
ცოტა თავისუფლად ამოვისუნთქავდით, — ჩაილაპარაკა ბოლოს
ბეგლარმა და კიშკარი გამოაღო.

მაკამ დაინახა კართან მირიანი იდგა შინაურებთან ერთად, მთე-
ლი კეცი მჰადი სუფრაზე დადგა ხელგობით, კაბა გაისწორა და ფა-
ცხიდან გამოვიდა.

— მირიან, ბატონო, შემობრძანდი. ცოტა დაიმუხლეთ, — მი-
მართა მაკამ კიშკართან მდგომ სტუმარს. — ვითომ რა იქნება ჩვენს
ლარიბულ ფაცხაშიც ერთხელ გავტეხოთ მჰადი. ნამგზავრი ბრძან-
დებით.

მახარემ ხელი მოჰკიდა მკლავში მირიანს და ყველანი ეზოში
შეჰყვენენ მაკას. სეფემ შორიდან დაინახა მახარე და მირიანი, გა-
დახტა ალაგზე და უცერემონიოდ შევიდა ეზოში. სუფრას მოუსხ-
დნენ. მაკას, საგანგებოდ, საგაზაფხულო შეჰამადი მოემზადებია
მახარესათვის. წიწილა ჩაეწყო ყარაოს¹ წვენიში. ჭყიმა-ფხალი ნიგვ-
ზით და ძმრით შეეკაზმა. ჭყიმა-ფხალი ძლიერ უყვარდა მახარეს.
ბოსტნეულის ბატონს ეძახდნენ „ბატონიშვილები“ ჭყიმას. ეს ფხა-
ლი საქართველოში არსად არ მოიპოვება გარდა გურიისა.

— ნენა, თუ გიყვარდე, — ალერსით მიმართა მახარემ დედას, —
ეცადე ეს ფხალი არ მოისპოს შენს ბაღჩაში.

— ვფიქრობ, არ მოვსპო. ჩვენს მიწას ეგუება ეს თესლი, კარ-
გად ხარობს.

— ჩვენთან არ ივარგა ძირამოსაგდებმა. რამდენჯერ დათესა ცა-
ცუნიამ, გადახმა, — თქვა მირიანმა და მშვილობა უსურვა ოჯახს.

¹ ყარაო — ტყემლის წვენიდან კეთდება. შავია, ღიღხანს იწახება.

წითლად ბრწყინავდა იზაბელას ღვინო ჭიქაში. ფერი კარგი აქვს და გემო არ უყვარგაო, ამბობდა ბეგლარი, მაინც სთავაზობდა სტუმრებს. სტუმრები არ იწუნებდნენ ღვინოს, მაღიანად სვამდნენ, თან მასლაათობდნენ, ლანჩხუთში კრიმ-გირეისთან შეხვედრის ამბავს უყვებოდნენ მაკას. მაკას გაუხარდა, დეპუტატებში ქალებიც რომ იყვნენ არჩეული.

— ვინ იყვნენ ქალებიდან? — მოუთმენლად იკითხა მაკამ. იმწამსვე დია მოაგონდა. ვაითუ ის ულაზათო აირჩიეს, სირცხვილი გვაქამესო, გაიფიქრა ბაბი გურგენიძეზე. მაკას სიმპათია დიასკენ იყო მიქცეული. „სილამაზე ქალისათვის, თუ ჭკუაც უჭრის — დიდი სამკაული არის“, ამბობდა მაკა. და რომ მიიღო პასუხი, კახურელებმა და ზედობნელებმა დია გაიყვანესო დეპუტატად, მაკას სიხარულის მზე მოეფიხა სახეზე. გულში თითქო უნებლიეთ შეუძვრა ახირებულის ფიქრი. დიას ხსენებაზე მახარეს ისეთი ფერი გადაჰკრა, რომ მაკამ იგრძნო: დედის ფიქრები ეხმაურებოდა შვილის გულს.

მაკას და მახარეს ფიქრები სეფემ დაარღვია. მახარეს სადღეგრძელოს დროს ბეგლარს მოაგონდა მახარესთან პირველი შესხვედრა წისქვილში.

— მეწისქვილე ფილიმონმა დღესაც არ იცის, იმ ღამის სტუმარი თუ შენი მახარე იყო. ბეცია ის უბედური. სოფელშიაც არავინ იცის ვინ იყო ის ახალგაზრდა მოქადაგე, რომელმაც პირველად აუხილა თვალი ხალხს.—მერე დაუმატა სეფემ:—მადლობა ღმერთს, ახლა არაფერი გვაქვს ხალხისაგან დასამალავი.

გვარიანად შეზარხოშდნენ სტუმრები და მასპინძლებიც. მახარემ სტუმრები ჭიშკრამდე მიაცილა. ზაალი და საული მოიკითხა:

— სად არიან, ბაბა, ბიჭები?

— მდინარე სუფსაზე წავიდნენ თევზის საჭერად მთელი სოფლის ბიჭები. ამაღამ თევზების თამაშს უდარაჯებენ. ხვალ ტობს და წვერას ცოცხალ-ცოცხალს მოიტანენ. ჭინკლის ყრის დროა, ხომ არ დაგავიწყდა, ბაბა?

— არა, ბაბაია, რა დამავიწყებს, — გაიცინა მახარემ და სოფლის შარაზე გავიდა.

დღე და ღამე იყრებოდა. ცა ისე წმინდად კამკამებდა, თითქოს ფირუხები სცვიოდა. პირნაკლული მთვარე ნათელით მოსავდა ქვეყანას. თუმცა რვა მარტი იყო ძველებურად, მაგრამ გურიის დაბ-

ლობში გაზაფხულის სითბო იდგა. ღამე მიკამებულიყო. ოდნავი ზეფირიც არ იშმუშნებოდა. სულგანაბული თვლემდა ბუნება გაფურჩქენის ასაკში ათქვირებული.

მთვარიანი ღამის მყუდროებაში დამარტოებულ მახარეს ათასგვარი ფიქრი აღედგა. გულსათუთი ხდება ადამიანი სოფლის უსაზღვრო ფანტასტიკურ დუმილში, როცა ქოხებს სძინავთ და მთვარე ობლად გამოკრთის ცაზე. მახარეს თვალს ძილი არ ეკარებოდა არ უნდოდა აღრიან დაბრუნება ფაქებაში. სწყუროდა მარტობა, თავის გულთან გასაუბრება. ბევრი რამ ჰქონდა მახარეს გულში პასუხგაუცემი. რა ეღონა ახლა, როცა გული თვითონ თხოულობდა პასუხს.

მახარე ფიქრით გაბრუებული მიდიოდა იქით, სადაც ბავშვობისას განცდილი სიხარულის მაგვარი რაღაც ჩარჩენოდა სულში. კიდევ რამდენიმე ნაბიჯი და... შედგა მახარე. კარგა შორს წამოსულა შინიდან. შეუმჩნეველად მისდგომია ვაშალომიძის ეზოს. სარკმელიდან ციმციმებდა სანათურის მკრთალი შუქი. ეს დიას ოთახია. „მოიდანახეს“ შემდეგ მახარე დიას პირდაპირ აღარ შეხვედრია.

ტასის ამბებმა მახარეს გრძნობები არივ-დარია. ავადმყოფი ტასის პორტრეტი წარმოუდგა თვალწინ და დიას ღეთაებრივი სახე დაჩრდილა. დაემსხვრა ოცდობრი წლის ნორჩი გული მახარეს.

ღვინო მოერია. ცრემლი მოადგა თვალებზე. კაკლის ხის ქვეშ ჩამოჯდა. ტირის მახარე. ცრემლი ღაპაღუპით ჩამოსდის. ვის ეკუთვნის ეს ცრემლი — მთვარიან ღამეს, ტასის თუ დიას... თუ სოფლის ვარამს?..

ცრემლმა გამოათხოზლა მახარე, წამოდგა, თვალები მოიწმინდა. გულის სიმსუბუქე იგრძნო. ისევ გახედა ვაშალომიძის კარ-მიდამოს. შუქი აღარ ციმციმებდა სარკმელში.

მიყრუებულყო ყველაფერი.

მთვარე კაშკაშით მირონიებდა დასავლეთისაკენ. ირიბად მიწოლილიყვნენ ხეთა ჩრდილები. შუალამე გადასულიყო.

სამხედრო წესები

მრისხანე გენერალ-მაიორი, ალიხანოვ-ავარსკი. შუბლშეკრული ვაჰყურებდა გურიის მთებს. გურიელის სასახლეში მოეკეცა ფეხი. არავინ ჰყავდა მოქიშპე დიდი უფლებით აღჭურვილ მბრძანებელს.

შორიდან სომლიის მწვერვალი მოჩანდა. მარტის მზეს ჯერ ვერა გაელხვო მარგალიტშეყინული ქედები. ბარშიაც გაზაფხულის ცვალებადი ამინდი იდგა. ალიხანოვის ფეხოსნები აღრენილნი ირეოდნენ ქალაქში. ქალაქის ბაღში საცეკვაო როტონდაზე ცხენებზე ებათ. იქვე საქალებო სკოლაში ცხენოსანი ჯარის ოფიცრები დაბინავებულნიყვნენ. ჰოსპიტალი მოეწყოთ. მოედანზე ცხენების განავალი ეყარა.

პლატონ ბერიძე ყურებჩამოყრილი იჯდა ქალაქის თვითმმართველობაში. ქალაქის თავის საპატიო ჯაჭვი ეკიდა გულზე, მაგრამ ქალაქის არაფერი ეკითხებოდა. გურიის სამაზრო ქალაქში სამხედრო წესები იყო გამოცხადებული. ავარსკი განაგებდა ხალხის ბედს. წყება-წყებად იგზავნებოდნენ ხალხის რჩეულნი ციმბირში. იქლიტებოდა გურია. ასე გაგრძელდა გაზაფხულის თვეები. ზაფხული დადგა. მთებში დათბა. ავარსკის ქვემძრომი თვალები ხედავდა, რეპრესიებით მაინც არ „მშვიდდებოდა“ გურიის ხალხი. თუმცა მემამულეები ცალყბად აცხადებდნენ, დაგვაკმაყოფილა გლეხებმაო და ხუცებიც ხმაჩაკმენდილი ეყუდნენ თავიანთი ეკლესიის კარებთან. სასამართლოს კარი მთელი დღე ღია იყო. მაზრის მოსამართლე მთელი დღე თვლემდა. ახალგაზრდები სასწრაფოდ ეწერებოდნენ პარტიზანულ რაზმში და მთის კალთებს აფარებდნენ თავს. ამიტომ გასცქეროდა ახლა ალიხანოვ-ავარსკი შუბლშეკრული გურიის მთებს და გადაქრით ეუბნებოდა ქუთაისიდან ახლად ჩამობრძანებულ ჯამბაკურ-ორბელიანს:

— თქვენო აღმატებულებავ, შეხედეთ ამ მთებს, ამ ღრეებს და უკუმ ტყეებს, ამ ბუნებამ შვა ეს ავაზაკები. მამაშვილური დარიგებით ვერაფერს გახდებით მათთან. თქვენი ჩამობრძანებით სასწაულს ვერ მოახდენთ. აქ ძალაა საჭირო, ძალა უნდა ვაჩვენოთ ხალხს. თქვენო აღმატებულებავ, საჭიროა უფლება გამოვითხოვოთ ხელმწიფე-იმპერატორისაგან და ორი ბოძი ავმართოთ ამ შოედანზე. ორი-სამი მეთაური ჩამოვახრჩოთ. დამერწმუნეთ, მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ამ ავაზაკების გატეხა, — დაჟინებით დააბოლოვა ალიხანოვმა.

ჯამბაკურ-ორბელიანმა უღვაში გადაიგრიხა. ორი ნაბიჯი წინ და უკან გადადგა, თვალი აარიდა ალიხანოვ-ავარსკის სახით მის წინ. მდგომ მხეცს. მერმე ღვთისმშობლის ხატს შეხედა, რომელიც ისევ;

იქ ესვენა, სადაც სმაგინი ეამბორა ღვთაებრივ სახეს, და აუღელ-ვებლად წარმოთქვა:

— ღვთის მაღლი იყოს თქვენი შემწე, ბატონო ივარსკი, მაგრამ ბოძების ამართვას ნუ იჩქარებთ. უზენაესი სასამართლო ამხანად არ აპირებს გურიაში ჩამობრძანებას. გადასახლების უფლება ხომ თქვენს ხელთ არის.

ეს თქვა ჯამბაკურ-ორბელიანმა და ჩქარა გაბრუნდა ქუთაისს.

ივარსკის ფიქრს ფრთა შეატყდა. არ სიამოვნებდა შეკვეცილი უფლებებით გურიაში ყოფნა. ჭარისკაცებს მოსწყინდათ უმოქმედოდ პატარა ქალაქის ქუჩყიან ქუჩებში ხეტიალი. გარე უბნებში იწყეს ნელ-ნელა გასეირნება. მუსიკას უკრავდნენ, მღეროდნენ რა-ღაც ლექსებს სამშობლოში მიტოვებულ სატრფოზე. მერე ისევ „სალღატუქას“ წამოიწყებდნენ. მათ ხშირად ხვდებოდათ გარე უბნებში ყანიდან მომავალი გლეხები თოხით მხარზე. გამარჯობას ეტყოდნენ ერთმანეთს, სადაურობას გამოკითხავდა გლეხი ჭარისკაცს.

— მამაშენიც გლეხი ყოფილა, თქვენს ქვეყანაში კარგად ცხოვრობენ გლეხები?

ჭარისკაცი თავს უკმაყოფილოდ გააქნევდა, წარბებს ოდნავ შეხრიდა, თითქოს ერიდებოდა გლეხებთან საუბარს, მიიხილ-მოიხედავდა ირგვლივ. ასე იწყებოდა ჭარისკაცისა და გლეხის ნაცნობობა. სიტყვას სიტყვა მოყვებოდა და ნელ-ნელა გებულობდნენ ჭარისკაცები გურიის გლეხების მდგომარეობას და მათ ჩანაფიქრს.

— თქვენს მშობლებსაც ხომ ჩვენი სატკივარი სტკივათ? რატომ მიდიხართ ჩვენს დასასჯელად?

ჭარისკაცი ღუმდა. მაგრამ ღუმელში ნათლად მოჩანდა ახალგაზრდა ჭარისკაცის სულიერი მღელვარება. ივარსკის თვალს არც ეს რჩებოდა შეუმჩნეველი. თუმცა ყოველ დღე ელოდა ბრძანებას: „დასტოვეთ გურია“. და, მართლაც, ზაფხულის ბოლოს მოიხსნა სამხედრო წესები და ივარსკის ჭარი გურიიდან გავიდა. ეს მოხდა სტაროსელსკის შუამდგომლობით.

აგვისტოს მხურვალე მზე ამობრწყინდა. ხალხმა თავისუფლად ამოისუნთქა, ახალი გუბერნატორი სტაროსელსკი არ აპირებდა გურიის „დამშვიდებას“. გუშინდელი აგრონომი, საქართველოს მიწაწყალს შეჩვეული, რევოლუციის მომხრე აღმოჩნდა. თავისუფლების

ნათელმა შუქმა გაანათა გურიის სოფლები. მთებს შეფარებული პარტიზანები თანდათან ბარში ჩამოვიდნენ და გურიის კომიტეტის გარშემო შემოკრბენ.

დადგა კრებებისა და მიტინგების თვე.

ზიმ... ზიმ... ზიმ... სამჯერ ჩამოჰკრეს ეკლესიის ზარი.

არც მღვდელი ჩანდა, არც დიაკვანი. ზარი გლეხებსა მოუხმობდა მიტინგზე. ეკლესიას ბოქლომი ედო. ყრუდ გამოიყურებოდა. ასაწლის მუხას შორს გაეშალა ტოტები. ეკლესიის გვერდით, გალავანს სასიამოვნო ჩრდილი მოფენოდა. აგვისტოს მზე საშუადღეოზე წამოწეულიყო. ცხელოდა, მუხის ფოთლები ოდნავ ირხეოდნენ. „დაიქროლე მადლიანო ნიაგო, დაიქროლე... უპ. ცხელი აგვისტოა“. დინჯად წარმოთქვა ვიღაც მოხუცმა ხალხში და შუბლიდან ოფლი მოიწურა. მან აღმართი ამოიარა. დაიღალა ბერიკაცი. მიიწ-მოიწიენ, ჩრდილში დაუთმეს ადგილი. ეს მოხუცი შორი სოფლიდან იყო მოსული. მანთაშვიის ქარხნის ყოფილი მუშა იყო. ახსოვდა 1902 წლის 9 მარტის დემონსტრაცია ბათუმში. ბერიკაცს უთხრეს ბათუმელი ამხანაგები იქნებიანო მიტინგზე და ამიტომ მოვიდა მეხუთე სოფლიდან. რამდენიმე წუთში ხალხით აივსო ეკლესიის გალავანი. ბევრი საფლავის ქვებზე ჩამოჯდა. ბევრი მდებარეზე გაიშალა. ელოდნენ მიტინგის გახსნას. არ ჩანდნენ მოკამათეები. ხალხი დეღავდა. ხალხში ვიღაც ილანძღებოდა: „რად გვინდა ბულიგინის სათათბირო, ვისთან რა მაქვს მოსათათბირებელი, ვის ატყუებენ?“ არ ცხრებოდა ხალხი, სხვადასხვა აზრს გამოთქვამდა. ვიღაცამ ესეც თქვა: ჭერ ეოტას დავეჯრდეთ და მერე ბევრისკენ გავიწიოთო. ხალხმა სიცილი დააყარა. მეორემ თავი წამოსწია, ის წითური კაცი იყო შუახნისა. რეფორმისტებს კუდებიც ყოლიათო, დაიძახა. კიდევ მეტი ხარხარი გაისმა ხალხში. მაგრამ უცებ მიწყნარდა სიცილი. მოკამათეები გამოჩნდნენ ტრიბუნაზე.

მახარე გათენებამდე გავიდა ოზურგეთიდან. აღარ დაუცადა 12 საათის დილიყანსს. მისი ვარაუდით მიტინგის გახსნამდე უნდა მისულიყო ადგილზე. შორი გზა ჰქონდა გასავლელი. ოზურგეთიდან ჩოხატაურში უნდა მისულიყო ფეხით. იქ იყო დღეს მოწვეული გლეხთა მიტინგი, სადაც მახარე ალტაცებით მოელოდა ბათუმელ ამხანაგებთან შეხვედრას, განსაკუთრებით გოგილოსთან შარშან ბარცხანაში, გოგილოს მენშევიკებთან, კამათში გამოსვლამ საბოლოოდ

აუხილა თვალი მახარეს. და ახლაც ის ერთადერთი გზა იშლებოდა ძახარეს წინ, რომელიც დასახეს ლენინის თანამოაზრეებმა მშრომელი ხალხის გამარჯვების მოსაპოვებლად. უხაროდა მახარეს, რომ ახლა მიტინგები დღის სინათლეზე იმართებოდა. აღარ იყო საჭირო მთვარიანი ღამის ლოდინი. უმადლოდა სტაროსელსკის. აძაგებდა „რიონის რაზმის“ მრისხანე გენერალს. რამდენი ფიქრი ებვეოდა მახარეს ამ შორ გზაზე. მიდიოდა ფეხჩქარა. სრულიად არ გრძნობდა დაღლას. ვარდ-ფრად შეღებრიყო ცისკარი. შორს გაწოლილი მოჩანდა რუზი ფერის შარავნა. გზის პირას ჩიტები ჟღერტულებდნენ. ეს იყო განთიადის საგალობელი, რომელიც ასე ტკბილად შეეხმაურა მახარეს გრძნობებს. „ბუნება იღვიძებს, ჩიტები ჟღერტულებენ ტკბილად, ბალახებში ყვავილებს გაუღია თვალები და მზის ამოსვლას შეხარიან. ჭიამაიაც გამომძვრალა ფესოებიდან. ადამიანო, გახსენი შუბლი, შენც გაუცინე მზის ამოსვლას“... ამ ფიქრით გაიარა მახარემ ნასაკირალი. მთებში აშომავალმა მხემ თვალეებში მოანათა. ნახევარი გზა კიდევ ჰქონდა გასავლელი. მიიჩქაროდა მახარე. მოუსვენარ ყმაწვილ კაცს ყველაფერი ეჩქარებოდა: ბრძოლა და გამარჯვება. ენატრებოდა მოსი ქვეყნის თავისუფლება. გასცქეროდა ახლომახლო მდეტარე სოფლებს. ღარიბ-ღატაკ ქონებს. ნაღელარადან ისმოდა მწყემსი ბიჭებოს კრიშანჭული. ისინი თავიანთ ნიშა ხარებს მწყემსავდნენ, რომ ბატონის მამულში არ შესულიყვენენ.

მიიჩქაროდა მახარე.

მზეს მუხის კენწეროზე დაეყარა ცხელი ლითონივით მხურვალე სხივები. მახარემ აღმართი აიარა და ეკლესიის გაღავანში შედგა ფეხი. შორიდან მოესმა გოგილოს ხმა: „არ მოტყუვდეთ, სისხლი იღვრება, ემზადეთ აჯანყებისათვის... გამარჯვება მხოლოდ ბრძოლით მოიპოვება... შეიარაღდით, ამხანაგებო... ძირს ბულიგინის სათათბირო!“

შუა ხალხში ვიღაცამ წითელი დროშა გაშალა. ხელმწიფე — იმპერატორი თავდაყირა დაეხატათ დროშაზე. მახარემ ხალხი გაარღვია. კამათი დამთავრებულყო. ტრიბუნაზე არავინ ჩანდა, გოგილო ხალხში იდგა, ცხვირსახოციოთ სახეზე ოფლს იწმენდდა. მახარე გადაეხვია საყვარელ ამხანაგს. გოგილომ ცხვირსახოცი მოიშორა შუბლიდან, მახარეს ახედ-დახედა, გაუხარდა. უკანასკნელად ბათუმში ნახა გასულ წელს.

— საიდან მოდი ბიჭო? სად ხარ?

— სად ვიქნები, სადაც თქვენ ხართ, მეც იქა ვარ! — მტკიცედ უპასუხა მახარემ და მაგრად მოუჭირა ხელი გოგილოს ხელს.

ორი ღამის ქრონიკა

1905 წელი. ოქტომბერი.

მთელი ღამე გრძელდებოდა ნასაკირალის შეტაკება კაზაკებსა და წითელ რაზმელებს შორის. რაზმელებს მირიანი და აფთონი მეთაურობს. განუწყვეტლივ ისმის სროლა. საშინლად ბნელა. ახლო-მახლო მცხოვრებთ სინათლე ჩაუჭრიათ. ცაზე საავდროდ ირევად ღრუბლები.

ყანებში კალოები ჯერ კიდევ არ აუღიათ. მინდვრად ყრია სიმინდის მოტეხილი ტაროები. მარტო ქალები და მოხუცები ფუსფუსებენ ყანებში. ბავშვები აქა-იქ დარჩენილ ლობიოს კრეფენ. ბიჭები პატარა გოდრებს დაათრევენ და მოჭრილ ჩალაზე შეტოვებულ „უუნტალებს“ აგროვებენ. ახლა, ღამის სიბნელის გამო, ხელი შეუშვიათ მუშაობისათვის და მთვარის ამოსვლას ელოდებიან. ჭირკების და ნალობრების ცეცხლი დაუნთიათ ნაღის ქვეშ, ჭყინტ-სიმინდს სწვავენ.

აგერ ალიონიც შემოადგა ჩამუქებულ მთებს. მიმოფანტულ ნაფლეთ ღრუბლებში გამოჩნდა მთვარე.

— ჩალის აღება უნდა მოვასწროთ, თორემ მთვარე პირს იბრუნებს და გაწვიმდება, — ამბობს ჭირკზე ჩამომჯდარი მოხუცი და-ჟვერო თუთუნით ჩიბუხს ტენის, დადარში ამოუსვამს და გააბობობებს.

ყურს მიუგდებს: სროლა მძაფრდება.

მეყანეები მიატოვებენ მინდვრებს და შარაზე გამოვლენ.

— რა ამბავია, ნენავ, თუ იცი? — ეკითხება მოხუცი დედაკაცი ახალგაზრდა ვაჟს, რომელსაც ხელში თოფი უჭირავს და ტყისკენ გარბის.

— ნუ გეშინიათ, ძაღლებს ვხოცავთ, ნენავ.

— ვაიმე, რას შვებით, ხომ მოგვსპობენ, ხომ ამოგვადებენ, — ქაქანებს და ტირის დედაკაცი.

გადაივლის შუადღე, სროლა მიწყდება, მიწყდება ცხენების კი-
ხვინიც. აზნავებულა ხალხი, ტყის ბილიკებზე მირბის ნასაკირალისა-
კენ დიდი და პატარა.

— რა ამბავია, ნენავ?

— რა იქნება, შარა სისხლით და მკვდრებით არის დაფარული.
დახოცილ კაზაკებს შორის ოთხი ახალგაზრდა რაზმელი წევს.

— ვაი მათ დედას.

სისხლში გდია ლაზარენკოს ლურჯა.

— ნეტა ლაზარენკო სად გაჰქრა?

არავინ იცის მაზრის უფროსის ასავალ-დასავალი. ბოშები დაფ-
ლეთდნო, ამბობენ.

ხმელ ტყეს ცეცხლი მოსდებია.

სალამოს მოვიდა ახალი რაზმი კაზაკებისა და გადასწევს ნასაკი-
რალი.

ფერფლად იქცა სახლები.

რა ჩააქრობს ამ ცეცხლს გურიის გულში?!

აფთონის დედა ელისაბედი ალაგზე ზის, ხელში დიდი ჯოხი
უჭირავს. ასეთია ელისაბედის ჩვეულება: დაჯდება ალაგზე და
მთელი ღამე ელოდება შვილს. მეტი არავინ გააჩნია სახლში, რა
დააძინებს! ელისაბედთან ერთად სახლის კატასაც არ სძინავს. მი-
ცოცდება, შეახტება მხარზე და ყურის ყვრიმალთან მიადებს თავს,
მოჰყვება კრუსუნს.

ფოცხვერა კიბის თავზე წევს მოკუნტული, ხანდახან წამოჰყოფს
თავს და მგზავრს შეჰყვებს. ამაღამ არ ყფის ფოცხვერა — ყმუის.

— რა ჯანდაბა გეწია, შე სასიკვდილევ! — წამოდგება ელისაბე-
დი და ჯოხისცემით ჩამოაგდებს ძალს კიბიდან.

ფოცხვერა გზაზე გადახტება, დაჯდება უკანა ფეხებზე და ისევ
ყმუის.

— უფალო, დამიფარე, — პირჯვარს იწერს გულგახეთქილი დე-
და, — რა ამბავია ნეტა ჩემს თავზე?

წუხელ საშინელი სიზმარი ნახა ელისაბედმა. ვითომ წინა კბილი

მოსძვრა. გაახსენდა. აკანკალდა. წავიდა სამზარეულოში, დიდი ნატეხი მჭადი გამოიტანა და გადაუგდო ძაღლს.

— ჰა, ჰამე, ფოცხვერავე, ჰამე და გაყუჩდი, შე საძაგელო! მიღუმდა მოიდანახე.

განთიადმა მოატანა. ცისფერი ნათელი ჩამოეშვა დედამიწაზე. აფუსფუსდა ნიავე და ააშრიალა ფოთლები. სათიბიდან მწყერების ქუქქუქი შემოესმა ელისაბედს.

შარაზე ურმები აკრიალდნენ. გამოიღვიძა მოიდანახემ. ელისაბედი ეზოში დაბარბაცებს მთელი ღამის უძინარი.

— როგორ ვუთხრათ მარტოხელა დედას ერთადერთი შვილის დაკარგვა? — ერთმანეთს შეეკითხნენ მეზობლები და კიშკართან შედგნენ.

სტაროსელსკი ბურიანი

კაცია ნაკაშიძის მოურავი, ჰაპანაძე მთელი კვირაა შინ არ გამოჩენილა.

ნასაკირალზე მომხდარი ხოცვა-ყლეტის მესამე დღეს გურიაში ხელახლა გამოცხადდა სამხედრო წესები. ამან გამოაცოცხლა ჰაპანაძე, შურისძიების სურვილი აღუძრა გულში. ნასაკირალის აშბავს მეორე დიდი ამბავი მოჰყვა. მეფის ნაცვალი ატყობინებდა ხელმწიფე-იმპერატორს: გრენადერების დივიზიის ექვს ბატალიონს ვაგზავნითო გურიაში ხალხის დასამშვიდებლად. ეს ცნობა ოცდარვა ოქტომბერს გავრცელდა. გრენადერების ბატალიონს ისევე ალიხანოვ-ავარსკი მეთაურობდა. მრისხანე გენერალს მეორედ უხდებოდა გურიაში მოსვლა. ლანძღავდა თავის გულში კრიმ-გირეის, რომლის მეოხებით გაზაფხულზე დატოვა ავარსკიმ გურია გაუნადგურებელი. უკეუო, ტუტუც გენერალს ეძახდა ჯამბაკურ ორბელიანს. ზვერავდა სტაროსელსკის.

ალიხანოვი ქვას-ქვაზე არ დატოვებდო, ამბობდნენ ჰკვიანი ადამიანები. შეიარაღდა გურია. პარტიზანებად გავიდა ტყეში მთელი ახალგაზრდობა. გარს შემოერთყნენ ოზურგეთს დასაცავად.

1905 წლის ოქტომბერი ილეოდა. სისხლისფერი მწე ანათებდა გურიის ცას. ყვითელი ფოთლები ცვიოდა მაღალ ჰადრებს. ყრუდ გამოიყურებოდა უკაცრიელი მოედანი.

კაცია ნაკაშიძეს სამსონის სასტუმროში შეეკეტა ოთახის კარი და თავის მოურავს შესცქეროდა ხელში. ჰაპანაძე ხან დიტია მგელაძესთან დაძვრებოდა ბინაზე, ხან მემამულეებთან დალაქლაქებდა. სოფლის მეთაურებზე დაედგა ჰაპანაძეს კბილი. მირიანისა და სეფეს ოჯახი ამოელო ნიშანში. ბეგლარ მანთიძეს გამათრახებას უშიშრებდა მახარეს გაჩენისათვის. დიას ვაშალომიძის გიჟს ეძახდა. მის კუროებს მოაკვლევინაო მამა... ავრცელებდა ჳორებს. უფრო მირიანის სახელი კბენდა გულზე. ახლა ნაკაშიძის წინაშე იდგა და გამბედაობას უწუნებდა თავის ბატონს.

— სხვა მემამულეები დღედღამ ზრუნავენ „ავსულთაგან“ სოფლის გაწმენდისათვის, თქვენ კი, ბატონო, გაგიტყბათ სასტუმროს თბილი ოთახი, — ჩუმ-ჩუმად აპარებდა მწარე სიტყვებს თავის ბატონს ენაეკლიანი მოურავი.

— სადაც შენ ხარ, ჩემო შევარდენო, იქ მწყერჩიტებს რა გადაარჩენს. — ირიბი ღიმილით უპასუხა ნაკაშიძემ ერთგულ მოურავს. თავის გულში კი ფიქრობდა: „ეს ხეპრე. ველარ ხედავს, საით მიჰყავს ბედის ტრიალს მისი ბატონი?“ კაცია კაციას ძე ნაკაშიძე სხვა მემამულეებს არა ჰგავდა. ის ხოხობივით მალავდა თავს. აპარისაკენ ექირა თვალი. თავის გადარჩენისათვის ზრუნავდა. ხულოში, ხიმშიაშვილების სასახლეში აპირებდა შეყუდრებას.

„მოვა აღიხანოვი, გამინაღდებს საყანულს, ამინაზღაურებს გაჩეხილ ტყეს, მერე რა? წავა ექსპედიცია და ჩემს სახლს „ზალპი“ არ ასცდება. კაციას ძვლებსაც ვერავინ ნახავს მამაჩემის ნასახლარზე,“ გაიფიქრა კაციამ და მოურავს მიუბრუნდა:

— ბიჭო, ცხონებულ მამაჩემს ტყუილად კი არ დაურქმევია შენთვის იორამა. ნამდვილი თავადის სისხლი უდუღს ამ ბიჭსო ამბობდა. შენ გგონია, მე გამბედაობა მაკლია? ვისი უნდა მეშინოდეს? მანთიძის ლაწირაკის? მაგათი რევოლუცია დამარცხდა, ჩემო იორამა. საჭიროა მხოლოდ თითო-ოროლა ხრიკიანი გულზვიადი პირების თავიდან მოშორება.

— ვინდა დაგვრჩა, ბატონო, ჩვენს სოფელში? — მკვირცხლად და ხალისიანად წამოიძახა ჰაპანაძემ. — ლუკა მეგრელიძე ხომ დაიჭირეს, მირიანს და სეფეს ისე გავუხდი საქმეს, რომ მათი ჩამომავალიც კი არ დარჩეს ამქვეყნად. „სოდომ გორომად“ გავხდი მათ ოჯახს, თუ ვყოფილვარ იორამი. შარშან რომ ჩემს სახლს „ზალპი“ მისცეს და ახალთახალი წაბლის ფიცრები დამიჩარჩეს, ბატონო, ეს

დამავიწყდება ოდესმე? მაშ, ლაჩარი ყოფილა იორამ ჭაპანაძე. არა, ბატონო, მე ვიცი როდის უნდა სამაგიეროს გადახდა.

— სწორედ დროც ახლა არის, — ცალყბად დაუდასტურა ნაკა-შიძემ და განაგრძო: — მეც იმას ვამბობ, საშიშარი უკვე აღარაფერი დარჩა. და არც არავის მეშინია, მაგრამ ამყამად ძალიან ავად ვარ, იორამ. ამ ოხერმა ჭაჭების ტყვიელმა ისე შემომიტია, რომ ვფიქრობ, დღესვე წავიდე ქუთაისს და საავადმყოფოში დაწოლა მოვახერხო. მაგრამ დღეს ერთი კაპიკი არ გამაჩნია. აგერ, ნისიად ცეცხოვრობ სასტუმროში, აბა რა ვქნა, ბიჭო, გლახასავით ხომ ვერ დავიწყებ კარდაკარ თრევას ღამის გასათევად, თორემ მოგეცა ლხენა, აქ მასპინძლები მყავდნენ.

ჭაპანაძე დააშტერდა მხარ-თეძოზე წამოწოლილ ბატონს და ახალმა აზრმა გაუელვა თავში: „ერთ ორასიოდე მანეთს მოვუხერხებ და იმ მამულს ჩავიგდებო ხელში“.

— ბატონო, მოგიკვდეს იორამი, ქუთაისს წასასვლელ ფულს აქვე მოგიხერხებ, ნღობა არ დამკარგვია ვაჭრებში. მარა, სხვა-თაშორის მოგახსენებ, ბატონო, რადგან სიტყვას მოჰყვა, თქვენ რომ წყალობას მპირდებით, ის გამიფორმეთ ბარემ.

— მიწის შესახებ ამბობ? ახლავე გაგიფორმებ, ამაზე აღვილი რაღაა, რატომ აქამდე არ გამახსენებ, ბიჭო?

ჭაპანაძეს თვალეზი გაუბრწყინდა, უცებ წარმოიდგინა წყალწმინდის ტყემდე გაფართოებული ეზო. თუმცა შემოდგომა იყო, გრილოდა, მაგრამ სიხარულის ოფლით გაიყონა იორამის სხეული. საჩქაროდ გავარდა სასტუმროდან, ვითომ ფულის საშოვნელად, ნამდვილად კი ჭიბეში ედო საკმაო თანხა.

კაცია ნაკაშიძემ მწარედ ჩაიციინა, სულ ერთი იყო მისთვის, ჭაპანაძეს დარჩებოდა მიწა თუ მყავიას.

• • •

თითქოს ქუთაისისკენ გამგზავრებული კაცია ნაკაშიძე ბათუმში ჩავიდა. ბაზრის პროსპექტზე აიარ-ჩამოიარა. საშაქარლამო „ბალახვანაში“ შევიდა. მეგობარ აღას გაესაუბრა და დიდი ხნის ნაზრახ-ნაფიქრალს ჩაუჭდა. კარგა ხანია აკარის ბეგები და ნაკაშიძე

ერთმანეთს მეგობრობდნენ. და აი, ახლა, ნაკაშიძეს მხოლოდ მდინარე ქოროხს იქით ეგულებოდა ერთადერთი მშველდობიანი ადგილი: სადაც შეეძლო დროებით მაინც გაექარვებინა გულის მღელვარება, შემდეგ... ვინ იცის, როგორ დატრიალდებოდა ქვეყნის საქმე. ნაკაშიძემ ძალიან კარგად იცოდა საფრანგეთის რევოლუციის ისტორია — ნაპოლეონის რესტავრაციით დამთავრებული. მოაგონდა ბევრი რამ განვლილი რევოლუციიდან. ფიქრით მოცულა ნაკაშიძე „ბალახვანას“ მყურდრო კუთხეში მწვანე აბაჯურჩამოფარებულ ლამპასთან ჩამოჯდა. საფრანგეთის რევოლუციის მოგონებამ ოლიმპიადა დეგუფი გაახსენა — ქალთა უფლებებისათვის მებრძოლი გმირი ქალი, თავი რომ მოჰკვეთეს ნაპოლეონის დროს. „ყველა ერს ჰყავს თითო-ოროლა შეშლილი. ალბათ, ჩვენშიაც გამოჩნდებიან ასეთი ქალები“, გაიფიქრა კაციამ, მაგრამ მერე თვითონვე დაიწუნა ჩანადფიქრი.

კაცია პარიზში სამი წელი ცხოვრობდა. არ მოსწონდა მკერდმსუბუქი ფრანგი ქალები. მისი აზრით ერთ-ორი „გიჟი“ ფემინისტი ვერ იხსნიდა ფრანგ ქალებს პარიზის ქაობიდან. „რად უნდა ფრანგ ქალს ხმის უფლება! ფრანგი ქალი მოდისთვის არის გაჩენილი. ტყუილად როდი ამბობდნენ სენსიმონისტები, ფრანგი ქალები უფლებას ვერ მოიხმარენო,“ — ფიქრობდა ნაკაშიძე და თვალწინ ედგა სოფიო პეროვსკაია რუსი რევოლუციონერი, „ნაროდნია ვოლია“-ს ერთ-ერთი ხელმძღვანელი. იგი მაინც ყველას მის „მარინეს“ ამჯობინებდა. „ქალების გმირობა წამიერი აფეთქების საქმეა. აღამიანი ხანგრძლივი გამოცდით ხასიათდება“.

ნაკაშიძის აზრით ვერც ერთი ევროპელი ქალი ვერ შეედრობოდა ქართველ ქალს სიყვარულში. ეს მაღალი, ფაქიზი გრძნობა ქართველი ქალებისათვის მიუნიქებიაო განგებას. „რა არის ყველაფერზე ძვირფასი აღამიანის ცხოვრებაში? სიყვარული... დიახ... მაგრამ...“

კაცია კაციას ძეს უცებ შეაყრეოლა.

რა მოუვიდა? იქვის მატლა ხომ არ შეუძერა გულში?

მარინეს გლეხის სისხლი აქვსო, უცებ გაიფიქრა, ვინ იცის საღ მილალატებსო. შეშინებული წამოდგა თავადი, ქუჩაში გასვლა დაპირა უხეირო ფაქრის გასათანტავად.

— ბატონო, საწერ-კალამი მოგართვით, — მიაქახა აღამ. კაცია შემობრუნდა ფიქრებიდან გამორკვეული. გაახსენდა წერილი ჰქონდა დასაწერი ბეგთან.

„ძვირფასო ჯემალ, ძმაო და მეგობარო! ხომ გაგიგონია — სისხლი-სისხლისაო და ხორცი-ხორცისაო? განა ამაზე ჰკვიანურს იტყოდა ქვეყნად ვინმე რამეს? ჩვენ ხომ ერთი სისხლისა და ერთი ხორცისანი ვართ. რა ეუყოთ თუ შენ ალაჰს იფიცავ და მე კი ქრისტეს! ვითომ რა იქნებოდა, ჩვენთვის რომ ვთქვათ ჩუმად, არც ერთი რომ არ დაგვეფიცა? ამით არაფერი დაშავდებოდა, რადგან ჩემმა ქრისტემ უკვე მოიტეხა კისერი, მამადმერთს საცნაური დაეკარგა, ლომიქარელი დაყრუვდა და წმინდა გიორგის კოვზი ნაცარში ჩაუვარდა. „ოჰ, ღვთისმშობელო დედავ, წმინდაო მარიამ!“ წამოაძახებს ვინმე ჩერჩეტი დედაბერი ამის გაგონებაზე, მაგრან ამისთანა ჩერჩეტი მთელს მილეთში ერთი ან ორი თუ მოიპოვება. ყველა გუშანდელმა ღვთის გლახამ წაშოჰყო თავი და ჰკუა ისწავლა. მერე იცი, ვინ არიან ამ საქმეში დამნაშავენი? ყველა ის კუდაბზიკა. რომელთაც ანბანი უსწავლიათ და თავი სოციალ-დემოკრატიებად მოაქვთ. ნამდვილი სოციალ-დემოკრატი განა მე მესროდა ტყვიას? მეც ხომ მძულს რუსი მოხელეები, მეც ხომ ისე მიყვარს ჩემი საშობლო, როგორც ყველა თავადს და კეთილშობილ ადამიანს უნდა უყვარდეს. მაგრამ რა გაეწყობა, რას უზამ ამ კუდაბზიკა „მჭევრმეტყველებს“. ისინი ფართო ლაპარაკით ხიბლავენ ხალხს. თავისკენ იბირებენ და აჯანყებენ მემამულეების წინააღმდეგ. ერთხელ ლაპარაკში წამომცდა: მამაპაპისეულ ადგილ-მამულს მუქთად არავის დაეუთმობ-მეთქი. თურმე ნუ იტყვით, ქვეყანა დანიქცევია! მეორე დღეს ცხელმა ტყვიამ იშხველა ჩემს ყურთან. კარგი, რომ ბედზე ამცდა. ახლა გიცდი აღას „ბალახვანაში“ და ველოდები თქვენს პასუხს. შემიფარეთ დროებით. აბა რა ვქნა, ძმაო, მეც ხომ ლევან გურიელავით „ურიადნიკის პაგონებს“ ვერ გადავიკერებ მხარზე. არა, ღმერთმა დამიფაროს, ეს ხომ სასიარტხვო საქმე იქნება. სირცხვილსაც რომ თავი დავანებოთ, გურიელს რა ხეიროც დააყარეს, მეც იმას დამმართებენ. შენ ხომ იცნობდი ჩემს ბიძაშვილს მომრიგებელ შუამავალს ტიფო ნაკაშიძეს, პრინც ოლდენბურგის ქვისლს — თავის ჰიშკართან მოჰკლეს. გურული გლეხი ფიცხი და თავზებულაღებულია. მე კარგად ვიცნობ მამაჩემის ნაყმევის თვალებს. ან რად დამინდობენ: საზიზღარმა ჩხირკე-

დელა სოციალ-დემოკრატებმა ჩააგონეს მათ, რომ მიწა და წყალი, როგორც ჰაერი და მზე, ყველას უნდა ეკუთვნოდესო.

შენ გინახავს ჩვენი მოჯამაგირე ფარნაოზა მქავია. ახლა უნდა ნახო, მქავია მე ვარ და ნაკაშიძე ის არის. წინათ ერთ წყებლასაც ვერ მოსტეხნდა ჩემს მამულში, ახლა ხარივით ბულრაობს და სალამსაც არ მაძლევს. შორიდან შემომითვალა: რა ვქნა, ჩემო ბატონო, ბოიკოტი გაქვსო გამოცხადებული და ვერ გეახლებიო. ვინ გამომიცხადა ბოიკოტი? საზიზღარმა სოფლის ავაზაკებმა. მაგათ მომრავლებას ჯობდა ქირი გაჩენილყო.

ხულოში, ალბათ, დიდხანს იქნება მშვიდობიანობა. ეცადეთ ჩოლოქს იქით არ გადმოუშვათ გურულები, თორემ თქვენი მშვიდობიანი ჰაერიც ჩქარა მოიწამლება. მერე სტამბოლში მოგვიხდება გადახვეწა. ასე ძმავ და მეგობარო, ჯემალ! შენსავით გენერლის ჩინი რომ მეკეროს მხრებზე, მაშინ მე ვიცი რასაც ვიზამდი“.

დაასრულა წერილის წერა ნაკაშიძემ. აალო, შეატრიალა, დაფიქრდა. ბევრი სიყალბე იგრძნო თავის წერილში. გონების თვალთ გახედა შორს, ქარხნებში მიმოიხედა. კაცია კაციას ძე ხედავდა: უზარმაზარი რუსეთის პროლეტარიატი იბრძოდა თავისუფლები-სათვის და მას უდიდესი ნებისყოფის ადამიანები ხელმძღვანელობდნენ. იცოდა, ხალხის საქმეს მარტოოდენ მის მიერ წარმოდგენილი „სოციალისტები“ როდი მეთაურობდნენ. მაგრამ ახლა ამ პატარა წერილით დიდი ამბები როგორ გაავებინოს ნაკაშიძემ ხულოს ბევს? იქაც მოესწრება საუბარს.

— წერილში ჯობს ასე უბრალოდ და მოკლედ ეწეროს დიდი ამბავი, — თქვა კაციას ძემ და წერილი დაბეჭდა.

სამი დღის ლოდინის შემდეგ ეახლა ხიმშიაშვილისაგან გამოგზავნილი კაცი.

ნაბადში და ყაბალახში შეფუთვნილი ნაკაშიძე მიიპარებოდა ხულოსაკენ. ტოვებდა მამაპაპურ სასახლეს. ჯიბეში ჩაკეცილი უცნაური ბარათი ისე ტანჯავდა, რომ ეგონა, უბრალო ქაღალდის მაგიერ ერთ-ერთი მღვეჯარი ეჭდა ჯიბეში. ბათუმიდან ხულოსაკენ მიმავალს ხან მირიანის თვალები ელანდებოდა, ხან სეფეს აჩრდილი უფრთხობდა ფიქრს. ეს საფრთხობელა ბარათი ოზურგეთში მიიღო. ბარათის შინაარსი ასეთი იყო: „ერთხელ აგაცდინეთ

ტყვია, მაგრამ მეორედ აღარ აგაცდენთ, თუ არ გასცლიხარ გურიას“. წერილის ქვევით კუბო იყო დახატული.

ფიქრში წასული ნაკაშიძე ვერ ამჩნევდა მის გარშემო აქარის მიდამოების სილამაზეს. ტოტებდახრილ ნაძვებში მიაქროლებდა ბეგის ბედაური დარღებით გარინდებულ მის მხედარს.

* * *

ამ ღროს ნაკაშიძის მოურავი ჭაპანაძე ოზურგეთში იყო. შემოდგომის მსუბუქ და სასიამოვნო ღამის ბურანში ეხვეოდა. ხან თვალს მილულავდა, ხან კურღლეღივით ყურს აცქვეტდა. მაგრამ ამ მკრთალი ძილის დროსაც კი საუცხოო სიზმრებს ხედავდა: აგერ გაზაფხულის მზეს აბრეშუმის კალთები გაუფენია ჭაპანაძის ეზოში, ატმისა და ალუჩის ყვავილები დაქინდრულა, იწვანე კოინდარი ატლასივით დაფენილა და ზურმუხტისფერ ბაღებს სიონ აშრიალებს. ეზო ისე გაშლილა და გაწეულა ნაკაშიძის მამულში, რომ სასახლის ღობე-ყორემდე მისულა. „ჰა, ხომ გეტირა დედა, ნაკაშიძე!“ ფიქრობს ჭაპანაძე და გულმოსუყებული გადაჰყურებს ზღვისპირისაკენ გაშლილ ველებს.

— იქნებ გვარსაც შეიცვლი, ბატონო ჭაპანაძე? — ეკითხება თითქოს ვიღაც ჩინოსანი კაცი.

„შევიცვლი, სიამოვნებით შევიცვლი, მაგრამ ნაკაშიძედ ხომ არ დამწერთ?“

„რადაც გინდათ. იმად დაგწერთ“, თითქოს კვლავ ეუბნება უცხო კაცი.

ჭაპანაძე სიამოვნებით შლის ხელებს და... მშვენიერი სიზმარი ქრება. მასთან არავინაა. ისევ ღამეა და ღუქნის უკან ფანარი ბეუტავს. ისევ მთვინეა ჭაპანაძეს. ახლა თავის სახლში წევს იორამი, ღამეა, ყველას სძინავს, სადღაც მამლები ყვირიან, ფანჯრის მინებზე მთვარე ალვისხის ფოთლებს ხატავს. ფოთლები ცეკვავენ, ფრიალებენ... ოხ, რა ბედნიერებაა ასეთი სიმშვიდე... აგერ გაზაფხულის შქერი და იელი აყვავებულა. იორამი სიამოვნებით უცქერის ირისის ფერად და ყვითლად აფეთქილ შქერნალს. ეს ივანე ხუცის ოდის უკან გაშლილი სერია. აგერ, შქერნალში ივანე ხუცესმა ამოჰყო თავი. ჰაიტ, დასწყევლოს ღმერთმა,

წყეულები. ეს რა უქნიათ საწყალ ხუცესისათვის, ნახევარი წვერ-
ულვაში გაუპარსავეთ... რა უნდა ქნას ახლა საწყალმა ხუცესმა?
ივანეს ლანდი ქრება და იორამი თვალებს ყვავილებში აცეცებს.
რა მყუდროებაა, რა სიმშვიდე, ბუზის გაფრენაც ესმის იორამს
და... უცებ გაისმის „ზალპი“. ერთი წუთი და ყოველი მხრიდან
ტყეები მოშხუიან.

ქაპანაძე შეხტა, უაზროდ წამოვარდა ლოგინიდან, თვალები
მოიფშვნიტა. გათენებულა. ბაზრის დარაჯი ფარანს აქრობდა.

ასეთი სიზმარი ბევრჯერ უნახავს ქაპანაძეს, ბევრჯერ დაუფ-
რთხია „ზალპს“ მისთვის ტკბილი ძილი. ეს ხომ გასული წლების
ამბავია და ისევ სეფე და მირიანის აგონდება იორამს. იორამის
აზრით ისინი უნდა მოისპონ, და მაშინ დამყარდება სოფლად მშვი-
დობიანობა. ეს ჩქარა იქნება, რა კარგი ქნა იორამმა, წინდაწინ
რომ გამოართვა ნაკაშიძეს მამულის ფაქტიური ნასყიდობა.

იორამმა გაიზმორა და საჩქაროდ გავიდა დუქნიდან. მოედან-
ზე მოულოდნელ ამბებს წააწყდა. ტაძრის წინ სადღესასწაუ-
ლოდ მოკაზმული ხალხი გამოფენილიყო. დიტია მგელაძის წინა-
მძღოლობით ქუჩაში კაზაკები იდგნენ მწკრავეში. ტრიბუნაზე იდგა
ქალაქის თავი და რამდენიმე საპატიო პირი. ღაა იყო ტაძრის კარი,
დეკანოზი დუმბაძე შემოსილი იდგა საკურთხევლის წინ.

— რა ამბავია? — შეეკითხა იორამი ნაცნობებს.

— გუბერნატორი სტაროსელსკი მობრძანდება, — უპასუხა
ერთმა მოზრდილმა გოგონამ.

— რად მოდისო, ბიძია, თუ თქვეს?

— გაზეთში ეწერა, ნასაკირალზე მიბრძანდებაო, წუხელ და-
შით ქალაქისთავის გამოგზავნილმა კაცებმა ჩამოიარეს სახლები
ხალხის დასაბარებლად. იმიტომ ვართ მოსული.

იორამმა გახედა ქალაქის შესვეურებს და უნებლიეთ გაიფიქ-
რა: „ალბათ, გუბერნატორს თავი უნდა მოუქონონ“.

— ამბობენ სტაროსელსკი კიი კაცი არისო, — თქვა ვიღაცამ
ხალხში.

— ვითომ გადაგვარჩენს გადაწვას?

— ხალხის დასახმარებლად მოდისო, თქვეს.

— ღმერთმა უშველოს, ყველა ლაპარაკობს, გუბერნატორი
კიი კაცი არისო, — გაესაუბრა ნაცნობი ნაცნობს.

ჭაპანაძეს კაცის ფერი დაეკარგა. სამსონის კლუბისაკენ წავიდა.. მეორე, უფრო დიდ ამბავს წააწყდა. ერთი მასწავლებელი ახალგაზრდებს კითხულობდა ხალხის გასაგონად: თბილისის ქართველ მოღვაწეთა თხოვნით, მეფის ნაცვალს უნებებია მალამას გაგზავნა ხალხის დასამშვიდებლად. მალამა ჩვიდმეტი ოქტომბრის მანიფესტს გააცნობსო გურულუბს. იქვე ქვევით ეწერა უფრო დიდი ამბავი: პირველი გრენადერების დივიზიის ექვსი ბატალიონი ალიხანოვ-ავარსკის წინამძღოლობით, რომელიც თბილისიდან გაიგზავნა გურიაში ხალხის დასამშვიდებლად, შორაპანში გააჩერესო. ჭაპანაძეს ელდა ეცა, ხელები მოიფშვნიტა. დაწყობილი გეგმა ჩაეფუშა. თვალი გააცეცა ხალხში. ლევარსი დაინახა ორღობესთან ატუზული.

— არ ხედავ, ლევარსი, მირიანის „ჯოგს“ გუბერნატორიც დაუშინებია და მეფისნაცვალიც?

— მე თავიდან გეუბნებოდი, კაცო, დათვი რომ მოგერიოს, ბაბა უთხარა-მეთქი. არა, ეს მითხარი იორამ, — ცოტა ღუმილის შემდეგ ჰკითხა ლევარსიმ. — ნაკაშიძე სად წავიდა, რომ არსად ჩანს?

— ნაკაშიძე, კაცო, არც წყალია და არც ღვინო, ჭაქების ტკივილი მოიმიზეზა. ქუთაისს წავიდა საავადმყოფოში.

— ჰმ!.. ასე გგონია შენ?

— მაშ, სად წავიდოდა? — ჩაუკითხა იორამი.

ლევარსი გაყუჩდა, თავი გააქნია.

— რა ვიცი... წასავალი ადგილი ცოტაა?

სადგურიდან მომავალი ეტლები გამოჩნდნენ. ხალხი დაიძრა. პურ-მარილი მიართვეს სტაროსელსკის. გუბერნატორი უბრალოდ მიესალმა ხალხს. მის სიტყვაში არ ჩანდა, რომ ხალხის დასასჯელად იყო ჩამოსული.

როცა ეტლები ნასაკირალისაკენ დაიძრნენ, ბატონმა გუბერნატორმა არ ისურვა კაზაკების თანხლება. დიტია მგელაძემ თავი ჩაღუნა და კაზაკებმა ცხენები შეაყენეს.

— რას ნიშნავს, ლევარსი, ეს? — შეეკითხა აღშფოთებული ჭაპანაძე ლევარსის.

— ჩვენ სოფელში აღარ გვედგომება.

იორამს უკან აღარ მიუხედავს, ღუქნის დერეფანში მიბმულ ნა-

კამიძის ცხენს მოახტა და სოფლისაკენ გაქანდა. ნატანების ხიდზე რომ შედგა იორამი, შორიდან იცნო: მირიანის „თოხარიკს“ მოაქროლებდა მახარე.

— მახარე, ბიძია მახარე! — შესძახა იორამმა.

მახარემ ცხენი შეაყენა.

— რა აპბავია, იორამ? — გაიცინა მახარემ.

— ყველაფერი კაი და შენი გაძარჯვება. რამდენი ხანია ვფიქრობდი, ორი სიტყვა მეთქვა შენთვის. ვერსად შეგხვდი, ბიძია. ახლა დიდი კაცო ხარ, მარა მაინც საცოდავი უწყინარი ბეგლარ მანთიძის შვილი ხარ და იმიტომ გეტუბნები, — იორამმა შემპარავი ღიმილით შეხედა მახარეს. — ქვეყანა ბიძია, ხან წალმა შემოტრიალდება და ხან უკუდმა. ორივე შემთხვევაში ყველა ხის ძირი არ უნდა გასვარო, თორემ ავდარი რომ მოგეწიოს, გადასაყურებელი ადგილი არ გექნება. აი, მინდოდა მეთქვა ბიძია, მეტი არაფერი.

— კარგი, მემახსოვრება იორამ! — გადაიხარხარა მახარემ და გააქენა ცხენი ზვანისაკენ, სადაც მირიანის რაზმი ეგულებოდა დაბანაკებული.

— ამხანაგებო, — მიმართა მახარემ წითელრაზმელებს, — მდგომარეობა საგრძნობლად შეიცვალა, ავარსკის ჭარი შორაპანში გააჩერეს. როგორც ჩანს, სტაროსელსკი ხელს გვაფარებს. თბილისის ქართველობა ფეხზე დგას. ვორონცოვ-დაშკოვთან შუამდგომლობენ, გრენადერების დივიზიის ბატალიონები არ გამოგზავნონ გურიაში. ახლა, ამხანაგებო, ნასაკირალის დასათვალიერებლად გაემგზავრა. ნასაკირალიდან სადგურამდე გზა უნდა შეეკრათ, ისე რომ პროვოკაცია არავინ მოგეიწყოს. აეთია ამხანაგების დადგენილება, გესმით, ამხანაგებო! მტერი ბევრი გყავს.

— გვესმის, — თქვა მირიანმა დინჯად.

მერე მირიანი გამოიხმო მახარემ, მისი „თოხარიკა“ გადასცა და ჩუმად უთხრა:

— მირიან, მეგობარო, საქმე არც მთლად კარგად არის. იცოდე, თვითნებობას ადგილი არ ექნეს. თუ გაუიმარჯვებთ, ხომ კარგი, თუ დავმარცხდებით, ისე უნდა მოვახერხოთ, რომ ხალხი არ განადგურდეს. შეიძლება თბილისში გამაგზავნონ დღეს. ჩვენსა და მენ-შევიკებს შორის უთანხმოება დღითი დღე მწვაავდება, — თქვა დაშალი ხმით მახარემ და მირიანის ცეცხლიან ჩიბუხზე პაპიროსს შოუქიდა. — ხომ გახსოვს ივლისის და აგვისტოს მთელი რიგი სა-

დისკუსიო მიტინგები იანუელში და სხვაგან, სადაც ჩვენებმა გაანიავეს მენშევიკების ტაქტიკა. ახლა ორი გზა გვაქვს, მირიან: ან უნდა გადავიდეთ შეიარაღებულ შეტევაზე, ან უნდა ავიღოთ ხელი რევოლუციაზე. თითოეული ჩვენი რაზმელის გული შეიარაღებული აჯანყებისათვის ფეთქავს. ეს ხომ თვითონ იცი. მოგვიმრავლდა თვითმმართველობის ხალხი. თვითმმართველობაზე დაყრდნობა ხომ სიკვდილია ნამდვილი რევოლუციის. ჩვენი ხელმძღვანელობა აივსო ათასი ჯურის ადამიანებით. ფართოდ გაღებულ კარებში ვინ არ შემოვა. ამიტომ არის სწორედ, ზოგიერთი „ამხანაგები“ რეფორმებს რომ ებლაუქებიან.

— რის რეფორმა? — აპილპილდა მირიანი, — თქვენი აბლა-ბუდის თასმებით მირიანის რაზმს ვერ დააბამთ-თქვა; ასე უთხარი იმ ექიმს და აგრონომს, იქ რომ წამოსკუპებულან. ჩოფანები, მშიშრები, ვიცი, რაც რევოლუციონერები არიან.

დიდხანს იჯავრა მირიანმა. ცხენს ლაგამი წაადრო პირიდან და ბალახზე მიუშვა. ვეებერთელა მუხის ძირში ჩამოჯდა. მიმავალ მახარეს ზურგს მიაჩერდა, მანამ უმზირა, სანამ თვალს არ მოეფარა. უნდოდა კიდევ დაებარებია რაღაც და ახლა მოაგონდა: ნასაკირალზე დახოცილი ოთხი ძმის წინაშე ფიცი რომ დასდო მირიანმა, იმ ფიცს არ გასტეხს, მაგრამ მახარე უკვე შორს იყო საფარიდან.

იხ, ქალბატონო!

დასავლეთის ცა თითქოს იწმინდებოდა. მაღალი ხეების კენწეროებზე „მკვდრის მზე“ ანათებდა — სისხლისფერი. მთებს ღრუბელი ჩამოსწოლოდა. დეკემბრის ღამე შემოდისოდა სოფელში — ცივი და სუბსიანი.

მარინემ გაფიცებული მკვადები გადმოაწყო საინზე, ლობიოს სანელებელი ჩაურთო. ფანჯარაში გაიხედა, ჭარგვალის კარი გაეღო ვიდაცას. მიხვდა: ფარნაოზა მკაეია მოვიდაო.

— ფარნაოზა, ბიჭო, — დაუძახა მარინემ დაბალი ხმით.

— მე გახლავარ, ქალბატონო!

— რას უცდი მანდ, ამოდი.

ფარნაოზამ მკლავით შეშა ამოიტანა, ბუხარს შეუკეთა. მარი-

ნემ ცხელი ლობიო და მკადი მოიტანა სუფრაზე, ბოლოკი დათალა.

მარინე და ფარნაოზა ტკბილად შეექცნენ ვახშამს. მკავია სასახლეში უცოლშვილოდ დაბერდა, მისად მიაჩნდა აქ ყველაფერი. ქვეყანას ერჩია ეს სახლი. ყველა ხე და მცენარე მისი და მარინეს შრომით იყო მოვლილი და გაზარებული. ოჯახის წევრად გრძნობდა თავს მარინესთან. როცა გაიგო ბატონი სოფლიდან წავიდაო და მარინე მარტო დარჩაო, გულა აუჩუყდა, ველარ მოითმინა, ადგა და ჩუმად დაიწყო სასახლეში სიარული. დილით ადრე ტყის ბილიკით დაბრუნდებოდა თავის ფაცხაში. მერე სადგურზე ჩაეიდოდა, ამ სოფლის კანცელარიის წინ თავშეყრალ ხალხს დაუჭდებოდა გვერდით და ნელ-ნელა აბოლებდა გრძელტარიან ჩიბუხს. ახალ ამბებს ყურს მიუგდებდა. ქვეყნის ვითარებას გამოიკითხავდა და სალამოს ყველაფერს მარინეს დაუკავლავდა.

— იცი, ქალბატონო, დღეს სადგურის უანდარმი დააპატიმრეს ჩვენებმა. სადგურზე წითელი რაზმელები დგანან, ტელეგრაფი არ მუშაობს, მატარებელი არ დადის. მერე ჩვენს კანცელარიაზე ამოვიარე და რა ვნახე, ქალბატონო! ჩვენი მამასახლისი და მისი ჩაფრები ჩაუქეციათ ოთახში და მათი იარაღი ჩვენს ბიჭებს გადაუკიდიათ მხარზე.

— ვენაცვალე მათ! — წამოიძახა მარინემ მხიარულად, — როგორც ჩანს, რევოლუცია იმარჯვებს, ფარნაოზ!

-- მერე თქვენ რა გიხარიათ, ქალბატონო?! — გაკვირვებით ჰკითხა მკავიამ ბატონის მეუღლეს.

— ტუტუტუ, ჩემი ხალხის გამარჯვება მიხარია. თავისუფლება, თანასწორობა მიხარია, რამდენი რა გითხრა... რა მიხარია? — რაც ხალხს უხარია.

— ნამდვილი გლეხის ქალის სისხლი გაქვს, ბატონის მეუღლეც. მარა, ბატონზე აიღე ხელი?

— ფარნაოზავ, ძველთაგან ქართველი ქალი სამშობლოს თავისუფლებისათვის სწირავდა ყველაფერს.

— ახლა კი სტყუი, ქალბატონო, — სიცოლით შეაპარა სიტყვა ფარნაოზამ და გრძელი ჯოხით ცეცხლს შეუჩიჩხინა, — ბატონის სიყვარულს შენ არაფერში არ გაცვლი.

— მართალია, ბატონის სიყვარულს არაფერში და არავისში არ გავცვლი, მაგრამ ხომ შეიძლება ჩემი თავი ვანაცვალო ჩემი ხალხის ბედნიერებას?

ფარნაოზამ თათქოს გულწრფელობა იგრძნო მარინეს სიტყვაში და ამოოხვრით თქვა:

— ეხ, ქალბატონო! საბელი გაწყდა... სოფელს მაინც ვერ შეაყვარებ თავს.

მარინემ გარეთ გაიხედა. თხელ ბურუსში მოჩანდა ახალთახალი მთვარე, ცერად შემდგარი.

— ავდრის ნიშანია, ფარნაოზავ, მე კი მინდოდა ხვალ ოზურგეთში წავსულიყავი.

— რა იცი, რომ ავდარი იქნება?

— ბიჭო, შენგან გამიგონია: ახალი მთვარე რომ ცერად გამოჩნდება, ავდრის მომასწავებელიაო, დაგავიწყდა?

ა მ ნ ი ს ტ ი ა

ახლა მთვარის გამოჩენის შემდეგ სამი დღე კიდევ ვერ დადგა კარგი ამინდი. მეოთხე დღეს, უღრუბლო ცაზე მზე რომ ამობრწყინდა, ფარნაოზა მქავიამ საგზალი გამოკრა ტომსიკაში და ოზურგეთისაკენ გაუდგა. ნატანების ხიდზე წითლების ყარაულები გადაეღობნენ წინ. ერთი მათგანი იცნო მქავიამ. მისი ახლო მეზობლის ვაჟი იყო, გაუხარდა.

— რა ამბავია, ბიძია, ქალაქში? — ჰკითხა ფარნაოზმა გასაუბრების შემდეგ.

— ეე, ჰე-ი, ბიძია, ჭურში ხომ არ ზიხარ? — წაეხუმრა ვაჟი და მერე დინჯად აუხსნა: — ბიძია, ჩვენ უკვე რესპუბლიკანელები ვართ, გაიგე?

მქავია ვერ მიხვდა. პირველად ესმოდა სიტყვა „რესპუბლიკა“ და გაშტერებული მიაჩერდა ვაჟს.

— რა არის, ბიძია, „რესპუბლიკა“?

— რევოლუციაა, ბიძია, რევოლუცია... ჩვენს ხელშია ყველაფერი. წადი, ქალაქში გაიარე.

— არა, ბიძია, იგი ერთი სიტყვა დამიწერე!

— რა სიტყვა? — განგებ ჰკითხა ვაჟმა.

— რაცხა „რესულიკა“ რომ თქვი.

ფარნაოზმა ერთი ახალი სიტყვა უკვე ჩაიწერა მარინესათვის. მარინემ დააბარა: რაც გაიგონო ახალი, ამ რვეულში ჩააწერონო, თან ფანქარიც მისცა წვერწაპახული. „რესპუბლიკა... რესპუბლიკა...“ სამჯერ გაამეორებინა რაზმელმა მკავეიას და ისიც უთხრა: ახლა ლაზარენკოს მაგიერ რესპუბლიკელები განაგებდნენ წთელ გურაას. ორასი ყაზახი ჰყავდათ განიარაღებული. დიტია მგელაძეს მიცემული ჰქონდა მკაცრი გაფრთხილება. — ოთახიდან არ გადაედგა ფეხი.

მოედანზე ჯგუფ-ჯგუფად იდგა ხალხი. გურიელის სასახლის აივანზე წითელი დროშა ფრიალებდა. იქ ახლა პოლიტიკური საკრებულო გაემართათ. სამსონის კლუბზედაც ფრიალებდა წითელი დროშა. ქუჩებში რაზმელები მიდიოდნენ წყებ-წყებად. რაზმელებს თან მისდევდნენ თეთრხალათიანი ქალიშვილები, კოხტა საექიმო დახმარების ჩანთებით. მკლაუზე წითელი ჯვარი ჰქონდათ გადაკერილი.

ცხენოსნები მოედანზე ჩამოხტნენ. ისინი მირიანის ათასეულის ნაწილები იყვნენ. არ გასულა ხუთი წუთი, მოედანი ხალხით გააქედა. წინასწარ გავრცელებულიყო ხმა: ამნისტიას გამოაცხადებენო. დანტერესებული იყო საზოგადოება, ვის მოხსნიდნენ ბოიკოტს რევოლუციის მეთაურები, ან საბოლოოდ ვის გაასახლებდნენ გურიიდან. ტრიბუნაზე გამოჩნდნენ აგიტატორები. ავტატორებს შორის იყო ერთი ქალი. ყველა მას უცქეროდა, ყველა ამ ქალზე ლაპარაკობდა. ეს იყო და ვაშალომიძე. ყოველივე სიკეთე და სიმშვენიერე ჩაეხატა დღევანდელ დღეს დას თვალებში. განა მარტო დია ვაშალომიძე იყო დღეს ასეთი მშვენიერი! სხვაც ბევრი იყო ხალხში ლერწამტანი ქალიშვილი, მაგრამ დია მათზე მეტი იმით იყო, რომ ის ტრიბუნიდან მოჩანდა მეთაურთა შორის, რაც შარავანდედს ჰფენდა დას სახელს ხალხში. და ღელავდა, უცქეროდა ხალხს. ყველგან მახარეს ეძებდა შეყვარებული ქალის თვალი. ტრიბუნაზე, ხალხში, ქუჩაში, არავინ ჩანდა მამაკაცთა შორის, რომელიც შესცვლიდა მახარეს. დას გულში მამაზე ფიქრი სიყვარულს შეენელებია. გამარჯვებული ხალხის სიმღერები აღაფრთოვანებდა ახალგაზრდა ქალს. დია თვითონაც კარ-

გად მღეროდა. ჩონგურზე ხშირად ამღერებდა ლექსს: „დაუბრუნებელ სიყვარულს“. ერთი მიყვარს... ერთი მიყვარსო... დაბოლოებდა. თუ გიტარა მოხედებოდა ხელში, პირველ რიგში უთუოდ „საიდუმლო ბარათოს“ იმღერებდა. მახარესაც ძალიან უყვარდა. მაგრამ ღია გრძნობდა, მახარეს უფრო საბრძოლო ლექსები იზიდავდა. ერთხელ მახარემ სასოებით სთხოვა ღიას, ემღერა „მზე ამოდის და მზე ჩადის, ჩემს საკანში კი ბნელა“... ამ სიმღერის დროს მახარეს აგონდებოდა გადასახლებაში მყოფი ამხანაგები. ღია ამჩნევდა, ეს სიმღერა რაღაც ბუნდოვან დარღებს იწვევდა მახარეს გულში. იმწამსვე გადავიდოდა მეორე სიმღერაზე.. „მწყობრად და მედგარად“.

მახარე და ღია უკანასკნელი თვის საერთო საქმემ თავისთავად დააახლოვა. ხშირ-ხშირმა შეხვედრამ ღიას გულში უფრო გაამძაფრა მახარესადმი ტრფიალი, ხოლო მახარეს ამის მკვავისი არათერაემჩნეოდა. რაღაც უჩვეულო, გულგრილი ეჩვენებოდა ღიას მახარე. „ნუთუ დაავიწყდა, ხელს რომ მთხოვდა? ან იქნებ სხვა შეუყვარდა?“ არა ღიას ოზურგეთში არავინ ეგულებოდა მისი მეტოქე. მაინც ღელავდა, ტრიბუნაზე პირველად უხდებოდა საჯაროდ გამოსვლა. სწყინდა, რომ მახარე ვერ მოისმენდა მის სიტყვას. ქალთა თანასწორობის საკითხებზე უნდა ელაპარაკნა. ასე ჰქონდა პარტიის მიერ დავალებული. ამნისტიის შემდეგ რესპუბლიკის წესები უნდა გაეცნოთ ხალხისათვის.

მოედნის მიღმა ქუჩაზე, ნატანების სადგურიდან, ცარიელი ეტლები მორახრახნდა. მატარებელი დღესაც არ მოვიდაო, — ამბობდნენ მეეტლეები. საერთო მიმოსვლას მთელი კვირა მოწყვეტილი იყო გურია. ტელეფონის ანძები დაღწილი ეყარა გზატკეცილზე. სადგურ საჯავახოს წითელი რაზმი დარაჯობდა. სასწრაფო საქმეებზეათვის თბილისში გამგზავრებულ მახარეს შორაპანში მოუსწრო რკინიგზელების გაფიცვამ. მახარე დარჩა შორაპანში, სადაც ალიხანოვ-ავარსკი იდგა თავისი ქარით და ზარბაზნებით. ღიას თვალები ამაოდ ეძებდა მახარეს. თვითონაც იცოდა, მახარე თბილისს იყო წასული, მაგრამ, რატომღაც ფიქრობდა, დღეს უნდა დაბრუნებულიყო.

როცა კრების ზარი აწკარუნდა, ფარნაოზა მკეცია ტრიბუნას-

თან მიჩოჩდა და კიბეს აეკრა. სიტყვა ამნისტის შესახებ ბიქტორს ეკუთვნოდა.

— ამხანაგებო! — დაიწყო ბიქტორმა, — დღეს მეორე დღეა ჩვენი რესპუბლიკის. უღარსი ადამიანებიდან უნდა გაიწმინდოს გურია, ხოლო ზოგიერთი წინათ გაძევებულნი გურიის საზღვრებიდან უნდა დაბრუნდნენ, — ბოლოს მთელი მიტინგის გასაგონად დაიძახა ხმამაღლა: — მოეხსნას ბოიკოტი და დაბრუნდეს თავის სახლში თავადი კაცია კაციას ძე ნაკაშიძე.

ფარნაოზა მკევიას ამის გაგონებაზე თავბრუ დაესხა. ყურები მოიფშვინტა ბერიკაცმა, მოეყურა ეგონა. თავი ასწია, მოლაპარაკეს შეხედა.

სხვა აღარაფერი აინტერესებდა მკევიას, ოღონდ ვინმე მაღლიანს ჩაეწერა ეს ამნისტია სიტყვა-სიტყვით მას რვეულში.

— რად გინდა, ბიძია, ჩაწერა? ამ ქალაქზე სწერია ყველაფერი.

ამ დროს კომიტეტის დავალებით ხალხში ვიღაცა პროკლამაციებს ყრიდა. სწრაფად წაავლო ხელი გოგონამ ორ ცალ პროკლამაციას და ფარნაოზს მიაწოდა.

— ამ ქალაქზე ამნისტია წერია, ბიძია? — განმეორებით ჰკითხა მკევიამ ქალიშვილს.

— ჰო, ბიძია, ამნისტია წერია. — გარკვევით უპასუხა ქალიშვილმა. მკევიას აღარ მიუხედავს უკან, სწრაფად წავიდა სოფლისაკენ. უბეში ჩახუტებული მიჰქონდა მარინესთან ოქროზე ძვირფასი, დიდზე დიდი განძი, რაიც აუწყებდა ქვეყანას „ბატონის პატიოსნებას“.

— ახლა რას იტყვი, ფარნაოზავ, საბელი გაინასკვება? — ჰკითხა გაღვივებულ ბუხართან მუთაქაზე ჩამომჯდარმა მარინემ და ოზურგეთის ამბების მოსმენის შემდეგ ვახშამზე მიიწვია ბატონის ერთგული ნაყმევი.

მკევია დაფიქრდა და ცოტა დუმილის შემდეგ ნაღვლიანად წარმოთქვა.

— არა, ქალბატონო!

ბეზის სასახლე

გზიდან რამდენიმე კილომეტრის მანძილზე მოჩანს ხულოს უკანასკნელი ბატონის, გენერალ ჭემალ-ბეგ ხიმშიაშვილის მოწითალო ტუფისაგან ნაგები მთაკორტოხზე წამოდგმული სასახლე. უცქერი და გიკვირს, რა ძალამ აზიდა ამ კორტოხზე ეს ვეებერთელა ქვები.

დეკემბერია. თოვს ხულოში. თეთრი ნაბღები მოუხურავს ნაძვებს და ფიჭვებს.

— წელს არა უშავს, თავადო, — ეუბნება ჭემალ-ბეგი ნაკაშიძეს, — გვიან დაიწყო ზამთარი, — ფანჯარაში იცქირებიან და ჭემალ-ბეგი განაგრძობს: — თუ ასე გაგრძელდა თოვა, მოსალოდნელია დიდი თოვლი.

რა ენაღვლება ხიმშიაშვილს, ფეხის გადადგმა არსად სჭირდება. სამი ზამთრის საკმარისი მარაგი აქვს. დერგებით ყაურმა უდგას, ყველი, ერბო და ბრინჯი თავსაყრელი. შინაური ფრინველებით სავსეა საქათმე. დეკეულს დაკლავს და ნეტა კიდეც ვინმე მოვიდოდეს სტუმარი, თავს გაირთობდა ბეგი.

დიდი სასტუმრო ოთახი სულ ხალიჩებით არის მოფენილი. ერთი კედელი მთლიანად სარკეა, ჭერში ძვირფასი ჭალი ჰკიდია ორმოცდაათი სანთლით შემომწკრივებულნი. კუთხეში შრედერის ფირმის საუკეთესო პიანინო დგას. არავინ არის პიანინოს დამკვრელი. ხანდახან ხორა-ხანუმის რძლები ჩააყოლებენ თითებს კლავიშებზე. აქა-იქ რბილი ტახტები დგას ხავერდის მუთაქებით და ბალიშებით. შუაში დაფენილ ხალიჩებზე დიდრონი სამკუთხედი სავარძლებია. ტახტების წინ პატარა, მრგვალ მაგიდებზე წვრილმანი ნივთები აწყვია.

იქვე მეორე ოთახი მთლიანად ნოხებით არის მოფენილი. ბუხარაში ცეცხლი ღვივის. ბუხრის წინ რბილ ხავერდის ბალიშებზე ფეხმორთხმული ზის ხორა-ხანუმი. გვერდით რძლები უსხედან და ზანქოს შლიან, თავს იქცევენ. ხორა-ხანუმი ჭემალ-ბეგის პირველი და უკანასკნელი ცოლია. ხიმშიაშვილი რუსის ხელმწიფის ყოფილი გენერალია. არ უყვარს მრავალცოლიანობა. ხორა-ხანუმს ერთი გულით შეებერებია. თეთრი ჩამრგვალებული ქალია ხორა-ხანუმი, სავსე გულ-მკერდით და ჩასუქებული თეძოებით. შავი ფუდუსოს კაზა აცვია. მკერდის მთელ სიგანეზე ოქროს ფულებისაგან შეკოწიწე-

ბული გულსაწყო აქვს ჩადგმული. გარს შავი ქსოვილი ბრწყინავს. წინ რძლები უსხედან იისფერი ხვერდის განიერი კაბებით. კაბების ქვევით კოჭებამდე შარვლები აცვიათ. ფეხებზე კი ხორცისფერი ატლასის თბილი მაშები.

კვირადღეა. ყველა თავშესაქცევ სასიამოვნო საქმეს ეწევა. ქალები ხან ბანქოს შლიან, ხან დომინოს თამაშობენ. მოსამსახურეები ვახშმის სამზადისს შესდგომიან. ჭემალ-ბეგს და ნაკაშიძეს ნოსწყინდათ ნარდის თამაში. ისევე ფანჯარაში იცქირებიან.

— იმას ვამბობდი, — განაგრძობს ხიმშიაშვილი, — როცა ბათუმი წაართვა თურქებს რუსთ ხელმწიფემ, ბევრმა თურქმა დატოვა მაშინ ქალაქი. ზოგი ხულოს შემოესახლა, უფრო მდიდრები ტრაპიზონს გადასახლდნენ. მაშინ თურქების სახლ-კარს მუქთაღ ყიდულობდნენ ქართველები. ახლა რომ დიდი სავაჭროებია, ის წინათ ქესიბ-ოღლების იყო. მდიდრები იყვნენ. ნავში ჩატვირთეს თავისი ქონება და ტრაპიზონს წავიდნენ.

— ჭემალ-ბეგ, — დიხვი ღიმილით თქვა ნაკაშიძემ, — წინათ, თამარ მეფის დროს, საქართველოს საზღვრები უფრო ფართო იყო, — აქ ნაკაშიძემ თავი შეიკავა, არ თქვა სათქმელი და სიტყვა განზე გადაადგო. — მიყვარს რუსი ხელმწიფე, რუსი ხელმწიფე დღეს თუ ხვალ შეიძლება აღარც დარჩეს ტახტზე.

— სწორედ ამ დროს ელიან თურქები, — უნებლიეთ წამოსცდა ხიმშიაშვილს და სიცილით დაფარა სიყალბე.

ნაკაშიძემ ისევე თავი შეიკავა. რა ექნა, ბეგის ოჯახის სტუმარი იყო. აშკარად ხედავდა, ბეგს თურქებისკენ ეჭირა თვალი. არც რუსი ხელმწიფის მომხრე იყო კაცია. მას ძველი საქართველოს საზღვრები უნდოდა აღედგინა ხიმშიაშვილის აზროვნებაში. ამით უნდოდა ეთქვა: ხიმშიაშვილები, აბაშიძეები, ხალვაშები და ბასილაშვილები ქართული წარმოშობის არიან. მათ საქრისტიანო საქართველოში ჰყვანანო მეგვარეები. მაგრამ რაღაც უხერხულად იგრძნო თავი და დუმილი არჩია. ნაკაშიძემ ბუნების სილამაზეზე ჩამოაგდო საუბარი. მხატვრის დახატულს მიამსგავსა აჭარის მთები და ხულოს მიდამოები, წიწვიანი ტყეები, თეთრი თოვლით დაფენილი ნაძვები და ცადაწვდენილი ფიჭვები. ამ ფიჭვებს მიამსგავსა აჭარელი ქალის აღნაგობა და თქვა: ამ ბუნების წყალობააო, აჭარელ ქალებს პირის კანზე რძის და ღვინის ფერი რომ

დაპკრავსო. შეაქო ბეშუმის ჰაერი. თოვდა. ფართო ფანტელები ცვივოდა. მართლაც, ლამაზი მოჩანდა ხიმშიაშვილის მთაკორტო-ნიდან თეთრად შემოსილი ლანდშაფტები. ბათუმიდან მომავალი შარაგზა უვლიდა ჭემალ-ბეგის სასახლეს.

ღამდებოდა, როცა მთაკორტოხის ძირს ნაბლით და ყაბალახით შეფუთვნილი მხედარი მოადგა. მხედარმა ცხენი შეაყენა, შუბლი მოიჩრდილა და ზევით ამოიხედა. ჩანდა, ბეგის სტუმარი იყო: „ქაჭეთის ციხეს ჰგავს ხიმშიაშვილის სასახლე“, — გაიფიქრა მხედარმა და გაუხარდა, ეგონა უკვე მივედიო. სადავე დაძაბა და აღმართს შეუდგა. ხენეშოდა ცხენი.

— ვინ უნდა იყოს? — თქვა ნაკაშიძემ.

— არ ვიცი, მე არავის მოველი! — გაიკვირვა ბეგმა. მიბრუნდა, ბინოკლი აიღო, შეხედა აღმართში შემომდგარ თეთრ ცხენოსანს. გოჭის სისქე თოვლი ეყარა ყაბალახზე და ნაბადზე.

— ცხენი კარგი ჰყავს ნაჩვევი, — შენიშნა ჭემალმა.

ახლა ნაკაშიძემ ჩახედა ბინოკლს. რატომღაც მარინე მოაგონდა. წუხელ სიზმარში ნახა მარინე. ბრილიანტის ყელსაკიდი ჰქონდა გულზე. ნაკაშიძე ფიქრობდა, ეს სიზმარი უთუოდ რაღაცას ნიშნავსო.

კიდეც შეაყენა ცხენი მხედარმა. ციხე თავზე აქვს წამოყუდებული. გზა განზე მიდის.

ჭემალ-ბეგი და ნაკაშიძე უკანა აივანზე გავიდნენ. ოთახში ქალები წამოიშალნენ, სამზარეულოდან მოსამსახურეები გამოცვივდნენ. კიბესთან ჭაკვზე დაბმულ მურას ადგილი გადაუნაცვლეს. მოისპა ცხენის ფლოქვების თქარუნი. კიბეს თეთრი მხედარი მოადგა, შეაყენა ცხენი და ყოჩაღად გადმოხტა.

— ჩამოართვით ცხენი და ნაბადი! — ბრძანა ბეგმა.

მოსამსახურეებმა ყაბალახი და ნაბადი მოხადეს.

— მარინე! მარინე! — შეჰყვირა გოცებულმა ნაკაშიძემ და გადაეხვია ქალს.

მარინე უხმოდ შევიდა დარბაზში. ბუხარს ცეცხლი შეუკეთეს. ხორა-ხანუმი თავისი რძლებით გამოეგება სტუმარ ქალს. ნაკაშიძეს არ ერიდებოდნენ ქალები, შინაური კაციაო, ბრძანა ბეგმა და კაცია მართლაც, შინაური იყო ოჯახში.

როცა გათბა მარინე და ადამიანის მშვიდი სახე დაუბრუნდა, შერე კეითხა ნაკაშიძემ:

— რა ამბავია, მარინე, რამ მოგიყვანა ამ სისხამზე, შენც ხომ არ გამოგადლო სოფელმა?

— ამნისტიას, ბატონო, — ღიმილით უთხრა მარინემ და უბიდან ამოიღო ამნისტიის პროკლამაცია.

— შეგიძლია, ბატონო, უშიშრად დაბრუნდე შინ.

— ეს მეტად რთული ამბავია, მარინე, კარგად შესწავლას მოითხოვს.

კაცაას და მარინეს საუბრის დროს, ბუხართან ფართო სავარჯელში ჩამჯდარი ხიმშიაშვილი რაღაც ფიქრს მისცემოდა. „ჩანს, რუს ხელმწიფის ტახტი დაინგრა“, — ფიქრობდა ჭემალი. ხულოს ბატონი ოსპალეთისკენ იცქირებოდა გონების თვალთ. დროც ახლა დგებოდა, — გულისხმიანობდა. მერე ნაკაშიძეს მიუბრუნდა:

— ჯერჯერობით თქვენი სამშობლოში დაბრუნება თავადო. წაადრევიან.

— მეც ასე ვფიქრობ, — დაადასტურა ნაკაშიძემ.

მარინემ გულისწყრომით თქვა:

— არავითარი საშიშროება ხალხიდან არ მოგელის, ბატონო. შე მოვედი თქვენს წასაყვანად.

მარინეს სიტყვებმა გასკრა: სამი დღე ხორა-ხანუმთან მეგობრულ ვითარებაში გაატარა მარინემ. მეოთხე დღეს თოვამ გადაიღო. ჭემალ-ბეგი იტლებული გახდა ცხენები შეეკაზმა სტუმრეზისათვის.

ბათუმში რომ შეაქვენეს ცხენები მარინემ და მისმა მეუღლემ. გულსაკლავი ამბავი დახვდათ. ქუჩებში რევოლუციონერების მაგიერ რუს ხელმწიფის მოხელეები იდგნენ. სადგურზე ეანდარმი გამოჰიმულიყო. გამოკეტილი იყო „ბათუმის გაზეთის“ რედაქცია. ქალაქი ავისილი იყო სამხედროებით. პოლიტიკურ სარებულოში ჯარი იდგა. არსად წითელი დროშის ნასახი არ ჩანდა. ცხენები მსლებელს ჩააბარა ნაკაშიძემ და მეგობარ ადასთან შევიდა საშაქარლამო „ბალახვანაში“, ცხელი ჩაი მოითხოვა. მარინეს დანა პირს არ უხსნიდა.

— ბატონო, — ძლივს წარმოთქვა მარინემ, — აწი ჩენი სიცოცხლე აღარ ღირს. ვინ იცის, გურიისში რა ამბავია.

— მართალი ხარ, მარინე, უმჯობესი იქნებოდა ხულოდან არ წამოვსულიყავით.

— მუდამ სხვის კარზე ხომ არ დავერჩებოდით! ხომ გაგიგონიათ, ბატონო, დილას ოქრო ხარ სტუმარო, საღამოს ვერცხლად იქცევი, თუ ცოტა დაგვაგვიანდა, სპილენძად გადაიქცევიო, — უთხრა მარინემ და თვალებზე ცხვირსახოცი მიიფარა.

ჩ ა მ ო ბ ნ ე ლ დ ა

სოფლის დაბლა, წისქვილის სათავესთან, დილიდანავე შეკრებილაყვნენ ბიჭები. თითო ფუთი სიმიინდი ჩამოეტანათ დასაფქვავად, თავიანთ ჯერს ელოდებოდნენ, კარავში ცეცხლი დაენთოთ და შეშის ნაქრებზე ჩამომსხდარიყვნენ. ხან წისქვილში ჩაირბენდნენ, ტომრებს დახედავდნენ.

— ჩემი ჯერი აღარ მოვიდა, ბიძია ფილიმონ?

— არც ჩემი ჯერი, ბიძია?

ეკითხებოდნენ მეწისქვილეს.

— ოთხი დოლაბის მაგიერ ორი ძლივს ღანჭალებს, ბიძია და აბა რა ვიცი, რა ჩამოფქვავს ამდენ სიმიინდს! ამ ზამთარს ჩვენს ჯინაზე მდინარეც დაშრა, — გულისტკივილით თქვა, ბოლოს, ფილიმონმა.

წინათ, მარილაც, ისე ბრუნავდნენ ეს დოლაბები, რომ თვალს ვერ უსწრებდა კაცი. ახლა წელმოწყვეტილი ზოზონით უვლიდნენ ღერძს. სარეკელაც აღარ რაკრავებდა წინანდებურად.

ბიჭებზე მეტად ფილიმონს ეჩქარებოდა დღეს ამ სიმიინდის დაფქვა. სათავეს უტრიალებდა, ერთ წვეთ წყალს არ ჰკარგავდა. ყველას ღარში უშვებდა. მთელი კვირაა ფილიმონს ღამითაც არ მოუხუჭავს თვალი. გულფხიზელ მეწისქვილეს ყოველ წამს დამსჯელი ექსპედიცია აგონდებოდა, რომელსაც დღითიდღე ელოდებოდნენ სოფლელები. ფილიმონმა კარგად იცოდა, რაც მოელოდა არა ერთხელ უგემნია ფილიმონს მათი სუსხი. „შარიპირას მაინც არ იყოს ეს ოხერი წისქვილი“, — წაიჩურჩულა თავისთვის და საყარაულოს კარს მიაღგა, სადაც ბიჭები ერთმანეთს ეშაირობოდნენ და ხითხითებდნენ. ახლა გამოცანები მოიგონეს და ზურიკომ,

ცამეტი წლის ბიჭმა, აღარ აცალა მეწისქვილეს სულის ამოთქმა, სხაპასხუპით მიაყოლა:

„აქედანა გავიქეცა, იორდანას ფეხში ვეცი.
იორდანამ მოიხცდა.

— რამ დაგბადა ასე მხეცი?“

ბიჭებმა ისევ ხითხითი ასტეხეს, მაგრამ სხვა დროს მხიარულ ფილიმონს ახლა არაფრად ეპრიანებოდა ბიჭებთან ლაყბობა. ფილიმონმა მოტვლუპილ შუბლზე ყაბალახი ააწია და დოინჯშემოყრილმა მიმართა ბიჭებს:

— ბიძიებო, რა დროს გამოცანებია, სოფელი იღუპება. უკეთესია ერთი სიკეთე ქენით: რიგრიგობით აირბინეთ კორტოხზე და გადაიხედეთ სადგურისაკენ, იქნებ ის დაღუპულები შეამჩნიოთ.

ბიჭები ხელად დაწყნარდნენ, მერე უცებ წამოიშალნენ და უსიტყვოდ გაპყურცხლეს კორტოხისაკენ.

კორტოხიდან წითელი წერტილივით მოჩანს კრამიტით დახურული სადგური. დაბლა რუხი შარა მიიკლავნება და შორს, ხეებით დაბურულ მოსახვევში წყდება.

გურიის მთებს კვამლისფერი პირბადე ჩაპოუბურავს. ცას შავი ღრუბლები მიფარება. ზღვის ნესტიანი ქარი სისინებს.

— ხედავ? თოვს, ბიჭო! — სიხარულით წამოიძახა ზურიკომ.

— ნეტა იმდენი დათოვოს, რომ ის საზიზღარი კაზაკები შიგ ჩაიხრჩონ. — ბრაზით თქვა ზაზამ და რადგან არსაიდან ადამიანის ქაქანება არ ისმოდა, ბავშვები ისევ სირბილით დაეშენენ წისქვილისაკენ.

მალე წვრილი ფიფქა ფანტელებად გადაიქცა და თეთრად გადაბარდნა სერები და მინდვრები. ეზოები უხვად აივსო თოვლით. შაშვებმა სუროებში დაიწყეს ფრთხილი და სოფლის გოგო-ბიჭები მახეებისა და რაგვების დაღმას შეუღღნენ.

• • •

სანამ ზაზა და ზურიკო წისქვილში დაბრუნდებოდნენ, სადგურიდან ზაალი და საული მოსულიყვნენ. გაყინული ფეხები ცეცხლზე მიეშვირათ.

ფქვილით გაფუთქვნილმა მეწისქვილემ ნიჩაბი ხელიდან გააგდო და ტომარებზე ჩამოაჯდა.

— ვერ გაიგეთ, ბიჭებო, როდის მოვლიან იმ საპარტახეებს?

— ვინ გვეტყვოდა! ბიძია, სადგურზე კაცი არ არის. მარტო წითელქედიანი მოხელები გამოჩნდებიან ხანდახან ბაქანზე. ვაჭრებს ღვეკნები დაუტლიათ, ერთ ღერ ასანთს ვერსად იშოვი, — თქვა ზაალმა. — ქალები სოფლებში გახიზნულან. ყველა სახლის კარი დახურულია.

— იქვნი სიმიინდი არ ჩამოგიფქვავს, ბიძია?

— თქვენი სიმიინდი აგერ არის, ჯერში. მირიანის ბიჭისა და კიკინიას სიმიინდი ძლივს ჩამოიფქვა.

ფილიმონმა ისევ აიღო ნიჩაბი, ზაზასა და კიკინიას ფქვილი ახვეტა. ტომარებს თავი მოუყრა და ბიჭებს მხრებზე აჰკიდა.

— გასწიეთ, ბიძია! ჭკუით იარეთ! შინ რომ მიხვიდეთ, მამათქვენს უთხარი, მქადი თუ მოგინდეთ, ფილიმონს მიაკითხეთ-აქო!

ზაზა და კიკინია მარდად გაუდგნენ გზას შინისაკენ. არ სიამოვნებდათ ამხანაგებს ზურიკოს ჩამორჩენა წისქვილში, მაგრამ არა უშავს რა, ხვალ დილით კორტოხზე შევხვდეთ ერთმანეთსო, — მოილაპარაკეს ამხანაგებმა. ცოტა აღმართი რომ აიარეს, ჰაპანაძის მოჯამაგირე გოგო შემოხვდათ წინ. ფატუს მისოდენა ტომარი შეეღდა მხარზე, ძლივს მიადგამდა ფეხს. ტიტველი ხელები სიცივისაგან გაჰყინვოდა. კაბის ამარას თხელი ღაწვები დალურჯებოდა.

— შენ კიდევ ჰაპანაძისას გლიხარ, გოგო? — თვალების ბრიალით ჰკითხა ზაზამ ფატუს. ფატუ გაწითლდა, უნდოდა ჩქარა გაქცეულიყო თავის გზით, მაგრამ ახლა კიკინიამ გადაუღო ფეხი და დაუცაცხანა:

— შენ გამოშტერებულს, რამდენჯერ გითხრეს, ჰაპანაძისას ნუ გლიხარო? შენი ბატონის თოხლო ბიჭი რას აკეთებს? თვითონ ვერ წათრია სიმიინდი წისქვილში? ახლავე გაიპარე შენს ფაცხაში, თორემ ისე გაგხდი, რომ შენს ბურღლას ამ ტყეში კაცი ვერ ნახავს. ახლა წაეთრიე და კრინტი არ დასქრა ჩვენს შესახებ, თორემ...

ფატუ კანკალით გაუდგა გზას წისქვილისაკენ. ბიჭები ხარხარით დაეშენენ სოფლისაკენ და მხიარული სიმღერა წაპოიწყეს:

გუმარჯოს ერთობასო, ხელში მოგვცემს ხელოვანსო,
წვიდეთ და მას ვესროლოთ, ვინც დაგვიშლის ერთობასო.

ბიჭები კიდევ არ იყვნენ დარწმუნებულნი, არ სჯეროდათ რევოლუციის დამარცხება.

— იქნებ ხვალ კაი ამბავი მოვიდეს, — იმედიანი ხმით უთხრა ზაზამ კიკინიას, როცა ლელის ხილთან დაშორდნენ ერთმანეთს.

* * *

მთელი დღე თოვდა. ჩამობნელდა ცა. მირიანი გვიან დაბრუნდა მიტინგიდან, ნაბადი მოიხსნა და ბუხარს მიუჯდა.

ცაცუნია სუფრა ცეცხლთან მისწია და მირიანს რომ შეხედა, შეკრთა, ეუცხოვა ვაჟაკის გაფითრებული სახე და დაღვრემილი გამოხედვა.

— ავად ხომ არ ხარ, მირიან? — ჰკითხა ცაცუმ ქმარს. მირიანმა გააიცინა და ზაზა მოიკითხა. აგერ ზაზაც შემოვიდა და დაგვიანებულ სადილს მიუხსდნენ.

— რა ამბავი იყო, ბაბა, დღეს მიტინგზე? — ველარ მოითმინა ზაზამ. უნდა გაიგოს რაიმე ახალი, სასიხარულო. მაგრამ მირიანის თვალებში სიხარულის ნაკერწყალი ჩაჰქრალა. რაღაც მძიმე და უჩვეულო ფიქრი დაუფლებია მას. შურისძიების ცეცხლი აინთება ხანდახან მირიანის თვალებში და ისევ ჩაქრება.

— რა იქნებოდა, ბაბა, სასიხარულო? ყველა გუშინდელი ნაბოიკოტარი ხალხში შემოძვრა და სოფლის მეთაურებზე თავდასხმა მოინდომეს. მაგრამ ხალხმა არ მიიღო მათი ლათაიები. არც ერთ ჩვენს მეთაურს არ გავცემთო, მტკიცედ უპასუხა ხალხმა ლევარსის. როცა მისი წინადადება არ გავიდა, ლევარსიმ და მისმა ამქრებმა ჩუმ-ჩუმად დაიწყეს ხალხში სისინი: თუ მეთაურები არ გავეცით, აგვაწიოკებენ, გადაგვწვავენ და დაგვანგრევენ. მერე გვიან იქნება, მერე კი დაიწყებთ თითზე კბენასო. მაგრამ ხალხმა ისე უყვირა ნაძირალებს, რომ უკანასკნელნი შეშანებული ტურეზივით გაიპარნენ კრებიდან.

— ქაპანაძე ეზოს აფართოებსო, — თქვა ცაცუმ და ვწუხარება

გამოეხატა სახეზე. ცაცუც არ იყო დღეს გუნებაზე. ქალთა კრებები ჩაიშალა და ბევრი რამ დარჩა გაურკვეველი.

— ნუთუ ასე სწრაფად გაქრა, მირიან, ჩვენი თავისუფლება?! ვინ გაუძღვებს აწი ჭაპანაძის ცოლს დაცივნას!

— ნუ გეშინია, ცაცუნი, გენაცვალე, ის, რაც ხალხის გულში დანერგა, ჩვენს მტრებს რომ ჰგონიათ, არც ისე ადვილად ამოითხრება. მე იქნება აღარ დავრჩე იმ დროს, მაგრამ აგერ ხომ მეზრდება ვაჟკაცი?

ზაზას გადახედა მირიანმა, აიღო ღვინით სავსე ღოჭი და სამივე ჭიქა გაავსო.

— ახალი წელი მოდის. იქნებ ვერ გნახოთ, არ ვიცი, სად მომიწევს ხეტიალი. დავლიოთ თითო ჭიქა, ვადლეგრძელოთ ერთმანეთი, გაგიმარჯოთ!

მირიანმა ჭიქა გამოსცალა, წამოდგა, ჯერ ზაზა გადაკოცნა, მერე ცოლს მოეხვია და კარს გახედა. გარეთ ცივი, თოვლიანი დამე ელოდებოდა. მირიანმა მაუზერის რევოლვერი ქამარში ჩაიჩო და ახალი სისტემის ბერდენის თოფი აიღო. „მეტი აღარ მედგომება შინ. ვინ იცის, გარეწარნი რა წამს დამესხმიან...“ ასე გაიფიქრა მირიანმა და თვალი შეასწრო ცოლს, ნაბადზე ხმელ ტალახს რომ აშორებდა, სახელოთი აწმენდდა ცრემლს. ზაზა ბუხარზე ატუზული მიშტერებოდა შეიარაღებულ მამას.

მირიანს ყველა იცნობდა გურიაში, როგორც გამოჩენილ პარტიზანს და სამშობლოს თავისუფლებაათვის თავდადებულ მებრძოლს. მირიანის სახელი შიშის ზარს სცემდა მემამულეებსა და პოლიციელებს, მათ ამქრებსა და ჯაშუშებს.

ნაბადი წამოიხზა, კართან შედგა და ცოლს მიმართა:

— ცაცუნი, გენაცვალე, გვინდოდა ბედნიერი ცხოვრება, თავისუფლება, თანასწორობა, შრომა და სიხარული, მაგრამ რა ვქნათ, რევოლუცია დამარცხდა. ახლა ჩემი სადგომი ტყე-ღრეა და, ვინ იცის, კიდევ რა ჯანაბა. იქნებ ზვალ-ზეგ ჩვენი სახლ-კარი გადასწვან. სიცოცხლე და პატიოსნება ერთია ქვეყანაზე. თავშესაფარი ათასი.

— კი მარა, შენ სად მიხვალ მირიან? — აცრემლებული შეეკითხა ქმარს ცაცუ.

— ცაცუნი, თუ გიყვარდე, ნუ ინახულებ ჩემს ბინას. ეს მე და

ზაზას საიდუმლოებად დარჩეს ცოტა ხნით, — თქვა მირიანმა და ალერსით დაჰკრა მზარზე ხელი ცამეტი წლის ბიჭს, — ჩემი „უაყ-კაცი“ ზაზა. ვიცი, არ გაჰცემს და სამ დღეში ერთხელ ამომიტანს მკადას. ცაცუნა. მეტს არაფერს გთხოვ. მხოლოდ ტყეში ნუ დიფ-ყებ ხეტიალს ჩემ საძებნელად. ნუ დაღონდებით! მონობას ვეღარ შევეურიგდები, და თუ დავიღუპები, სოფელში მაინც იტყვიან: სამშობლოს თავისუფლებებისათვის იბრძოდაო, ძმობასა და ერთობას შესწირა თავიო.

დაასრულა თუ არა თავისი სიტყვა, მირიანი მაშინვე გაუდგა ვზას ტყისაკენ.

დეკემბრის ღამეა. მირიანის ფეხქვეშ გაყინულ თოვლს ხრამუნნი გააქვს. სუსხიანი ქარა სისინებს და ყურაში თითქოს ყინვის ლოლუებივით უძვრება. თოვას გადაუღია. ცაზე არც ერთი ნათელი ღრუბელი არ ჩანს.

გაჰყურებს მირიანი თეთრად გადაფთილულ ქვეყანას. მაღალი, ლურჯი ცა ვარსკვლავებით მოჰქედილა. მთები გვიანი მთვარის შუქს შეუმოსავენ. დათოვლილი ქედები მთაღმართულ ზვინებივით მიბჯენიან ცას. „რამდენი სილამაზაა ამ თეთრად დამუნჯებულ დამე-ში! რა საუცხოოდ მოჩუქურთმებულა მირიანის სამშობლო...“

მარმარილოს ობელისკებივით ამართულან თეთრად შეფუთვნილი ხეები. თეთრი დათვებივით დგანან დათოვლილი ჯაგები. იქ, შორს, ბეჭობება დაბლა, თვალუწვდენი თეთრი ველი გაშლილა. რამდენი ვარსკვლავი ციმცინებს, მაგრაჰ... „მირიანის ვარსკვლავი რად ჩამქრალა? რად არ ციმცინებს? — მირიანმა შუბლი მოიპარისა. — არა, ისევე ამოვა... საქვლამოდ არ ჩამქრალა, ამოვა... ამოვა“.

მირიანი შედგება. მისთვის სულ ერთია წყალწმინდის ტყეში გაათენებს, თუ სოფლის შეკებში ივლის. დროსა და საათს ფსინა დაეკარგა. სასწრაფო საქმეებზე აღარ მიეჩქარება, ყურს მიუგდებს გატვრენილ ღამეს. მხოლოდ თავისივე ფეხის ხმა მოესმის: ხრამ... ხრამ... ხრამ... — ხმაურობს ფეხქვეშ თოვლი.

გაბუა ყაფლანი

წისკვილიდან დაბრუნებული ფატუ საკუქნაოში შევიდა და თავის ფალასფულასს დაუწყო ძებნა. პატარა ფუთა შეკრა და ლოჯინქვეშ შეაგდო. მეორე დილით ფატუს საქათმის კარი არ გაუღია,

საკუქნაოდან გამოძვრა და ჯერ მზე ამოწვერილი არ იყო, რომ ჰაპანაძის ეზოდან გავიდა, დაღმართი ჩაირბინა. ღელის გაღმა სეფეს დედას, სალომეს, ფაცხის კარი გამოედო, კერაზე ცეცხლი გიზგიზებდა.

— სად მიხვალ, გოგოვ, ამ უთენიას? — შორიდან მიამახა სალომემ სიცივით აძაგაგებულ ფატუს. მიუახლოვდა, კაბაში ხელი წაავლო და შინ მიიწვია.

— შემოდი, შე საწყალო, ცოტა მაინც გათბი ცეცხლთან.

ფატუს ძალიან უნდოდა ცეცხლთან გათბობა, მაგრამ კიკინიას დანახვაზე პილპილივით აენთო. კიკინიამ, როცა ფატუ დანახა მისი ფუთით, ბევრი იცინა. მერე ნიშნას მოგებით ჰკითხა:

— წაბრძანება ინებე და კიდევ დაბრუნებაზე ფიქრობ?

ფატუ გაწითლდა. ამის დასაცინი როგორ გავხდო, — გაიფიქრა და პასუხი მოიპარჯვა.

— შევარცხვინე, ვინც შენზე ნაკლები „ერთობის“ კაცი იყო. წავედი და არც დაებრუნდები.

გაბრაზებულმა ფატუმ მუგუზლებზე გადაალაჯა და ფაცხიდან გასვლისას მკვახედ უთხრა სალომეს:

— ბიცოლა, მაგ ბიქს უთხარი, ჩემს დაცინვას თავი დაანებოს.

— სად მიიქარი, გოგოვ, მოიცა, მკადი ვჰამოთ, — დაუწყო ხვეწნა სალომემ, მაგრამ ფატუმ უკან არ მოიხედა. კიკინიამ სწრაფად დაავლო ხელი ერთ ნაქერ მკადას და შემწვარ შაშხს, სიბილით დაეწია ფატუს და წინ გადაუდგა:

— თუ და ხარ შევრიგდეთ, თავის ღღეში აღარ დაგცინებ. ოღონდ ახლა შევრიგდეთ... ჰა, გამომართვი...

ფატუს წამწამებს უნებლიეთ მოწყდა ცრემლი, სახე განზე მიიბრუნა და აღელვებით წარმოთქვა:

— დედა დაიფიცე, რომ აღარ დამცინებ!

— დედას ვფიცავ... — სიხარულით წამოიძახა კიკინიამ.

კიკინია ფაცხაში შებრუნდა და თავი ვაჟკაცად წარმოიდგინა: ღღეს გოგო გავუქციე ჰაპანაძეს, ხვალ უარესს დავმართებო. — გაიფიქრა, მაგრამ კიკინიას ოცნებასაც მალე მოედო ბოლო. სადგურიდან მეზობელი მოვიდა, სალომეს შეატყობინა: სეფე მოულოდნელად ჩავარდნოდა ხელში დიტია მგელაძის რაზმს. სალომესა

შვილის დაქვრის ამბავი ელღად დაეცა გულზე, მუხლები მოეკეცა. კიკინიამ საჩქაროდ გამოიტანა სეფეს თოფი და დაიძახა:

— მამაჩემის იარაღს ცოცხალი თავით არ მოკცე არავის, — ქონით დათხეპნა, მუშაბმაში გახვია, ზედ ფიცრები შემოაყრა და ტყეში წაიღო დასამარხად. ყმაწვილის შინ დაბრუნებამდე. სალომეს სასწრაფოდ შეედგა ცეცხლზე კეცი. ღორის მთელი გვერდი მოეხარშა, ძეხვები შეეწვა და მამლისთვის წაეელო სელი. მამალი კიკინიას შიამჩეჩა და ბრძანების კილოთი უთხრა:

— გაიყვანე და დაკალი ეგ საოხრე!

ჭაჭვზე დაკიდებულ ქვაბში ქათმის გასაფუფქვი წყალი ღუღდა. სალამოს რაც რამ სურსათ-სანოვავე გააჩნდა შეჰმონახული, ყველას ალათებში აწყობდა და კიდეე გულნაკლულად ამბობდა:

— რას ეყოფათ საცოდავებს, მგლებივით მშვირები იქნებიან. ღმერთი ამოაგდებს დიტია მგელაძის ოჯახს. ღმერთი ცეცხლს გაუჩენს ჭაპანაძის სახლ-კარს, ღმერთი ამოსწყვეტს ლევარსა სოლ-შვილს.

იწყევლებოდა სალომე და საჩქაროდ ამზადებდა სადილს. სალომემ კარგად იცოდა, მარტო სეფე არ იქნებოდა ამ ჯოჯოხეთურ ცეცხლში. „სეფესთან სხვებიც იქნებოდნენ — რევოლუციონერები, თავისუფლებისათვის მებრძოლი ვაჟაკები. და განა მარტო ვაჟაკები? სუფსელი მასწავლებელი ქალი, ბაბი გურგენიძეც ხონ დაიჭირეს? ლუკა მეგრელიძეც ხომ იქ ზის? ყველას ჭამა უნდა“, — ფიქრობდა სალომე, ტრიალებდა, კალათას სტენიდა, დოქში ღვინოს ასხამდა. ბოლოს კიკინიას დააბარა: ნენაია, სიძინდს უშველეო, ფატუ მოგეხმარებაო, ამაღამ ვერ ჩამოვალ და ბაბუა ყაფლანს სთხოვე ჩვენთან გაათიოს ღამეო.

სანოვაგათ დატვირთული სალომე მამაცურად გაუდგა გზას ოზურგეთისაკენ. შორი მანძილი ჰქონდა გასაველელი სამაზრო ქალაქამდის. მისი ფიქრით სამხრობამდის მარცხ უნდა მიეტანა სადილი ტუხადებრსათვის. ჭაპანაძის ეზოსთან რომ ჩაიარა სალომემ, უკვე გვიან იყო. საქათმის და საღორის კარი ჭერაც არავის გაედო. ქათმები კაკანებდნენ და ღორები ღრუტუნებდნენ. სამზარეულოშიაც არ ამოდიოდა ბოლი, ეტყობოდა ჭაპანაძის მეუღლეს კიდეე ეძინა, ან ფატუს შესვლას ელოდებოდა. უცდიდა, როდის დაანთებდა გოგო ბუხარში ცეცხლს. გამწარებულმა სალომემ

უნებლიეთ გაიღიმა და ნიშნის მოგებით თქვა თავისთვის: „აბრ-
იანდი, მოურავის მეუღლე, გეყოფა ძილი, უყმო ქალბატონო,
ფატუ დღეს თქვენს ბუხარში ცეცხლს აღარ აანთებს. მიხედეთ
ლორებს, ქათმებს, სანამ არ დაგწვიათ სახლ-კარი“.

მართლაც, დიდხანს ელოდა ქაპანაძის მეუღლე ფატუს.

— ნეტავ სად ჯანდაბაში წავიდა ეგ გოგო?

ბრაზი მოერია მოურავის მეუღლეს და შეიღს გასძახა მეორე
ოთახში:

— დოდიკ! დოდიკო, ადექი, გენაცვალოს დედა, ნახე ერთი
რა დაემართა იმ გოგოს, იქნებ კიდეც შეუჯდა ეშმაკები, აა!

დოდიკომ თვალი ძლივს გაახილა, ზმორებით წამოდგა, მიიხედ-
მოიხედა და მთქნარებით წარმოთქვა:

— შეშაც არ მოუტანია მაგ ზარმაცს. ალბათ, წიხქველში წა-
ეხტრეოდა.

— ერთი ამ ძღინკლიანს უყურეთ! როგორ გაბედა, რომ შეშა
არ მოუტანია! — აკაპასდა ქაპანაძის მეუღლე.

ოთახში ძალზე ციოდა. თეთრად კიაფობდა თოვლით შეფუთ-
ვნილი მიდამოები. თეთრი შალითა ებურა იორამის ეზოს, თეთრ
შალითაზე მხოლოდ ფატუს პატარა ფეხის ნატერფალი მოჩანდა.

კიკინიამ იმ საღაპოს ზურიკო და ფატუ მოიპატიჟა სიმინდის
საფშენელად. ზაზასთანაც ჩაირბინა. ზაზა და ცაცუ თავიანთ სი-
მინდს ფშენილენ მთელ დღეს და ხელები დაკორძებოდათ. გამო-
ბრუნებული კიკინია ბაბუა ყაფლანთან შევიდა. ბაბუა ყაფლანს
სიმინდის ფშენა არ შეეძლო. ოთხმოცდაათი წლის იყო ბაბუა ყაფ-
ლანი. სამაგიეროდ, ბიჭებთან საუბარი, ძველი ამბების თხრობა
უყვარდა. განსაკუთრებით უყვარდა სასახლის მოგონება და გულ-
ქანის მკვლევლობის ანბის მოყოლა. კიკინიამ ცეცხლის პირას ჰილო-
ბი ვაშალა და ბაბუას მუთაქა დაუდო. კერაზე ცეცხლი ააბრიალა.
მეგობრები მოუხსდნენ სიმინდს საფშენელად.

— სად შეეწყვიტეთ, ბაბუა, საუბარი იმ დღეს? — ჰკითხა ბა-
ბუა ყაფლანმა კიკინიას.

— სასახლე რომ ბრწყინავდა ლამპებით და ვერცხლის შანდ-
ლებით. სოფელს ჰრავი არ ჰქონდა, — გაახსენა კიკინიამ.

— მართალია, — ღიმილით თქვა ყაფლანმა, — სოფელს ჰრავიც
არ ჰქონდა, მხოლოდ ბატონებიან ბაღებს უნთებდნენ ბაზმას,
სასახლე კი უთვალავი სიმდიდრით ბრწყინავდა: სტამბოლის ქარ-

ვები, თეირანის ნოხები, ყანაუზები და ატლასები, ოქსინო და მირინოზები, ვერცხლით მოჭედილი რახტი და აბჯარი. ვინ მოსთულოს, ბაბა, იმდენ სიმდიდრეს.

რად მოქპონდათ სტამბოლის სოვდაგრებს ამდენი საჩუქრები სასახლეში? ჩვენი ქალიშვილების ქება, ბაბა, ცის კიდეზე იყო განთქმული. ჩვენი ბიჭების სიყოჩაღე ქვეყანას აკვირებდა. ამიტომ მოდიოდნენ ამ სიწორეზე სტამბოლელი სოვდაგრები.

ერთხელ კაი ტაროსიანი ზაფხული იღვა. გლეხებმა ყანების გათოხნა მოათავეს. საზამთრო შემის მოსაპრელად ვეშადებოდით. გვზაროდა, მოსავალს კაი პირი უჩანდა. კვირადღობით წირვას ვესწრებოდით და გასათხოვარ ქალიშვილებს ვათვალისწინებდით ახალგაზრდები. ბატონის დანა კისერზე გვედგა, მაგრამ მაინც ცხოვრებაზე ვფიქრობდით. ასეა ბუნების კანონი. ვაჟი რომ ღვაჯაყაყდება, ცოლი უნდა ითხოვოს, ასე მომდინარეობს დასაბამიდან. ბატონებს ყმების მოპრავლება უნდოდათ და ქვეყანას მომავალი თაობის აღზრდა. ასეა, ბაბა, დრო დროს სცვლის, ჟამი ჟამს და თაობა თაობას. ჰოდა, იპას ვამბობდი: კაი ბიჭი ვიყავი, მაღალი, წერწეტა, მხარბეჭიანი. ალვილად ბატონიც კი ვერ შემხედავდა. თავადაზნაურება ტოლს არ ვუდებდი, მარა მაინც არ პირედნენ თავიანთ წრეში. თვრამეტ-ცხრამეტი წლისა ვიყავი. არც ბატონის მეშინოდა, არც ღმერთის. ერთ ღღეს დაბადებული ერთ ღღეს მოკვდება, ოღონდ გულქანი გაავთავისუფლო ქალბატონის ფარემობიდან-მეთქი. ვფიქრობდი. გულქანის სოლაშაზე განთქმული იყო, ბაბა. დენია მელექედში. სოფლის ბიჭები გულქანზე ლექსებს მღეროდნენ:

სუფსის პირზე, ბაილეთში,
სასახლეა ბროლისაო,
გულქან, შენი სიყვარული
მელირსება როდისაო.

მინდორშია თეთრი ქვაო,
დავყარ ხელი თან ამყვაო,
გულქან, შენი სიყვარული
სადაც წაველ, თან წაყვავაო.

მღეროდნენ ბიჭები ლექსს და მე გული ბოლმით მეცხებოდა, ვაცოლი, ქალბატონი ადვილად არ შეუშვებდა იმ გოგოს ხელს. ისიც

ვიცი, რომ ბატონი სტამბოლელი სოვდაგრის ადლით ზომავდა მას და ქალბატონსაც მოალობდა დატვირთული ჯორების დანახვა. ოქროსა და ვერცხლის ჭურჭლები, ბრილიანტის საყურეები, ლალ-მარგალიტის სამაჯურები და იაგუნდის თვლებიანი ქამრები, ძვირფასი ქსოვილები და ხასხასა აბრეშუმის თავსახვევები. განატყუილებრალოდ უგზავნიდა სტამბოლის ფაშა ამდენ სიმდიდრეს გურიის მთავრის შთამომავალს? ფაშას მოსწონდა ჩვენი ლერწამტანი ქალიშვილები და ბატონიც არ იშურებდა ფაშისთვის საჩუქარს. ღვთის პირიდან გადავარდნილები, რომ მომაგონდებოდა, ბაბა, კბილები ამიკაწკაწდებოდა, სანამ მქონდა ის ოხერი. ახლა აღარც კბილი მაქვს და...

ბაბუა ყაფლანმა ნაღვლიანად მოავლო თვალი კერასთან მოგუზგუზე ცეცხლს. ენანებოდა მოხუც წარსული ახალგაზრდობა. ახლა ენანებოდა, რომ თავისუფლებისათვის ბრძოლას ხანაში წინანდებურად ვეღარ სჩქედდა სისხლი მის ძარღვებში. მაგრამ გული მაინც არ უდგებოდა. ახალი, განმეორებული სიცოცხლე სწყუროდა. ენატრებოდა თავის უფალი საქმობლო.

— მერე, მერე, ბაბუა? — აღარ აცალეს მოხუც ბიჭებმა დაფიქრება.

— მერე ერთ ზაფხულს, სასახლეს სტამბოლის სოვდაგრები ეწვია. შეეკვთილში ნავები დააბეს და ძღვენი ჯორებზე გადმოტვირთეს. ძვირფას ნივთებს ქალბატონი აწესრიგებდა დაკეტილ ოთახში. გულქანი თავზე ადგა ქალბატონს და არ იცოდა საწყალმა, რომ ეს ძვირფასი ნივთები მისი სიცოცხლის საფასურად იყო მოტანილი. როცა ხარბალ დაჰყურებდა ნივთებს, ქალბატონმა თავი ასწია სკივრიდან და ცბიერი ღიმილით ჰკითხა:

— გოგოვ, არ გინდა შენც გქონდეს ამისთანა ფარჩის კაბები და ფორიანი მოსასხამები?

— მე ვინ მალირსებს, ქალბატონო, ამ ბედნიერებას?!

— მინდა ფაშას მიგათხოვო, რომ ყელამდე სიმდიდრით აგავსოს, ოქროში და ვერცხლში ჩაგსვას და ქალბატონივით გაცხოვროს. შენთვის სიკეთე მინდა. რას იტყვი ჩემი დედობრივი მზრუნველობისათვის, გოგოვ? ხომ მოხარული იქნები ბატონისა და ჩემს მიერ ამ ბედნიერების მონიჭების გამო?

გულქანი გაქვევებული იდგა, ხმას არ იღებდა. ბოლოს თვალემა

რომ დაუბნელდა და ხელიდან ნივთები დაუცვივდა, ქალბატონმა მარაო მოუფართხუნა სახეზე და დაცინვით უთხრა:

— რა მოგივიდა, გოგოვ, რა ღმერთი გიწყრება, სიხარულმა ხომ არ გაგაბრუნა, საცოდავო? ეგებ ელდა გეცა ერთბაშად?

ქალბატონმა ვარდის წყალი მიაპკურა სახეზე. როცა გულქანი გონს მოვიდა, საბრალოს თავი სიზმარში ეგონა. არ სჯეროდა, თუ ქალბატონი გაიმეტებდა.

— ქალბატონო, შენი ქირიჟე, მეორედ აღარ მეხუმრო! არც ფაშა მინდა და არც მისი სიმდიდრე. ყველაფერს მირჩევნია ნენაის ფაცხა და თქვენი სამსახური, — შეევედრა გულქანი ქალბატონს.

— ბრიყვო, რა იცი შენ კაი და ავი. ღორის თავს ხალიჩაზე დებდნენ და ნაცარში მიგორავდაო, ნათქვამია, ისე გპირს შენც-მადლობა უთხარი ბატონს, რომ გაგაბედნიერა.

— რა მინდა, ქალბატონო, სათათრეთში! ცოცხალი არ წავალ და მკვდარს თუ წამიღებენ — წამიღონ, — გადაქრით თქვა გულქანმა.

— მერე, ბაბუა, შეასრულა სიტყვა გულქანმა? — მყისვე შეეკითხა ფატუ ბაბუა ყაფლანს.

— აი, გეტყვი, ბაბა, როგორ შეასრულა: გამგზავრების წინა დამით, როცა ასახლე მშვიდი ძილის ტკბილ სიზმარში გაეხვია, გულქანმა სასახლიდან გამოპარვა მოახერხა. ჩემკენ გამოქანდა. ზაფხული იყო და იცოდა, იმ ღამეს საჯინიბოს ღია დერეფანში მეძინა. მოვიდა და სვეტრავით გაჩერდა ჩემს წინ. ნუ შეკრთებიო, მითხრა, ვაჟკაცს გპირობა გმართებსო.

— მართალია-მეთქი, დაუღდატურე, ქალის ლეჩაქი დამეხუროს, რასაც შემისახელებ, თუ ვერ შევასრულო-მეთქი.

გულქანს თვალები გაუბრწყინდა სიხარულით.

— ვიცი, ჩვენი გული დიდი ხანია ერთმანეთისათვის ფეთქსო, მითხრა, მარა ჩვენ სამუდამოდ უნდა გამოვეთხოვოთ ერთმანეთსო.

ცა ჩამოინგრა მეგონა ჩემს თავზე. მაგრამ ისევ გულქანმა შემომიძახა: არ წახდეო, ვაჟკაცი, — არა-მეთქი, — მივეცი სიტყვა. მაშინ დაიჩოქა და შემევედრა: თათრების ხელში ნუ ჩამავლებო. მამაჩემის გვერდით დავიმარხოო. საცოდავმა დედამ დამიტიროსო-მომკალიო, მხოლოდ მაშინ, რა წამსაც ქალბატონმა გასამგზავრებლად გამიშეტოსო.

მთელი ღამე ვლესე დანა. საზარლად მიძგერდა გული. ვერ გადამეწყვიტა, ვისთვის დამეკრა სასიკვდილოდ — ბატონისთვის, ქალ-ბატონისთვის, თუ გულქანისათვის, რომელიც ქვეყანას მერჩია.

დილამ ინათა. მოვემზადე „საყაჩაღოდ“, — გადავწყვიტე ჯერ გულქანს მოვკლავ, მერე ბატონს და ამის შემდეგ აღარ ვპოვი ჩემს თავს-მეთქი. ავიარე სასახლის კიბე სწორედ იმ დროს, როცა გულქანი თავის ოთახიდან გამოჰყავდა დარაჯს ნაბადში შეხვეული. დამინახა გულქანმა, ნაბადი მოოგლიჯა და ისეთი მომხიბლავი თვალეზი შემომანათა, რომ დასაკრავად აწეული მარჯვენა ჰაერში გამიჩერდა. მაშინ გულქანი თვითონ მწედა, დანა გამომგლიჯა და თვითონ დაიკრა გულში. წაეხვდი ვაჟკაცი... ასე იყო, ბაბა, ეს ამბავი. ასე დაიღვარა გულქანის უმანკო სისხლი ამ ღვთის გაჩენილ მიწაზე. მანამ არ აშრება, ბაბა, ეს სისხლი. სანამ ბატონიშვილების გვარი არ მოსინაილდება.

— მოსინაილდა კიდეც, — თქვა კიკინიამ.

ზურვიკომ, რომელიც დიდი ხანია მოხუცს გულზე უცქეროდა, უცებ ჰკითხა:

— ბაბუ: ეს მედალი საიდან გაქვს?

ყაფლანმა გაიცინა.

— ხომ გითხარით, ბაბა, კაი ბიჭი ვიყავი-მეთქი. სპახლის იმ საშინელი ამბის მერე „დრუჟინაში“ მიმიღეს და ეს მედალი იქ თათრებთან ომში მივიღე.

— რისთვის მოგცეს?

— „ზახრაბუსტის“ მენდალია, ბაბა.

— რა არის, ბაბუ, „ზახრაბუსტი“?

— ვაჟკაცობისათვის, გამბედაობისათვის.

— აა, მიეხვდი, მიეხვდი, ბაბუ!

კიკინიამ გადაატრიალა ყაფლანის გულზე დაკიდებული მედალი და წაიკითხა რუსული ასოებით დაწერილი.

— ხა, ხა, ხა, — გადიხარხარეს ბიჭებმა. ფატუს არაფერი ესმოდა მედალის. სულ გულქანზე ფიქრობდა.

მოათავა ბაბუა ყაფლანმა ამბის თხრობა და განთიადმაც შემოაჰყვიტა სალომეს ფაცხაში.

მზე მალა იდგა, როცა ზაზა, კიკინია და ზურიკო ერთმანეთს შეხვდნენ კორტოხზე. კიკინიამ ბევრი აცინა ზაზა, — უამბო, როგორ მირბოდა ფატუ თავისი ფუთით შინისაკენ.

— აბა ახლა ვნახოთ, ვინლა ამოუტანს ჰაანაძის „ქალბატონს“ ფქვილს, — თქვა ზაზამ.

— ვნახოთ „გიმნაზისტი“ როგორ მოიკიდებს ზურგზე ტომარას, — ჩაიციხა კიკინიამ და მერე სამივემ ხარხარი მორთეს.

დოდიკა ბათუმში სწავლობდა გიმნაზიაში და დეკემბრის არდადეგებზე ამოუღიყო შინ. ზაზა, კიკინია და ზურიკო სოფლის ორკლასიან სკოლაში სწავლობდნენ და შურით უცქეროდნენ გიმნაზიის ფორმაში გამოწყობილ ჰაანაძის ვაჟს, რომელიც ჩირადაც არ ავდებდა სოფლის ბიჭებს.

მზე ოდნავ ათბობდა ჰაერს.

ბიჭები კორტოხიდან დიდხანს იყურებოდნენ სადგურისაკენ.

— ეს ვინ არაა, კორტოხზე რომ ამოდის?

სამივემ იქით მიიხედა.

— ბიძია ფილიმონია, ბიჭო, შეხედე, როგორ მობობლავს საწყალი, — სიბრაღულით თქვა ზაზამ.

— ამას რაღა აწუხებს? — გაიღიმა ზურიკომ. — ქვეყანა რომ გადაიწვას, ამას მაინც არაფერი დაეწვება.

ფილიმონს, მართლაც, არაფერი არ გააჩნდა, არც ცოლ-შვილი, არც სახლ-კარი. ერთი დათვის ტყავი ჰქონდა და ერთი რუხი ფერის კატა ჰყავდა. ვირთხებს ეშინოდა ფილიმონის. კატა დიდ მეგობრობას უწევდა ვირთხების წინააღმდეგ ბრძოლაში, — წისქვილის გმირს ეძახდა. ყველის ნატეხი თუ გააჩნდა, უძალ მის „კატუნისა“ აქმევდა.

— ამას რატომ ამბობ?! — შეუტიეს ზურიკოს კიკინიამ და ზაზამ. — ბიძია ფილიმონიც ხომ ახალი თაობის არის? ახალი თაობის კაცები მართო თავისთვის ზრუნავენ?

— არა, სოფლისათვის ზრუნავენ, სამშობლოს თავისუფლებისათვის იბრძვიან, — შერცხვა ზურიკოს და შეეცადა შეცდომის გამოსწორებას.

— ჰოდა, რაღას ხუმრობ? ბიძია ფილიმონსაც ხომ გული აქვს!

— და მერე როგორი კეთილი გული! — დაუმატა ზაზამ კიკინიას ნათქვამს.

აი ბიძია ფილიმონი. ძლივს ამობობლდა. რამდენჯერმე დაუცდა თოვლზე ფეხი, არ დაუკვნესია. მაღლიანი თვალით გადახედა ველებს.

ბუნების სილამაზემ მოხიბლა ფილიმონი. სიხარული სწყუროდა ბერიაკეს, მაგრამ სიხარულის ნაცვლად ფილიმონს სევდა შემოაწვა. ჩამოკენილი ფარაჯის კალთები აიკეცა და ბიჭებს მიმართა:

— ბიძიებო, იცით, როგორ მიყვარს სიცოცხლე? მინდა კიდევ ვუშვირო ამ მშვენიერ ქვეყანას, ერთ ხანს კიდევ მათობოდეს ეს მზე. მარა რა გაეწყობა, მოვხუცდი, მგონია, სიკვდილი ყოველდღე მიკაკუნებს წისქვილის კარზე, ვწუხვარ, რომ ველარ ვნახავ ჩემს ლამაზ სამშობლოს თავისუფალს.

— რას ამბობ, ბიძია ფილიმონ, რა დროს სიკვდილია! — მღელვარე ხმით შესძახა ზაზამ, — ას წელს უნდა იცოცხლო. მტრების ჭინაზე უნდა მოესწრო თავისუფლებას. არაუშავს, დღეს დავმარცხდით, ხვალ გავიმარჯვებთ.

— ღმერთმა ქნას, მარა მაშინ ნუ დაგავაწყდებით, ბიძიებო. და თქვით: საწყალ ფილიმონსაც უხაროდა სამშობლოს თავისუფლება-თქო. მოდით და ერთი წითელი ნაქერი ჩემს საფლავსაც დააფარეთ.

ზაზამ გულით უნდოდა ფიცი დაედო ფილიმონის წინაშე, რომ შეასრულებდა მის ანდერძს, მაგრამ ამ დროს მათი ყურადღება კორტოხის ძირში, შარაზე მიმავალი ურმის ქრიალმა მიიქცია. ფილიმონმა შუბლი მოიჩრდილა.

— ეს რა შიაკეთ ურპით? — იკითხა, რადგან მისი თვალი შორს ვერ ამჩნევდა საგანს.

ზურჩკოს სიცილი აუეარდა. კიკინიამ და ზაზამაც გადაიხარხარეს. მათ იცოდნენ, სოფელი დღეს უვარგის იარაღს აგროვებდა მთავრობისათვის ჩააბარებლად.

— შეხედე, ბიძია ფილიმონ, თამარის ციხეზე რომ ადამისდროინდელი დაქანგული ზარბაზანი ეგდო, ისიც დაუდვიათ ურემზე. ხა, ხა, ხა... — ახარხარდნენ ბიჭები.

— ბიძიებო, რა დროს სიცილა. თქვენს გაზრდას, ერთი დაეწიეთ და გააჩერეთ ის ურემი.

როდესაც ბიჭები ურმებისაყენ გაიქცნენ, ფილიმონი კორტოხიდან დაეშვა და ისე ჩასარიალდა, თითქოს ციგაზე იქდა. თავი ველარ შეიკავა, გადაყირაუდა და შუა შარაზე გაიშხლართა. ძლივს წამოფოფხდა, შედგა, კვლავ წაფორხილდა. არ შეუნიშნავს, მისი თავკომბალა ბზის ჯოხი რომ ხელში აღარ ჰქონდა.

— ჰა-უუ!.. — ისე დასკყევლა, სანამ ბიჭები დაეწეოდნენ ურმებს, მეურმეები გაჩერდნენ.

— რა იყო, ფილიმონ, რამ აგაღლევა, კაცო, ეგებ გგონია ვარგისი იარაღი მიგვაქვს? ისე ღმერთი ააშენებს ქაპანაძისა და ლევარსია კორტის ოჯახს, — გესლით თქვა სიკომ, ხოლო გიგო, რომელიც ყოველთვის ოხუნჯობის ხასიათზე იყო, ფილიმონს წინ გადაეღობა და განგებ შესძახა:

— აბა, აბა, ხელები ზევით, ბერიკაცო!.. თორემ ხომ ხედავ ზარბაზანს? გაეარდება, ბუ... — და ისე დაუსტვინა გიგომ, რომ ყველას გაეცინა, მხოლოდ ფილიმონი აღუღლულდა საყვედურით:

— მომკალით კაკალი კაცი და ეგ არის. აწი მე რაღას ვივარგებ! როცა ფქვილი გამოგლევეათ, მაშინ გაგახსენდებათ ფილიმონი. როცა „საქმეა“, მაშინ არ ფაქრობთ ფილიმონსაც თუ გული აქვს. ოჯახქორებო, ერთი გეკითხათ მაინც, იქნებ მეც მქონდა ეგ საპარტახე იარაღი.

ფილიმონი წისქვილში ჩავიდა, უჩაბმახო, დაეანგული ფილთა გამოიტანა და ურემზე დააგდო.

— ახლა, წადით. ნულარ აყოვნებთ. — თქვა დინჯად ბერიკაცმა, — მხოლოდ გახსოვდეთ: სადაც თქვენი თავი კაცად ახსენოთ, იქ ფილიმონსაც ნუ დაივიწყებთ.

დარბეული ოჯახი

ცის დაღმართისაყენ დაქანებული, სითბომოკლებული ზამთრის მზე უხალისოდ იხედებოდა, როცა ზაზამ მამას საკმეული წაუღო ტყეში. მამა კარაეში არ დაუხვდა. მირიანი წინა ღამით ზემო გურიასი წასულიყო მეთაურების კრებაზე. ზაზამ, დარიგებისამებრ, აბგაში ჩაუწყო მამას საკმეული, ხეზე დაჰკიდა და უკან გაბრუნდა ცარიელი კალათით. ტყიდან სერზე რომ აიარბინა და გადაახვდა. თეთრი რიკულებიანი პატარა ოლა აღარ ჩანდა. ოდის ადგილას დაგ-

რაგნილი კვამლი ამოდრიოდა. ზაზამ სირბილით გასწია შინისაკენ. წნელით შეღობილი ეზო სულ დაელეწათ კაზაკების ცხენებს. ოღაცეცხლში იყო გახვეული. ზაზამ აღშფოთებული თვალები ყოველ მხარეს მოავლო, შეფიქრიანდა: „სად უნდა წასულიყო დედა? მოასწრო გაქცევა, თუ ცეცხლში იწვის?“ შავი ფიქრები აირ-დაირია ყმაწვილის თავში. აგერ უცებ, კაზაკების ცხენებში თვალი მოჰკრა ჭაპანაძეს. ბრაზმა აიტანა ზაზა. იორამს ყინვით წაწითლებული ცხვირი ურცხვად გამოეყო ყარაბანდულის ყაბალახიდან და მირიანის ხელით შენახულ სანთლის არაყს ოფიცერს სთავაზობდა. აგერ, ერთ კაზაკს დამარილებული ღორის ხორცი გამოეტანა და სასოებით ამოედო ილიაში. მიიხედა ზაზამ და დაინახა, მეორე კაზაკი მის წაბლისფერ ლამაზ დეკეულს მიათრევდა.

საკმაოდ შეღამებული იყო, მაგრამ თოვლის სითეთრეზე და ცეცხლის სინათლეზე ყველაფერი კარგად ჩანდა. ნაკაშიძის ნამოურავალმა თვითონაც გადაჰკრა არაყი. კიდევ აავსო ჭიქა და ოფიცერს წასჩურჩულა: „ეს თქვენი სადღეგრძელო იყოს“. ოფიცერი ფეხზე ძლივს იდგა. ჭაპანაძე სადგურშიაც გაუმასპინძლდა მათ დაკეტილი დუქნების იატაკქვეშ ჩამალული ღვინოებითა და მაგარი სასმელებით. იორამის თვალს არ გამოეპარა ვაჭრების „ოინი“, იცოდა იატაკქვეშ მათი მარნები. ახლა ოფიცერი და მისი კაზაკები — ყველანაშთვრალეები იყვნენ, გარდა ჭაპანაძისა. ზაზა უეცარმა სიბრაზემ აანთო. აღარ დაფიქრებულა, საღორის წინ დაგდებულ ქვას სელი წამოავლო და ჰირდაპირ სახეში ესროლა ჭაპანაძეს. იორამს ქვამ წინა კბილები ჩაუნგრია. ჭაპანაძეს სისხლი გადმოსკდა ცხვირ-პირიდან. ცხენზე შემჯდარ ოფიცერს ხმალში სწვდა, და ენის ბორძიკით უთხრა:

— შეხეთ, ბატონო, ეს კვიმატი ბიჭი იმ ძაღლის ლეკვია.

— ეჰ, რა ჰქენი, „ჩორნი ჩორტ“, — დაუყვირა ყმაწვილს ოფიცერმა. მერე ცხენს სადავე გაუწია, გვერდით მიაყენა და მრისხანედ დაუწყო გამოკითხვა:

— ეს კალათი სად გქონდა? სად ილიი წაუღე მამაშენს? სად არის მამაშენი?

ზაზა გაქვავებული იდგა ერთ ადგილას. კარგად ესმოდა, რასაც ეკითხებოდნენ. რუსულად, მაგრამ ყურში არ უშვებდა, ხმას არ იღებდა. ზაზას დედაზე ფიქრი სტანჯავდა, თვალით დედას დაეძებ-

და, ელანდებოდა: დახვეულ ალსა და კვამლში ცეცხლი თითქოს დედის კალთას ებრიალებოდა.

როცა ოფიცერმა კითხვაზე პასუხი ვერ მიიღო, გადააწვდა, მხრებზე მათრახი გადააწნა და ხმამაღლა ჩასძახა:

— თქვი, ბიჩო, თქვი, თორემ...

ზაზა მათრახის სიმწვეავისაგან ოდნავ დაიმანქა, ზიზლით შეხედა ოფიცერს.

„ფუ! ჩორნი ჩორტ!“ — ოფიცერმა კბილები დაადრკილა ბრაზისაგან და ხელი დამბაჩაზე იტაცა...

ზაზა თოვლზე შეტორტმანდა...

ოფიცერმა ცხენი შემოაბრუნა. თითქოს აბეზარი კაქკაჭი ჩამოაგდო ტოტიდან, — მეტი არაფერი უგრძენია მის გულს.

როცა ცხენმა წაქცეულ ღობეს გადაალაჯა, ოფიცერმა ცივად ბრძანა: დედაკაცს ყბა და ხელ-ფეხი გაუხსენითო. კაზაკებმა ბრძანება შეასრულეს. ქალს თოკი მოხსნეს, გაათავისუფლეს და თოვლზე დააგდეს. ჰკრეს ცხენებს მათრახი და გზას გაუდგნენ.

დამბაჩის ქუხილმა სოფელს თავზარი დასცა. სერს გაღმა ყორეს მოფარებული ხალხი შორიდან ხედავდა, როგორ იფერტლებოდა მირიანის ოჯახი, როგორ იკლავებოდა ჰაერში ალი და კვამლი. მაგრამ არ იცოდნენ რა ხდებოდა იქ. ცეცხლის სინათლეზე მხოლოდ კაზაკებს ხედავდნენ.

— კაცო, მირიანი ხომ არ გაისროდა?

— რას ამბობ, კაცო! მირიანს ხუთი ოჯახი რომ ჰქონოდა და დაეწვათ, სოფლის გადაწყვეტილებას მაინც არ დაარღვევდა.

ესიტყვებოდნენ გლეხები ერთმანეთს.

— ამ დროს პროვოკატორის მეტი ვინ გაისროდა! — თქვა ბოლოს სიკომ. სოფელში საჩიტე „ფილთის“ გასროლაც კი აკრძალული იყო.

— იქნებ თვითონ კაზაკებმა გაისროლეს ხალხის დასაშინებლად, — ჩაერივნენ ლაპარაკში ქალები.

— კი, მარა, ერთი კაკალი ტყვია?! — არ დაეთანხმა სიკო ქალების აზრს.

ღამე ჩამობნელდა. ცეცხლის ალი ჩაქრა.

კაზაკები რომ წავიდნენ, მეზობლები მირიახის ეზოს მიუახლოვდნენ. ჩალეწილი ღობიდან გადაიხედეს. არავინ ჩანდა.

— ცა-ცუ-ნი-აა!..

— ზა-ზა-აა!

გადასძახეს ჩასკვარამებულ მიდამოს.

მირიანის ეზოში ადამიანის ბაიბური არ ისმოდა.

— ცა-ცუნია ალბათ, ძმასთან წავიდოდა ნაციხარზე. ზაზასაც რასაკვირველია, თან წაიყვანდა.

— ცა-ცუ-ნი-აა!..

— ზა-ზა-აა!..

კვლავ არავინ პასუხობდა.

მხოლოდ ღამის დუმბილში ბროლიას ყმული გაისმა და ისიც მიწყდა.

მეზობლები გულდამწვარი დაბრუნდნენ შინ. ხვალ თუ ზეგ მთელი სოფლის აწიოკებას მოელოდნენ.

ჯარი უკვე შესული იყო ოზურგეთში. იწვოდა ქალაქი. მაზრის ახალი უფროსი ოზურგეთში იბარებდა გლეხაკობას, მემამულეების ზარალის ანაზღაურებას და სოფლის მეთაურ-რევოლუციონერების შეპყრობას მოითხოვდა. ამაზე იყვნენ ახლა გლეხები აღშფოთებულნი. შავ ფიქრებში გახვეული ისხდნენ კერასთან და ტანთ-გაუხდელი სთვლემდნენ. არავინ იცოდა დანამდვილებით, რას მოუტანდა ქვეყანას 1906 წელი.

* * *

თოვლზე მკვდარივით დაგდებულმა ცა-ცუმ ხელ-ფეხი გაანძრია. თითქოს დიდი ხნის საღათას ძილიდან გამოერკვაო. მის გახელილ თვალებში ადამიანური აზრი აღარ გამოკრთოდა. ცეცხლის მეტს აღარაფერს ხედავდა თავის გარშემო. წამოხტა და გონებადაკარგულმა ტანისამოსს დაუწყო გლეჯა. მერე ხელები გაშალა და გაიქცა. უსიტყვოდ მირბოდა, ეგონა ყოველი მხრიდან ცეცხლი ეკიდებოდა. ასე ირბინა უგზოუკვლოდ სოფელს გადაღმა თოვლით დაფენილ ქალებსა და მინდვრებში. არ შეუმჩნევია ცის კიდემდე გაშლი-

ლი ზღვა, ქარივით მიჰქროდა წინ, უაზროდ შევარდა აქაფებულ ზვირთებში და შთაინთქა.

ბროლიამ კარგა მანძილზე მისდია ცაცუს ნაკვალევს. სოფლის ბოლოზე შეჩერდა. გონიერ ძალს ეზოში მარტოდ მიგდებული ზაზა ეგულებოდა. შემობრუნდა, შინისკენ მოკურცხლა, გარუჯულ ბუხარს შემოურბინა და წენავილით მიიჭრა ზაზასთან, გვერდითა მოუწვა და თავი გულზე დაადო.

• • •

ცხრაას ხუთი წლის დეკემბრის უკანასკნელი ღამე მიიწურა. ახალი წელი თენდებოდა.

მთებს იქით გაშლილი ჰორიზონტი ალიონმა შეაფერადა. სოფელი დუმდა. თოფი არავის გაუსროლია, არც ჩიჩილაკი გაუწყვიათ წითელი კურკანტელით, არც „აგუნა“ გადაუძახიათ, არც „ქათაში უფერხავთ“.

გათენდა ცხრაას ექვსი წელი. სოფელში ჩამიჩუმე არ ისმოდა. მხოლოდ კბილებჩამტვრეულმა იორამ ჰაანაძემ გამოიტანა საჩიტე ფილთა და სამჯერ გაისროლა, „გაჯობეო“, — გადასძახა სოფელს და თაბახზე დადებულ ღორის თავს ჰირველმა მოსჭრა ყური. ღვინით სავსე ჭიქა აიღო და ჩახლეჩილი ხმით შემოსძახა: „უა-მი-ერ, ბეირუმ მრავალ უა-მი-ერ“. ცოლ-შვილს ახალი წელი მიულოცა და სუფრას მიუჯდა.

ამ დროს სამი ღამის უძინარი, გაფითრებული მირიანი სერზე ამოდიოდა იმ ბილიკით, საიდანაც ზაზამ გუშინ ამოირბინა. მირიანმა იცნო გაყინულ თოვლზე ზაზას პატარა ფეხების ნაკვალევი. მაგრამ ახლა არ იცოდა სად იყო მისი „ვაჟაკი“, ან ცაცუნიათ სად შეაფარა თავი. სერიდან გადმოიხედა, მის ეზოში მარტო შავად გარუჯული ბუხარი იდგა.

მირიანი ჩქარი ნაბიჯით გაეშურა ნასახლარისაკენ. ბროლიამ შორიდან იცნოსა ოჯახის უფროსის ეზოში შესვლა. გაიქცა, მირიანს შეახტა, ნაბაღზე მოეტორტმანა. ფეხებში გამოედო, ისევ შეახტა გულზე, მერე უკან გაჰკურცხლა, ბუხარს შემოურბინა, ზაზასთან მიიჭრა.

მირიანმა იგრძნო ოჯახის გადაწვაზე უფრო დიდი უბედურება. სალორეს ჩაუარა, შეიხედა, იქ არავინ იყო. მერე იქით მოუარა, სადაც ძალლი წკმუტუნებდა. ზაზა გალურჯებული ეგდო პირადმა. წაბარბაცდა მირიანი. მუხლები აუცახცახდა. „ზაზა, ბაბა, ჩემო ნუგეზო!“ წაიჩურჩულა და უგონოდ ჩაიკეცა. ცოტა ხნის შემდეგ ისევ მოიკრიბა ძალ-ლონე, წამოდგა და დააცქერდა თავის „ვაჟკაცს“.

არსაიდან ბაიბური არ ისმოდა. ჯერ მზე არ იყო ამოწვერილი. მირიანმა სოფელს გახედა და თავში ახირებული აზრი დაებადა: „ნულარ იხედები იქით, მირიან, სოფელს შენს თავს სთხოვენ, შენი გულისათვის ემუქრებიან, შენ ახლა ყაჩაღი ხარ და ჩქარა გაეცალე აქაურობას!“

უბედურმა მამამ სალორესთან ბარი ნახა დაგდებული, აიღო და ბუხრის წინ საფლავი გათხარა. ნაბადი მოიხსნა, შვილის გაციებული გვამი ფრთხილად შეახვია და საფლავში ჩაასვენა, ზევიდან ფიცრები გადაახურა და მიწა დააყარა. ცაცუნია აღარ მოუკითხავს. მისთვის გასაგები იყო, რომ ცაცუ ცოცხალი აღარ იქნებოდა.

დიღხანს იღგა დამწუხრებული მირიანი. დასცქეროდა ლოდს და აგონდებოდა ოთხი დღის წინ იქ გაშლილი პატარა სუფრა, უკანასკნელი ტკბილი საუბარი. ამ ტკბილ ადგილას ახლა თავისი ვაჟკაცის საფლავს ტოვებდა ობლად.

ოზურგეთი იწვოდა

გზამშვიდობისა, კეთილო ადამიანო, მადლობის ნიშნად თქვა ერთმა ქუთაისელმა, ცნობილმა ქართველმა, როცა თვალი შეასწრო სადგურზე ოთხი ეანდარმის თანხლებით განსაკუთრებულ ვაგონში მჭდომ სტაროსელსკის. 1906 წლის 12 იანვრის ღამე იყო.

მატარებელს მიჰყავდა კეთილი ადამიანი. არამზადებს დარჩათ ხელში ქვეყნის სადავე. დღეიდან ალიხანოვ-აეარსკი განაგებდა მთელი გუბერნიის ხალხის ბედს. გურიას კრილოვის ჯარი უკიდებდა ცეცხლს. იწვოდა ოზურგეთი.

აეტერბურგის მუშებმა წააგეს რევოლუცია. დამარცხდნენ ქედ-
მაღალი სევასტოპოლის მეზღვაურები. უკუნეთი დაეუფლა „ქართა
ქალაქს“.

მოედანზე ჰვარტლი ეყარა. ცეცხლი ეკიდებოდა სახლებს. არავინ
აქრობდა. ასე სურდა ავარსკის და კრილოვიც მის ბრძანებას ასრუ-
ლებდა. ცეცხლში იყო გახვეული ჩოხატაური, ასკანა, ხიდის-
თავი.

გარბოდნენ მეთაურები, საითაც მოასწრებდნენ გაქცევას. ალიხა-
ნოვი ბრძანებას ბრძანებაზე გზავნიდა: მოგვეციტ მეთაურებიო.
ხალხი დუმდა. მოხუცები გულგრილად უცქეროდნენ გადამწვარ
სახლ-კარს. ტყეში გასულ შვილებზე ფიქრობდნენ.

ბეგლარ ანთიძე მთელი დღე გამტერებული იჯდა ფაცხაში, რო-
მელიც რაღაც სასწაულოთ ჯერ კიდევ არ დაეწვათ.

მაკა კრიქაშეკრული ჩაპკირკიტებდა მახარეს წერილს. გუშინ
გზად მიმავალ მახარეს წისქვილში დაეტოვებია წერილი. დღეს ფი-
ლიმონმა ამოუტანა.

მახარე აცნობებდა მშობლებს მის გამგზავრებას საზღვარგარეთ.
„მე დამაბრალებთ ყველაფერი. თქვით. რომ ყველაფერში მე ვარ და-
მნაშავე“. — სწერდა მშობლებს მახარე.

სამშობლოზე ფიქრი

გემ „სანტას“ დასავლეთ ევროპისაკენ ექირა გეზი. „სანტა“ ერთი
კვირის წინ გავიდა ბათუმის ნავსადგურიდან. ეს იყო აპრილში,
1906 წ. „სანტა“ ნელა მიარღვევდა წყნარ ზღვას.

მახარე გემბანზე იდგა. გამხდარი, გაფითრებული. სამი თვე ტყე-
ლრეში ნახეტიალს ადამიანის ფერი დაჰკარგოდა. ფეხებთან ჩემოდან-
ი ედო. თავჩაკიდული დასცქეროდა ზღვას. ხანდახან დელფინები
ამოყოფდნენ თავს, შეხედავდნენ ქვეყანას და ისევ ჩაიმალებოდნენ
წყალში.

მახარეს შუბლი სამშობლოზე ფიქრს დაედარა. მშობლიური კუ-
თხის ამბები ირეოდა მის თავში. თვალწინ ეხატებოდა გადამწვარი

ზოფლები, ცხენების ფლოკეებით გათელილი გურიის სამაზრო ქალაქი, მირიანის დანგრეული ოჯახი.

მახარე თითქოს ხედავდა ისლიანი სახლების წინ ჩამომსხდარ მოჭუცებს. მოხუცები, ალბათ, ფიქრობენ: როგორ მოიყვანონ ქკუაზე თავიანთი შვილები. არა, არა, ტყუილად ფიქრობს ბატონი მალამა, ერთ სიტყვასაც ვერ დასტყუებს „ბრძენ მოხუცებს“.

გემი „სანტა“ ტალღებს მიაჩრდევს:

რას იზამს ნეტავ ხალხი? შეურიგდება მონობას? მახარემ იქ გაზაფხული დატოვა. ბეგლარ მანთიძის ფაცხის გვერდით ატამი ყვაოდა. დიას ეზოში ალუბლები თეთრად შეფიფქულიყო.

ცისკრის ეამს გამოიარა მახარემ სოფელში. უკანასკნელად ნახა მშობლების ფაცხა და ეზო, ტყუბი ძმები და პატარა დაიკო. დედას ვადაეხვია და მამას მშვიდობით ცხოვრება უსურვა. როდის ნახავს კიდევ მშობლებს?

მიცურავს გემი „სანტა“. შორს მოჩანს ცის დესავალი.

ზაზას საფლავზე

პირველი მაისია. ნაჯახირევი გურია მწვანით შემოსილა. სისხლსა და ქვარტლზე ყვავილები გადაფეთქილა. ბუჩქებიდან იები იცქირებიან.

მოსწყინდა მირიანს ტყეში ყოფნა, კარავში მარტო ჯდომა. მოენატრა შვილის საფლავის ნახვა, გულიდან დარდების გადმოდგრა. თოფი გადაიკიდა და ბილიკზე გამოვიდა. მზე ზღვისაკენ გადახრილიყო. ნასახლარს რომ მიუახლოვდა, შედგა: რაღაც მომხიბლავი ხმები შემოესმა. შეერთა. ცივმა ქრუანტელმა დაურბინა ტანში. შუბლი მოიჩრდილა, დააკვირდა.

ეწყინა მირიანს, როგორ წამიხდაო ასე ვაეკაცობა. ისევ მოიჩრდილა შუბლი და იცნო ზაზას ამხანაგები: ზურიკო, კიკინია, ფატუ. „ის ორნი ვინდა არიან?“ ისევ დააკვირდა მირიანი. „აა, მახარეს ძმები მოსულან, ზაალი და საული“. ბავშვებს ზაზას საფლავი ბზის ტოტებით, თეთრი ვარდებით, იებით და ნარგიზებით მოეფინათ. დაჩოქილიყვნენ და მარსელიოზას¹ მღეროდნენ.

¹ მარსელიოზა მაშინ ძალიან გავრცელებული იყო გურიაში.

მღეროდნენ მთელი გრძნობით და ეს ბავშვური, უმანკო, წკრია-
ლა ხმები უნაზეს სიმფონიად იფანტებოდა მარადისობის უსაზღვრო
სიერცეში.

მირიანმა თოფი დაუშვა, ყაბალახი მოიხსნა, ატირდა, მაგრამ ეს
მარტო ნასათუთევი გულისა და თვალის ნაყური ცრემლი არ იყო.
ვაჟკაცის ცრემლში სასტიკი შურისძიების გრძნობა აღესილიყო.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ღვაწლმოსილი მწერალი 7

საბავშვო ლექსები და მოთხრობები

ია და ბავშვები	15
მერცხალი	16
მოციმციმდა გაზაფხული	17
კიკ-კიკ, ჩემო მერცხალო	18
ქვიშხეთი	19
ქეთოს მერცხალი	20
ზამთარი სოფელში	21
ნაძვის ხე :	22
ფისოს თათზე ბრჭყალები აქვს	23
ცუცას ძალი	24
ჩემო ციცი	25
ბრიყვი ყურწყაპენა	26
ჩემი ბურთი	28
ნუნუს სათამაშოები	29
მზია და ფისო	31
გიგა და მერცხალი	36
სახსოვარი	38
კარგი ამხანაგი	40
პეპლები და დედოფლები	43
საბავშვო სახლში	48
ავთანდილის ახალი მეგობარი	51

პირველი ყვეილი	57
სიხარული დაუბრუნდა	61
მზეკაბუკი	70

მშობლიური ცის ქვეშ (ქრონიკები)

„ბედის წერილი“	83
ჩხავერის ლეინო	89
ჭაჭა	103
დიას ოცნება	102
მოედანი	106
გვალეიანი წელიწადი	110
ახმედ-ალას ყავახანა	115
ჩვენ ეხედავთ სიმართლეს	127
1921 წლის 31 დეკემბერი	133
ნამგალი	135
მეგობრული საუბარი	136
ერმილეს სიყვარული	140
ლურჯი ხალათი	142
თეატრი	148
სულის ქაობში	152
კომიტეტი	153
წითელი ცხვირსახოცი	155
თაიდან მოგვწყდნენ	157
ახალგაზრდა გურია	158
მთვარე ცალი თვალით იცქირებოდა	160
ალიონის ვარსკვლავი კაშკაშებს	162
ფარდის იქით	164
ორი მაისის ღამე	166
მამლები ყიოდნენ	175
გურიის ყვეილნარში	180
სიყვარულის კიშნი	186
მოიდანახე	189
ღია მამასთან	199
მოულოდნელი ამბები	203
ზაღპი	209
სიმთვრალეში წამოვრომე	211
ოთხმოცი წლის ბერიკაცი	213
კილყვავები	215
ერთი სცენისათვის	218
ვაშლნარი	221

რედაქტორი ა. ლოთქიფანიძე
მხატვარი ვ. გომრგობიანი
მხატვ. რედაქტორი შ. დოლიძე
ტექნიკური ბ. ასათიანი
კორექტორი მ. ლალაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 24/II-68 წ.
ქაღალდის ზომა 60X90¹/₁₆
ნაბეჭდი თაბახი 18,75
საარტიცხო-საგამომცემლო თაბახი 14.02
უე 00231 ტირაჟი 5.000 შეკვ. № 268
ფასი 78 კაპ.

გამომცემლობა „ნაკადული“, მარჯანიშვილის ქ. № 5
Издательство «Накадули» ул. Марджанишвили № 5
სტამბა № 2, „ნაკადული“, თბილისი, ფურცელაძის ქ. № 5
Тип. № 2, «Накадули». Тбилиси. ул. Пурцеладзе № 5